

ANTONII DE HAEN,

QUONDAM

S. C. R. APOSTOL. MAJESTATI A CONSILIIS ET ARCHIATRI, MEDICINÆ IN ALMA ET ANTIQUISSIMA UNIVERSITATE VINDOBONENSI PROFESSORIS PRIMARII &C.

PRAELECTIONES

IN

HERMANNI BOERHAAVE

INSTITUTIONES PATHOLOGICAS.

COLLEGIT, RECENSUIT, ADDITAMENTIS AUXIT, EDIDIT

FR. AUGUST. DE WASSERBERG.

TOMUS V.

VIENNÆ,

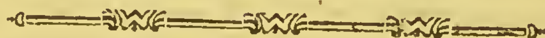
APUD RUDOLPHUM GRÆFFER. 1782.

Experientia in rebus medicis debet animari ratiociniis, ſine quibus hæc non eſt, niſi res mortua, ac veluti rudis indigestaque moles: Rationes experientia deſtitutæ nihil juvant, utpote quæ ingeniorum, opera ſua abutentium, mera ſunt ſomnia, mera phantasmata, ac meteora.

LINNÆUS *Orat. de peregrination. intra patriam.*

DIÆTA
AD
LONGÆVITATEM.

§. 1053.

Corpus &c. Egregia ſenilis fati deſcriptio: oculi planiores, quia non poteſt aqueus humor corneam extendere. Omnia ſtricta, breviora; cartilagines fere evaneſcunt inter vertebras.

§. 1054. *Quæ igitur &c.* merito SANCTORIUS I—83. „ Senectus revera eſt ægritudo; ſed diu protrahitur, ſi corpus reddatur perſpirabile. “

§. 1055.

§. 1055. Otio obſtructiones generantur; motu & labore callofa ſolida fiunt; medio tutiſſimus ibis. Videmus idem in equis; ſi juniores nimio labore obprimimus, utique ante tempus ſenescunt: ſi nimis otioſe in ſtabulo nutriantur, inepti fiunt ad labores, anhelant, ægrotant.

Unde labor; &c. ſed tunc quiescendum, ut vires primo parumper refocillentur: jam omne perſpirabile exivit, quando laſſitudo ſentitur; immo tunc perſpiratio major debilitaret: ſed ſtudio opus, nam

In pueritia levior &c; ſi puero vel ſeni pondus 50. librarum inponam, ſubcumbet; ſi adulto robusto, feret illud, quo jubetur, alacriter. Ita omnes labores ſunt moderandi ad vires hominis. Rusticorum pueri a tenera ætate laboribus adſueti, ſi placeat ipſis rusticanus labor, ut cum voluptate illum peragant, ad 40. 50. annum ætatis fere calloſi ſunt. Senes, ſi quid virium habeant, ſi cogantur multum laborare, obcallescentiam ſpontaneam nervorum potenter augent, & fatum ſenile ſibi accelerant,

Vita interim varia &c.; ut non ſemper eædem partes laborent, ſed per vices: ſic dum aliæ agunt, aliæ vires recuperant.

Præprimis in agricultura; quam in ſacris & profanis colere homines ſolebant, quos inter tot ſenes maxime longævos reperire eſt: occupatio Dictatorum romanorum, quos ab aratro ad ducendos in hoſtem exercitus vocatos apud LIVIUM aliosque legimus. Unde VIRGILIUS *Georg. 2. ſub finem:*

„ Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc REMUS & frater: ſic fortis Hetruria crevit.
Scilicet & rerum facta eſt pulcerrima Roma....
Aureus hanc vitam in terris SATURNUS agebat."

AT-

Attilius ex agro cogitur Inperator romani exercitus esse; susis hostibus triumphum agit: peracto triumpho ad agrum revertitur; Attilius Regulus, primi belli punici gloria, similiter. Lucio Quinto Cincinnato, quatuor jugera aranti Dictatura populi romani adlata est.

Bacco Verulamius, librorum helluo, ex omnigenis historiis concludebat, quod „ odor terræ recentis & puræ spiritus optime conpescat, sive aratrum sequendo, sive fodiendo, sive herbas inutiles evellendo ..... Quin & novimus virum nobilem, longævum, qui statim a somno glebam terræ recentis sub nares adponi quotidie fecit, ut ejus odorem exciperet. "

Sed agricultura non ita juvat eos, qui ante tempus toti callosi redduntur, nimiis laboribus, sed queis id operis licet pro lubitu facere, de quibus Horatius in *Epodon libro*, *Epode secunda* :

„ Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fœnore. "

§. 1056. *Animæ operationes &c.*; est sæpe adolescentum depravatum judicium in eligenda arte, qua victus per omnem vitam quæratur: verum inclinationes eorum non sunt omnino subprimendæ. Sunt homines, qui coacti aliquam artem amplexi vera bruta sunt, qui inclinationem sequuti, laude ingenii inclaruissent. Habemus multa hanc in rem observata. Polydorus de Caravaggio victum quæritare coactus opere cæmentario; in quo opere tantum famulus operariorum &, homo obscurus fuit. Amor pingendi in eo subfocabatur. Tamen data occasione quum in Vaticano pictu-

ćturæ multæ fierent, ille id inter labores ſuos ſæpe intuens, amore pingendi incendebatur & a paupere operario Pićtoris, per vespertinas & nocturnas horas artis pingendi regulas addiscens in celebrem Pićtorem evaſit, & egregiis pićturis Romam, maxime Vaticanum, ornavit; mortuus 1543. — QUINTINUS MESSIS antverpienſis, pauper faber lignarius, amorem discendi artem pićtoriam ſubprimere coactus eamdem tamen poſthac, relićta arte lignaria, ita coluit, ut inter Belgii admodum bonos Pićtores adnumeratus fuerit.

Crediderim miro divinæ providentiæ ordine hoc ita disponi, ut cuique quid præ cæteris placeat: hinc enim fit, ut habeamus ſemper bonos Sutores, Pićtores, Cæmentarios, Architećtos, Jurisconſultos, Medicos, Theologos: Sane turpius & infelicius ſæpe nihil, quam quod quis cogatur eſſe Medicus, Theologus eſſe qui vellet, aut Theologus eſſe cogatur, qui aliam adamaſſet profeſſionem. Hinc tot homines mali & ſubfocato fere ſpiritu, nulliusque uſus in variis vitæ humanæ conditionibus. Moeror, quod exercere id, quo maxime delećtantur, non poſſint, & quod id, quod non amant, ſemper debeant exercere, reddit melancholicos.

In pueritia animi contentio &c.; perdunt infantes, qui nimios ab iisdem petunt labores. Si ingenia bona ſint, ſat cito per ætatem apta fient; ſi ſint inepta, quo plus ab iis petitur, eo minus accipitur. Monſtrum ingenii BLASIUS PASCHALIUS 40. annos nondum compleverat. Anno 16. vitæ admirabilem illum Tractatum edidit *de Sećtionibus conicis:* mathematica plurima edidit, & primus detexit, ac demonſtravit, id, quod *horrorem vacui* Antiquitas vocaverat, preſſioni aëris deberi. — JANUS DOUZA, curis eruditiſſimi ſimul ac nobiliſſimi ſui patris JANI DOUZÆ, Toparchæ in Noortwyk in Hollandia, in humanioribus, philoſophicis, ma-

mathematicis consummatissimus in adolescentia, sexdecim annos natus dedit eruditionis & judicii plenissimum *Commentarium in* PLAUTUM: 10. vitæ anno scripsit *librum de rebus cœlestibus & dissertationem de umbra*, eodemque anno *lucubrationes* suas *in* CATULLUM, TIBULLUM, PROPERTIUM. Juvenem litteratiorem ignorare se scribebat CASAUBONUS: *Josephus* SCALIGER testatur, quod mundi verum ornamentum fuerit, quodque in juventute ad talem sapientiæ & virtutis gradum conscendisset, ad quem plurimo labore vix senes pauci conscendunt. *Hugo* GROTIUS etiam ipsum magni fecit. Sed hæc ipsa causa, cur viginti quinque annos natus, patre adhuc vivo, moreretur.

Narratur exemplum decennis pueri in Italia, qui varias linguas loqueretur, multos Poëtas, VIRGILIUM, HORATIUM, memoriter recitaret: cujus fama permotus Legatus Hispaniæ apud Ducem mantuanum, petiit a Duce, ut vellet jubere, coram sisti puerum. Dux vocari illum jussit, sed stupens ad audita Legatus: superant puerile ingenium & vires, inquit; ante tempns stupidus & fatuus erit. Vera ajebat Legatus, sed puer mox ingeniosissime ad Legatum: nunquid ergo Tu in Tua juventute multa didicisti? Notate, quod Legatus ex eruditissimis saltem non erat, id quod puer mox detegebat.

Occupationes sæpe variatæ; hæc Vobis omnibus probe inculcanda. Varietas delectat. Si serio studio occupati aliquando ingenium nimis vexaretis, sequamini hoc consilium. Ad secundam quamque horam præter propter studia interpolate leni corporis agitatione; lectione aliquot versuum ex HOMERO, PLAUTO, TERENTIO, HORATIO aut VIRGILIO, vel alicujus historiæ ex LIVIO, TACITO, SUETONIO, aut historia ecclesiastica: vel sumite librum aliquem pium, moralem, inmoramini per semiquadrantem horæ huic lecturæ, vel

lecturæ loco ſumite aliquod Muſices inſtrumentum, & recreate animum: eritis ad ſtudia proſequenda aptiores, ſine detrimento ſanitatis, aut ingenii.

§. 1057. *Cibi ſimplices &c.;* capitis facile, diætam hic non præſcribi Mathematico, ſolutionem problematis, aut logarithmum quærenti, ſed diætam ad longævitatem. Qui multum ſtudiis debet inpalleſcere, ſumat jura carnium, leves carnes, & olera mollia: eſt diæta ad ejus ſanitatem; ſed non blandiatur ſibi de longævitate. Solo jure carnium ſustinuit ſe & amanuenſes ſuos famoſiſſimus cujusdam Reipublicæ primus Miniſter: his ſani manebant, aliis nutrimentis ægroti futuri; verum diæta ad ſanitatem in peculiari homine, non eſt ſemper diæta ad longævitatem. Plerisque maxime ſenibus examinatis, durioribus delectatos fuiſſe deprehenduntur.

Sed eſt modus in rebus. Infanti AUCTOR NATURÆ lac conceſſit, quia dutiora non fert, & quia lac matris ipſi convenientiſſimum. Postea panis convenit, ubi jam dentes aliquot habet; tarde caro. Sic adſcendendum & in perfecta ætate duriora danda: adpropinquante ſenio ſenſim ad minus dura deſcendendum, quia dentes deficiunt: & ut perſpiratio in pueris optime peragitur, ſi parum, ſed ſæpius, nutriantur, ita ſenes ſenſim minus, ſed crebrius, debent adſumere, ne deſit in illis perſpiratio.

§. 1058. *Potus aquæ bonæ &c.*; de *aqua* & ejus uſu jam antea actum. Tres quartæ orbis terrarum partes ea pro potu utuntur. Si legamus Itineratores, Braſiliani erant olim homines maxime proceri, viventes ad centum, centum & decem annos; victu duro & aqua nutriti: verum, ubi Luſitani, dein

dein Batavi, poſtea Hiſpani, denique iterum Luſitani vaſtiſſimum hoc regnum occupârunt & ſpiritum ardentium fortiumque vinorum abuſum ibidem introduxere, Braſiliani haud ultra tam provecti ſunt ſenii, quam olim aquâ ſolum utentes.

Cerevisia & vinum - - - moderato uſu; ut enim verum fateamur, poſt NOACHUM, qui vires vini primus expertus eſt inſcius, involuntaria ebrietate, videmus vini uſum apud omnes nationes adhibitum.

Nimia valde nocent; ut dictum ſæpius: certe obrigescunt homines ante tempus; ſi non citius ſibi provocent alios morbos.

In pueritia lac; ſapienti CREATORIS inſtituto; deinde aqua in robore ætatis, ut exemplo totius fere orbis patet: ſed ubi infans jam ablactatus, non illico ad aquam puram, ea enim foret nimis magna mutatio, ſed ad aquam cum lacte eſt adducendus, ſicque per ætatem ad aquam: omnis cita conſuetudinis mutatio ſemper nocet, etſi ex prava in optimam fiat.

In ſenectute vinum molle, edentulum; *edentulus* dicitur, cui excidêre dentes; ſed PLAUTUS in *Poenulo*, *Act.* 3. *Scen.* 3. dixit: „vinum ætate edentulum:" vinum hoc eſt molliſſimum, ſine acredine. Sic habetur roborans, non exſiccans. Vina harum regionum non ſatis novi, ſed tale edentulum vinum eſt vinum gallicum, vina plura hiſpanica, canarienſia, de Palma, huc referuntur. (*)

(*) Sed tale molle vinum *parcâ copiâ*, ſæpe repetitâ, ingerendum. Imbres, ajebat SOCRATES Pincernæ, nimium vini ſibi propinanti, imbres recentem herbam ſubmergunt, reficiunt rores blandi. *de* H.

Ita narravi Vobis olim vixiſſe illum delphenſem virum, centenariô majorem, qui ad BOERHAAVIUM veniebat, non ut peteret conſilium, ſed ut oſtenderet, prout ajebat, quousque quis ſine ullo Medico pervenire poſſet. Potus per totam vitam fuerat eo ordine ab illo adhibitus, ut nunc eſt dictum; niſi quod poſt centeſimum annum ſpiritum vini biberet, qui forte nimis exſiccans.

§. 1059. *Interim abſtinentia ſumma;* ut ſunt longa jejunia, quibus carnem ſuam caſtigabant Eremicolæ: *diætæ adcuratiſſimæ;* quas iidem quoque obſervabant; & cum CORNARO obſervabant omnes, qui in juventute corpora exhauſerant. *Diætæ exſiccantes, emaciantes, rariſſime interpoſitæ, mirifici uſus;* obſervata à 2. 3. retro ſæculis docent, longævos fuiſſe, qui curam ſudatoriam per decocta lignorum, vel quod luoſi eſſent, vel maxime, quod ſuſpicarentut, a veteri labe quid ſupereſſe, ſubierint.

§. * 1059. *Increſcente ſenio introductio nutrimenti per adpoſita externa,* 1) *Halitû; v.* HIPPOCRATEM *lib. de alimento ſub finem;* & ARETÆUM CAPPADOCEM, *lib.* 2. *de curat. acut: c.* 3. — DIOGENES LAERTIUS in vita DEMOCRITI narrat, DEMOCRITUM, animam agentem, rogatum a ſorore, ne morte ſuâ CERERIS ſacra interpellaret, juſſiſſe calentes continuo panes ex furno ſibi adferri, quorum continuo odore & olfactu animam per quatriduum ſuo retinuiſſet domicilio. — ATHENÆUS vero, paullo aliter id tradens, ait, eum id dolore fragrantis mellis effeciſſe.

Hinc ſpiritus, quacunque arte parati. grati, nervos excitantes, perperam adhibentur ab illis, quorum

rum nervi eo incitamento non egeant: efficiunt per omnes ſuos odores, quibus caput, crines, cubiculum, ſtrophia, lectos &c. inbuunt, ut nervi olfactus citius obcallescant, & in provecta ætate ab auxiliis hisce ſenectutis ultra non adficiantur.

2) *Fotu; lib.* 3. *Regum, c.* 1. ſic habetur: „Rex DAVID ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies; quumque operiretur veſtibus, non calefiebat. Dixerunt ergo ei ſervi ſui: quæramus Domino nostro Regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram Rege, & foveat eum, dormiatque in ſinu ſuo, & calefaciat Dominum nostrum Regem. Quæſierunt igitur adoleſcentulam ſpecioſam, in omnibus finibus Iſraël, & invenerunt ABISAG, ſunamitidem, & adduxerunt eam ad Regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & miniſtrabat ei; Rex vero non cognovit eam."

BACO VERULAMIUS *pag.* 554. *No.* 25., „neque negligenda ſunt, inquit, fomenta ex corporibus vivis. FICINUS ait, (neque id per jocum) DAVIDEM contubernio puellæ, alias ſalubriter, ſed nimis ſero, uſum fuiſſe. Debuerat autem addere, quod puellam illam, more virginum Perſiæ oportuiſſet inungi myrrha & ſimilibus; non ad delicias, ſed augendam virtutem fomenti ex corpore vivo. — BARBAROSSA ætate extrema, ex conſilio Medici Judæi, puerulos continuo ſtomacho & ileis adplicabat ad fomenta.„

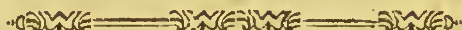
[Fuit hic BARBAROSSA II. ſuccedens fratri ſuo BARBAROSSÆ I.: ambo chriſtiani græci ex inſula Lesbo, nunc Metilina. Ut ex paupertate emergerent, fidem chriſtianam ejurantes Mahometani facti ſunt, dein Piratæ: tandem Piratarum regnum algerinum, omnium chriſtianorum horrorem, fundaverunt

verunt. Homo bellicofus, crudelis, a juventute femper terra marique bello occupatus, non videtur ad ætatem extremam perveniffe, ut innuit VERULAMIUS, & ut PAULUS JOVIUS & THUANUS fcribunt. Anglus Auctor MORGAN, in *Hiftoria Barbariæ*, dat ipfi tantum 63. annos. In diarrhæam incidens confilio Judæi Medici ventri continuo puerulos nudos adplicabat; unde per aliquod tempus vitam prolongavit; fed febri dein accedente mortuus eft Conftantinopoli anno 1548.

3) *Balneo*, 4) *Clysmate*, 5) *Unguento &c.*

(Reliquorum 7 paragraphorum, quum aliunde patere videantur, expofitionem hic omifi.)

THERAPEVTIKE.

§. 1067—1068.

Ultima hæc pars &c. Hæc nunc pars totius Medicinæ eft compendium. Revocat hæc in memoriam omnia huc usque dicta de morbis ejusque fymptomatibns, & docet adplicationem bonam veramque medicamentorum & auxiliorum artis ad dictos cafus.

Res adtentionem meretur, Hæc enim *quinta pars* INSTITUTIONUM MEDICARUM illa eft, quam candidati plures, licet aptos in cæteris fe præbeant, minus apte folent intelligere. Hoc ita effe, BOERHAAVIUS olim in Lugdunenfi Academia conquerebatur.

Ut

Ut ergo quatuor illa, Medico incumbentia, officia expleantur; nempe, ut vita confervetur, ut caufa morbi tollatur, ut morbus auferatur ipfe, ut morbi abigantur effectus, corpus ægri arte mutandum eft; fi enim non mutetur, manebit idem: ergo & illa quatuor manebunt adverfa.

Ut autem Medicus præfixum in finem corpus mutet, oportet noffe, quibus id efficiat, inftrumenta.

Hæc vocantur *auxilia, remedia juvantia, medicamenta.*

§. 1069. *Hæc autem &c.* Nam non curamus hominem univerfalem, fed fingularem, ab alio homine ægrotante inmenfum differentem. Hinc debeo noffe 1) quid in illo peculiari homine ægrotante mutare debeam; 2) quibus inftrumentis id efficiam; 3) quinam fequantur effectus, ubi talia inftrumenta ad cafum peculiarem, mihi ut mutem datum, adplicata, funt.

Ergo adprime mihi & morbus & homo ægrotus eft cognoscendus; ut primo cernam bene ea, quæ fenfus adtenti detegere in illo poffunt, quæquæ adcurato ratiocinio refcire circa ejus ftatum poffim. Sic video demum, quid in eo, ut convalescat, mutandum fit, videoque, quænam, id ut obtineam, inftrumenta adhibenda fint. Si ignorem hæc, cafu meus æger convalescet, fi tamen convalescat; & in mortis periculum a me conjicitur. Si enim male adplicata remedia femel gulam transiverint, non funt ultra in mea poteftate, fed agunt, quod a natura fua juffa funt.

§. 1070. *Ipfum illud quidcunque demum fit, quod fic deprehenfum in ægro mentem Medici ita inftruit* (§. 1069.) *vocatur indicans. &c.* Sumam exemplum, ut intelligatis. Vocor ad pleuriticum hominem. *Indicans*

cans eſt dolor, inſpiratione & tuſſi auctus, intolerabilis, in ſubpurationem, aut gangrænam, abiturus. *Indicatio* eſt ablatio illius doloris, ſi velim hominem ſervare. *Indicatum* eſt v. ſ., emollientia lateri dolenti adplicanda, diluentia, ſolventia, nitroſa, ſaponacea, titulo medicamenti & alimenti ingerenda per os & anum, ut phlogistica diſpoſitio inmutetur.

Quomodo inveniuntur hæc tria in angina? In angina inflammatoria eſt *indicans* dolor & angustatio inflammatarum faucium, aut laryngis, tanta, ut homo vel ægre reſpiret, vel ægre deglutiat, vel utroque ſimul vitio laboret. *Indicatio* eſt periculum maximum vitæ in eo ægro, quum nutriri nequeat, aut laboret nobiliſſima functio reſpirationis, vel adſit utrumque; adeoque ablatio ejus doloris. *Indicatum* eſt v. ſ. in pede, enema, remedium laxans, emolliens, cataplasma gutturi circumdandum, linctus emollientes ſaponacei, ſimilia gargarismata, potus diluens, quatenus poſſibilis eſt deglutitio.

§. 1071. *Indicans proinde poterit eſſe omne id, quod cognoscitur in ægro, vel circa eum. In ægro,* quatenus morbus in eo progreſſus plures, minoresve, fecit: *circa ægrum*, varia ſunt adtendenda. Habet v. c. in morbo ſuo continuo coram ſe difficilia objecta, quibus viſis irascatur & ad jurgia incitetur. Indicans hoc eſt, æque ac morbus. *Indicatio* eſt, quod, etſi morbus adhuc per ſe videatur curabilis, prava & difficilis uxor, aut inmorigeræ proles, hominem, in iram facilem, pejorem reddent, quam ipſe morbus; immo effectum turbabunt remediorum. Indicatum hic eſt, actu aut auferre tales homines ex conſpectu ægri, ſi fieri quæat; aut monere, ut velint ſapienter & placide cum ægro agere.

Aliud

Aliud exemplum. Pleuriticus idem ægrotat tempore calidiſſimo, æstuantiſſimo: ille æstus eſt æque, ac ipſa pleuritis, indicans. Indicatio eſt jam periculum morbi majus, quia calor parum differens ab eo, qui eſt hominis, corpus ambit, pulmonem intrat; ita, ut interno externoque calore exuratur: etiam jacet in cubiculo & parvo, & a ſolis radiis fere tota die inradiato. Indicatum eſt, hominem ex illo cubiculo deferre in aliud, tum majus, tum frigidius; quod, ſi factu inpoſſibile, per omnem artem illi cubiculo aër renovatus eſt conciliandus, corpus leviter tegendum, plantæ ſtaticæ in cubiculo ponendæ, ut aër humescat & refrigeretur, maxime ſi aqua, inqua plantæ, ſæpius renovetur. Hæc ſufficiant, ut indicans, indicatio, ipſum indicatum, cognoscantur ex ægro ipſo, & ex iis quæ circa eum ſunt

§. 1072. *Tamen omne id revocari poteſt* 1) *ad vitam in ægro ſuperſtitem; ejus cauſas, naturam, ſequelas, gradus. Vita* ſemper in ægro ſuperſtes eſt; ſed ea differre poteſt inmenſum: ut queam de vita illa ſuperſtite judicare, debeo noſſe

a) *vitæ cauſas*; cauſæ vitæ ſunt, cor agens ſanguinem in arterias, arteriæ pellentes eum per venas iterum in cor: cauſæ vitæ ſunt, robur cordis & boni nervi ab eorum origine &c.

b) *naturam*; ut ſe ipſam deſtruat, niſi alatur bono nutrimento; adeoque debent ſupereſſe ſaltem aliquæ functiones naturales, ut alimenta poſſint ita mutari, quo alere corpus queant.

c) *ſequelas*; ſi vita illa ali, ſuſtineri poſſit, morbus forte erit curabilis; ſi vero non poſſit bonis nutrimentis, incaſſum erit, quodcunque ars in morbum agat.

Mor-

Morbus vinci non poteſt, niſi viribus vitæ; his ſubcumbentibus; ars medica inanis & vacua.

d) *gradus*; a vita maxima ad vitam minimam debeo noſſe hanc vitam, ut poſſim judicare; utrum a morte vel prope, vel procul, æger abſit. Hos gradus Pathologia inito docuit.

2) *Ad morbum, in eo præſentem*; duo enim in ægro mihi conſideranda; & *vita* ejus, & *morbus*. Si morbus non eſſet, homo vel foret ſanus vel mortuus. Jam vero, quum vivat, eſt mihi morbus ejus cognoſcendus: ſed, ut in *vita* cognoſcenda varia ſimul erant notanda; ita & in cognoſcendo *morbo*.

1) Ergo ad *cauſas morbi* adtendendum, an ille ortus ſit ex proegumenis cauſis, plethora; an ex idioſyncraſia, cacochymia? An cauſa procatarctica fuerit vel aër, vel cibus potusve, aut medicamen, aut motus quiesve, aut ſomnus vel vigiliæ, an paſſio animi, aut adplicata externa? Ex his enim cauſis indicans petit, ſi fieri queat, ejus ablationem.

2) *Indolem*; a cauſa proëgumena plethoræ cum cauſa procatarctica iræ, poteſt phrenitis oriri, aut apoplexia, aut ardens febris. Homo ex idioſyncraſia ita eſt diſpoſitus, ut ab adplicato emplaſtro tumeat toto corpore eryſipelate. Indoles morbi ex quibusdam cauſis eſt acuta, ex aliis chronica. Eſt in nonnullis cum ſignis vitæ pro tempore auctæ, in aliis cum ſignis vitæ pro tempore inminutæ. Indoles in uno calida, in alio frigida, eſt.

3) *Sequelas*; novi, apoplexiam in plethorico illo fortem ſolutu inpoſſibilem eſſe, debilem non facile, ut in *Aph.* 2—42. monuit HIPPOCRATES; & præterea, ſi inde vitam adhuc ſervet, in paralyſin facile incidere, incurabilem ſæpe per omnem vitam; vel in fatuitatem infantilem. Novi, hominem ex ira phre-

phreniticum ſumme periclitari, ne vel moriatur, vel reddatur maniacus.

4) *Symptomata:* pro indole morbi ſunt ejus ſymptomata. In homine phrenitico ſymptoma eſt furor inmanis in omnes, notos, ignotos: in morbo nato ex nimia humorum mucoſitate, v. g. apoplexia, lethargo, eſt motus animi & corporis ablatus fere. In priori caſu ſymptomata curantur refrænando, mitigando; in ſecundo caſu incitando.

§. 1073. *Etenim ex omnibus his* (§. 1072.) *discit Medicus* 1) *quid ſit agendum, ut ſervetur vita præſens: ſi bona ſit adhuc, ut ſaltem non diminuatur ita, ut cauſa morbi ſit cauſa vitæ valentior.*

Ut reficiatur labefactata; per idonea alimenta; ut, quæ fuerat cauſæ morbi inferior, eidem jam ſuperior reddatur, ſaltem æqualis.

Ut illa tollantur, quæ vitam deſtruere, vel inminere, poſſunt: ut eſt morbus ejusque ſymptomata: quæ, ſi effræno motu pergant agere, vitam 1) minuunt, 2) deſtruunt.

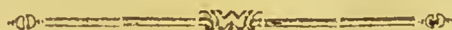
2) *Quænam ſint eligenda huic operi inſtrumenta;* An cardiaca, cujusnamque generis? an ex refrigerantium, aut calefacientium, claſſe? An ex ſtimulantibus, aut demulcentibus?

Quomodo hæc adaptari; an coquendo, an infundendo, an triturando, an liquefaciendo?

Adplicari; intrinſecus, extrinſecus; ad ipſum locum, vel ad locum remotiorem obpoſitumque? *Certo ordine;* ut ſciam, quid primo, quid ſecundo, adhibendum. Ut primo per mitiora incipiam, antequam draſticis utar. Ut, ſi emeticum & v. ſ. ſimul indicentur, præmittam hanc, ne vi emetici caput obruatur.

Et tempore, debeant, ſi ad ægrum accedam tempore cruditatis morbi, ſi circa ſtatum, aut in perturbatione critica, &c. differentiá inſignis eſt in adplicando.

§. 1074. Id ſponte patebit ex ſequentibus. THERAPEVTIKE verſatur circa tria; *indicans*, *indicationem*, *indicatum*, hinc debet habere & tradere regulas, hæc tria formandi. Ars, regulas has formandi, vocatur METHODUS MEDENDI, quæ jam ſequitur.

METHODUS MEDENDI.

§. 1075.

In omni ægro vita ſupereſt; id ſcilicet, quo a cadavere hic homo distinguitur,

Tum cauſæ vitæ: circulus humorum, & facultas nervorum, quædam ſaltem, ut vita, licet minima, adhuc continuetur.

Ejusque effectus; ut ſaltem aliquis motus, calorque ſuperſint.

Vocantur hæ res naturales &c. Quia ſunt ipſa natura. *Res non naturales* conſtituuntur alimentis &c.; quod non juvat, niſi per naturæ vires ita mutetur, ut transeat in naturam humorum. *Res contra naturam* eſt morbus.

§. 1076.

§. 1076. *Quum vero vita ſemper agat, erunt in ægro ſuperſtites aliquæ actiones, quæ & ſanitatem prius concomitabantur.* Non loquimur hic de vita occulta illa, quæ in ſuſpenſis laqueo, in ſubmerſis aqua, in ſyncope perfecta, ſupereſt, ſine ullis ſuæ præſentiæ ſignis; ſed loquimur de vita, ut in ægris eſt. In ægro, quamvis vita ſit minima, aliquis ſaltem pulſus, motus, calor, ſupererit, quibus vita adhuc in corpore illo præſens intelligatur. Id ergo proprie eſt, quod *vires* vocamus: reliquiæ prioris ſanitatis.

§. 1077. *Quæ [vires] rite examinatæ ------ per vaſa;* non tantum *in* vaſis, ſed & *per* vaſa. *In vaſis* debet adeſſe motus humorum, arteriarum, & nervorum, ut agere poſſint. *Per vaſa* debet eſſe transfluxus humorum, ut a corde dextro ad ſiniſtrum, ab hoc ad illud vitalis humor ferri queat.

§. 1078. *Ille autem &c.* ut initio PATHOLOGIÆ docui.

§. 1079. *Patet quidem ---- ſui conſervationem;* nam quid alimenta medicamentaque efficient, ſi ſcintillas has vitæ ſinatis exſtingui? *Atque reſtitutionem in integrum;* non tantum adlaborandum, ut parva, quæ adeſt, vita conſervetur; ſed, ut morbus coquatur & maturescat, oportet curare, ut vita minima fiat major: quamdiu enim vis morbi ſuperior eſt vi vitæ, tamdiu mors timenda; ſi vero vitam ita auxeritis, ut ſuperior ſit vi morbi, jam ſpes eſt fore, ut vincat vita morbum, coquat, expellat.

Quæ cognitio etiam adpellatur indicatio vitalis, vel conſervatoria: hinc origo hujus nominis. Hæc de cauſa & vi *vitæ*: ſequitur nunc cauſa & vis *morbi* quo-

que examinanda; ſunt enim perpetua nobis hæc duo in morbis objecta.

§. 1080. *Cauſa cognita morbi indicat curationem, vel ablationem, ſui.* Plethora, idioſyncraſia, cacochymia; cauſæ proëgumenæ, quæ rarius auferuntur, quam corriguntur, alterutrum *Textus* requirit; nam *cenſetur cauſa prior effectu.* Caret effectu plethora, donec vel ita per ſe aucta, ut obprimat & ſuffocet hominem, citra ullam cauſam procatarcticam; vel a cauſa procatarctica, ex claſſe rerum non naturalium petita, in actum ducatur.

Ideoque - - - prævertens &c.; Si enim plethoram ita diminuerim, ut pro tempore ultra vix plethora ſit nominanda & homini talem diætam ac vitæ regimen præſcripſerim, ut plethora non renascatur, non poterit aut per ſe corpus ſuffocare, aut cum cauſa procatarctica conbinata morbum facere.

§. 1081. Alia res eſt, ſi morbus revera jám natus adſit. *Morbus vero ipſe perſpectus indicat ſublationem ſui, quæ indicatio vocatur curatoria vel therapevtica.* Nunc paſſim agendum habeo cum re, non futura, ut §pho præced., ſed jam producta, ex cauſa proëgumena & procatarctica.

§. 1082. Symptomata morborum, dolores, anxietates, evacuationes ſymptomaticæ narium, renum, inteſtinorum, cutis, ventriculi, quandoque inſeparabilia a natura morbi, ſibi linquuntur, ſi tolerari poſſint; ſi vero ſint violentiora, quam ut tuto ſibi dimittantur, moderanda mitigandaque erunt. Vidimus v. g. in virgine Lariſſæa, aliisque ægris apud HIPPOCRATEM, alvum a principio morbi copioſam, nec criticam, nec ſymptomaticam. Ferebat illam alvum virgo inpune, reli-

reliquit eam Hippocrates: Quodſi ex obpoſito videamus, alvo nimia perire vires, torminibus inde natis ægrum fruſtra defatigari, debemus hanc alvum moderari. Ergo ſymptoma hoc peculiare, non ipſum morbum, palliamus.

Pleuriticus tàm inmaniter tuſſit, ut pectus ſibi findi videatur: curamus per expectorantia & oleoſa mista ſedare illam; nil juvant: eſt gangræna metuenda. Palliamus tunc tuſſim clam expectorantibus, admisto pauco ſyrupo diacodii, eſt hoc, curare ſymptoma, non morbum. Vidistis in noſocomio ſtimulantibus & paregoricis mistis, alternatim ſumendis, feliciter tuſſim moderari.

In varioliſ homo ſpuit ſanguinem debeo omni arte hoc ſymptoma curare, aut in tali inpetuoſo morbo æger animam cum ſanguine fundet.

Dicitur indicatio hæc *urgens*, quia plus urget, quam totus morbus quandoque; *mitigatoria*, aut *palliativa*, quia cauſam morbi, aut ſymptomatis hujus, non aufert.

Hic nunc iterum habetis objectum totius hujus, qui ſupereſt, tractatus:

1) Enim indicationi vitali ſatisfacit cardiacis; hinc caput de diæta & cardiacis.

2) Cauſas morbi tollere conatur, incipiendo a venenis & deinde ab iis omnibus cauſis, qui tum in ſolidis, tum in fluidis, hærent.

3) Morbum auferre conatur præſentem pertractatio indicationis curatoriæ in morbis fluida 1) corrigentis, 2) evacuantis; ubi tum agetur de emeticis, purgantibus, ſudatoriis &c.

4) Opus totum claudet curatio palliativa.

§. 1083. *Unde jam conſtat &c.;* ut dixi ad §. 1072. & 1073.

§. 1084. Utinam hoc bene omnes perpenderent! Audito nomine morbi jam ſeriem medicamentorum animo formant; quia audiverant, legerant alicubi, vel a Medico ſeniori adplicari viderant, talia remedia, in tali morbo.

Si curetis v. c. hominem pleuriticum & adhibeatis omnia ſelectiſſima externa internaque remedia, poteritis eum facile trucidare, ſi ignoretis, an morbus ſit in adſcenſu; an in akme; an in niſu ad reſolutionem, aut ad criticos motus & evacuationes; an ad ſubpurationem; an ad gangrænam. Ergo primo noſcenda eſt vita, ejusque gradus; 2) morbus, ejusque gradus omnes.

Si hoc pateat Vobis, noviſtis, quid ſit agendum; an vires minuendæ, an augendæ; an reſolutioni cooperandum, an evacuationi; an promovenda, quæ jam ſit, ſubpuratio. Inſtrumenta omnia varia agendi quum Vobis nota ſint, mox percipitis, an, & quomodo, & quando, & quibus, agatis.

§. 1085. Sæpius Vobis dixi, qui judicio non pollet, non eſt aptus ad Medicinam. Vultisne exemplum ejus, quod *Textus,* dicit? Pleuriticus crudo morbo diarrhæa periturus eſt: ergo eſt illa mihi moderanda. Si adſtringentibus id faciam, nocebo pleuritidi, quæ eget adtenuantibus; nam experientia docet, etiam vim adſtringentium per lactea furtim ſubire in ſanguinem. Si velim adhibere opiata, ſopietur tuſſis, quæ mihi ad expulſionem materiæ erat neceſſaria. Femina angina, aut phrenitide, laborans, eget v. ſ. in pede; ſed ſimul eſt

eſt gravida: ergo, quæ indicata v. ſ. ex pede fuerat, contraindicatur a graviditate.

Juvenis noster (qui decumbebat in noſocomio 1758.) doloribus capitis intolerabilibus vexatus, indigebat v. ſ. ex pede: ſed ſimul enormes in abdomine patiebatur cruciatus: indicabant postremi hi dolores v. ſ. ex brachio.

Hinc itaque nata eſt utilis illa & celebris doctrina indicantis, contraindicantis, ut mox expoſui; *repugnantis, permittentis. Repugnans* eſt idem, quod *contraindicans.* Miſſio ſanguinis indicatur; ſed, quacunque arte unquam res tentata fuerit, cadit homo ſemper in animi deliquium enorme. — Rheum indicatur; ſed nunquam homo ille rheum, vel inſcius & deceptus a Medico, ſumſit, quin vomuerit ad animi deliquium. — Emplastrum reſolvens indicatur; ſed homo inde ſemper totus fit eryſipelatoſus. — Indicarentur in hoc vel illo moſchus, ambarum, ſuccinum, ſpiritus ſalis ammoniaci, castoreum &c.; ſed conſtanti lege inde ſpasmi, aut animi deliquia, oriuntur: (quales receſſus in feminis ſæpe adeo obſervantur, methodum medendi, aliunde adeo operoſam ac difficilem, ſane reddentes difficillimam. Prætervifi autem illi receſſus frequentius fuerunt cauſæ, cur morbus, adhibito licet multo molimine Medentis, aut non fuerit curatus vel minimum; aut redditus longe pejor, quam ex indole propria fors unquam evaſiſſet; aut æger, ocyus feriusve, ſtygias transmiſſus in umbras.)

Permittens, quod contraindicat quidem, ſed tam parum, ut indicans vinceret hoc contraindicans. Homo indiget emetico; ſed ab emeticis genus nervoſum ejus ita agitatur, ut ſit infinitis dein ſpasmis obnoxius: ergo contraindicat quidem hæc ægri diatheſis; ſed mox a peracta emetici actione dabo misturam cum nevroticis

& opiatis; ſic ſedabo, vel averruncabo, qui inde orirentur, ſpasmi. Ergo diatheſis ægri contraindicans fit *permittens*, hac lege.

Coindicantis; plethora, & inflammatio, & dolor, & febris, ſimul omnes indicant v. ſ.

Correpugnantis; animi deliquium a v. ſ. ſolitum; ſpasmi & debilitates, a v. ſ. ſemper obſervatæ; graviditas; abortus, ſemper a v. ſ. obſervatus; & horror incredibilis, & nullo ratiocinio vincendus, contra v. ſ., contraindicant (correpugnant) adverſus v. ſ.

§ 1086. *Quando itaque --- axiomata.* Iuriſconſulti poſſunt diem petere, quo res differatur, ſi non ſint parati; Medicos oportet ſemper paratos eſſe, aut differendo ſero veniunt. Hinc neceſſe eſt, habere regulas fixas, axiomata menti præſentia ſint, quæ conſulat Medicus in rebus dubiis: ſic firmum ſemper dabit reſponſum in conſultationibus, & quamvis res non bene ceſſerit, viris doctis & honestis ſemper probabitur.

1) *Quidquid indicat in ægro, id petit conſervationem, vel ablationem, ſui.* Res duæ in ægro tantum indicant; vita, & morbus, ut vidimus ad §. 1072. 1073.; cauſæ, ſequelæ, effectus, gradus, utriusque. Vita nunc ſui conſervationem ſi ſatis bona; ſui augmentum, ſi nimis debilis ſit, petit. Sine vita nil fit. Morbus aliena res vitæ inſidians, ejus interitum minitans, neceſſario abigendus.

2) *Quidquid in ægro deprehenditur ſecundum naturam, id conſervationem ſui ſemper requirit.* In homine perfecte ſano quidquid adeſt, ſecundum naturam eſt: ſi vel minimum hinc dematur, ægrotat parumper: ſi multum, ægrotat valide. Æger Tuus jam habet minus de conditionibus hominis ſani, ideoque ægrotat: quo plus illis conditionibus caret, eo major eſt ejus ægritudo.

Pa-

Patet hinc facile, id quod de his conditionibus bonis supereſt, ſumme eſſe conſervandum: quo enim plus demitur inde, eo pejus homo ægrotabit.

3) *Quidquid in ægro deprehenditur contra naturam, id ablationem ſui requirit.* Morbus cum omnibus ſuis ſymptomatibus eſt contra naturam, ergo eſt auferendus.

4) *Conſtat iis, quibus nutritur, corpus*: nam omne corpus, quod non nutritur, perit. Aër, cibus, potus inpediunt, ne pereat: ergo alimenta, per vires corporis ex non naturalibus naturalia facta, reparant ea, quæ actione vitæ a fluidis ſolidisque erant deperdita.

5) *Similibus conſervanda ſimilia.* Deficit in homine bilis; languet chylopoëſis; Medici eſt, ut inquirat in cauſam: ſanguinis inertia eſt cauſa: dat igitur homini huic medicamenta ſaponacea, amara; ſaponem venetum, aloën, myrrham, gentianam &c. ut 1) chylus melius ſubigatur, dividatur, præparetur: 2) ut ſanguini adſit materies, quæ vice fungatur bilis, ut debito ſtimulo illo gaudens, minus iners ſit; 3) ut reddito ſanguini vigore, ſecretio bilis denuo fiat. Verum, quum talis ſanguinis inertia ſæpe ſine ſolidorum laxitate non fiat, ſimul frictiones, motum corporis, medicamenta reſtituentia (corrigentia) hanc laxitatem, ut martem, corticem perruvianum, ſimarubæ &c. adhibeat, ut omnia reſtituantur in integrum, renata bile.

Mucus inteſtinorum eſt deperditus in dysenteria: mucoſa adplicata ore, ano, ipſum locum defendunt. Diæta mollis, ſubpinguis ex rad. ſiſari, ſcorzoneræ, pastinacæ; ex leguminibus farinoſis, & cerealium farinis; ex gelatinis animalibus, hunc deperditum mucum reſtituunt. &c. &c.

6) *Cauſa curans per remedia morbos eſt vita ſuperſtes*; remedia, nutrimenta, in vita languente non

præparantur, non adplicantur. Solæ actiones vitæ ſuscipiunt, mutant, præparant, adplicant.

Et propria cuique temperies: remedia enim generalia non ſunt ſemper, ſed ſæpe, propria cuique: inſtantiæ copioſæ apud HIPPOCRATEM, v. c. *Epid.* 4. *p.* 1123., *p.* 1138..; 6. *p.* 1165. *p.* 1193. *&c.* & in praxi quotidiana, occurrunt.

Ergo cauſa curans per remedia morbos, eſt vita ſuperſtes, & propria cuique temperies. Temperies, diatheſis, hominis efficit, ut vita ſuperſtes curans & eliminans morbum, potius illam partem, quam aliam, petat.

7) *Ergo, ubi æque urget indicatio vitalis & ſimul alia quælibet, erit tum ſemper ſatisfaciendum priori.* Cholera, morbus omnia ſurſum deorſumque ejiciens, indiget leni emetico: SYDENHAMUS provocabat eo in caſu vomitum fatuo jure pulli, tepide adſumto: hæc indicatio eſt veriſſima naturalis. Sed ſimul dejectionibus & vomitu jam ita corpus eſt exhaustum, ut brevi timenda mors ſit: pulſus eſt parvus omnino, ſudor adeſt frigidus, pallet homo totus: ergo etiam indicatio vitalis indicat ſui & conſervationem & augmentum. Eo in caſu indicatio vitalis, ex binis æque urgentibus petit, ut ſibi fiat ſatis, præ alia. Hoc exemplum indicationis vitalis conparatæ cum naturali: videamus exemplum indicationis vitalis conparatæ cum animalli.

Homo ardente febri decumbens delirat: urget hæc indicatio animalis, ut fiat v. ſ. ex pede, quò alvus fiat laxa, & ſyſtema meſentericum ſimul plus capiat cruoris: at vero febris eadem intra 3. 4. dies hominem ita debilitavit, ut cor totum langueat, & ut pulſus ſit parvus, calor inæqualis. Indicatio vitalis urget magis hic; unde v. ſ. non facienda, ſed vires prius, ſi fieri queat, reparandæ.

8)

8) *Sed, ubi indicatio inpar ſimul urget, tunc ſemper erit ſatisfaciendum maximæ.* Homo eſt phreniticus & furibundus, eſtque jam per quatuor dies, ut vita opus habeat viribus ad coctionem. Verum phrenitidis vehementia ſpem coctionis mihi nullam facit & vires ægri videntur adhuc v. ſ. fere poſſe: hic poſtponitur indicatio vitalis, ut ſatisfiat animali. Si in cholera vires vitæ non detritæ, poſtponitur vitalis indicatio indicationi naturali.

9) *Juvantia & nocentia præcipue indicant.* Æger febri acuta laborans & ſumme debilitatus, accipit a ſuo Medico jura carnium, emulſiones, ut viribus crescat, ſed incaſſum: dolet Medicus, quod ad vires conlapſas nulla nutrimenta juvent; unde familiam periculi monet. Sequenti viſitatione videt naturam erectiorem, immo materiæ molientem coctionem. Gaudet ſummopere; ſed interim fatetur æger, ſe, quum vino carens ſemper ſit debilis, parum vini adſumſiſſe, naturamque inde penitus recreatam eſſe. Moroſus Medicus mortem minatur, ſi ita pergat, immo ſe non rediturum, niſi promittat religioſe, ſe fore obedientiorem. Homo territus torvi Medici minis abstinet a vino, relabitur in antiquam debilitatem & vel perit, vel metaſtaſes malas patitur, aliosve morbos. — Prudens Medicus notat, a vino adſumto naturam coctioni paratiorem: petit modo, velit æger abstinere a puro vino, ſed cum decocto hordei, vel panis, ſubinde tantillum ſumere. Sic pergit natura roborari & homo recuperat ſanitatem.

Ex obpoſito in caſu Sydenhami mutatio conſtitutionis epidemicæ efficiebat, ut qui in priore conſtitutione vomitus juverat, jam mortem inferret: a nocentibus hic indicatio ſumenda.

Re-

Regulam hanc dictator HIPPOCRATES optime semper commendavit. Hinc nescius sæpe, an sudores, alvos, vomitus, conpesceret tempore cruditatis, vidit modo, qua ratione id ferret natura: si bene ferebat, sibi dimittebat; sin minus, auferebat. In *libro de prisca medicina* docet, ex hac unica regula natam artem medicam totam.

10) *Contraria tolluntur contrariis*; nimiæ vigiliæ sopientibus, sopor nimius irritantibus; plenitudo nimia evacuantibus, κενεαγγεια replentibus; acida diluentibus, absorbentibus, inmutantibus, alkalina, oleosa empyreumatica acidis saponaceis; calida refrigerantibus, frigida calefacientibus.

11) *Natura gaudet consuetis, ægre fert insolita quæque*; ita, ut stricta diæta sæpe noceat iis, qui voraces olim fuerunt, si in morbis primæ viæ multum adfectæ non sint. Homines in nosocomiis a vulneribus aliquando non bene curantur, diætâ strictâ; reduces ad familiam curantur cito, diætâ solitâ. — Homo semper farinosis delectabatur; si in morbis magno feratur in ea desiderio, concedatur aliquid, inprimis, ubi incipit paullulum convalescere.

12) *In maximis malis cito, & semel, tentanda summa remedia.* Sit ileus, hernia incarcerata, ischuria &c.; sunt mala, quæ dilationem non ferant, ita enim mors sequitur: ergo omnia, quæ ars habet, simul & semel adhibenda.

13) *In mitiori malo sensim, & repetendo, danda remedia leniora.* In colica consueta flatulenta non illico mercurius potandus datur, nec fumus ta-

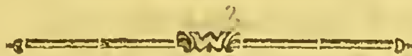
ba-

baci inmittitur intestino recto: funt mitiora hic propria; enemata, lenia purgantia, epithemata &c. levis naufea forte ab inhibita perfpiratione, aut crapula, nata, non eft illico vomitoriis obpugnanda: quiete, abstinentia, diluentibus, reftituta perfpiratione, fæpe curatur: fi malum crefcat, ad fortiora deveniendum.

Juniores Medici fæpe peccant adverfus hæc ultima duo axiomata: vel enim fegnius maxima mala, vel nimis ftrenue mitiora adgrediuntur. Bonorum principiorum ufus hunc errorem corrigit.

Axiomata nunc enumerata 13., quamvis fimplicia, magnam in fe doctrinam continent, & funt res per fe veriffimæ, quas unusquisque, quamvis non fit Medicus, ita fe habere, percipit.

INDICATIO VITALIS.

§. 1087.

Quum jam toties dictum fuerit, indicationem hanc prævalere cæteris, ideo totum *caput de* Cardiacis dicatur illi; fed hac *Inftitutionum* pagina Auctor pauca præfatur *de viribus vitæ.*

§. 1088. *Vita* noscitur ex fuis viribus: fi vires omnino integræ, vita adeft *maxima*: quot gradibus de-

declinant vires ab illa perfecta integritate, tot gradibus vita a maxima recedit versus *minimam.*

Vires illæ aliter nobis non innotescunt, nisi per effecta sua: in sano magna, perfecta; in ægro minora; quo autem minora, eo morbus periculosior; acutusne morbus fuerit, an chronicus.

§. 1090. Porro *functiones vitales* quid proprie sunt? sunt propulsiones humorum per vasa omnia, tum, qua decurrunt per varia cava & partes corporis; tum, quæ per viscera; tum, quæ per ipsorum vasorum feruntur parietes.

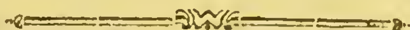
§. 1091. Ut fiant hæ nunc dictæ propulsiones, requiruntur humores, & vasa: in humoribus & vasis illis requiruntur conditiones aptæ singulorum. Humores oportet esse non spissiores, quam ut queant fluere per vasorum extremitates; nam ibi stagnarent; non fluidiores, aut undique transprimerentur: oportet, eosdem non esse pauciores, quam ut rite possint propelli; non oportet esse copiâ plures, quam ut conprehendi a corde & vasis possint.

In solidis opus est, ut habeant vim talem, qualis requiritur, ut massam fluidorum continuata actione propellant; liquida enim ipsa id non faciunt, quietura in æternum, nisi moveantur a solidis.

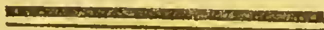
§. 1092. Hæc autem, nunc dicta, solidorum actio pendet a contractione fibrarum; (omitto ab HAENIO hic adlatam actionem solidorum, fibris conpositorum, harumque contractionem, in fluida; ex Physiologicis aliunde cognitam.)

CAR-

CARDIACA ET DIÆTA ÆGROTI.

Vita *gradus* habet ſuos; in ſanitate perfecta, maxima eſt; in morbo minori minor; in morbo maximo, ad mortem nunc tendente, parva, dein minima, tandem nulla: a frigore quidem aliquid adhuc poſt mortem fibræ agunt, ſed id ad vitam aliquam conſtituendam non ſufficit. Cor ergo, arteriæ, ac cerebellum hic concurrunt ad hanc vitam conſtituendam. *Indicatio* itaque *vitalis* maxime indicat conſervationem virium cordis, arteriarum, & cerebelli. Quomodo id fiat, præſenti capite nunc examinandum.

§. 1095. *Quum vero cor &c.* ex pulſu enim vires maxime metiuntur Medici; unde de ſtatu cordis primo judicant, eamdemque ob cauſam vocant remedia, vitam languentem reſtaurantia, *cardiaca*, barbare *cordialia;* qua voce nemo bonus Latinus unquam utitur.

Proprie tamen *cardiacum remedium* ſignificat id, quod vires cordis excitat, eoque ſenſu hoc capite ſumitur. Notandum vero, quod uſu ſic receptum ſit, ut vitalia proprie remedia, in reſtrictiori ſenſu, ſint

dicta

dicta *cardiaca*; quia cor præcipuum inſtrumentum, quo vitæ continuatur.

§. 1096. *Varia quidem*, *&c.*; nam debet ex indicatione patescere, quodnam genus cardiacorum in dato quovis caſu adhibendum.

(Omiſi hic denuo §§. 1097—1116 expoſitionem, nullis difficultatibus ſeptam; ne inmenſum excrescat ſermo.)

PROPHYLAXIS THERAPEVTIKE.

Methodus medendi, diviſione antea facta, primo adnitebatur vitam conſervare, qua ſine reliqua medela nihil; 2) morbos prævertere, eosqne veluti in ſemine ſubfocare; 3) morbos jam natos tollere; 4) ſymptomata nimia morborum peculiari cura mitigare, & morbis incurabilibus ſaltem aliquod adferre medicamen; id eſt *palliare*.

Primam partem methodi medendi abſolvi; *alteram* nunc explicandam adgredior.

§. 1116. Morborum cauſas nunc delere, antequam per ætatem in morbos adolescant, jam eſt animus.

mus. Sunt, ut fcitis, variæ, de quibus in tota Pathologia (Ætiologia Pathologiæ) actum. Sed confiderantur hic potiffimum caufæ morbi, qui fine caufa procatarctica accedente morbos faciunt.

Mala conformatio corporis hic primo confideranda venit: nata hæc vel a gravidæ Matris imaginatione (de qua vero multa fane dicenda forent; ut in univerfum adfumi plane nequeat —) vel inprudentia obftetricis, vel neglectu Nutricis, aut Cuftodis, de quibus omnibus, quomodo emendanda, dictum partim in Ætiologia, partim in *morbis parturientium ac puerperarum.* (*) Sunt & tales a rachitide, a cafu, a prava confuetudine; quibus fit, ut corpus difforme fiat in ftructura fua: unde intus locata viscera, vafa, nervi, glandulæ, turbantur in fitu, actione. Si maneant hæc, afthmata, epilepfias, fatuitates, alios morbos, temporis lapfu producunt.

2) Confiderantur hic caufæ cavitatis vitiatæ, & quidem primo cavitatis auctæ; ut eft anaftomofis, diapedefis, diairefis, diabrofis: deinde cavitatis inminutæ, per emphraxin, ftenochoriam, thlipfin, fymphyfin, fynizefin.

Hæc porro claffis altera caufarum morborum eft expofita *cap. de morbis organicis.* Quoad curam, fi externe pateant, chirurgicam manum, fi internæ, medicam opem poftulant. Porro quomodo interna illa vitia emendanda, tota SYMPTOMATOLOGIA, & SEMEIOTICE docuit. Obftructiones, inflammationes, hæmorrhagias varias, quomodo curemus, ibidem vidimus.

3)

(*) Quos in peculiari Tractatu edam. *De* WASSERBERG.

3) Classis talium causarum per se morbum facientium sunt omnia, quæ premant, distrahant, laxent, dissolvant ligamenta, aut coërcentes membranas: unde luxationes, contorsiones, herniæ, prolapsus: de his quoque actum *cap. de morbis organicis.*

4) Classis conprehendit omnia, quæ urant, secent, ictum inferant, pungant, rodant, distendant, contundant: de his autem longe lateque egi *cap. de vulneribus & contusionibus.*

§. 1117. Tales igitur causæ hærentes in partibus firmis majoribus, sensui patentibus, aut saltem detegendis, requirunt sui ablationem per artem chirurgicam: quo & scirrhi, cancri mammarum, &c. referendi; sunt quidem morbi per se; sed hominibus cætera sanis fiunt tandem causæ morbi universi corporis, & mortis.

Auctores chirurgici, qui hic nominantur post tempora, quo BOERHAAVE hunc librum scripsit, habuere egregios discipulos, qui tradita a suis magistris fideliter coluerunt, inventis auxêre novis, apud omnes fere nationes, ac maxime, quod fatendum est, Gallos. Collectiones publice editæ hoc testatum faciunt. (Facile patet, inpossibile plane esse, ut hic vel minima pars virorum celeberrimorum, qui circa Chirurgiam, sensu latissimo consideratam, artem obstetriciam, ac doctrinam ophthalmiatricam bene meruerunt, hasque artes saluberrimæ partes inventis auxerunt novis, hic nominetenus solum adducatur: suadeo itaque omnibus, qui horum cognitionem quærunt, ampliorem, plus, quam vulgo creditur, utilem ac necessariam, legant relegantque *Bibliothecas chirurgicas*, magno labore congestas, *Cel.* HALLERI, & quæ nuper

Vin-

Vindobonæ ex *officina Trattneriana* prodiit, *Cl.* de Vigiliis.)

§. 1118 *Si vero in interioribus hæserunt eadem, aliis remediis, licet in operatione ultima similibus, sunt obpugnanda*, in *operatione ultima* omnia similia sunt, intera, externa; nempe sive per artem chirurgicam externa, sive per artem medicam interna, petunt sui ablationem: ergo remedia interna externaque, auferendo causas, sunt similia.

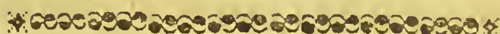
Hic nunc solventia concretum, solutum auferentia, remedia, conveniunt, si malum sit curabile. Scirrhos, scrophulas, aliosque glandularum tumores, ars per interna remedia aliquando (frequentius) (*) feliciter curat. Anastomoses, rexin, diapedesin sanat per lenia adstringentia, roborantia. Obstructa vasa per emphraxin, stenochoriam, thlipsin, curat per evacuationem humorum, per remedia deobstruentia. Humores solida lædentes, & ad morbos disponentes, pro vario genere acrimoniæ, spissitudinis, tenuitatis, ars medica per interna curare novit specificis obpositis; ut toties in Ætiologia visum, & ut mox patebit in *indicatione curatoria corrigente fluida* ad finem hujus Tractatus.

Inter quæ quum venena sint primaria, primo de his agendum erit. Venenorum historia, necessario in Medicina tradenda, huc refertur. Est venenum causa infinitorum & lethalium morborum; quæ causa

(*) Ingratus sane ac injurius forem erga tanta merita *Inl. L. B. de* Störck, nisi hoc addidissem. *De* W.

ſi illico queat auferri, corpus a morbo & morte præſervatur; ſin minus, violenter ægrotat & paſſim moritur: ergo de his agendum.

ANTIDOTA.

§. 1119.

Caput hoc vocatur de *Antidotis*; ſive de *remediis agentibus contra venenum illudque enervantibus*.

Venenum vocatur omne id, quod vel ingeſtum, vel adplicatum corpori, præſertim humano, (rationem non video, cur ad corpus humanum reſtringi deberet;) illud adeo mutat, ut vita eidem ſuperando inpar, morti ſubcumbat, (aut vita maximum incurrat periculum.)

Venena velocia ingeſta vel adplicata: ingeſta, v. g. dum napellus, dum arſenicum &c. ore adſumtum fuit; *adplicata*, dum ſaliva canis rabidi, venenum viperæ, cuti externæ, vulneratæ adplicatum eſt, vel dum halitu tantum inſpirantur, v. g. vapores caustici, ut in grotta del cane Neapoli, ut in vapore, aut fumo cespitum (Torff) aut carbonum, incluſus homo ſubfocatur; ut per ſpiraculum dolii odor vini actu fermentantis hominem occidit. (Etſi HAENIUS hæc

hæc omnia exempla ad unam communem claſſem reduxerit, hodiernæ Chemiæ luce inſtructus ignorare tamen nequit, quantum inter varios vaporum ſpecies intercedat diverſitas: legendus hic inprimis, præter multos alios, qui hac ſuper re bene meruerunt, Viros celeberrimos, *Inl.* MACQUER, *Dictionnaire de Chymie*, *Art.* GAS.)

Venena hæc vel velociter occidunt, vel lente: velociter v. c. arſenicum, Mercurius ſublimatus corroſivus; (doſi ſufficienti data) lente v. c. plumbum, ſtannum &c.

Notus fuit ſæculo præcedenti *pulvis* dictus *ſucceſſionis*, *poudre de ſucceſſion*, qui diabolica arte ideo excogitatus, ut in tempus præfinitum homines interimerent, pro varia ejus præparatione & doſi, quique a femina Principe, quam ob familiæ gloriam nominare non licet, datus eum in finem fuit; ſed, ſevera inquiſitione a LUDOVICO XIV. inſtituta, penitus exſtinctus & oblivioni traditus eſt. Occaſione hujus nefandæ hiſtoriæ inpulſus fuit BOERHAAVE, ut examinaret omnia venena, & conderet hoc caput, quod poſthac his Inſtitutionibus inſeruit.

SYLVIUS in vita HEURNII, primi leydenſis in Medicina Profeſſoris, narrat ſimilia. Nobiliſſimus Dominus de NOORTCARMES, ab Hispanis quibusdam veneno potionatus in virulentum tædioſiſſimumque icterum inciderat: ipſe & cauſam morbi ſui noverat, & inmedicabile malum eſſe ſciebat: ut tamen lenimen haberet, convocavit multos Medicos famoſiores; ſed, ne irritus eſſet effectus conſultationis, ſingulos ſeorſim audivit, & conſilium notavit. *Joannes* autem HEURNIUS, ut junior, poſtremus ingreſſus eſt. Symptomatibus ille intellectis, certisque indiciis captis, deprehendit, ictero ipſum laborare, patriæ noſtræ inſo-

lenti, ſed Italiæ frequenti; nam plures ſimiles caſus ibi viderat; nimirum virulento a veneno hausto; unde gubernator mirâbatur, ſolum juniorem omnium veram cauſam divinaſſe. Lenta vi veneni tandem nobilis vir ceſſit fatis.

Sunt vero venena eadem vel velocia, vel tarda, prout dantur. Arſenicum magnâ copiâ occidit brevi: ſed pauca copia non quidem tunc occidit, ſed corpus miſerum reddit, crura aliquando reſoluta &c. FORESTUS *l.* 18. *c.* 28. in *ſcholio* exempla habet hominum, qui per annum, qui per duos, qui per plures ſupervixerunt annos, Habet etiam hiſtoriam familiæ, ubi trium nobilium divitumque fratrum is, qui natu minimus, arſenicum in vini dolium conjecerat; unde, quum longo tempore bibiſſent, demum cœpere doloribus ventriculi & inteſtinorum adfici. Videtur tunc arſenicalis labes plus ſoluta fuiſſe: qui apud ipſos pranſi, cœnative, ſimiliter. Tandem dolorem pungentem ad ventriculum & ſitim inexplebilem experiebantur, demum febres putridas: horum tres mortui ſunt. Inventum arſenicum cruſtas formaſſe ad fundum cadi.

Igitur venena vel velocia ingeſta, adplicata, cauſæ morborum facta vi propria, vel corruptione prius inducta partibus infectis, indicant

1) *Cauſæ venenatæ ablationem*: hæc quinque ſeq. §§. explicabunt.

§. 1120. *Igitur primum horum quinque ſic fit.*

Cauſa venenum ſpargens atque communicans corpori, vel atmoſphæræ inmiſcens miasmata, vel corpori jam adplicata illi miasmata inſpirans, ſi ſenſibilis eſt & cognita, facile aufertur 1.)

α) Tol-

α) Tollendo rem venenatam & quidem inprimis eam flammis vivis, magnisque conburendo; eſt ſæpe res inviſibilis, effectu modo cognoſcenda. Erat apud Batavos puteus ingens, latus, profundus, in quem a longa annorum ſerie omnes adjacentis urbis & pagorum omnis generis ſordes injiciebantur. Naſcitur per certos ventos contagioſa febris ardens cum maculis purpureis. Poſt multa in vanum adhibita incipiunt cauſam peſtis detegere, & obplent voraginem: peſtis ſiſtebatur, nec redivit.

Virgilius in peſte animalium *Georg.* 3. narrat, peſtim jam omne genus animalium adficere, ipſasque aves, contra remedia data, morbum fieri ferociorem; Melampum cæterosque Medicos jam ſpem deponere omnem, immo ab animalibus peſtis ſpeciem in homines tranſire.

„ Balatu pecorum & crebris mugitibus, amnes
Arentesque ſonant ripæ, collesque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem atque adgerit ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere discunt.
Nam neque erat carnis uſus, nec viscera quisquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera; nec telas poſſunt adtingere putres.
Verum etiam inviſas ſi quis tentaret amictus,
Ardentes papulæ atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde morante
Tempore contactus artus ſacer ignis edebat."

Ita tempore peſtis conburendæ ſunt veſtes peſte mortuorum; quod tamen avaritia deteſtanda prohibens malum propagat.

Eſt præterea aliud hic notandum; bonus BOERHAAVIUS acriter ſemper invehebatur in morem Batavorum, qui cadaveribus templorum profunda replent, laudabatque V. V. & multarum gentium adhuc vigentem morem, cadavera conburendi. (*) Certe peſtis tempore foret utiliſſimum: jam vero ſpirat per pavimenta templorum cadaveroſus fœtor, vivos inficiens, & tempore peſtis tetro halitu peſtim communicans.

(*) Unde non ſat laudanda mandata Principum, ſepulturam intra ambitum urbium, templorumque prohibentium, Legenda hic inprimis bene elaborata Diatribe *Cl.* HABERMANN, ante paucos annos *Vindobonæ* edita, *de ſalubri ſepultura.*)

β) *Aërem corrigendo, qui miasmata defert: quod fit optime vaporibus optimis rerum accenſarum, vel calefactarum, quæ obpoſitam habent vim veneno cognito. Ut in peſte, deinde in causticis alkalicis halitibus putridis conducunt fumi aceti.* Ait SORANUS in *vita* HIPPOCRATIS. „Quin etiam quum in Illyrios, Paeonas, & Barbarorum regionem peſtis ingrueret, earum gentium Regibus rogantibus, uti ſeſe ad illos conferret, a Legatis edoctus, quinam illic venti ut plurimum perflarent, illos, re infecta, dimiſit. Quum vero recta conjectura judicaſſet, morbum in Atticam perventurum, id quod futurum erat prævidens, tum urbium, tum discipulorum curam ſuscepit.“ — PLINIUS vero *l.* 7. *c.* 37. deſcribit eamdem

dem historiam, & ait, ideo Legatos Illyriorum Pæonarumque re infecta dimisisse, quum, qua parte venti illas regiones intrarent, ab illa nulli montes essent, quorum inter angiportum ventus ad civitates ferretur. Regionem vero atticam, quum per montium angiportum ventus ab illa parte, peste adfecta, adflaret, duo erant remedia: cogere 1) ventum, ut non posset intrare regionem atticam, nisi supra ingentes ignes, diu noctuque accensos, ad partem illam regionis, quæ erat ante angiportum. Ignis quum infectiones aëris alias lustrat, sic etiam potest lustrare aërem pestiferum. 2) Obplendo illam inter duos montes angustiam, per quam ventus intrat. Quum enim miasmata juga montium non transirent, sed depressius in atmosphæra hærerent, æquum erat hoc consilium, pestem averruncandi, quo aditus aëris pestiferi per angiportum inter montes penitus obcluderetur: ut aër nullus posset ultra adflare, nisi supra montium cacumina, ad quæ nunquam adscendunt miasmata.

Verum, animadvertit SYDENHAMUS, *Sect.* 2. *c.* 2., aëra pestiferum per se non solere pestim generare, nisi 1) aër in ea regione antea existens, aptus sit ab aëre pestifero adflante miasmatibus adflatis suscipiendis; 2) nisi adsit commercium aliquod aut hominum peste adfectorum, aut mercium, aliarumve rerum in aliis pestiferis locis infectarum. Alias enim non adsequor, SYDENHAMUS ait, quî fiat, ut in eodem cœli tractu, dum unum aliquod oppidum peste gravissime adfligitur, aliud, non longe dissitum, omnem commercii necessitudinem cum loco contagioso caute inhibendo, prorsus inmune se præstiterit. Quemadmodum non ante multos annos pesti, per universam fere Italiam inmaniter grassanti, Magni Ducis cura, atque prudentia, aditum in Hetruriæ fines penitus interclusit.

Ergo & aër emendandus, & ipsæ res peste adfectæ.

Egregius Physicus HALES dedit anno præcedente Tractatum de optima methodo lustrandi res, naves, homines, Smyrna cum peste in Europam venientes; ubi præcipua intentio est, sulphuris fumo omnia perlustrare.

Contra HALESIUM scripsit *Dale* INGRAM, Chirurgus & Embryulcus, experientia se nosse, mercaturis, navibus, & hominibus, pestem ex loco in locum non differri, sed aëre austrino, humido; pestem iterum pelli aëre sicco, frigido: aërem porro illum humidum australem eo aptiorem esse ad pestem generandam, quo sordidiores sint civitates & regiones; eo ineptiorem, quo regio nitidior; hinc, ex quo post ultimam pestem londinensem urbs multum renovata & copiosiori aqua irrigata fuerit, pestem, olim tam frequenter reducem, hactenus nondum conparuisse.

Tamen contra hanc sententiam est 1) experientia omnium sæculorum, ubi pestis visa est tali navium contagio inrepsisse, & ubi bonæ cautelæ habitæ, seclusam esse: 2) aliud argumentum petitur contra hanc sententiam, quod gens batava, nitidissima a sæculis fuerit, aquis ubique inrigata, & quod tamen medio elapso sæculo pestis dirissima ibi loci grassata sit: 3) ipsa Hetruria, ideo a peste libera, quod nullum cum Vicinis commercium habuerit, abunde confirmat, minus adhuc ab aëre, quam a commercio hominum & mercium pestim cum aliis regionibus conmunicari.

Sulphur, Antiquis dictum τὸ Θεῖον, lustrandis rebus infectis optime conducit. Pulvis pyrius accensus commendatur maxime, constans sulphure, nitro, carbonibus. DIEMERBROEKIUS laudat etiam fumum tabaci; immo tabaci Mercatores, ob atmosphæram vapore

re tabaci in ædibus ſemper repletam, peſti minus obnoxios hæſiſſe, addidit; quæ tamen experientia non omnino probata in Belgio fuit. Peſtis HIPPOCRATI merito τὸ Θεῖον eſt, quaſi aliquid divinum & incomprehenſibile An ideo ſulphur ſic etiam vocatum, quod adeo proficuum in peſte?

Acetum exſpirans, ubi calefit, acidum ſuum, egregius quoque aëris luſtrator, ubi in aëre aliquid quod in putredinem vergit, unde copioſus ſit ejusdem uſus. Spiritus ſalis quoque. Sal marinum in ſartagine poſitum crepat & ſpiritum ſalis diffundit. (Inconcinna ſatis hæc foret methodus, acidum ſalis a baſi alkalina ſejungendi. —)

Optimum eſt, ut Medici eo tempore induſia vestesque omnes quotidie luſtrent tali vapore; ſed ille ſulphuris adhuc præſtantior eſt; ut aceto madefaciant pulſus ægrorum, antequam explorent; ut muccinia eo tempore aceto madentia ſub naribus ponant; ut aceto & aqua ſæpe os colluant; utque adſuescant exſpuere ſalivam, aliter deglutiendam, dum ſunt in ædibus infectis. SYLVIUS, qui ter peſti interfuerat incolumis, mane ſumebat unciam unam aceti pane intincto: ſic diutius manebat in viis primis. Si mane eſſet oblitus, veſperi capite dolebat. Vide ejus *Tractatum de peſte*, ſub *finem operum.*

Si vero alicubi vapores acidi caustici disperſi per atmoſphæram morbos faciunt, vapor alkalinus eſt conciliandus. BOERHAAVE ſemel methodo helmontiana ſpiritum ſulphuris parans & utcunque minus ſibi cavens, fuit ejus vapore fere ſubfocatus, contracto pulmone: præſto mox erat ſpiritus ſalis ammoniaci, quem naribus inſpirans brevi a conſtrictione liber fuit.

Diabolico conſilio ars inventa eſt, qua pulvis inpalpabilis & præ paucitate inviſibilis in libro, in epis-

tola

tola ponitur; ut, qui aperiat, mox moriatur: unde publica lege ſemper cautum, ut litteræ omnes primo ſulphureo fumo bene inprægnentur.

γ) *Aërem mutando, diſſipando, renovando, per ventum arte factum, inprimis ſi ſimul per ignes magnos accenſos transmitti queat, arte hippocratica;* ſi cogatur aër, qui per latam aperturam inter montes flabat, nunc parte obpleta per angustiam adflare, & luſtretur magnis ignibus, dum per illam viam celerius ire cogitur; diſſipat priorem, ipſeque purior illi ſubſtituitur. (*)

(*) Aërem peſtiferum producunt multa:

1) Aër incluſus, non renovatus, multorum hominum in noſocomiis, in carceribus &c.; in locis, ubi milites ſunt in *Cantonirungsquatieren* tempore hyemali, ubi aër non poteſt apertis fenestris renovari, & tamen 50—100. in parvo loco ſimul decumbunt.

2) Ubi poſt magnum prælium corpora non ſepulta in campo diu jacent.

3) In Noordhollandia a balæna in littore putrescente: ita Venetiis a pisciculis in littore maris adriatici putrescentibus.

4) In urbibus diu obſeſſis, ad quas ex agro confugêre innumeri homines, & pecora, & in quibus duplo, triplo numeroſiora præſidia, quam alias eſſe ſolent. Locantur ibi multi in parvo ſpatio, & deſunt demum herbæ recentes, immo & omnia neceſſaria, ut noxia quæque adhibeantur ad alimenta: accedit numerus mortuorum, quia jam omnes in urbe ſepeliendi, ubi vix ſpatium bene illos ſub terram defodiendi &c.

5) Ab aquis corruptis, ſtagnantibus.

6)

δ) *Eum fugiendo, vel ad alteram partem montium altorum transeundo*; fugere longe inde consultum est; nisi montes adsint, qui alti satis retinent aëra infectum, qui in magna altitudine nunquam infectus est; & tunc juvat modo transire post illos montes.

2)

---

6) A frumento corrupto.

7) Ab animalibus mortuis, & lanionum sordibus copiosis in cloaca putrescentibus, & diu retentis.

8) A putrefactione etiam vegetabilium exempla sunt: pestilentiales febres adscriptæ putrefactioni brassicæ copiosissimæ.

9) Apud PRINGLE, *de morb. castrens. Part.* 3. *c.* 7., ultra 40. Judicum, Adsessorum, & aliorum, qui ad Judices pertinent, moriebantur, dum anno 1750. post dictam rebellionem carceres essent obpletissimi & hi homines misere detenti tunc coram Judicibus deberent conparere.

BACO VERULAMIUS narrat plurimos mortuos, dum occasione rebellionis sub ELISABETHA dies judiciales Oxonii habebantur anno 1577. Incarcerati hi producti aërem ita inquinabant, ut Oxonii ultra 300 morerentur, & ultra 200 ægroti inde deportati extra civitatem moriebantur.

10) Sordities nimia urbium & ædium: unde ajunt, pestem nunc minus sævire, quod munditiesmajor. *De H.*

(Latius hæc omnia persequutus fui in dissertatione germanica circa varias infectionis aëris spe-

2) *Tollendo, vel corrigendo, id materiæ venenatæ, quod corpore jam ingestum, vel & adplicatum est*; VIRGILIUS *Georg.* 3., ubi enarrasset remedia, quæ locis contagio adfectis, ovium in peste, pastores adplicabant, ait:

„ Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat; & meliora Deos sedet omnia poscens. "

Vel, si id non potest, curcurbita scarificata, & muria salis marini, aut ammoniaci, aut aceto; aut cantharidibus adplicatis locum tenere manantem: si vero ingestum sit venenum, agendum, ut postea dicetur.

§. 1121. *Venenum ipsum præsens cognitum corrigitur adplicatione talium, quæ valent inertes reddere illas ejus qualitates, quibus nocet corpori;* sed venenorum historia inperfectior ignota nobis multa venená reliquit, & mirum non est, venenorum inperfectam obscuramque historiam esse, quum tam miræ naturæ sint. Venenum pestis adficit millenos in civitate homines; equi, boves, oves, canes, optime valent. In peste boum miserrima homines bene valent cæteraque animalia. In ultima illa dirissima peste bovilla in Hollandia decies vidi cum 20, 30, adfectis bobus rusticos ponere etiam suos equos: vidi porcos comedentes in stabu-

species, diario erudito Vindobonensi Realzeitung ante paucos annos partim inserta; seorsim auctius edenda.)

bulo omnes quisquilias, vidi oves eodem in ſtabulo cum bobus adfectis & morientibus, & tamen omnia illa animalia ſana manebant. — Sunt venena, quæ ſemper ignota manent; licet inde plurimi pereant: & ut inter bruta, ſic & inter homines ſunt. Immo ſunt venena, quæ nationes quædam norunt, ſed non detegunt. Dixit mihi Gubernator inſulæ ſurinamenſis, quæ, in India occidentali ſita, ad Batavos pertinet, ſe centena exempla vidiſſe talia; Negros dictos, ſeu angolitanos ſervos, quorum millenis indigent, tum ut ipſis Europæis miniſtrent, tum ut ſaccharum & coffeam colant, unde præcipui reditus coloniæ exſurgunt, habere mira venena. Gubernator fuerat cum familia tota in horto. Servi angolitani noverant ipſius filiæ venenum dare, unde domum redux ad limina paternæ arcis efflavit animam. Capti ſervi ſunt, ſed nullis tormentis naturam veneni indicare voluerunt. Habet illa angolitana natio hoc in arcanis, quo ſemper vindicent ſe a Chriſtianis europæis. Id modo ſcitur, quod habeant venena ſubtiliſſima, quæ inter ungues recondunt; adeo parum requiritur ad necem, & interea dum pocula aqua mundant, vitro adfigunt; qui ex illo vitro bibit, certo moritur: hinc ait *Textus*

§. 1122. Quæ 1) in multis venenis hactenus vix noscuntur, niſi deleteria tantum facultate, vix patente, niſi per ſolam mortem *infecti*; ita venenum peſtis eſt; nemo novit, quid ſit, in quo ejus conſtet natura. KIRCHERUS, HARTSOEKERUS, conati ſunt, infectis hoc tribuere, quæ certis temporibus in aëre generata, eſſent hominibus deleteria. Verum, hæc gratis dicuntur, non demonſtrantur. Ex cita putredine hoc deducunt, ex virtute ſulphuris & tabaci in peſte & contra nota quævis infecta; verum, una

res

res poteſt eſſe utilis contra plures res alias; quæ res aliæ non ſunt idem, ſed diverſæ.

2) *In aliis deprehenduntur per mirabilia, & vix explicanda, effecta*; ſeps mordens hominem mox in putrilaginem vertit ejus membranam adipoſam totam: dipſas mordet hominem & homo perit ſiti: anguis eſt africanus, dictus hæmorrhous, quo hominem mordente ſanguis per inteſtina, per nares, per ductus ſalivales de corpore effluit. Quis talia explicabit?

3) *In nonnullis per effecta in aliis morbis occurrentia;* ubi nempe venenum facit inflammationes, ſubpurationes, gangrænas, ſphacelos: ita vitrum antimonii, mercurius ſublimatus corroſivus; vel ut ignis omnia criſpando & deſtruendo, vel coagulando humores, ut ſpiritus vini, oleum vitrioli, vaſis infuſa &c.

4) *Denique in quibusdam intelliguntur a priori, quod ajunt, dum, cognita veneni natura, facillime providentur;* ſic noſco, v. g. a priori, quod pulvis adamantinus, non nimis tritus, ſemper ſpicula gerens indomabilia, datus homini, ſeſe ubique infigat, inſinuet, & millena parva vulnuſcula faciat.

Angolitani deprehenſi fuere etiam hoc veneno in ſurinamenſi colonia Batavos intereniiſſe: ſumſerant barbam animalis tygridis, eamque in minutal tenuiſſimum verterunt, ut fere inviſibilis eſſet. Hoc experti minus agere, quando ventriculus bene repletus, quam ubi vacuus, dant cum primis cibis. Eſt rigidus ille pilus & quantumvis parvus & minutus, inſinuat ſe in tunica villoſa & magis magisque per motum horum viſcerum infigitur altius, nullis remediis reſolvi poteſt, & multis cum anxietatibus mortem facit. Sceleſti hi homines etiam ſumunt pilos humanos, quando in quibusdam, maxime ad barbam, vel aliis locis, ſat rigidi ſunt.

Cer-

Certe talia novi a priori, quid ſint effectura; ad hæc porro quatuor poſſunt omnia genera venenorum referri.

§. 1123. *Priora* §. 1122. *No.* 1. *dicta nocere toti ſubſtantiæ hactenus indicant adcurate obpoſita remedia, æque parum intellecta, ac illa venena quoad ſcientiam effectus;* terminus ſcholæ galenicæ, *nocens toti ſubſtantiæ*, cujus natura ignoratur: ignoratur ſpecifici antidoti ejus natura quoque paſſim. Narrant, viperæ venenum punctu, vel morſu inflictum curari, inpoſita carne contuſa viperina: venenum ſcorpionis inpoſito oleo ſcorpionum; omne fere genus veneni domari a bufone in pastillos redacto & amuleti inſtar ad corpus gesto. Si hæc vera eſſent, tunc actionem antidoti æque parum intelligeremus, quam eam veneni.

Quæ, ſola experientia cognita ex hiſtoria venenorum peti debent; ut dixi, nam multa ſunt æque venena, quam priora.

§. 1124. *Secunda* §. 1122. *No.* 2. *dicta obeſſe qualitate occulta, ſimiliter exigunt remedia mira, ſpecifica dicta; vix niſi mero caſu invenienda, in hiſtoriam venenorum referenda, inde petenda;* in priori claſſe v. g. peſtis adfligit; ignoramus & naturam veneni & modum agendi, dum primo inficit & illico occidit. In hac ſecunda claſſe ignoramus quidem veneni naturam, unde V.V. ajebant, *occulta qualitate* agere, verum ſcio, quid primo fiat. Mordet dipſas hominem, perit morſus ſiti; anguis hæmorrhous mordet ac homini ſanguis per omnia loca corporis exſudat: novi ſaltem plus, quam in peſte noveram, nempe venenum hoc morſu inprimi corpori: ſed æque parum, quam

in peſte, novi naturam veneni: antidotus, ſi inveniatur, forte æque ignotæ naturæ nobis erit.

§. 1126. *Tertia* §. 1122. *No.* 3., *antequam interimant; dum effectus prius morboſos producunt, quibus ita corrumpitur fabrica corporis, ut in certis morbis cognitis, requirunt, ut &c.;* ſi venenum nempe producit primo morbum aliquem notum, & eo morbo tandem perimit, remedia adhibenda ſunt illi morbo propria. Vidimus v. g. in *No.* 2., quomodo dipſas mordens hominem eum ſiti inexplebili perimat: ponam hominem illum in balneum tepidum aquæ & lactis, ut vaſa inbibentia abſorbeant tantum humidi, quantum poſſint: etiam dabo ipſi aquam cum aceto, roob ſambuci, ribeſiorum, oxymelle, ſpiritu ſalis, vitrioli, bibendam omni momento; enemata ſimilia, doſi unciarum octo, omni quadrihorio adplicabo.

Si hæmorrhous hominem vulneret, ut undique ſanguis perpluat, video, dua hic fieri, 1) illico reſolvi ſanguinem a ſpiſſitudine debita in tenuem ichorem; 2) laxari forte, ut circa mortem in aliis morbis, ultimos vaſorum ſphincterulos. Inplebo corpus aqua, in qua tantum ſpiritus vitrioli, quantum ſine læſione ferri poſſit, methodo SYDENHAMI, ut ſanguinem diſſolutum conpingam, ne diffluere undique pergat: immo & conabor, cortice peruviano nimiam humorum tenuitatem emendare.

Si ſeps, hominem mordens, putredinem conciliet panniculo adipoſo, inplebo eum, ut priorem; at vero in balneum ſimile totum inmittam, & extra balneum fomenta ſimilia toti circumdabo corpori; quum pariter cortex peruvianus ad gangrænam adeo bonus, dabo illico.

Dixi,

Dixi, *No.* 2., ignorare nos naturam veneni dipsæ, hæmorrhoi, sepis, adeoque, si inveniretur specificum antidotum, ejus forte naturam nos quoque ignoraturos. Sed hic *No.* 3. ostendit *Textus*, quando non adsunt antidota nota, artem tamen aliquid valere, ubi venenum, naturâ nobis ignotum, edat morbum aliquem, cujus in symptomata agere quidquam possumus.

Ignotum venenum agit per dysenteriam: in squillis marinis, hac lege multos occidentibus, cura erat felix per ingentem copiam aquæ, lactis, olei, interpolato nonnunquam opio. In veneno mytilorum, si quandoque violentum sit, eadem adhibeatur cura.

Si venenum maculas rubras, aut petechias faciat, dant sudorifera, ut expellatur foras: si videam v. g. in peste maculari homines hac methodo passim perire, imitabor SYDENHAMUM: extra lectos ducam ægros liberum in aërem, inpleboque aquosis & spiritu vitrioli; vel, quod usu probatum vidistis in vere malignis morbis, cortice peruviano.

Si venenum faciat carbunculos, anthraces, bubones, agam maturando & materiem foras eliciendo.

§. 1126. *Si cognoscuntur venena adplicata, vel adplicanda &c.*; novi v. g. hominem adsumsisse unciam unam olei vitrioli; dabo illico huic uncias duas, tres, olei tartari per deliquium, aqua mistum; nascetur sal tertium, neutrum, tartarus vitriolatus; quod mox tunc ingenti aquæ copia diluam, ut continuo aquæ potu tartarus vitriolatus de corpore exeat, & in sanguinem intrans non noceat.

Sumsit homo drachm. sem. merc. subl. corros., dabo drachm. sem. aut drachm. un. sal. pur. tart.. cum pauca aqua: acidum sublimati (muriaticum) jungetur

cum ſale alkalino in tertium ſal (digestivum SYLVII,) & mercurius fiet innocuus.

Verum in his caſibus deberem eſſe certus, quod homo adſumſiſſet tale venenum; ſi enim ſuſpicor tantum & non ita eſt, tunc erit meum oleum tartari per deliquium, ſal tartari meum, venenum per ſe ipſum in visceribus ejus.

Talia antidota cito adhibenda ſunt; nam ſi prius venenum jam deſtruxit partes, ſero venimus.

§. 1127. *Unde cernimus &c.*

§. 1128. *Atque ex illa habita indicatione* (1127.) *ſcitur remedii correcturi materies*, an debeat eſſe acida, vel alkalina &c.

Præparatio; ut pauca primum aqua diluatur, non multa; ne antidoti vis debilior fiat.

Doſis; ſi grana pauca veneni adſumta, etiam antidoti ſit doſis pauca; ſi enim plus dedero antidoti, erit id plus venenum per ſe: ſi minus dedero, mutabitur veneni, prius dati, pars; pars non mutata perget ut venenum agere. (Cur non adduxit hic HAENIUS effectum redundantem ex binorum venenorum conflictu? adtendendum autem, inprimis dum debilia ſunt, aut adfecta viscera, eſſe & ad hunc ſatis patet vel ex ſalutari illa in ſedando vomitu luctantis cum ſale alkalino acidi efficacia.)

Adplicatio; ſi in ventriculo hæreat venenum, ore; ſi in ventriculo & intestinis, ore & ano remedium adplicabo. Contigit in turri londinenſi, ubi captivi politici detinentur, ut captivo nobili enema injiciendum eſſet. Injiciunt ex odio, ut illum perderent, clysma aquæ fortis. Cogitate, quot illico dolores, quot ille expertus ſit ſpasmos. Medicus turrîs accitus & cauſæ igna-

ignarus theriaca & opio conatur mala ſopire; ſed moritur captivus. Si ille ſciviſſet cauſam, adplicatio facienda fuiſſet enemate liquoris alkalini, ut acidum vitrioli & nitri (ergo aqua fortis conponi debet acido *vitrioli* & nitri ? —) ex aqua forti in alkali traheretur; ſeu potius enematibus pluribus oleoſis, & potu copioſiſſimo continuo olei.

Moderamen; ſi poſtea, nimis ſero intelligeremus multo minus veneni eſſe adſumtum, quam in principio dicebatur, & videremus jam noſtram nimiam doſin inſtar veneni agere; eſſet prioris veneni addendum aliquid, ut veneni ſecundi, pro medicamento dati, vim enervaremus.

§ 1129. *Primaria autem, & fere communia contra omnia ferme venena, Antidota, quæ ideoque ſummi ſunt uſus, ubi cognoſcitur venenum datum, ſed ignoratur ſingularis ejus natura, ſunt hæc præcipue*; dicit AUCTOR *ferme*; nam pili minutim conſciſſi, infixi ſolidis, generalibus diluentibus & involventibus non videntur, vinci poſſe, quum hæc præterlabantur, illi ſolidis infixi hæreant: hinc, quia caſus quidam excipiuntur, dixit *ferme*. Ecquidem lixivium calcis vivæ cum ſale alkalino in liquamen vertit veteres pannos laneos, piloſque, ſed longo tempore indiget hoc lixivium, id ut præſtet; ut forte corpus citius ſit deſtructum, quam illud id perficere poſſet; neque poſſet adeo potens lixivium ferri, neque maneret ſemper adplicatum his pilis, ut panni veteres, & pili, qui liqueſcunt in eo.

Cæterum cognoſcimus venenum, v. g. arſenicum; nec, qua ratione agat in corpore humano, bene novimus, quia non bene veneni hujus cogniti naturam novimus, tunc conveniunt

1) *Aqua ſincera calidior paullulum ſanguine noſtro, adſatim, ſubito, diu ingesta, injecta, adplicata;* aqua omnes inpuritates aufert ſecum, emollit, ſpasmos tollit; ſed oportet eſſe

1) *Sinceram* nam inpuritatibus ſcatens poſſet forte excitare vim veneni: metallicæ particulæ, aut calcareæ, ſi inſint, forte nocerent.

2) *Calidior* ſano nostro ſanguine ſit oportet, calens ad 98 vel 100 gr., ut laxet omnia, & ſolvat ſpasmos veneni: frigida enim humores jam calentes poſſet coagulare, & excitaret ſpasmos.

3) *Aſſatim;* ut brevi ſpatio libras 20 & ultra adſumat; copia enim ſola hoc facit, ſi quid faciat.

4) *Subito;* ſi enim exſpectaveritis, donec venenum ſolida fluidaque jam corripuerit, ſero venitis.

5) *Diu;* nam licet pars veneni abluitur aqua, pars remanens agere pergit; neque omne tam cito ex omnibus rugis ventriculi & intestinorum aufertur: unde copioſe, ſubito & diu.

Aqua hæc 1) debet eſſe *ingesta* ore, in quantum poſſit.

2) *Injecta;* per anum, in vaginam, in veſicam urinariam, ut corpori undique adplicetur: poſſunt tamen venena eſſe, quæ in veſica urinaria omnia in gangrænam vertant; quare in omnes locos, per quos injectiones fieri queunt, adplicanda.

3) *Adplicata;* hominem ponendo in tali balneo; ut, dum aqua ingeritur ac injicitur, quoque per omnia bibula corporis vaſa inbibatur.

SYDENHAMUS in *epiſtola reſponſoria prima* ad finem narrat hiſtoriam ſervi vicini ſui, qui ex amore melancholicus vitæ finem ſibi quærebat bona doſi mercurii ſublimati corroſivi. Acceſſit SYDENHAM hora fere ab adſumto veneno, dum os & labia illi vehemen-

ter

ter jam inde tumerent, dolor adesset ventriculi ardens & intolerabilis calor. Dedit celerrime aquæ tepidæ congios tres. [Congius continet libras civiles octo, ergo plusquam 2½ mensuras; discamus hic, quid sit, quod BOERHAAVE jubeat *adfatim* ingerendam aquam] jussitque nova talis copia ab integro abliguriretur, quoties ventriculus epotam rejecisset; & ubi indicia erant veneni jam intestina petentis, jussit & tepidam copiosam enematibus injici. Narrat SYDENHAM, quod miser homo, pœnitens facti, plures aquæ libras exhauserit, quam jussus esset. Hinc intra paucas horas convaluit & exulcerationes in ore diæta lactea intra quatriduum evanuere.

2) *Tum lixivium leve ex aqua communi & sapone veneto, simili copia, modo, tempore, usurpata;* nam est tunc aqua magis detergens & auferens; tum & ratione olei plus involvens; & ubi de natura acidi esset venenum, esset simul ratione saponis antidotum. Verum, quum ignoremus sæpe naturam veneni, & si illud alkali dives esset, sapone forte veneto augesceret putredo; hinc

3) *aut aqua simplex saponacea cum oxymelle, simili usu adhibita;* est summum abstergens; sed iterum ea lege, ut quantitas parvi dolii per corpus transfluat & inbibatur; eo prorsum modo, quo de aqua dictum. (*)

(*) Sæpenumero ratio, vel unica, vel plurima, cur remedium quoddam, contra omnem exspectationem, contra omnia a plurimis fide dignis Viris adlata illius encomia non producat effectum, inde deduci debet, quod vel non sufficienti copia fuerit adhibitum, vel in usum vocata substantia alia,

eo-

4) *Olea blanda, recentia, preſſa ex lenibus, pinguibus & farinaceis ſeminibus*; olivarum, raparum, lini, amygdalarum; ſed blanda & recentia eſſe oportet. Vidi hominem fere enectum diriſſima colica, a rancidi olei amygdalini haustu. Ex *lenibus*, id eſt, ut oleum modo lene ſit; nam oleum raparum ex acri ſemine ſal volatile habente, eſt tamen blandiſſimum. — Amygda-

---

eodem quidem nomine paſſim donata, re tamen, ſeu natura interna, diverſa. Liceat hac occaſione inſerere locum ſequentem ex opere meo: Medizinisch-physische Sammlungen, alio fors etiam ſub reſpectu notatu non prorſum indignum: in latinum verſum. — Subjunxit *Cl. Ladislaus* BRUZ, quem cum voluptate inter amicos nomino, Diſſertationi bene elaboratæ inaugurali *de gramine mannæ, ſive feſtuca fluitante*, caſus practicos circa remedium antepilepticum, quod malo hoc adfectis egregiam tuliſſe opem adſeverare ipſe queo. Quum libellus, apud Exteros ſaltem, non ſat cognitus ſit, nec experimenta cum remedio illo capta hactenus reſciam; inſerendum hic ratus fui hiſtoriam, qualem *Cl.* AUCTOR propoſuit.

„ Varia, ait, in morbo ſacro celebres in arte „ medica Viri laudant remedia. Quædam ho„ rum, ablata cauſa, malum integre curant: alia „ inſultus epilepticos ita conpeſcunt, ut cauſa „ procatarctica ablata, proëgumenam ſopitam quaſi „ teneant. Sæpiſſime morbus pertinaciſſimus om„ nem artis eludit operam. Pulverem *foliorum* „ *aurantiorum* in morbis convulſivis adeo extol„ lit Vir tot nominibus Medicinæ carus *Magnif.* de

dalarum oleum quoque bonum eſt, ſed quum tam ingenti copia indigeamus olei, facilius ex oleo olivarum, raparum, lini, medelam parabimus.

„ *de* HAEN, ut, ſi quos non juvet, cauſam in
„ ægro, non in remedio, quærendam judicet (*) —
„ *Radicem Valerianæ*, majori tamen doſi, ad ʒ.
„ ij. iij. iv., ut efficaciſſimum in hoc malo reme-
„ dium celebrat felici medendi methodo celeber-
„ rimus *D. Joſ.* QUARIN. (**)

Flo-

(*) Nimium nonnihil HAENIUM remedio huic tribuiſſe, adſerere poſſum, edoctus experimentis, cura, quæ poſſibilis ulla ratione fuerat, omni inſtitutis; nec ægro ſucceſſum remedii fruſtrante. A pulvere foliorum aurantiorum nullum plane experti levamen ægri, medicamento alio exhibito morbi vim fractam demum ſenſerunt; longo ſatis poſt pulverem illum in uſum vocatum elapſo temporis intervallo; ut eventus huic adtribui non omnino poſſet: quemadmodum aliis in morbis, aliis cum remediis, idem obtinet. Verumtamen, ſi, quod res eſt, fateri velimus candide, nullum in omni ſupellectile Materiæ medicæ ſubpetit medicamentum antepilepticum panchreſtum, catholicum, in omni prorſum caſu ſatisfaciens exſpectationi; etſi quidem multi Auctores talia, ſæpe abſurda ſane, ac ridicula, (ſi v. c. vel ad ſolam ungulam al-

Statim, multum, diu, hausta injecta, adplicata; ut de aqua dictum.

5) *Vel similia ex oleo animalium recentium cum multa aqua subito decocta;* ovis, vituli, caponum, carnes

„ *Florum Buglossi* vires antepilepticas adnotasse reperio neminem, laudatos tamen a doctissimo V. D. M. fidelissimo pulcre adhucdum memini, & iisdem quosdam curatos, docebunt casus adpositi. ---- Flores exhiberi possunt in infuso aquoso, vinoso, spirituoso. Usi sunt in utroque casu infuso spirituoso, sequenti forma præparato:

„ ℞. Flor. buglosf. recenter collect. M. iij.
„ infunde spirit. de fæce vini parat. lib. j.
„ Vi-

alcis, aut cranium humanum, sed, quod bene notandum dixerant, hominis violentâ morte peremti, respicias) proposuerint; uti nullum universale datur anthelminticum, antipyreticum e. s. p. Nec, quod remedium hoc illudve, morbum quemdam fugans in ægro A. aliisque decem, eumdem non fuget in ægro B. & decem denuo aliis, tutissime, omni sub respectu, concluditur, in prioribus omnibus morbum deberi causæ, aut dispositioni, in posterioribus corpori non inhærenti, sed plane diversæ; uti quidem adtendenti patere autumo; etsi præcipiti nimium sententia circá hæc pronuntiasse videam alios. — *de W.*

nes pingues ſubito poſſunt coqui, verum interea transit inreparabile tempus: unde, ſi ex hac claſſe velimus, miſceamus cum illa aqua multum butyri inſulſi.

6)

„ Vitro probe clauſo macerentur per triduum, „ ſ. ſumat, vaſe inclinato, omni mane cochl. j.

„ *Caſus I.* Vir humanioribus litteris excolendis deditus, ſtatura inter longam & depreſſam media, temperamenti ſanguineo-cholerici, „ natus annos 35., nullis unquam obnoxius morbis, præter epilepſiam, cujus paroxysmos, ab in-

---

(**) *Valeriana*, FABII COLUMNÆ, quem ab epilepſia inmunem reddiderat, nomini famam ſuam multum debens, egregium omnino hoc in morbo eſt remedium; unde pariter pro *infallibili* quibusdam deprædicata, concluſione denuo nimia. — Cur vero Valeriana votis nonnunquam minus reſpondeat in hoc illove ægro, in quo tamen, quatenus exactius ſaltem indicare videtur examen, omnia eadem obtinent, uti in aliis, queis inde nata ſalus; ſæpius ratio eſt, quod vel doſis non ſubficiens fuerit adſumta; vel forma ægro *illi* exhibendum foret medicamentum aliâ, quam exhibitum fuerat eodem malo adfectis, queis profuerat; vel in uſum vocata, ſub nomine *Valerianæ offic. floribus triandris, foliis omnibus pinnatis*, alia quædam plantæ ſpecies; v. g. *Valeriana dioica, flor. triandris dioicis, fol. pinnatis inte-*

6) *Tum plerumque in multis celeribus acetum;* uti jam patuit ante, ſi diluatur aqua, & ſi ingenti copiâ detur. Verum prudenter agendum, ſi enim daretur poſt adſumtum ſublimatum corroſivum, malum augeret:

„ ineunte ætate ignota ex cauſa, fere quolibet „ anno ſemel, bis, expertus eſt; aliquando ta- „ men toto anno morbo liber fuit. Anno 1760. „ gravi, mea in vicinia, defunctus paroxysmo, in- „ cœpit remedio ſpirituoſo uti; omni mane, per du- „ os menſes, cochleare unum commune ſumens. Ab „ illo

---

tegerrimis, vel *Valeriana phu, flor. triandris, fol. caulinis, pinnatis, radicalibus, indiviſis;* quæ denuo virtute inferior *Valerianæ officinali;* vel *Valeriana celtica, flor. triandris, fol. ovato-oblongis, obtuſis, integerrimis*, e. ſ. p.: etſi forſan poſtrema hæc, odore ditiſſima, ſapore penetrans, V. V. inter Antidota multum laudata, minori cum discrimine adhiberetur aliîs, odore ſaporeque remiſſiori, ſubin vix non evanido, præditîs.

Haud raro etiam ægri medicamine utuntur, exiguum, aut nullum, inde percipientes levamen; percepturi majus, aut morbi ex integro ablationem, ſi uſi forent illo non ſolum majori doſi, ſed & frequentius.

Prodeſt his remedium formâ pulveris; actuoſius in aliis ſeſe exhibet forma infuſi, aquoſi, vinoſi, ſpirituoſi. — Vidi, ab uſu Va-

ret: ergo in veneno acidum non habente, ſi id antea ſciamus. Cæterum, ſi ſit venenum putredinem generans, eſt acetum certe egregium antiloimicum.

Si

„ illo tempore paroxysmo liber valet (1775.)
„ athletice, quinquagenarius ſeniculus."

„ *Caſus II.* Juvenis 17. annorum, tempe-
„ ramenti ſanguinei, famulus, ex terrore epilepti-

Valerianæ, methodo vulgari, forma pulveris ingeſtæ, morbi epileptici vim fractam haudquaquam fuiſſe; quum æger vix non omnibus hoc in morbo celebratis remediis uſus jam fuiſſet, ſuaſi, ut pulvere Valerianæ uteretur demum mane ac vesperi eodem modo, uti alias uti ſolemus nicotiana: percepit hinc, etſi doſis eſſet minima, optimos effectus; quum tamen antea plures ſcrupuli edidiſſent nullos. Patet vel ex his, ad quot adtendendum ſit momenta, dum de viribus medicamentorum determinandis, extollendis, aut negandis agitur; ut hic taceam, remedia plura multum deprædicata fuiſſe ab Inventoribus, horumque ſequacibus; etſi viri alii, docti æque ac integerrimi, rem abs omni præconcepto judicio disquirentes, multum ſatis abeſſe didicerint, quin panchreſtæ illæ ac eminentes vires de remediis illis tuto adſumi, ac ad Poſteros encomia illorum prægrandia transmitti poſſent. *De W.*

Si legatis DIOSCORIDEM, convicti eritis de universalibus laudibus aceti in pestilenti morbo & venenis.

Denique & opium; sistens spasmos & contractiones nervorum a venenis natos, & demens sensilitatem nervorum: unde & hac ratione juvant quandoque

„ pticus factus (*) posteaquam per plures annos
„ paroxysmos epilepticos expertus fuisset, quum
„ duodecimum ætatis annum ageret, 1769. mense
„ Augusto sumsit mane infusi spirituosi cochl. j.;
„ paroxysmus ab eo tempore nunquam rediit."

(*) Quanta terror corpori inferre queat detrimenmenta, nervoso inprimis adfecto systemate, vix non innumeris constat observatis, dum gravissimas, ac haud raro inmedicabiles omnino epilepsias, convulsiones, aphonias, abortus, mensium arythmias; aut stases, apoplexias, quin & mortem subitaneam, aut celerem, & quod vix non magis mirum est, canitiem momentaneam, vel capillorum omnium defluvium, inde producta legimus apud OBSERVATORES, & quædam saltem horum phænomenorum sat frequenter ipsi cernere possumus; ut superfluum quidem foret, si latius circa hæc excurreret oratio. — Liceat autem hic adnectere casum rariorem, in opere periodico, *la Nature considerée* &c., nuper (1780. *No. V. p.* 193.) relatum, quo demonstratur, ob ipsam, quam terror in nervis ex-

que *Theriaca* ANDROMACHI, *Mithridatium* DAMOCRATIS & ſimilia, ratione opii. In pulvere antilyſſo, ſive ad canis rabidi venenum, tunquinenſi, Angli incredibilem copiam opii auſi ſunt adjungere, in deſperato caſu, ſummis cum effectibus. Opio ſiſtebat Sy-

„ De caſu hocce ut eo certior fierem, rogavi „ ab *expertiſſ. Phyſico*, *D. Samuele* WA'SARHELYI juvenis noſtri anamneſin. Miſit optimus „ amicus ſequentem: A. S. puer adhuc in patria „ bubalos, quos cuſtodiæ ſuæ conmiſſos habebat, „ in prata inlicita evadere ſinens, a cuſtode hujus „ loci adeo territus eſt, ut brevi, domum ſuam „ repetens, paroxysmo epileptico conriperetur, qui

excitat mutationem validam, & vi cujus gravia adeo frequenter producit ſymptomata, corporis malam conditionem in meliorem verti tamen nonnunquam poſſe; etſi quidem facile ſimul admitti queat, id rarâ ſane contingere fortunâ. — *Henricus* AXFORD, a juventute tenera convulſionibus adfectus, octavo ætatis anno loquelæ uſum deperdidit. Annô duodecimô, itinere equeſtri peractô, primâ in vita vice inebriatus fuit; ſomno tum obpreſſus rebatur, ſeſe incidiſſe in cadum cereviſiâ fermentante repletum: vî ſummâ, enormitate mali perculſus, exclamavit, atque ab eo temporis puncto vocem recuperavit. *De W.*

SYDENHAMUS malignitatem variolarum, dando quavis octavâ horâ syrupi diacodii unciam.

Generale autem antitoxicon, prophylacticum, nullum omnino cognoscitur hactenus; quin & repugnat tale esse; quum unum venenum sit acidum, alterum alkalinum, alterum mechanica vi agens, alterum modis diversis incognitis; hinc non videtur posse dari ex æquo omnibus adversum antitoxicum. Ut desperamus v. g. invenire remedium specificum, quod dolores ventriculi ex acido, ex bile corrupta, ex falso glutine, ex spasmis, pari ratione curet; ita & de veneni cujusque uno universali antidoto. Si dicas, opium dolores cujuscunque naturæ curat; dico, sopit, non curat; evanida vi opii recrudescunt dolores.

§. 1130. *Hoc antea explicui.*

§. 1131. *Antidota autem* &c. Explicui ad §. 1128.

Vapor - - - ad pulmones; si enim inspiratu venenum ad pulmonem venerit, etiam antidotum est pulmone hauriendum, ut exemplo BOERHAAVII ipsius antea patuit.

Fauces; si quandoque homo ultra deglutire non possit, & vellemus ipsi exhibere vomitorium, tubus ex corio per fauces esset intrudendus prudenter, & altera ejus parte, in infundibulum formata, tunc injiciendum remedium.

§. 1132.

„ qui subinde dein etiam rediit: sed tuo re-
„ medio ita ex morbo curatus est, ut paroxys-
„ mos per integrum quinquennium expertus non
„ sit. Nunc etiam vivit sanissimus." Hactenus
Cl. BRUZ.

§. 1132. *Venenum susceptum expellitur ex corpore 1) minuendo resistentiam eo loco, per quem tutissime expediri queat, ubi minus nocet, ubi exitui proximum habetur, ubi viscera vitalia minus lædit. Id fiebat olim mirabili tum habito, jam industriâ REDI facile intellecto, suctu Marsorum & Psyllorum.*

Psylli, ignotæ originis gens famosa in antiquitate. Ex multis inter se discrepantibus Auctoribus forte non procul a locis cyrenaicis & lybicis sedem habuit. Hi dicebantur id habere a natura privilegium, ut a nullis serpentibus lædi possent, utque venenum ex aliis possent pellere.

PLINIUS Historicus, qui multa narrat fide Veterum, *l.* 28. *c.* 3. refert: „A Consulibus Romæ in dolium serpentum conjectus [EVAGON, *Psyllorum* legatus ad Senatum romanum] experimenti caussâ, circumlambentibus linguis miraculum præbuit."

Psylli ipsi hoc divulgarunt, quod solâ sua salivâ morsos a serpentibus curarent. Famosi sane hanc ob rem fuerunt. CATO, narrante PLUTARCHO in *vita* CATONIS, victum POMPEJI exercitum reducturus in Mauritaniam ad SCIPIONEM, *Psyllos* secum duxit, quod oporteret transire regiones serpentum numero infames.

SUETONIUS in *vita* AUGUSTI, §. 17. ait: „Obsessaque Alexandria, quo ANTONIUS cum CLEOPATRA confugerat, brevi potitus est, & ANTONIUM quidem, feras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, viditque mortuum. CLEOPATRÆ, quam servatam Triumpho magnopere cupiebat, etiam *Psyllos* admovit, qui venenum ac virus exsugerent; quod periisse morsu aspidis putabatur: sed sero venerunt, CLEOPATRA jam enecta veneno."

LUCANUS *l.* 9. miras eorum contra ſerpentes vires cecinit, quod veneno intacti ſint a natura, quodque illud in aliis ſalivâ ſanent. PLUTARCHUS etiam dixerat in *vita* CATONIS, eos noſſe carminibus ſerpentes incantare, ne nocerent.

Revera talem artem exſtitiſſe notum eſt, etiam ex *ſacra Scriptura*: dicit DAVID *Pſalm.* 57. „Alienati ſunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti ſunt falſa. Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudit vocem incantantium & venefici, incantantis ſapienter." Unde & DEUS per Prophetam JEREMIAM ſic conminatur, JEREM. 8. 17. „Quia ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebunt vos, ait Dominus." — Omnes Itineratores viderunt, poſſe ſerpentes mitigari & edoceri: NIEUWHOF, *Itin. Orient.* *p.* 159., deſcribit ſaltum ſerpentum ad incantamenta Malabarenſium, & KÆMPFERUS in *Amœnitatibus exoticis.* (Sub incantamentis hisce Malabarenſium minime intelligendæ conjurationes ſic dictæ magicæ, (Beſchwörungen); ſed edocti ſerpentes, referentibus Autoptis, ut ad concentum muſicum, rythmosque decantatos ab Agyrtis in caudam ſeſe adtollant rigente corpore, variisque tum capitis, tum trunci corporis inflexionibus ſaltare videantur; quod quidem abs inſigni adeo miraculo fieri poſſe, non nimis credulis facile patet.)

Fuêre antiquitus in Italiæ ea parte, quæ vocatur *Ducato di Marſi*, homines *Marſi*, a loco natali dicti, qui virtute *Pſyllorum* pollere ſe dicerent, & quoque incantationes ſerpentum callerent; quos tamen GALENUS negat ullam vim veneni curandi poſ-

possidere. Serpentes quidem innocue tractabant, sed callide primo venenum ex gingivis anterioribus exemerant, ut fieri posse, *rediana* experimenta docent. (*)

(*) Quæ hic sequuntur omnia HAENIUS posterioribus curis in *margine codicis* adnotavit.

Franciscus REDI, nobilis Aretinus, in Tractatu, cui nomen *observationes de Viperis*, observaverat, pullos gallinaceos, & columbinos, a vipera morsos, ab hominibus coctos fuisse & inculpate comestos.

Observaverat, canem, & civettam, quibus viperinas carnes comedendas dederat, innocuos (inlæsos) mansisse.

Certo quodam die Eruditorum congregatio habebatur, in qua de venenis, & maxime viperarum, agebant, & argumenta multa incerta proferebant. Interea, inquit REDI, auscultandi gratia stabat in angulo quodam *Jacobus* SOZZI, viperarum captor, homo conparandus antiquis *Marsis* & *Psyllis*, qui risum vix tenens subridendo prehendit fel viperæ (in quo venenum situm suspicabantur) mistumque dimidio cyatho frigidæ, illud gulæ infudit, vultu intrepido.

REDI dein, suspicatus, hominem illum Antidoton præsumsisse, dedit fel istud pullis canibusque, nulla insequente noxa: fel istud crudo animalium vulneri instillarunt; nil inde mali. Sed, quum BALDUS ANGELUS ABBATIUS, & SCHRÖDERUS in sua *Pharmacopoea* statuissent, morsos a viperis sanari, bile viperæ vulneribus in-

Apud STRABONEM tales homines & inter Indos describuntur: immo KÆMPFERUS, *fascic.* 3. *Obs.* 9. *amœnitat. exoticar.*, tales adhuc in India orientali reperire esse, ait. Viperam maxime noxiam circumducunt,

---

instillata, & hoc experimentum ceperunt videruntque, nullius usus esse.

Tunc *Jacobus* ille SOZZI rem totam detexit. In fundo duarum illarum vaginarum, seu cavitatum, intra quas repositos dentes suos viperæ habent, humor quidam stagnat, colore & sapore simillimus oleo amygdalarum dulcium. Viperæ morsuræ evaginant dentes & exprimunt hunc liquorem. Hoc liquore venenum lethale continetur; sed est venenum non omni modo. Id ut demonstraret, bibit hunc humorem totum, una cum spuma, quam animal virgulis irritatum circum rictum fundebat, (*) mistum cum aqua. Dederunt aliam ejus portionem hœdo, aliam anati; sed neque *Jacobo*, neque animalibus illis quid mali contigit.

Sed

(*) BOSMANN in *Descript. Guineæ Epist.* 17., narrat, unum ex cæmentariis a serpente, lapidibus obruto, adeoque dentibus illum lædere non valente, tamen ejus spuma & veneno inmisso in faciem & oculos, per 3, 4. dies cœcum fuisse, sed deinceps iterum egregie vidisse.

cunt, quæ ſaltat ad inſtrumenta & voces illorum exactâ menſurâ: vidit KÆMPFERUS coram, quod docerent viperam, & quod morſi a vipera nil mali haberent, quum venenum ex gingivis expreſſerint, antequam

 illam

Sed vulnerarunt gallos, gallinas & plusquam centum animalia parva, vaſta, & indiderunt vel milleſimam partem guttæ, ſaltem paucum; intra 4 horas pleraque moriebantur, ipſeque taurus: unde credidit, DIONEM (CASSIUM) Hiſtoricum cæteris melius deſcripſiſſe mortem CLEOPATRÆ; ut ſe Victori AUGUSTO eriperet, nempe illam ſe vulneraſſe, & venenum vulneri inſtillaſſe: unde putat REDI, *Jacobi* arcanum olim aliquos V. V. non latuiſſe.

Eodem modo ſe habent ſerpentes in Indiis: in *Tom. IV. Itinerarii* P. LABAT videmus ſerpentem, cujus morſus lethales, novem pedes longum, captum, occiſum, & carnes ejus magno gaudio ab Americanis fuiſſe coctas, aſſas, elixas, comestas.

DAMPIER, *Itinerar. P.* 2. *c.* 2., idem narrat; guſtavit inde, ſed non inveniebat adeo delicioſas, ut Americani illi ajebant.

Videmus ergo, tota illa animalia non eſſe venenata, ſed tantum liquorem illum circum dentes, quem inter mordendum exprimunt.

Ut autem fel vulneri inpoſitum non curabat demorſos; ita experimenta *rediana* evincunt de carne inpoſita. Videmus hinc inanitatem *theriacæ*, in qua ANDROMACHUS carnes viperarum, veluti ſummum antidoton, vanâ pompâ

illam publice proferrent — Fuerunt, teste ANDREA LAURENTIO, & tales suo tempore in Italia, ante 200 annos.

CEL-

---

pà admiscuit: si ergo quid valeat theriaca, id est ratione opii ad vires domandas veneni; vel, si sudandum post venenum; quod rarius necesse est.

Et cur hoc miraremur magis in his, quam in vegetabilibus? Tabacum in infuso sanat, & aliquando nimis cito, scabiem hominum, animalium, pruritum cutis. Folia cocta dant decoctum pro enemate in morbis soporosis, & melius in anum injectus fumus. In hominibus, qui ejus usui adsuescunt, fumus tabaci est inter praecipua vitae delectamenta: pulvis ejus ita nares recreat, ut nollemus quovis pretio eodem vel per diem carere (quanta copia nicotianae, tum pulveris tum fumi forma abliguriatur, vel ex hoc conjici valet, quod anno 1780. ex Hungaria per Tergestum eductae fuerint in extraneas terras librae 100795 pulveris & librae 3278137 foliorum.) Scirrhosis tumoribus folia inponunt: attamen experimentis *redianis* constitit, quod tantilla particula hujus tabaci olei, destillando parati, vulnerato animali cuicunque in vulnere adplicata mortem praesentaneam excitet. Immo REDI viperam vulneravit, eique hoc oleum in vulnus levissime instillabat. Vipera aeque, atque alia animalia, cito interibat. Ante 60 annos

CELSUS autem dixit, *l.* 5. *c.* 27. §. 3. „Neque, Hercule, fcientiam præcipuam habent hi, qui *Pfylli* nominantur; fed audaciam ufu ipfo confirmatam. Nam venenum ferpentis, ut quædam etiam vena-

---

nos *Theod.* SCHOON, Medicus Belga, idem demonftravit in fua *Tabacologia*, *p.* 400.

Simile venenum habent tela Bantamenfium, populi afiatici, quibus Europæos, hoftes fuos, certiffime occidunt veneno celerrimo. REDI per Magnum Hetruriæ Ducem a Batavis, qui ex his mortuis illa tela extraxerant, ea fibi conparavit: vulnerata animalia omnia per illa certo citoque moriebantur. Sed tela hæc per multum tempus vino infudit, dedit infufum animalibus, quæ nil inde mali paffi. (Legenda hic inprimis egregia differtatio circa ufum telorum venenatorum in *Cel.* PAAW *Recherches philofophiques fur les Americains*, *l.* 5. *f.* 3.)

Verum advertit REDI, non mori nonnulla animalia, quibus effet in vulnus venenum inftillatum, quando vulnus ingentem profundebat fanguinis copiam; unde fuadet, femper per cucurbitas, per hirudines, per fuctionem multum fanguinis educere.

Ait FREIND, *Hift. med. p.* 285. agens de libro dicto *fchola falernitana*, circa annum 1100. conposito, ac a tota focietate falernitanorum Medicorum infcripto nomini ROBERTI Normanniæ Ducis, a facro contra Saracenos bello reducis, qui idem ab illa fcholâ confilium petebat in vulnere brachii venenatâ fagittâ inflicto, &

natoria venena, quibûs Galli præcipue utuntur, non gustu, ſed in vulnere, nocent. Ideoque colubra ipſa tuto eſtur, ictus ejus occidit, & ſi ſtupente ea, (quod per quædam medicamenta circulatores faciunt) in os digitum quis indidit, neque percuſſus eſt, nulla in ejus ſaliva noxa eſt. Ergo quisquis exemplum *Pſylli* ſequutus, id vulnus exſuxerit, & ipſe tutus erit, & tutum hominem præſtabit. Illud interea ante debebit adtendere, ne quod in gingivis, palatove, aliave parte oris, ulcus habeat. "

GALENUS in eadem ſententia eſt, eratque CATONI jam notum, ſerpentes non coinquinare aquas, ſed nocere tantum morſu: unde ipſe bibendo primus exemplo ſuo animavit milites ſuos, ut biberent eodem ex fonte, in quo ſerpentes copioſi.

(Morſu virus habent & fatum dente minantur;
Pocula morte carent. — LUCAN.)

Pſyl-

& jam in ulcus converſo; „ex hiſtoria pariter discimus, Medicos in ea fuiſſe opinione, ut vulnus eo modo factum, haud aliter quam ſuctione curari poſſe cenſerent: quod in ſe tentari Dux ipſe recuſavit, ne is, qui id faceret, veneno periret. Uxor autem ejus occaſione noctu adrepta dormientis vulnus ſuxit, quoad illud ad ſanitatem pervenerit. Femina hæc SYBILLA nomine erat, filia GALFRIDI, comitis Converſanæ, eo tempore forma ac virtute perinluſtris; digna certe feliciori fato, quam ut veneno haud ita multo poſt interiret ipſa, quæ maritum, eo infectum, tam memorabilî exemplô eripuerat. " *De H.*

Psylli igitur, ex vulnere morſu inflicto exſugebant venenum, nec lædebantur; quum virus hoc, præſente REDI, ab homine innocue eſſet adſumtum, quumque nocere deprehendatur tantum, ubi, vulneratis vaſis, cum ſanguine communicatur.

2) *Hodie per cucurbitas magnas, validas, cum multa flamma adplicatas, ſæpe renovatas;* antiqua iterum methodus: CELSUS denuo, *l.* 5. *c.* 27. §. 3. ait: „ Igitur inprimis ſupra vulnus id membrum deligandum eſt, non tamen nimium vehementer; ne torpeat. Dein venenum extrahendum eſt: id cucurbitula optime facit. Neque alienum eſt, ante ſcalpello circa vulnus incidere, quo plus vitiati jam ſanguinis extrahatur. Si cucurbita non eſt, (quod tamen vix incidere poteſt) tum quodlidet ſimile vas, quod idem poſſit. Si ne id quidem eſt, homo adhibendus eſt, qui vulnus exſugat."

3) *Per fomenta tepida & valde emollientia;* ut laxentur omnia, quæ aliter vi veneni criſpantur.

4) *Per hirudines, ſcarificationes;* ut ſanguis omnis, quantum poſſibile, exſtillet, qui infectus eſt: VIRGILIUS, *Georg.* 3.

„ Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo."

Frictiones; ut venenum ducatur cum ſanguine verſus aperturam vulneris: ut venæ evacuentur, ne ducant in ſanguinem.

Calores; ut eo magis omnia tumeant fota calore, & ut hominis pulſus augeatur, quo transſpiret, & ſi quid forte jam intra ſanguinem duci cœpit, id poſſit transſpiratione eliminari.

Emplastra; satis acria, immo cum cantharidibus; ut vidistis me egisse cum homine venatore, a cane demorso.

2) *Adtractione magnetica, qua corpus vi singulari trahens venenum ægrum liberat;* de hac re plus forte scribitur, quam verum est: immo ipse BOERHAAVIUS fidem multam hisce adhibere non videtur, nam ait: *ut de carne venenatæ bestiæ* [rediana experimenta hoc irritum fecere] *de lapide cerastis, calculo serpentum, & similibus narratur;* talia ab *Athanasio* KIRCHERO, (Credulorum omnium antesignano) & multis aliis Missionariis (in Historia naturali, re medica, saniorique Physica parum expertis) scribuntur, adfirmantur. Magnus autem Hetruriæ Dux, precibùs REDII, ab iisdem Missionariis tales lapides pretio sibi conparavit, & REDI experimenta fecit; sed nihil minus, quam vera sunt, quæ deprædicârant Missionarii: videte REDI, *librum experimentorum circa res naturales, maxime indicas,* ubi omnia illa experimenta decantata explosit.

3) *Omni medicamento validissime diluente & movente; qualia sunt, vomitoria cita;* si opium, si napellus, si oenanthe, si mercurius sublimatus &c. in ventriculo sint; ut in casu antea ex SYDENHAMO relato. Talia sunt, aqua copiosissima, calida, vel tepida; posterior potius, si velimus mox vomitum ciere: si opus sit illico vomitorio, damus gyllam THEOPHRASTI, vel grana 25 — 30. vitrioli albi, gr. v. vj. tartari emetici & ingenti copia tepidæ aquæ hunc vomitum promovemus.

Purgantia celeria; rad. resin. jalapæ, scammon., colocynthis; maxime si eorum actio mox juvetur enematibus acrioribus.

Fortissima sudorifera; quorum omnium est optimum acetum dilutum, calide epotum; & promte agit

&

& fortiſſime. Hic nunc diaſcordium, Mithridatium, Theriaca, Phylonium, Orvietanum bona eſſe poſſunt, ſi indicatio ſudores poscat; quia 1) opio conpescunt nervos, & 2) ſudores eliciunt calidis adjunctis; ſed quo calida aqua cum oxymelle copioſiori ſociatur, eo certius tutiusque ſudores promovet.

Et fortiſſima diuretica; ut ſunt inſecta plura, millepedes, formicæ, cochinellæ; omnia parata ex junipero, additis ſale volatili oleoſo, tinctura cochinellæ, ſalibus neutris; acetum, vina rhenana, moſellana, non vetusta; ea lege, ut corpus ſtragulis non ſit tectum, ſed ita dirigatur, ut ſudor multus, aut magna perſpiratio, non poſſit accedere; renibus interim intrinſecus & extrinſecus calide fotis.

Unde diaſcordia &c.; proſunt, ut mox dixi.

Quibus tamen minus tuto fides adhibetur ut univerſalibus, vel therapeuticis, vel prophylacticis, antidotis &c.; duas ob cauſas, 1) quia calidis ſuis ingredientibus ſæpe plus nocent, quam proſunt, maxime ubi corpus veneno ſæpe jam exuritur; 2) quia omnis medica ſcientia hic ſubſiſtit; ita fidunt his confectionibus, ut deſpiciant omnia alia, quæ tutius & fortius & citius venenum domaſſent: per generalia illa ad §. 1129. dicta paſſim plus proficitur.

4) *Partem toxico adfectam quam ocyſſime auferendo &c.*; ſi nempe ſit in loco non nimis tendinoſo nervoſoque; ſed in molli, carnoſo: ut conſilium eſt VIRGILII 3. *Georgicor.* antea jam adductum.

§. 1133. *Symptomata ſæva &c.;* ſi ſymptoma ſit vomitus, regula data in PATHOLOGIA, repetenda in fine METHODI MEDENDI, jubet examinare, utrum ſit vomitus vomitu curandus, an ſopiendus: ita al-

alvus, diuresis, sudor, hæmorrhagia quæcunque, stupor, dolor, horror &c.

§. 1134. Si quis esset in metu, ne sibi venenum daretur, iter v. g. faciens per Americam, aut si homo sit in loco pestilentia adfecto, vel si fossores debent laborare in fodinis, unde vis venenata nota est, *corpus munitur contra venena adplicanda, inprimis*

1) *usurpando largiter generalia;* si natura veneni incognita; aquam, aquam saponaceam, oleum;

& singularia; quæ modo tuta sunt &c.; ut prius patuit: si enim acidum esset venenum, acetum noceret; tunc antidotum debet esse ex alkalicis &c.; talia in occasionem omnem debent tunc esse parata. Sed tutiora semper sunt generalia; nam illa singularia sæpe per se sunt venena: hinc, si quis vellet se munire talibus, & non acciperet tale venenum, quale cogitâsset, necaret se suo prævio antidoto. Nota historia Circulatoris, probaturi bonitatem sui orvietani. Arsenicum sumturus corpus prius oleo probe repleverat, ut venenum in oleum cadens vix noceret; tum sumsit suum orvietanum inlæsus. Alter, qui id viderat, volebatque imitari, sumsit venenum idem, eamdemque dosin orvietani, & moritur miserrime, ignarus secreti alterius, copiosum oleum primo bibentis.

2) *Partem corporis &c.;* ut ágyrta oleo suum ventriculum & intestina muniebat.

3) *Omnes partes corporis &c.;* potu theæ, coffeæ, calida aqua, calido sero lactis; ut in æquabili perspiratione magna, vel levi sudore partes sint.

Novem classes jam sequuntur venenorum, quorum explicatio in MATERIA MEDICA traditur. Opus modo est, ut quæratis in his novem capitulis boerhaavianis singularem veneni dati classem; videbitis ex sympto-

ptomatibus enarratis, an revera ad illam claſſem pertineat, ſimulque ad quamvis claſſem remedia, tum generalia, tum ſingularia, ſi dentur, invenietis adſcripta; ut falli Vos in hisce ſit inpoſſibile.

§. 1146. *Cauſæ autem remotiores morborum*, ut v. g. aër peſtiferus, uſus carbonum &c., ars vaſa argentea mercurii (& auri) amalgamate in igne deaurandi, & ſimilia, ſunt vitanda, ſi quis velit omnes cauſas remotiores abſcindere.

§. 1147. *Si autem &c.*, ſi v. g. quis habeat omnia ſigna adſumti veneni, & tamen ignorem unde; tunc obſervo, quæ urgent eum, ſymptomata; ago ſecundum ea, quæ dicta ſunt, in illa: tollo ſic ignotæ mihi cauſæ effectus.

§. 1148. Nam ſymptomata bene conſiderata docent, an in ventriculo hæreat, an in intestinis, an jam per ſanguinem disperſa vis veneni ſit. Unde patet, qua ratione agam in cauſam illam, in ventriculo, vel alibi hærentem: v. g. cauſa proxima eſt in ventriculo, ergo vomitorium ſubitum requiritur ut expellatur; eſt in intestinis, validum purgans & enemata fortia; in veſica, injectio olei in illam. Sed venio, quando homo jam eſt penitus viribûs dejectus, & fere moriturus: conabor intus extus omnia aquâ, oleô &c. emollire & dolores datô opiô prudentiſſime ſopire.

A cholera vidi homines tam ſubito dejectos viribûs omnibus, ut intra diem morerentur; tunc eſt acutiſſimus morbus: intra paucas horas violentia morbi tanta eſt, totque eduxit humores, tot in convulſiones rapuit nervos, tot diſſipavit ſpiritus, ita corrupit ſanguinem, ut Medicus accedens videat emeticô certo moriturum

ho-

hominem, roborantibus & ſopientibus vix ultra eſſe reparandum: tamen viam tutiſſimam iniens experitur, an ſopiens & reficiens methodus aliquid valeat. Si homo moriatur, Medicus quidem tutam conſcientiam habet, quod mortem incertam certæ prætulerit; verum certamina multa tunc ipſi ſuſtinenda ſunt ab illis Medicis, qui nunquam choleras ſine emetico prævio adgrediuntur.

Hanc doctrinam adplicemus venenis datis, & intelligemus, quomodo vel expellere illico, vel diluere venenum, ſymptomata mitigare viresque reparare debeamus; ſimulque intelligimus, quod quacunque prudentia egerimus, eos tamen, quos venenum jam nimis deſtruxerit, ſervare nos non poſſimus.

§. 1149. 50. 51. Eſt venenum, quod hominem in ſummum torporem ac frigus conjicit; eſt mihi hic torpor & frigus calefacientibus ac ſtimulantibus excitandus, & vice verſa. Homo alius in ardentiſſimam febrim, delirium, furores, actus eſt; vita hæc mihi moderanda eſt, ut in omni motu nimio: optime hoc faciunt generalia antidota, quum cauſam ipſam enervent.

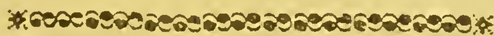
Verum præterea a venenis homo jacet ut mortuus, dum mox ante noſtrum adventum ſigna vitæ adfuiſſent. Forte manebit mortuus, ſi nil fiat; forte incitamentis poſſet reſuſcitari. Laudandi ſemper Medici ſunt, qui eô modô, ut alia occaſione in *morbis infantum* (ſeorſim pariter edendis) dicetur, agunt; mira fiunt, quæ non exſpectaveramus. Claſſiarius batavus miles de navi cadens mergitur aquis: ſcapham ſumens alius claſſiarius cum ſociis hominem mortuum trahit in ſcapham: vident omnes, eſſe mortuum. Ille vero, meliora edoctus, ſumit magnum ſuum cultrum, & apicem vaginæ abſcindit, intrudit in demerſi anum, & ab altera parte inflat

tan-

tantum aëris, quantum poſſet, eoque facto mortuum illum Capitaneo vivum reſtituit. — Vita poteſt adparere deleta tota, & tamen ita manere, ut reſuscitari queat: maxime id ſuspicari quandoque poſſumus, dum ab ignota cauſa, a veneno, cito viſus ſit mortuus homo.

§. §. 1152. 1153. 1154. Methodica curatio, & ea prorſum, quam ex HIPPOCRATE, SYDENHAMO, BOERHAAVIO didiciſtis; ea explet quatuor hæc capita. Nihil aliud agimus, ſi bene agimus: ſpecifica plane empirica eſt; audito nomine morbi, novimus medelam: ita cortex peruvianus in febri, ita opium in doloribus. Optandum foret, pluribus ſpecificis ditesceremus; ſed interea dum paucis his gaudemus, methodicam curam eo acrius, eo adtentius colamus.

INDICATIO CURATORIA IN MORBIS SOLIDI.

§. §. 1155. 1156.

Habetis hic diviſionem totius *artis chirurgicæ*. Ut in morbis internis ſola natura facit, quod fieri oportet, arte medica tantum inpedimenta auferen-

rente, & juvantia adplicante; ita in morbis externis Chirurgus aufert inpedimenta, adplicat bona medicamenta huic scopo apta; sed natura, ablatîs inpedimentîs, & adpositîs rebus aptîs, intrinsecus, extrinsecus omnia perficit. Omnia illa balsama arcent aëra, molles servant partes, putredinem inpediunt: sed, si non cooperetur natura, ut in ulceribus cacoëticis, nil juvant adplicata.

§. 1157. Dictum.

§. 1158. Morbi *solidi*, seorsim spectati, consistunt aut in solutione continui, quæ mox dicta, aut in mala cohæsione.

Mala cohæsio est aut nimia, aut nimis parva. Cohæsio nimia est *rigiditas*, quæ tum est laxanda; hinc 1) *aquæ fotu*, *balneo*; 2) *emollientibus decoctis*; 3) *oleo*; 4) *moderato & sæpe renovato motu*; aliter videretur quies commendanda, quum observemus homines in quiete mollescere & laxos fieri. Verum & flexilissimus fit arcus, si modo tendatur, modo laxetur, iterum tendatur & laxetur &c. (*) Est tamen hoc in genere verum, quod molle otium reddat fibras flexiles, laxas, *Inl.* PRÆSES in *comment. ad Aph.* 35. *n.* 4. bene advertit hoc: „motus, inquit, muscularis præcipuum remedium habetur ad curandam fibram nimis debilem; non mirum ergo, si quies contrarium faciat. Qui citissime volunt sagina-re

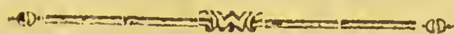
(*) V. g. in incipiente anchylosi motu tali redit flacciditas, & fit dissipatio ejus, quod morbose hic collectum. De H.

re animalia, illa ſemper ab omni motu prohibent, largo dato ſimul pabulo. Hinc in morbis acutis, ubi omnia adeo exſiccantur, quietem ſummam, inprimis in aëre frigidiuſculo & humido, inperaverunt veteres Medici: frigidus enim & ſiccus aër roborat fibras. Nihil autem magis laxat corpora, quam tepor lecti, dum ſomno largiori indulgent ægri; hærent enim ſic in proprio vaporum, de corpore exhalantium, balneo. Hinc omnia animalia a ſomno tument. Dixit ideo HIPPOCRATES: „ Longiores vero ſomni calefacientes conliquant carnem & corpus diffundendo reſolvunt, & inbecille reddunt: *de victûs ratione ſanorum l. 2. c. 10.*, & *lib. de adfectionibus, c.* 12. In quibuscunque morbis ſiccitas confert, conducit quam minimum dormire. Quibus vero humiditas confert, non debent inediam pati, nec cibo, aut potu indigere, neque laborare, & dormire quantum volunt."

Frictiones explicabuntur ad §. 1166.

§. 1159. *Flacciditas nimia partium ſolidarum cognita indicat roborationem earumdem, quæ obtinetur; cardiacis &c.;* reliqua hujus capitis ſponte patent. Ultra de his non ago; nam ſcitis hæc ex *cap. de fibra laxa & rigida* ex *principio Aphoriſmorum* BOERHAAVII, & *Comment. Inl. Lib. Baronis* VAN SWIETEN.

INDICATIO IN MORBIS CORRIGENS FLUIDA.

§. 1163.

Superest nobis una tantum indicatio explicanda, quæ ad *fluida* mutanda spectat: mutantur fluida morbosa 1) emendando eadem; ita, ut in corpore maneant fiantque emendatione tali iterum sana: vel 2) mutantur humores morbosi, demendo ex iis morbosas partes, ut sani humores dein, ex bonis alimentis & bonis naturæ viribus conparati, expulsorum repleant vacuitatem.

Hæc duo nunc explicanda restant, ac primo quidem *indicatio corrigens fluida.*

§. 1164. Nam oportet tunc adesse in illa parte singulari vitium in liquido, quod ibi nimis crassum, aut tenax sit; vel quod vas quocunque modo sit angustatum, licet liquidum bonum sit; vel quod & spissus humor, & vas ipsum inpeditum sit: adeoque indicat mutationem in meabilitatem tam viæ quam materiæ.

§. 1165. *Materies &c.;* hic habetis ex MATERIE MEDICA infinitam copiam resolventium, deobstruentium, tam in diathesi phlogistica, quam in pituitosa. — Huc adhuc refertur *embroche*, aquæ

vel

vel frigidæ, vel calidæ, puræ, vel medicatæ. Sæpe profunt hæc inpluvia in anchylofibus & tumoribus albis genuum, aliorumque articulorum. — Addi hic etiam *gramen* poffet: fi recentis graminis fuccus paretur & detur magnâ copiâ quotidie, liquefacit totum hominem, folvitque calculofas in officina bilis concretiones. Apud Magnates hæc cælanda, quum irascerentur, fe ut armenta in pratis tractari, nec fumere talia remedia vellent. Immo in genere puto, homines oportere ignorare, quæ medicamenta fumant: ignota melius, quam nota fumunt. Medici funt paffim liberaliores in hac re: cognita vilescunt.

Per illa, quæ caufæ fingulari, coagulum facienti, contraria funt, ut in coagulo per acida facto, ufu alkalium leniorum; fapo venetus lacti incoctus & pannîs laneîs, vel fpongiâ latâ calide femper adplicatus, huic fcopo aptiffimus. Si fapo venetus admisceatur lacti recens mulcto, nunquam coagulabitur.

2) *In coagulo glutinofo & pingui &c.* id eft, quando glutinofum in vafis hærens facit tumorem pulpofum, tenacem, phlegmaticum, vel quando pinguis materies facit atheroma, tunc certe faponacea conveniunt ex eodem fapone veneto; nam calida ftimulantia hic profunt, ut tumorem dividant craffum, ftimulentque folida, quo divifum illud propellant. Emplastra hic profunt talia, diabotanon, RUSTINGII, de labdano, diachylon cum gummi, de cumino, oxycroceum &c.

3) *In coagulo a quiete ufu falium & faponaceorum;* humores boni torpore ftagnant: effectus enim nimiæ quietis, uti jam dictum ad §. 769. Ætiologiæ. In tali cafu fomenta ex fale ammoniaco, diluto aquâ, immo aliquando cum aqua calcis (oriente

inde decompoſitione) ut mox in albo tumore genû vidimus, potenter juvant. Sapo quidam paratur, ſi ſpiritûs ſalis ammoniaci uncia una cum unciis ſex oxymellis, & pinta vini misceatur, ſæpe potenter reſolvens talia concreta.

4) *In coagulo phlogiſtico, nitroſis & ſaponaceis herbis;* hic jam omnia priora nocerent; excepto ſapone veneto, qui lacti incoctus alkalino ſale vix nocere poſſe videtur. Decocta malvæ, parietariæ, endiviæ, lactucæ, portulacæ, mista melli & nitro, aut oxymelli, epota hic proſunt: cataplasmata parata ex ſimilibus herbis, addito melle & nitro; decocta avenæ decorticatæ cum floribus chamomillæ, meliloti, ſambuci, hederæ terreſtris &c.

In his tamen omnibus judicio opus: hæc mutanda ſunt pro natura tumoris & coaguli, & copia ſtimulantis augenda minuendave, prout plus minusve juvant. Etiam oportet Medicum eſſe divitem in hac Materia medica, quia plura ſæpe adhibentur, quæ omnes homines ferre non poſſunt. Multi ab emplastris habent eryſipelas; multi, maxime feminæ, abjiciunt mox multa, quod certos odores ferre non poſſint: tum & hyeme præſtat fotu minus uti, quam cataplasmate, aut emplastro, quod hyeme tam cito frigescant.

5) *Per cardiaca &c.;* ſi quies ſit in humoribus a debilitate cordis & vaſorum, ſtimulantia nutrimenta, ut §. 1112. deſcripta, proſunt, vires vitæ & augendo & incitando. Etenim humores velocius a corde projiciuntur in arterias, & arteriæ ſtimulantur 1) a velociori fortiorique adpulſu ſanguinis; 2) a ſtimulo cardiacorum: quum nunc per talia cardiaca vires omnium ſolidorum augeantur, cor & arteriæ ab hac etiam cauſa in fortiorem atque frequentiorem contractionem prorumpunt.

Hac

Hac igitur ratione præcipue quidem humorum nimiam tenacitatem a quibuscunque caufis natam emendare ftuduimus: fed fimul egimus, hoc faciendo, in ipfa folida; omnia enim illa interna externaque agere æque in folida debuerunt, quam in fluida. Quia tamen vafa fola effe in caufa poffunt, bonis humoribûs, ideo AUCTOR nunc ad *folida* unice fe convertit.

§. 1166. *Via inpedita redditur meabilis* 1) *aperiendo meatus, potu aquæ calidæ, emollientibus & falinis temperatis medicatæ;* exemplo fint potatores nimiorum potuum afiaticorum: fluida quidem ipfis tandem aquofa fiunt, fed & folida quævis laxa flaccescunt. Hæc iterum agendi methodus, in fola folida deftinata, agit fimul in fluida, æque ac in folida; ut *priori §pho* contenta, in fola fluida deftinata, non in fluida modo, fed & in folida agebant. Ita, ut quamvis indicationes alterutrius tantum fequamur, femper tamen in utrumque agamus.

Si *aqua calida* fui potatores penitus in folidis laxet, aqua *medicata emollientibus* eo magis hoc faciet: nam particulæ hæ emollientes, interponentes fefe inter laterales fibrarum cohæfiones, diapedefin quafi faciunt, & in illa fefe interponunt, ut membrana fic fiat multo latior, adeoque vas totum fiat amplius. (*)

 Si

(*) Lac quamvis fuis nutrientiffimis particulis fit cardiacum, bonos faciens humores, tamen ratione fuæ aquæ (& particularum oleofarum ac fubfaponacearum) emollit quoque. Hinc in ulcere pulmonali cum rigiditate vaforum lac alimentum

Si vero aqua illa *medicata* ſit *ſalinis temperatis*, oportet ſalinum iſtud dividere maſſam humoris loco obſtructo hærentis, & ſimul ſtimulare ſolida, ut agant in contentum fluidum: ergo iterum hac ratione aquæ medicatæ ſalinæ æque humores mutant, quam vaſa.

Patet hoc in *aquis mineralibus* potandis. Si homini ſint vaſa laxa, & humores mucoſi, aquæ ſelteranæ, vel illis ſimiles, incidunt ſuo ſubtili ſale, in alkalinam naturam vergente, hos humores, & etiam ſtimulo ſuo tunc agitant inertia vaſa. Rarius tamen in ſimilibus totum ſcopum obtinemus; ſed ſi ſanguine adtenuato facto tunc ſpadanæ potantur, robur majus conciliatur vaſis, ut brevi tunc æquilibrium bonum vaſa inter humoresque reſtituatur.

Ænigmatis inſtar varia actio aquæ ſpadanæ videbatur BAGLIVIO eſſe, quod aqua illa videatur tam obpoſite agere. *Henricus ab* HEERS in ſua *Spadacrene* obſervandum dederat, feminas, menſibus carentes, harum aquarum potu menſes recuperare amiſſos, & pro pallido flavoque colore jam reddi iterum facie colore amœno pulcras; feminas autem alias, ſanguine exhaustas, nimiîs uteri hæmorrhagiîs, perpetuo adhuc fluentibus, ideoque pallidam mortem vultu referentes, potu

---

tum, lac medicamentum eſt. Curat quosdam integre, tota die cum melle potatum; reliquis incurabilibus curam facit palliativam. (Eſt tamen, ubi lac ipſum integrum minus conveniat, quam ſerum inde paratum; ſale, ſeu ſaccharo ſic dicto lactis, quod ſolutum gerit, magis medicamentoſum, ſolvens; dum parte caſeoſa, viſcida, privatum, viribus digeſtivis, ſæpenumero ſat debilibus minus inpedimento eſt.)

potu ſpadanarum liberari a fluore uterino, & retinere deinceps ſanguinem intra vaſa reſtituique ſanitati.

Effectus adeo contrarii ab eodem remedio habere quid paradoxi Eruditis videbantur. Verum eſt eorum ſimplex admodum intellectus, ſi conſideremus, in prioribus, menſes nullos habentibus, cauſam fuiſſe vel inopiam boni ſanguinis, vel vaſa obſtructa: vaſa autem obſtructa vel humoribus glutinoſis craſſis, vel nimia vaſorum obſtructione per ſtenochoriam, aut thlipſin. In aliis, quibus fluor uterinus nimius, vel vaſa laxiora ſunt; vel humores nimis tenues; vel etiam cum bonis vaſis uterinis, bonoque ſanguine, fluor uterinus naſcitur, ſi per aliorum viſcerum obſtructiones ſanguis inpediatur per eadem fluere: unde ſanguini hinc nata reſiſtentia cogit *illum* per uterum, ut viam naturaliter apertam, nunc copioſius transire.

Quæcunque nunc harum diverſarum cauſarum obtineat, aquæ ſpadanæ videntur in diverſas illas vim ſuam exſerere poſſe. In aquis his eſt mirum illud reſtaurans martiale, verum cardiacum debilium a cauſa non plethorica: eſt in aquis his inconprehenſibili modo ſolutum alkali, ſolutum & acidum: utrumque enim principium tale ars inde deduxit. Diluere ergo ratione aquæ poteſt, adtenuare ratione ſalium, conpingere adtenuatos humores in debitam craſſitiem ratione Martis, ſed & eamdem ob cauſam, quia adtenuat craſſa, obſtructa reſolvit: quia vero reſtaurans illud martiale ſe interponit inter laxas elementorum cohæſiones, reddit laxas fibras robustiores, agitat easdem ſuo ſtimulo ſalino, ut in contenta liquida vim ſuam exſerant eademque propellant. Unde tam varia obpoſitaque eadem illa aqua producere apta nata eſt. Obeſt quandoque vel penuria boni humoris, vel vaſorum debita rigiditas, quæ ſi augeatur,

morbos faciet: lac cum ſpadanis junctum utrique huic indicationi ſatisfacit.

Quum vero & aquæ pyrmontanæ, & alii multi fontes medicati, in plurimis cum ſpadanis conveniant, poterit Medicus ea, quæ de his dicta ſunt, illis adplicare.

Imitari naturam ſæpe conati ſunt Medici pulcrô ſucceſſu, quando fontes medicatos adire ægri non poſſunt; vel aquas illas ex fonte in omnem terrarum plagam adlatas bibere recuſant. Ferri crudi, minime mutati, limaturam dant, ſolam, vel cortici peruviano junctam, cum copioſo lactis potu: unde tunc ſæpe deſperati fere morbi curantur.

Prodiit Pariſiis anno 1738. Tractatus de podagra aliisque chronicis morbis radicitus curandis, Auctore *Petro* DESSAULT, burdigalenſi Profeſſore; in quo multa nimis univerſaliter deprædicata; ſed tamen exempla curarum mirificarum, quæ Marte, cortice peruviano & lacte factæ ſunt, & quarum plures in mea praxi imitatus obſtupui, in eodem opere continentur. Qui hunc librum legit, licet, ut dixi, multa nimis univerſaliter adſerta, multaque, bene geſta, male explicata ſint; tamen, qui legit illum cum prudentia, ſui eum temporis lectioni inpenſi haud pœnitebit.

Qui ultra de variis aquis medicatis, tam martialibus, quam ſalinis, legere amat, adeat HOFFMANNI in hanc materiem lucubrationes; (uti &, præter plures alios *Cl.* ZÜCKERT hiſtoriam aquarum mineralium.)

Hucusque de *potu* aquarum illarum; ſed *Textus* dicit & *fotu.* Si aquæ calidæ inponantur vaſa rigidiora, certe emolleſcunt. Crura noſtra, in aqua calida aliquantisper poſita, turgent interpoſitu aquæ; turgent etiam, quia laxatîs vasîs major in illis retinetur copia cruoris. Hinc ad vaſa rigida balnea aquæ calidæ, toti

ti corpori adhibita, infiniti ufûs. Sed bono liquido debent inpleta corpora effe, vel faltem inpleri debent, quia alioqui oriuntur debilitates, immo, quod fæpe contingit, animi deliquia.

Ratio eft, quod in toto corpore in tali balneo venæ maxime dilatantur & fic retinetur copia ingens fanguinis venofi, quo tardius ad cor redeat; unde tandem defectus fanguinis venofi ad cor, ad cerebrum & cerebellum.

Remedium primum eft, ut dixi, corpora replere eodem tempore bono & cito parabili nutrimento; tum fecundò frictiones lenes fubinde in balneo facere, ut ftagnatio fanguinis parumper promoveatur.

Si pars corporis una tantum fit, v. g. pes, manus, brachium, quæ nimia rigiditate fibrarum aresceret, poteft pars illa in calida aqua tantum poni; vel aqua calida, laboriofa renovatione, poteft mappîs laneîs parti adfiduo circumponi; & hoc proprie eft, quod AUCTOR de *fotu* velit; quia tamen mox & de *balneo* agit, conjunxi fimul & fotum & balneum.

Laudat & AUCTOR *vaporem* calidæ aquæ, five fimplicis, five medicatæ. Vapor certe aquæ calidæ eft emollientiffimus, videmusque vel duriffima coria, dum tali vapori exponuntur, inftar muci contabescere. Hinc balnea crurum profunt mirifice in utero ftrictiori, quia vapores aquæ ex femicupio fub vestimentis ad uterum adfcendunt. Habentur apud Aquisgranenfes vaporum balnea. Iterum huc refero *Embrochas*, de quibus actum ad §. 1164.

Calore moderato, id eft, calore naturali, vel artificiali, aëris. In AETIOLOGIA, de vario aëris calore agentes, vidimus, aëre calido moderato hoc fieri, & demonftrari per æstatem. Si æstas fit bona, non nimis durans, vestes in hyeme & vere ad corpus aptæ, jam

nimis nobis arctæ fiunt, corpore a calore in omni dimensione laxato. Coria hyeme dura jam fiunt paullo molliora, ac reperimus nosmet ipsos minus agiles, minus fortes, magis laxos. Si idem aër fiat humidus, laxamur adhuc magis & perspiratio inpeditur, ut fibræ corporis ad peripheriam retineantur, & eo magis fibræ ea humidi copia laxa fiant. Hinc oriuntur denique stagnationes, putredines a stagnatione, febresque maxime putridæ.

Moderatus igitur calor laxat rigida vasa, & hinc prodest pro aliquo tempore in rigiditate nimia.

Frictione sicca, vel humida, calida; hic nunc de *frictione* differendi aptus locus. Dignus est Textus quidam HIPPOCRATIS, qui huc referatur, ex *libro de officina Medici, Tom. I.* apud FOES. *p.* 746.: „Frictio vim habet solvendi, adstringendi, carnem augendi, minuendi," & quid sibi HIPPOCRATES velit, mox explicat: „dura frictio vim habet adstringendi; mollis frictio vim habet solvendi: multa frictio vim habet minuendi; mediocris frictio vim habet inplendi."

Videbitis ad calcem hujus Textûs notam FOESII, qui hic laudat & GALENI *text. l.* 2. *de sanitate tuenda*: verum, potius esset legendus totus hic liber GALENI, a *cap.* 1—8.; ubi multa bona de frictione GALENUS habet, maxime dum invehitur in THEONEM *alexandrinum*, Gymnastam, qui, ut & ASCLEPIADES, honorem hujus doctrinæ sibi adscribebat, quum constaret, HIPPOCRATEM, loco citato, totum frictionis mysterium patefecisse.

Videamus vim Textûs hippocratici: δέω, ησω, passim significat *ligo, vincio, vinculis constringo;* sed CHARTERIUS reddit: *adstringo*, & sic videtur verus sensus esse HIPPOCRATIS, ita quoque a GALENO *l. c.* intellectus. Gradus in ea varios agnovit, & dis-

distinxit HIPPOCRATES & dedit his paucis verbis omnes omnino regulas fricandi, quibus VV. celebres fuere: prout enim indicatio erat, frictiones aut ficcas, aut humidas, aut cum aqua frigida calidave, aut cum oleofis faciebant: aut brevem, aut continuam; aut mollem, aut fortem; aut manu molli, aut callofa; aut linteis laneisve mappis. Inter liquores erant: aqua, oleum, vinum, fpiritus, balfama penetrantia &c.; prout ferebat indicatio.

Sic videmur intelligere, quomodo una frictio varia, eaque obpofita, efficere videatur.

1) „ Frictio vim habet folvendi obftructum, fi mollis eft: " — hic præcife cafus noster. Mollis frictio movendo molliter hinc inde obftructum locum, conprimit vas in materiem, hanc dividit, uno in loco manere non finit, propellit ex uno loco in alium & leni hac agitatione excitat vim folidi in liquidum.

2) „ Frictio habet vim adftringendi, roborandi " — & laxa pendula quafi vinculo ligandi, fi ita fiat, ut omne humidum glutinofum inter fibras earumque elementa nimis interpofitum, prorfum inde expellatur, extrudatur; ut, expulsis iis, tum omnia elementa fibræ, tum omnes fibræ, olim feparatæ, arcte ad fe invicem accedant, fi elaterem nondum amiferunt. Habeo tunc ex laxitate rigiditatem.

3) „ Multa frictio habet vim minuendi;" — certe vafa minuuntur infigniter: exemplum fumimus ex homine toto; vix nifi vafa & humores eft in prima infantia, fed ita, ut humores vafa extendant in omnem dimenfionem, usque ad perfectam ætatis ἀκμὴν: tunc eft perfectum æquilibrium folida inter fluidaque. Dum nunc actiones vitæ continuant femper, adtritusque actio ac reactio partium perennis fit, eft frictio perpetua humida inter folidaque. Effectus hujus frictionis natu-

turalis eſt, ut multa vaſa pereant, ut majora vaſa ex pereuntibus minoribus obrigescant. Hinc multa frictio, inquit HIPPOCRATES, inminuit vaſa; immo inminuit corpus totum, quum corpus ſenile jam ſit omni dimenſione minus; brevius enim & anguſtius fit.

Immo frictio multa in corpore ſano reddit partes rigidas & calloſas, ut patet in opificum pedibus & in plantis pedum (volisque manuum) multorum hominum. Ergo frictio multa minuit ibi vaſa; minuit totam partem, præ duritie ſe contrahentem, niſi poſthac callus vehementer excrescat.

4) „Mediocris frictio vim habet inplendi" — hoc patet in macie non deſperanda; panniculus adipoſus conpreſſus, contractus in iis jacet hominibus, ut oleum ſanguinis nequeat in illis ſecerni, ſi cæterum adeſſet. Frictio mutat hanc conpreſſionem, varieque omnes has conplanatas cellulas movet, oscula vaſorum in has cellulas patentia & conpreſſa mutantur, aperiuntur, & ſenſim oleum ſanguinis in illas cellulas denuo ſecernitur, maxime ſi bona nutrimenta interea corpus repleant. — Hæc moderata frictio facit.

Frictiones in genere quoque id habent, ut promoveant liquidorum motus per vaſa, & augeant circulationem. Hinc nunquam faciendæ fortes, ubi vis humorum auctior nocere poſſet: unde in acutis morbis minus inſtituendæ.

Differunt ratione materiæ. Vidimus jam antea, quod, quum aqua calida primo laxaverit omnia ſolida, ita, ut venæ jam ſanguine turgeant; frictio facta in aqua illum ſanguinem promoveat & augeat circulationem per expedita vaſa.

Frictiones cum aqua frigida, quæ jam frequens eſt Anglorum methodus, promovet humores per vaſa, interea dum aquæ frigus vaſa laxa conſtringit, & humores con-

condenſat. (*) Damnoſa ergo, ubi vaſa nimis jam ſtricta ſunt, & ſpiſſi humores.

(*) (Legendus hic Tractatus, anno elapſo hìc editus, *Cl.* FERRO; balneorum frigidorum pulcras vires & uberrime, & convincenti inprimis ratione demonſtrans.)

Frictiones cum rebus aromaticis ſiccis, ut maſtyche, olibano, ſarcocolla, baccis juniperi, myrrha, ſtyrace, labdano, benzoë, rad. iridis florentinæ &c. faciunt 1) omne id, quod faciunt frictiones ſiccæ; 2) vi frictionis tenuiſſimæ particulæ adplicantur & promoventur per vaſa bibula, ut ſtimulo ſuo poſſint concreta movere, & fibras incitare ad motum. Hæ conveniunt, ubi laxa & inertia ſolida, tardique ac lenti humores.

Frictiones humidæ oleoſæ conveniunt, ſi rigiditas vaſorum retineat humores, ne ſatis circulare poſſint. Oleoſa, aromatibus mista, poſſunt laxare frictione ſolida, & concreta fluida illo ſtimulo dividere.

Quæ HIPPOCRATES tam clare enuntiaverat, quæ GALENUS, VV. plurimi, tantô ſtudiô docuerant, laudaverant, ea galenica Schola demum oblivioni fere tradidit, ita, ut altum de his obtineret ſilentium, totaque cura internis potius remediis, aut externis balneis, at minime frictionibus (*) perageretur. Poſterioribus temporibus hippocraticum ſtudium denuo frictiones, ut præcipuam curandi medelam, conſiderare juſſit.

Sed

(*) Hinc ea ſola fuit equis reſervata felicitas, ut frictio eos ſanos conſervaverit; in Seipſis Galenici, deindeque novi chemicorum ſyſtematum Conditores, neglexerunt: facientes hoc modo idem, quod Athenienſibus exprobrabat SOCRATES, quod ma-

Sed, ut vidistis, omnia optima possunt noxia reddi, modo indicatio non bene capta sit. Regulæ antea datæ ad quamcunque indicationem adplicatæ, demum frictionis usum & justum reddent, & maxime utilem.

2) *Idem fit materiem inpactam una cum vasis obpletis fovendo, molliendo, agitando, coercendo, ut emollitio, putrefactio, subpuratio totius loci adfecti resolutio, in pus fluidum contingat.* Est quidem solutionis genus, quo topicum illud malum aufertur, verum non tentandum, quamdiu aliæ viæ supersunt: præstat enim semper, vasa servare integra integramque partem. Verum, si id nulla queat ratione fieri, præstat destructione vasorum malum vincere, quam scirrhosas concretiones demum habere Id maxime adparet futurum, si remedia conpactum solventia non juvent, & tamen omni modo Artifex solvere tentet. Si obstructio sit nimis inpacta, quam ut resolventibus & frictione resolvi queat, Medicus pergendo in his tenuissima inde removet, adcumulat crassiora; unde scirrhus.

Videmus hoc toties in incipiente induratione glandularum, mammæ, inguinis, parotidis. Dum de morbis Puerperarum (seorsim edendis) egi, demonstravi toties, ex nimio resolutionis studio scirrhos nasci.

Unde, si remedia solventia non satis valida in glandularum morbis, mox de subpuratione cogitandum.

Sunt loca minus obnoxia scirrhis & situ suo maxime adspectabilia, in quibus vitanda subpuratio, in quantum fieri potest, propter cicatricem. Hinc, si in gena inflammatio, vel obstructio magna, cavendum omni ope, ne subpuratione facta fœda cicatrix per omnem

---

majorem curam gererent equorum, quam sui suorumque liberorum. *De H.*

nem vitam hominem deturpet. Si vero inpoſſibile ſit, præcavere, omnis cura adhibeatur, ut adliciatur ad genæ partem internam materies, ut ibi exiens nullam faciei turpitudinem conciliet.

Si igitur ſubpuratio promovenda ſit, ad hunc ſcopum hic ex MATERIA MEDICA habetis catalogum magnum.

1) Adſunt, quæ obſtipant poros omnes, ut tota vis vitæ in obſtructam partem determinata eamdem ſolvat, deſtruat: ita ſunt omnes farinoſæ oleoſæque partes, dum inmotæ perpetuoque parti adplicatæ manent.

2) Adſunt ſtimulantia, quia ſæpe vis naturæ in eam debilior agit, quam ut deſtruat illam: ſtimulantia igitur ſuperaddita, & vaſa bibula ſubeuntia, irritant vitales actiones in obſtructam partem, ut cito deſtruatur, & cum liquido ſuo in pultem vertatur.

Evenit aliquando, ut, quod ſic ſubpurandum exſpectaveramus, ejusmodi remediis reſolvatur; uti vidimus in mamma mulieris, in collegio matutino caſuali.

Mulier hæc circa 22. Martii menſis peperit. Infans quarta die convulſus mortuus fuit; lochiis per quatuor ſeptimanas modice fluentibus. Pro more feminarum adplicata ſunt utrique mammæ emplaſtra mox a morte infantis, ut retropelleretur lac. Siniſtræ mammæ inde contigit, quod optabatur, dextræ vero pars inferior vehementer doluit. Adplicato emplastro alio, mammæ diſcus totus induruit, rubuit, & dolores excitavit. Hinc, ne ſcirrhus inde nasceretur, ſed potius ſubpuratio, poſtquam malum fere per menſem duraverat, nulla illi reſolventia præſcripſi, ſed decoctum ex herbis emollientibus, & cataplasma ex aven. decort. lib. iv., fol. malv. parietar. ana. M. ij. farinæ lini ℥j.

Me-

Medio Majo, quum ſubpuratio non promoveretur, & durities tamen augesceret, ℥ß. gum. ammon. cataplasmati fuit addita, ut vim vitæ in obſtructionem excitaremus: quod, quum minus ferre videbatur, inpoſitum eſt iterum cataplasma emolliens, obſtipans, additis adhuc olei lini ℥iv. Attamen, dum hoc cataplasma per aliquot dies adplicabat, tumor viſus eſt emollescere, inminui, ac demum poſt uſum ejusdem cataplasmatis per 7—8 ſeptimanas productum, plane evanescere.

Animadvertendum eſt, quod ſemper huc usque aliquid ſeroſi ex papilla exſtillaverit; quod cæterum inter bona ſigna ſcirrhi non habetur.

Videmus hoc exemplo, ſub remediorum ſubpurantium uſu, ingentem atque ultra menſem durantem, ſpatio aliorum binorum menſium plane reſolutum tumorem eſſe. Quæ ratio hujus? Obſtructio hæc magis nata fuit ex ſtrictura vaſorum, quam ex denſitate liquidi. Hinc malactica, emollientia inpoſita ſolverunt conſtrictionem vaſorum: humores transierunt per vaſa, olim ſtricta, jam laxata, ſicque omnis disparuit tumor: & ſi ſubponamus, humores in ſtrictis vaſis etiam quiete inſpiſſari, ſal polychreſtum cum melle decoctis emollientibus junctum, potuit hanc inſpiſſationem ſolvere; cataplasmatum aqueæ partes potuere vasîs bibulîs abſorberi, & diluere concretiones humorum.

Hinc convincimur; quod ſi talis diſpoſitio ad ſolutionem concreti adſit, methodus ſubpurationem promovens non inpediat hanc resolutionem, quodque propterea in glanduloſarum partium, ſolventibus non obaudientium, concretionibus, cito ad maturata & ſubpurata transiviſſe, noceat nunquam.

3) *Ma-*

3) *Materiæ sic præparatæ viam aperiendo per sectionem, scalpello factam, vel per caustica adplicata;* idque iterum cum magna circumspectione: si alicubi in panniculo carnoso subpuratio nascatur, ea citius aperiunda, quum alioqui perambulet materies ad alia loca, communicatione membrana adiposæ per totum corpus. Si sit materies critice deposita, maturius fiat apertura abscessûs, quia non ibi loci fit partis lenta solutio, sed materies tota, cocta aliunde eo defertur. At vero in glandularum subdurationibus maturior apertio ad minimam fluctuationem efficit, ut pars non matura scirrhescat. Exempla quotidiana id docent: unde in mammarum, inguinum, subpurationibus exspectandum, donec tota pars penitus in pus versa reperiatur.

Quod autem *Textus* dicat, vel *scalpello*, vel *causticis* faciendam aperturam, id ideo dicit, quia multi scalpellum recusant: unde causticis illi torquentur per 1., 2., 3. dies, antequam crassa cutis peresa sit. Hinc 1) plus dolent & febricitant; 2) in periculo sunt per illam moram, ne materies purulenta, illinc abiens, ad loca forte nobiliora transeat. Hinc semper præferenda methodus incisionis, laudandaque methodus eorum, qui, quasi aliud acturi, abscondità lanceolâ abscessus aperiunt.

§. §. 1167. 1168. *Nempe fluiditas nimia requirit inspissationem, quæ adquiritur* 1) *victu gelatinoso ex animalibus & vegetantibus;* capita pedesque vituli, vel agni, eo inserviunt, si in gelatinam coquantur. Emulsa ex sem. psyll., lin., decocta spissa althææ, malvæ, symphyti majoris: sperma ceti, pulvis diatragac. &c. Verum, si cum fluiditate adsit debilitas, ea aliunde resarcienda: ipsæ enim gelatinæ ani-

malium ex partibus præparata amifere nutritiam virtutem longa coctione. Sic fluidus fanguis quidem infpiffaretur; verum effet mucofus, debilis, morbofus. Hinc jura bene parata, lac recentiffimum, fimul effent porrigenda.

2) *Potu aquofo, farinofo, non fermentato;* nam fermentatus potus adtenuat, moderate fumtus. Avena decorticata cocta cum aqua, & in fpiffius decoctum parata: decocta, five cremor, hordei, oryzæ, fagopyri. Pultes, ad prandium & cœnam, ex hordeo, avena, fagopyro, milio; potus chocoladæ.

Verum, circa chocoladam animadvertimus, quod male quandoque illam concedamus. Rogant nos homines, an liceat, illam fumere. In cafu dato, ubi nimia fluiditas adeft, poteft prodeffe, fi fit chocolada ex folis nucleis cacao mucilaginofis, oleofis, (recentibus, non rancidis) parata. Commendatur fic in nimia humorum fluiditate: commendamus hunc potum phthificis, qui fudoribus nocturnis diffluunt, hominibus aliis debilibus, fudantibus ad minimos motus, iisque, qui poft magnos morbos habent adtenuatos humores; hyftericis, & hypochondriacis cum materie, quorum humores infpiffati funt, quique proinde indigent blandis faponaceis.

Verum raro, ut dixi, ita adhibetur chocolada. Siliquarum Vanillæ, aut Banillæ, unam, aut duas, cinnamomi unciam unam, & drachmam piperis addere folent libræ chocoladæ ex meris nucleis cacao paratæ: alii alia ratione parant, addendo oleum cinnamomi, balfamum peruvianum, tolutanum, meccanum, ambram grifeam, mofchum &c. &c.

Hinc

Hinc videtis, potum hunc tota natura ſua mutari & poſſe fieri adeo adtenuantem, ſudoresque promoventem, quam inſpiſſantem.

Rogati itaque reſpondemus, in caſu dato nimiæ tenuitatis humorum, ſimpliciſſimam chocoladam adhibendam eſſe, calidiores illas ſpecies vitandas.

Cæterum in caſu debilitatis a ſpiſſis frigidis humoribus, in caſu, ubi quarta ſpecies debilitatis ſubponit humores inertes, vaſa flaccida, ſtimuloque proin indigentia, chocolada cum omnibus illis rebus incitantibus & adtenuantibus parata poteſt prodeſſe.

3) *Aucta actione viscerum per ea, quæ præmemorata* (1159.); hæc erant: 1) cardiaca, quæ mox *No.* 4. commendabuntur. 2) majori motu corpori adplicato per *frictiones*; has jam explicui; *Vectiones*; de his paucis agendum.

Conſulendus hic nobis præ omnibus SYDENHAMUS, *ſect.* 3 *c.* 7., de colica bilioſa, quam evacuantibus & venæſectione quamvis ſæpe curabat, tamen, ſi vires debiliores & vomitus adeſſent, gutt. xvj. laudani liquidi ſui mane ac vesperi exhibitis feliciter brevique curabat. Sed, ſive ab hac methodo, ſive ab alia, recidivas ſæpe patiebantur: ad has præcavendas ſequens conſilium dabat: „ nihil hactenus a me excogitari potuit, quod ad perſanandum ægrum ita certo faceret, atque *equitatio*, vel in curru *vectio*, qua longioaa itinera confici debuêre, anodyno interim mane & ſero indeſinenter propinato - - - "

„ Pauper quidam mihi vicinus, qui & adhuc eſt ſuperſtes, colica bilioſa vehementiſſima per hos annos laboravit, quam catharcticis, clyſteribus, globulisque plumbeis devoratis, expugnare diu, ſed fruſtra erat conatus. Hic ego ad frequentem narcoticorum uſum confugi, neque pœnitenda opera: quamdiu enim

certa repeterentur, ſatis recte habuit; ſed quum his palliaretur tantum malum, non exſtirparetur, (revertebatur enim, ut primum erat exhausta norcoticorum vis) ego hominis miſertus, & gravi morbo & re anguſta adflictiſſimi, equum ex meis commodabam, quo iter, dicto jam modo, peragendum adgrederetur: eoque ad dies pauculos continuato, viscera eas vires recepere, ut morbi reliquiis excutiendis paria jam eſſent, & ſine anodynorum præſidio omnino convalesceret."

Tandem adſeverat, inproba continuatione equitationis & vectionis ſe plurimos chronicos ſervâſſe, curâſſe; quum enim venter ſic continuo vibretur, & exagitetur, ſucci recrementitii ex toto corpore poſſunt excuti & viscera roborari.

In *Diſſert. epiſtol. ad Guil.* COLE, in *Edit. leydenſi p.* 414 *& ſeq.*, SYDENHAMUS ait: „At vero nihil ex omnibus, quæ mihi hactenus innotuere, adeo inpenſe ſanguinem ſpiritusque fovet firmatque, ac diu multumque ſingulis fere diebus equo vehi." Pergit dein exemplis demonſtrando, quod debiliſſimis hominibus, ſive jam diarrhæam conliquantem patientibus, ex hypochondrio, ſive tabidis, phthiſicisque, quos nulla artis molimina ab interitu vindicare potuiſſent, ſic ſanitatem reſtituerit. Fidem ſane ſuperant, quæ dicit, ſed vir candidus tamen omnem fidem meretur. Curas novi inimitabiles factas hoc conſilio per BOERHAAVIUM. Utique vidi naſutulos homines inridentes BOERHAAVIUM, quod ex eorum numero plures interirent: verum, neque BOERHAAVIUS, neque SYDENHAMUS jactitant, ſe curâſſe omnes, ſed plures, qui artis ope incurabiles videbantur. Immo ex felicioribus exemplis multi chronicis morbis adfecti, peſſime concludentes & imitari volentes,

equi-

equitare cœperunt, magno ſuo cum malo, quod quiete, ſaltem moderato exercitio, indiguiſſent. Aderant, qui phthiſici facti vellent ſe equitando curare, & in vehementem hæmoptoën inciderent: omnia illa infortunia in conſilium SYDENHAMI & BOERHAAVII conjiciebantur; ubi magni viri a tali conſilio dando abhorruiſſent. Hæmoptoicis ſane id disſuadere oportet, vaſa enim eorum id non ferunt.

Veteres primo ægros ſuos lectica vehebant, dein curru lento, ſenſim velociori. Oſcillationes in fune penſili quoque proſunt; exercitia in ſphæriſterio &c. juvant.

Sed ſæpe hæc ſurdis canimus. Magnates utriusque ſexûs vellent libenter verbis Medici curari; adeo inlecti & incantati comœdia, luſu chartarum, & muſica ſunt, ut quotidiano exercitio ſalutem redimere nollent. Matutinis quidem horis equitare aut curru per 2. 3. 4. horas vehi poſſent, verum tunc eſt dormiendum, quum chartarum luſus veſperi inchoatus in ſeram usque noctem protrahatur: hinc nunquam reſtituendæ ſanitati tempus habent. (*) Sed Medicorum tamen eſt, ipſos ad tam ſalutaria conſilia ſenſim adducere: ſi fabulam ſurdo narraverint, conſcientiam honeſtique viri partes expleverunt.

4) *Uſu cardiacorum &c.* adſtringentium, roborantium, ad §. 1107. No. 2. explicatorum.

(*) Choreæ conducerent, ſed moderatas ignorant; ſi eſt occaſio, in illis quæ *Ball* vocant, ſaltant, ut inde ægrotent; ſi eſſet modus in rebus, ſalubris foret iis exercitatio. *De H.*

§. 1169. *Spissitudo autem si peccat, exigit attenuationem: hæc procuratur* 1) *&c.*; hæc blanda sunt & ab omnibus ferri queunt.

2) Hæc optima incidentia, sed 1) cavendum in omni spissitudine inflammatoria, nam oleum ignibus adderetur: 2) etiam in pituita frigida spissa prudenter invigilando, ne motus spissus humor adigatur in vasa minima, eaque lethaliter infarciat: ea enim in glutinosis morbis sæpe visa; unde a pauca copia incipiamus, motumque lenem adjungamus.

3) *Potu acriori &c.* Omnia talia in genere indicantur, nam sunt præstantissima remedia; verum oportet, Medicos quoque nosse, quodsi homines semel gustaverint, quam reficiantur hinc, dosin omni ratione velint augere in suam perniciem. Centies vidi hos homines acri & forti antiquarum & vetustarum cerevisiarum, vinorum spirituumque densos humores suos ita per alkohol horum potuum inspissavisse, ut potus aquosi ultra cum illis misceri non possent, sed per varia corporis loca rimas agerent, depluerent, teterrimosque facerent hydropes.

Unde sapienter moneat Medicus homines, ne tam salutaris remedii amœno sapore & recreatione læti, iisdem rebus abutantur.

4) *Diluendo, potu, fotu, balneo, injectu, aquosorum*; infiniti homines sunt perditi, qui partem primam lujus consilii expleverunt, & partem alteram, mox explicandam, neglexerunt.

Postquam jugum aristotelicum medio proxime elapso sæculo Philosophi excussissent, Medici plurimi omni omnino jugo se subduxere, in fingendis systematibus divites, in probandis iisdem pauperes, in curandis ægris miserrimi. BONTEKOE, SYLVIUS, CRAANEN, universaliter statuebant, non posse nostros hu-

humores eſſe nimium tenues: unde duo maxime noxia conſulebant: 1) potu Thée & Coffée per totam diem homines uterentur, & 2) ſale volatili oleoſo aromatico, ſpiritibusque aliis ac ſalibus chemicis continuo ſtimularent aquoſos hos humores. Sane aquâ calidâ toti flaccidi homines indigebant iis ſtimulantibus; verum, quid erat opus, eos in neceſſitatem hujus ſpiritus & horum ſtimulantium conjicere? Invaluit tamen hæc opinio, & magno præmio donabatur BONTEKOE propter librum belgice editum in laudes potuum aſiaticorum, a Moderatoribus ſocietatis Indiæ orientalis.

Legati batavi ad Inperatorem Sinæ & Japoniæ audivêre ibidem laudes Theæ, tanquam panaceæ, ab omnibus illis populis, maximeque ab eorum Medicis: unde SYLVIUS & BONTEKOE eorumque adſeclæ hanc herbam ſummis laudârunt encomiis; quo factum, ut tota Europa hæc folia quæſiverit.

Ipſe NIEUWHOFF, qui illa inperia pluries peragravit, didicerat, hos populos nullo arthritico morbo adfligi, propter copioſum theæ uſum, uti ipſi dixerant. ETTMÜLLERUS quoque hoc pro veritate obtrudit. Egregius tamen KÆMPFERUS, Auctor *Amœnitatum exoticarum, cap. de Moxa* deſcribit nobis, quomodo Japonenſes loca arthritica & podagrica inurant moxâ ſuâ.

Potus Coffée quoque diluens eſt, non ingratus, & leviter nutriens, ut infuſum hordei toſti HIPPOCRATIS; copioſe adſumtus fluida adtenuans, ſolida laxâns, ut Thée: at, quo eum modo Thraces parant, & Magnates Divitesque per Europam parant, ut fere ſit nigerrimum & ſaturatiſſimum infuſum (eſt verum *decoctum*, uti vix non-ubique paratur), aut potius puls coffeana; non diluit, & pro eo, quod aliter ſitum reſtinguit, nunc ſitim facit, exſiccat omnia: quare multi paullo poſt chocoladam petunt, ut ſiccitatem tollant.

Eſt quoque advertendum, quod inter uſtulandum, (non tam in hac urbe, quam multis aliis locis) butyrum addatur, quo nigredo ſplendens ipſis baccis conciliatur. Spiſſus igitur potus coffeanus rancidum quid per illud pingue aduſtum poteſt conciliare.

Hæc de prima parte hujus conſilii; nunc ſecunda ejus pars videnda.

Diluendo potu, fotu, balneo, injectu, aquoſorum, adjutorum per calorem, vel & motum curſûs, exercitii, frictionis, equitationis, vectionis; ſi ſpiſſitudo ſanguinis non inflammatoria adeſt in hominibus phlegmaticis mucoſisque, iique multum potùs Thée bibunt, oportet, ut motus corporis jam adſit, quo dilutus nunc per Theam humor moveatur, ne hydrops fiat, aut anaſarca, ſeceſſu facili aquoſi a mucoſo per vaſa lateralia: motu nempe tali ſolida magis agunt in liquida, liquida velocius circumducuntur, oritur major adtritus, calor, mucoſi ſubactio.

At vero iterum cum prudenti cautela: motus nimius mucoſos homines reddidit apoplecticos, muco inpacto in minima vaſa. Hinc lente incipiendo hæc corpora ſunt in motum ducenda: unde fateamur cum *Inl.* VAN SWIETEN, *cap. de glutinoſo ſpontaneo* §. 75., infidum ſæpe auxilium eſſe, & plus ſæpe debilitari ſolida, quam mucoſa dilui; ſaltem eſſe ſolamen breve.

5) *Per valida ſtimulantia, ſudorifera, diuretica, purgantia, vomitoria, epiſpastica, mercurialia, aromatica, de quibus poſtea (ad* §. 1189. 5.)*;* in morbis kephalicis frigidis, in paralyſi, epilepſia, quorum cauſa hærebat in ſanguine inerti, mucoſo, vidimus ſtupendas dari curationes his remediis, dummodo a ſapienti Artifice dirigantur. His enim inertia ſolida concutiuntur, in motum cientur, liquida mucoſa moventur, expelluntur. Sed cautela prudens adhibeatur, ne mucus

va-

vaſa minima inpleat, & incipiendum a lenibus eſt, ut videamus, quo usque æger cum euphoria ferat. V. hic totum caput *de glutinoſo ſpontaneo*, c. *Comment. Inl.* PRÆSIDIS. (*)

6) *Per valida reſolventia &c.* v. iterum *caput de glutinoſo ſpontaneo*, cum *Comment.* & formulas multas egregiasque in BOERHAAVII *Materia medica.*

§. 1170. *Motus vero nimius* - - - 1) *ablato ſingulari ſtimulo;* ſtimulus acidus in ægrotante infante; ſtimulus alkalescens in putredine primarum viarum: aufertur vomitorio, vel purgante.

Aut correctione ejus per ſua contraria; in acido dando abſorbentia, ut acidum abſorbeatur, aut alkalia, ut cum iis vertatur in ſal neutrum: corruptum bilioſum corrigendo per oxymel, ſapas acidas, ſpiritus acidos, ipſumque dilutium acetum, ſuccum citri &c.

2) *Imminutione totius maſſæ fluidorum;* non dico, quod ſemper venæſectio debeat fieri in motu nimio; nam in prophylaxi vidimus, tutius aliquando motum minui; ſed quando indicatio fert, tunc eſt egregium remedium. Exhausto enim corpore ceſſat motus humorum. Igitur humoribus minutis prudenter jam via ſter-

 ni-

(*) Eſt diabolica ars in Italia, ut hominem de medio tollant, ſine multis ambagibus; pauxillum ſcammonei primis cibis prudenter conmiscent, & continuant hoc quotidie. Homo ille in dysenteriam lentam mucoſam totus reſolvitur. Colocynthis, elaterium &c. ſunt res, quæ ſanguinem ita adtenuant, ut per omnia vaſa perfluat, non coërcendus. *De H.*

nitur, qua motus maximus in minimum vertitnr. Sed, ſi vires bonæ, maximus motus cum plenitudine humouum fit: tunc v. ſ. &c. opus eſt.

3) *Quiete inducta per opiata & anodyna; aliquando* opium auget motum, ut melancholicus delirans inde furat; dum alius ſimilis æger inde ad quietem ducatur. Cæterum ab omni ævo id in nimio motu ars excogitavit, ut per anodyna ſopiret illos. Hæc ſunt lente tractanda & per epicraſin. Si indicatio ita ſit, dando per epicraſin tuto finem obtinemus: cæterum difficile eſt, unica vice doſin veram nôſſe; quæ ſi non operetur, plus movet.

§. 1171. *Idem ille motus nimium inminutus* 1) *ablato inpedimento*; motus inminutus eſt in hoc plethoricotato, ab enormi copia ſanguinis: venæ ſectio fiat; motus augebitur ablato nimio ſanguine. Mulier cadit in animi deliquium, quia aſa fœtida, vel ambarum, eſt in cubiculo; auferatur.

2) *Ope adtenuantium & cardiacorum;* adtenuantia, ſi motus langueat per viſcoſitatem humorum: frigida adtenuantia, ſi viſcoſitas phlogiſtica; adtenuantia calidiora, ſi phlegma frigidum.

Cardiaca; adtenuantia pro genere ſpiſſitudinis; cardiaca replentia, ſi ab evacuatione nimia motus ſubſiſtat; cardiaca ſtimulantia, ſi iners humor, & ſolidum flaccidum. Omnia dentur ex veris artis regulis.

§. 1172. Toties de acrimonia actum in decurſu hujus pathologici tractatus, ut explicatione multa opus non habeatis. Sed quoad varium earum curam nonnulla nunc dicenda.

Vidimus olim, dari acrimoniam, cujus certæ ſpecies quandoque non poſſint determinari. Acrimoniam ad-

adesse noscebamus; nam dolor erat non ab inflammatione, non a motu aucto humorum, sed sine eo; erat dolor sine tumore ab obstructione nato ipsæque partes minime tumidæ erodebantur.

Unde dolor hic sine febri, sine tumore, cum erosione sæpe, necessario acrimoniam denotabat; ubi vero ad examen pergebamus signorum variæ acrimoniæ, non poteramus ea signa detegere, quæ speciem determinarent.

Hinc manebat tantum acrimonia in genere, erantque in medendo excogitanda talia, quæ cuivis acrimoniæ speciei ex æquo prosint.

Hæc narrantur in *Textu*: sunt eorum quædam facile putrescentia, quædam acescentia. Dicetis, si acrimonia occulta illa in acidum incipiat vergere, magis ab acescentibus irritabitur. Bene, tunc signum manifestius aderit, speciem determinans, adeoque tunc potero dare antacida.

1) *Jure carnis recentis &c.* Noverat BOERHAAVE Medicum aliquem GUILLIELMI III. Angliæ Regis & Gubernatoris Hollandiæ, qui podagrâ adficiebatur, dum Regem in itinere ad venatum destinato sequeretur. Tamen, ut ostenderet, quam lubenter Regem vellet sequi, consilium inivit cum quinque Medicis, ut constaret inter omnes de morbo: omnes adnuunt, veram esse podagram. Ergo, inquit, melius non novi, quam solo jure vitulino uti: etiam adnuunt omnes. Intra paucos dies hoc solo remedio iterum pedibus usus Regemque sequutus est.

2) *Potu aquæ &c.*; aqua pura neutra est, nec alkalina, nec acescens; hinc prodest omnibus: huc etiam refer serum lactis cum sapone veneto.

3) *Quiete animi & corporis*; ne acre motum inprudenter tenerrima vascula disscindat: sæpius enim jam

pa-

patuit, venena copiosa in mortuo non agere: vesicantia in cadavere visa sunt agere, ut olim ex *Actis Parisinis* communicavi Vobiscum: sed oportebat supra cantharides cataplasma ponere, & tunc adparebat quasi quid agerent. Forte in corpore mortuo, i. e. sphacelato, cataplasma calidum diu inpositum quoque sphacelatas bullas excitaret: id est data occasione explorandum. Cæterum, quò vis vitæ major, eò plus agit; quò minor, eò debilius furit. Igitur motus animi & corporis iis non inperandus, qui acrimonia obsidentur, ne acre motum nimis nervos irritet: quò maxime etiam referuntur *No.* 5. opiata.

§. 1173. 3) Sæpe inprudentes Medici homines acido laborantes, adeoque debiles, ut passim in hac specie acrimoniæ fit, cogunt ad debilitatem emendandam, se multum movere. Pessimo sane consilio! acre enim motu agitatum vehementer nocere potest: sed acrimonia magnam partem devicta, a lento gradu in majorem fiat motus. (*)

β) *Acidum convertentia &c.*; sic fit tertium sal blandum, non nocens, per urinám maxime expellendum.

§. 1174.

(*) Etiam ipsum acidum est primo leniendum, antequam moveatur. Infans ægrotat ab acido in ventriculo: si indicatio non nimis urgeat, & si non admodum pauca copia sit, sæpe Medicus hoc acre acidum trudit in intestina, ubi lata superficie adplicatum facit convulsiones & mortem. Ergo acidum primo mitigetur, absorbeatur, inmutetur pro parte, per lapides cancrorum, per saponem venetum, per oleum lini & dein purget. *De H.*

§. 1174. *Quæ illud obtundunt inſorbendo &c.* trochisci de viperis, qui hic adducuntur, parantur ex pulvere viperarum carnis ſiccatæ; pulvis miscetur cum pauxillo vini canarini, in quo vino gummi arabicum ſolutum eſt: omnia mista ſimul rediguntur in paſtam, e qua formantur trochisci. Hinc acre alkali involvendo prodeſſe quandoque poſſunt. BOERHAAVE videtur potius hæc ſcripſiſſe connivendo ad aliqua officinarum præparata, quam ut commendaret, tanquam aliquid egregium. Eſt eadem ratio, cur antitoxicæ vocatæ ſint terræ pleræque pingues, ideoque omnes conpoſitiones contra venena intrent. Parum certe erit, quod hinc lucremur in copioſo alkali.

§. 1175. *Lixivioſa ex calce viva*; dudum eſt, quod in navibus carnes nimio ſale contra putredinem adſervatas & inde duriſſimas, didicerint tali lixivio inmittere, ut inde ſal marinum extraheretur. Hinc in muriatica acrimonia extricando ſalia juvat. Confert quoque, ut probata exempla demonſtrant, ad calculum urinarum ſolvendum, doloresque a calculo mitigandos. Vidimus in noſocomio magnam partem calculi ſolvi in aqua calcis, omni biduo, vel triduo renovata.

§. 1178. 79. Ponamus febrim continuam, putridam, acutam: ibi ſanguis inflammatorie ſpiſſus eſt plerumque. Quid hic Medicus? Mittit ſanguinem, ut copia minuatur ac adtritus, ſicque ſanguis, minus preſſus, minus conpingatur: hoc ut ſecurius obtineat, replet hoc corpus diluentibus, adtenuantibus: ergo occupatus hucusque eſt in adtenuatione ſpiſſi: & ubi adtenuata ſunt inſpiſſanda, occupatur in inſpiſſatione adtenuati.

Verum præterea alkalina putrida humorum hic metuenda diatheſis. Dat acida, quæ putridum præſens in-

mutent, ac humores contra futuram putredinem muniant: dat decocta farinosa, quæ omne acre in genere involvant; dat aquosa multa, catholica remedia contra omnia acria: ergo occupatur in *lenimine acris*.

3) Adsunt hac in febri multæ obstructiones, ita ut corpus non perspiret; ut excrementa alvi non stimulentur ad exitum, & forte obstructa sunt exhalantia & smegma producentia oscula in intestinis: urina sæpe admodum pauca redditur. Os siccum, lingua est arida, quia a materie morbosa oscula omnia, in ore obpleta, non exhalant salivam, mucum. Oculi sunt pulverulenti, sicci, quod humoris lacrymalis & smegmatici viæ obstructæ sint. Aures obsurdescunt, quia obstructa alicubi vasa in organo auditûs: ergo obstructiones generales.

Medicus quid hic? Ponit corpus in balneum, saltem inferius corpus, ut, præterquam quod aqua per vasa bibula absorpta sanguinem diluat, etiam oscula perspiratoria obstructa laxentur, emolliantur, aperiantur. Per enemata laxat alvum primum, dein enemata maxime emollientia adplicat, ut & renes foti plus urinæ excernant, dimittant, & ut aquosa per lacteas & absorbentes venas absorbeantur. Fomenta circumponit ventri lumbisque, eamdem ob causam. Tepidis mellitis os pertuo humectat, ut crusta obstruens solvatur: oculos tepidâ saponaceâ fovet, ut lacrymarum fontes deobstruantur. Aures fovet extrinsecus emollientibus; totumque corpus, quantum potest, replet aquosis, nitrosis, solventibus, saponaceis, ut, quidquid obstructum sit, solvi queat. Ergo occupatur Medicus in *apertura viarum obstructarum*.

4) Sed non semper in tali dato morbo acuto febrili, viæ obstructæ sunt, ita, ut excretiones subsistant; verum sæpe symptomatico sudore, alvo, urina, dif-

diffluit æger, si ita pergat, periturus. Hic jam quærit in causam: an laxitate vasorum, præ defectu viarum? quærit in classe cardiacorum explicatorum, quibus hanc vasorum laxitatem emendet, roboret, Si inveniat causam in adtenuatione summa sanguinis, per spiritum vitrioli, aquæ prudenter mistum, per succum berberis, granatorum, (*) per decocta oryzæ, conatur hanc humorum tenuitatem auferre, sanguinem conpingere, roborare. Ergo in *roboratione laxi* occupatur.

5) Verum excretiones nullæ fiunt, quia vi caloris dissipatis liquidis omnia instar corii arescunt & constringuntur. Iisdem emollientibus internis externisque, quibus obstructiones cutis & viscerum emendabat, emendare conatur & hanc rigiditatem: unde aqua simplici, aqua cum mucilaginibus, calide fovet totum internum externumque corpus, potu, fotu, balneo, clysmate. Ergo occupatur in *laxatione rigidi*.

6) In multis morbis vel motus nimius adest, vel motus debito debilior. In motu humorum nimio per v. s., enemata, balnea, potus aquosos refrigerantes, paregorica, conatur eum ad justum moderamen redigere, ut non tantus motus adsit, quo vasa destruantur, & ut subficiens maneat ad coquendam, movendam, expellendam materiem morbosam.

Si

(*) ℞. Syrup. de limon ℥iij.
 ♎ vin. pur. ℥iß.
 Vin. rhenan. ℥iv.
 ▽æ commun. pur. ℥xiv.
  M. Pro Potu.
BOERHAAVE *Mat. Med. ad §. 641.*

Si vero motus ſit nimis parvus, quam ut vires vitæ coctionem, motum, expulſionem morboſæ materiæ perficiant, quærit Medicus in claſſe cardiacorum illa, quæ in tali morbo projectas, vel labefactatas vires reſuſcitent, ad talem gradum, ac ſubficiat.

An Medicina nunc aliud facit in acutis? Prorſum nihil: immo neque in chronicis omnibus quidquam præterea agit; ſumite, quemcunque vultis, chronicum morbum.

§. 1180. De hac re per omnia ferme ſæcula garrierunt: verum ſuismet redarguntur experimentis. Nunquam enim præſtitêre, quæ dicunt; cur? quia non datur panacæa: quidquid quæſitores lapidis Philoſophorum apud furnos ſuos delirant.

§. 1181. Sic opiô multa tollit, non omnia, vel dabitur, ut tollat omnia per mortem, ſed ultra non eſt panacæa: diverſitas 1) cauſarum, 2) diverſitas morborum ex eadem cauſa, repugnat tale dari.

Dum de epilepſia agebamus, vidimus epilepſiam oriri a cauſis diverſiſſimis: vidimus & ab eadem cauſa illa in cadavere reperta, unde in hoc homine nata epilepſia, in aliis adparuiſſe plures alios morbos natos: ab inundatione ſeroſa cerebri in alio epilepſia, in alio paralyſis, in alio lethargus &c. naſcitur.

§. 1182. *Aqua* in omnibus fere adhibetur, quæ ad ſanitatem conſervandam, aut reparandam requiruntur. Quid ſine aqua fit, & in quo non eſt aqua?

Ignis; videte PROSPERUM ALPINUM *de Medicina Ægyptiorum*, *l.* 3. *c.* 12.; videte præ omnibus KÆMPFERUM in *Hiſtoria Japonicæ*, *c. de Moxa:* vi-

videbitis plurimas nationes esse, apud quas universalissima cura fit inustione partium morbosarum. Medici japonenses habent in effigie corporis humani signatos locos omnes, in quibus pro re nata inustiones fieri debent. Etiam Chirurgorum famosissimi famæ suæ plurimum igni debent. Videte apud RUYSCHIUM cancros linguæ igne sanatos, in *Adversar. anatom.* Hæmorrhoides ad pugni magnitudinem scirrhosas igne sanatas vidi. Hinc HIPPOCRATES ait *Aph.* 8—6. „ Quæ medicamenta non sanant, ferrum sanat; quæ ferrum non sanat, ignis sanat; quæ ignis non sanat, ea insanabilia existimare oportet. "

Argentum vivum; quod, si quis bene moderetur, infinitos chronicos curabit: sed est gladius in manibus maniaci. Exempla innumera curarum inimitabilium prostant quotidie.

Opium; quô universalius nihil, tam in chronicis, quam in acutis; tam in morbis cum materie, quam sine illa; tam in pueris, quam adultis. (*)

§. 1183. PARACELSUS tecte mercuriô usus, qui fuerat omnibus suspectus, stupendas fecit curas. Opiô tecte usus, similiter. Hinc, fatentibus omnibus, præstabat sua arte, quæ alius nemo. Vidi Medicos nil

---

(*) Videtur, *sal* oportere addi pro quintô: sal marinum, nitri, ammoniacum, salia offic. acida, alkalina, neutra, thermarum, pro usu in & externo, salia essentialia, ut saccharum &c. magnam Medicinæ partem explent. Videtur salis certe usus, si non major, saltem non minor eô mercurii esse. *De H.*

nil omnino de praxi clinica ſcientes, plusquam Empiricos, qui audaci mercurii uſu quamvis plures interfecerant, tamen haud paucos plane ad ſanitatem reſtituerent, & exinde famâ clarà veherentur: quum enim ignorarent homines, quid adſumſiſſent, credebant ſimplices, eos panaceâ pollere.

§. 1184. *Correctoria* ſua quoque in claſſe viſa ſunt, adeo diverſæ obpoſitæque naturæ, ut nullum remedium exſtet, quod vires omnium poſſideat, quod ex æquo omnibus proſit. Immo, quod uno in caſu proficuum, altero in caſu oportet eſſe maxime nexium.

---

* *
*

Diſſertationem hanc Cl. Vindobonenſium Practici *D. Georgii* HAFFNER, de *Hydrope articulorum* capiti huic ſubjunxi, quum plures ob rationes locum hunc ſibi vendicare videatur præ aliis; ut adſervetur (difficulter enim jam eam invenire ſeorſim eſt, etſi anno 1762. primum prodierit) digna ſit, contentas inprimis ob ægrorum hi-

historias, ac animadversiones; & *hydropem genú*, de quo HAENIUS rarius & paucis nonnisi in Collegiis egit, *§.* 5. *&c.* exactius persequatur. Observationes posteriores, hydropem articulorum non concernentes, omittere tamen nolui, quod vario sub respectu medicam praxin & chirurgicam inlustrare queant.

Quando serum aquosum extra vasa fusum & cavitatibus receptum est, vel & stagnans alicubi vasa nimium distendit, HYDROPS *vocatur; qui ideo obtinere potest, ubicunque hujus seri vasa, id est in omni corporis habitu, atque in parte qualibet singulari.* (*) Ab hac parte, quam occupat, hydropis species determinatur, unde *Hydrokephalus, Hydrothorax; Pericardii, Ovarii, Uteri, Hydrops* audit. Demonstratum autem habetur, *triplicem liquorem in articulorum cava concurrere, nempe universale perspirans, oleum medullosum, & mucilaginem a glandulis hic positis secretam, ex quibus mistis lubricum nascitur linimentum:* (**) quod linimentum *liquor haversianus* adpellatur. Hoc igitur liquore naturali a quibuscunque causis adcumulato, aliove liquido præternaturali ad cavum articuli delato, ibidemque stagnante, morbus oritur, qui non incongrue

 Hy-

(*) BOERHAAVE *Aphor.* 1215—1216.
(**) *Inl.* VAN SWIETEN, *Comment. ad §.* 362.

Hydrarthros, ſive *Articuli Hydrops*, nuncupatur; eſt enim liquidi ſeroſi, aut aquoſi, extra vaſa fuſi, in quodam cavo receptio.

§. 2. Hydrops iſte quoscunque fere articulos occupare poteſt, eorumque in cavis ſuam figere ſedem. Inter luxationis cauſas internas is jam ab ipſo HIPPOCRATE recenſetur *lib. de locis in homine*, hîs verbîs: „ Mucus omnibus naturâ ineſt, &, quum „ purus fuerit, ſani ſunt articuli, ideoque facile mo- „ ventur, utpote lubrici inter ſe. Labor autem & „ dolor oritur, quando a carne laborante fluit humor; „ inprimis quidem rigescit articulus, non enim lubrica „ eſt humiditas ex carne adfluens; deinde, utpote co- „ pioſa & valde diſperſa, neque ex carne irrigata, „ ſemper reſiccatur; *quumque illam ob multitudinem* „ *articulus capere non poſſit, effluit, maleque con-* „ *crescens nervos, quibus articulus conligatur, adtol-* „ *lit, relaxat, & diſſolvit: & ob illud claudi fiunt* „ *magis minusve, prout illud magis minusve fit.*" Nec non citra luxationis effectum malum hoc tumore molli ſenſim aucto, articulationis locum occupante, neque ultra hujus limites exporrecto ſe ſæpius exhibet; atque hunc ſolummodo hydropem tumore ejusmodi adparentem mihi deſcribendum propoſui; utpote qui ſuâ in obcurrendo frequentiâ, in cognoscendo fallaciâ, in curando pertinaciâ ſedulitatem Chirurgi multum exercere ſolet. Plures ſunt articulationes, quas tumor hic hydropicus occupare deprehenditur: ad articulum manûs, pedisve eum aliquoties obſervavi: degit adhucdum meo in noſocomio puella, quæ ejusmodi tumorem hydropicum in eo articulo pedis habuit, qui per tibiam, fibulam & talum fit. *Omnium tamen frequentiſſime in articulo genû hic mor-*

bus

bus observatur. (*) Rationem, cur ad genu frequentissimus sit, longius indagare nolo. Forte ossa valde lata, ligamentum capsulare hic maximum, minusque resistens, distensionis ad genu facilioris causam præbent? forsitan etiam aliis in articulis simile malum sæpius obcurrit, sed minus ibidem cognoscitur, aut non nisi serius, ubi vitia, quorum origo hydropi minime adscribitur, jam sunt producta.

§. 3. Hydropicus ad articulum tumor, si lanceola cavum ipsum penetrante pertundatur, stillat liquorem, nunc limpidum, nunc flavum, viscidum, leni calore inspissandum; modo ichorosum, viridescentem &c. Variat ergo materies, uti in aliis hydropis speciebus variare solet; immo sicuti materies in alio hydrope ita degenerare potest, ut morbum producat hydropi minime similem, ita quoque cum materie hydropis ad articulos, & forte citius ac alibi, contingere solet, hæc inspissata, vel acris reddita, aliena ab hydrope symptomata sæpe producit; quæ serius vocatum, aut mali signa ignorantem, Chirurgum facile decipere possunt.

§. 4. Cognita tumoris sede ac humoris, eo contenti, indole, in ejus causas inquirendum est, quæ duas in classes dividi possunt; quarum prima id omne conprehendit, quod liquorem haversianum in cavo articuli adcumulare valet. Altera vero classis eas continet causas, quæ liquorem quemcunque præternaturalem ad cavum articuli deponendo tumorem hydropicum efficiunt.

(*) *Inlust.* PRÆSES *Comment. ad §.* 556.

Adcumulatur liquor haverſianus, ſi is 1) copia maiori ſecernatur, quam quæ reſorberi poſſit; vel 2) ſi debitâ ſecretus copiâ minus, vel plane non, reſorbeatur. Augetur ſecretio liquoris, cauſis ſecretionis auctîs; ſive hoc ex adfluentium humorum indole, ſive ex viribus eos propellentibus, ſive ex organo ipſo, aliave ex cauſa pendeat. Sicuti enim unâ alterâve adſignatarum cauſarum datâ, ſecretio liquoris gaſtrici, ſalivæ, muci &c. augetur, ita & ſecretio hujus linimenti, ab iisdem generalibus pendens ſecretionis cauſis. In *Act. Edinb. Tom.* 4. *Cel.* SIMSON tumorem ad genu recenſet, qui hydrops videtur fuiſſe; cujus cauſa fuit corpus durum, oſſeum, cartilagine incruſtatum, mobile, cavo incluſum, ſua irritatione perpetua ſecreti liquoris copiam augens. In *Actis. Pariſ. Anno* 1728. *Cel.* MALOET ſimilis hydropis cauſam inmobilitati cruris ex acuta febri natæ adſcribit. A peculiari ſanguinis diſpoſitione augeri ſecretionem liquoris haverſiani poſſe, putat *Cel.* PETIT in *Tract. de morb. Oſſ. Tom. I.* Nihilominus reſorptio ſecreti liquoris minor, aut plane nulla, frequentior hydropis ad articulos cauſa eſt: *ſi enim a quacumque cauſa deficiat, vel minuatur reſorptio liquidi hic effuſi & pergant interim cauſæ ſecernentes illud effudere, adcumulabitur illud, & capſulam diſtendet, ac debilitabit.* (*) Minuitur vero, aut plane inpeditur, abſorptio, cauſa hærente in vaſis, vel liquore ipſo: in vaſis quidem, ſi nempe ea, quæ inbibere liquorem deberent, nimis laxa ſint, paralytica, calloſa, aut obſtructa: quæ vitia a multis aliis cauſis remotioribus, tum in- tum externis, pendere poſſunt. Humor abſorbendus adcu-

(*) *Inlustr.* PRÆSES *Comment.* §. 362.

cusari potest, si is viscidior, ac magis iners sit, adeoque pro resorptione ineptior. Redditur autem hic viscidior 1) ex secretione ipsa; 2) ex miscella minus proportionata; 3) morâ atque stagnatione; 4) & frequenter, a causarum eum adtenuantium ac absorptionem promoventium, languore, vel defectu; quales causæ juxta *Inl.* PRÆSID. *l. c.* sunt calor & adtritus ossium ad se mutuo. Atque hæc probabilius est ratio hydropis genû in exemplo *Cl.* MALLOET, nisi inmobilitas cruris (ut jam *Cl.* SIMSON *l. c.* suspicatur) effectus potius, quam causa hydropis habenda veniat. Altera causarum classis, quæ quadam metastasi articulorum cava noxio replent humore, vix non priori frequentior obcurrit; quos saltem ego hydropes genu pertractandos habui, eorum plurimi ab alio morbo originem duxerunt. Hujusmodi morbi sunt: variolæ, morbilli, scorbutus, lues venerea, rhachitis, rheumatica, vel arthritica diathesis. In hominibus, ubi præter memoratos morbos nullum in corpore vitium adcusari poterat, & ubi nulla alia causa ex- aut interna innotescebat, morbum hunc frequenter observavi. Bubonibus venereis, aut sponte retrocedentibus, aut retropulsis arte, metastasis ad genu facta, hydropem ibi producens mihi obcurrebat; frequentius adhuc in rheumaticis arthriticisve a mitigata, vel cessante prioris doloris sævitie genu tali hydropico tumore adfligi videre licuit: pessime nec minus raro rhachiticos simili adfectos tumore deprehendi, in quibus horrenda symptomata semper erant metuenda. *Clariss.* SIMSON in *Act. Edinb. l. c.* refert hydropem genu a febri puerperarum relictum fuisse. Sunt tempora, quæ in producendo hoc tumore quasi fœcundiora sunt: in febri illa rheumatica & arthritica, quam *Magnif. Archiater D.* STÖRCK, *Ann. med. II.* descripsit, frequentes erant tumores articulorum, quo-

rum plures erant hydropes. In ultima epidemia, quæ A. 1757. 58 & 59. regnabat, & etiam eâ finitâ, plures obſervabantur hoc hydrope adfecti. Num ne vero id epidemiæ ipſi, num numero ægrorum tunc in noſocomio meo decumbentium, num neglectui morborum a pauperibus extra noſocomia facto, adſcribendum veniat, frequentes adeo tunc fuiſſe hydropes; non decido. Solent aliæ hydropis topici ſpecies quamdam, ut ita dicam, inter ſe alere adfinitatem, qua una migrat in alteram, vel quarum una exiſtente facile quoque producatur altera; uti in hydrope thoracis, abdominis, ſcroti &c. videre eſt: verum miratus ſum ſemper, me id nunquam circa hydropem articulorum obſervâſſe: plures in memorata epidemia dabantur hydropici, v. g. aſcitici, plures etiam ea ceſſante obſervabantur, neque tamen unquam ullum horum vidi genû aliusve articuli hydrope correptum fuiſſe; etſi aliis decumbentes morbis frequenter eo corriperentur.

Pluribus cauſis tum primæ, tum ſecundæ claſſis concurrentibus, aliove vitio topico articulum prius infeſtante, facilius tumorem hydropicum produci poſſe, non eſt ut moneam.

§. 5. Hydrops genû ab initio hîsce ſe prodit ſymptomatibus:

1) Dolor percipitur ad motum, qui primo levior, ſenſim vero increſcit ad magnam ſævitiem.

2) Tumor adparet cuti plerumque concolor, mollis, totum articulum diſtendens, patellam quaſi coronans, eamque parum protrudens, qui tumor preſſioni ita cedit, ut ea continuata femoris condyli tactu percipi poſſint.

3) Interim creſcens magnitudine tumor, non amplius adeo æquabiliter patellam ambit, ſed magis inæqua-

qualis redditur, & vel inferiorem patellæ partem, vel, quod frequentius obfervavi, fuperiorem occupat atque lateralem in-externamve; ita ut in medio, ubi tendo fitus eft, fere nullus adpareat tumor, ad latus vero alterutrum, vel utrumque, maximus.

4) Magnitudo tumoris fæpe incredibilis eft, ut duos tresve pollices transverfos fupra patellam adfcendat; adeo relaxari ligamentum capfulare poteft! Adfcenfus ifte tam altus multos decipit, qui vel ideo hydropem articuli minime fuspicantur, quoniam tantam relaxationem ac distenfionem ligamenti capfularis inpoffibilem credunt; verum apertura tumoris eos convincet de veritate adferti; hac enim facta ipfum articuli cavum patebit.

5) Tumòr hic, etiamfi ligamento capfulari coërceatur, plerumque tamen manifestam fluctuationem edit, quæ fæpe tanta eft, ut & fupra & infra patellam communicet. Ad hanc percipiendam digiti aliquot unius manûs tumori inponendi funt, ut digitis alterius manûs in obpofito latere tumor pulfari leviter poffit. Sic manifesta percipietur fluctuatio; nifi ligamentum, rigidîus factum, eam parumper obfcuriorem reddat. Oportet autem adtendere, ne incautus, inperitusve folam elevationem majorem ligamentorum a materie obfidente rigescentium, pro vera fluctuatione agnoscat; quales cafus fallaces aliquoties habui: porro adtendendum eft, ne motum obfcuriorem percipiens fungum credat.

6) Humor apertura facta effluens, eft is ipfe, quem §. 3. defcripfi, pro ratione tumoris magis vel minus copiofus.

Studio monui, hæc figna recenti hydropi propria folummodo effe; etenim neglectum fi fuerit malum, aut finistre pertractatum, id adeo a vera hydropis natura degenerabit, ut vix ullam cum ea analogiam retineat;

1) enim, malum si negligatur, humor stagnans copiâ increscens nimiâ, veram luxationem (saltem in uno articulo facilius quam in altero) producet, quæ difficillime curanda ab Auctoribus plerumque declaratur.

2) Si ob singularem articuli fabricam vicinarumque partium constitutionem, aliamve ob causam luxatio non eveniat, liquor stagnans mora, calore, propriave indole, quamdam acrimoniam contrahere potest, quæ erosiones, inflammationes, subpurationes, putredines producet, aut politissimas ossium superficies, cartilagines & ligamenta articulum coërcentia erodet atque corrumpet, aut absorptione liquidarum partium facta, febres totum depascentes corpus accendet.

3) Tenuissima parte ante corruptionem difflata, residuum spissescet, ac anchylosin, aut alium tumorem, generabit, & hoc eo facilius, quia articuli motus jam inpeditus, vel abolitus, qui alias liquorem adtenuare solet, spissitudinis adjuvat genesin.

4) Indoles propria adlati humoris noxii corruptionem ac degenerationem eò magis promovebit, quò pronior in eam est: sic in variolosis, rhachiticis, aut cachecticis pessima sat cito mala, nempe febres, putredines, caries, spinæ ventosæ &c. contingere solent.

5) Hydrops non cognitus incongruis si tractetur remediis, eò citius alienam induet formam, quò hæc sint potentiora & quò diutius eorum protrahatur usus. Quid vero operàtio sinistre instituta circa hosce tumores nocere valeat, hoc inferius, dum de cura ágam, recensebo. Subficiat, unicum adduxisse casum, quô patebit, quæ mala ex habito ad aliquot menses mali neglectu nasci possint. Femina, quam ante quinquennium in fractura circa medietatem femoris facta curavi, ante duos annos consilii causâ ad me venit cum tumo-

more ad genu, quem, ex ſignis ſupra deſcriptis, hydropem articuli judicavi. Malum quia tunc recens erat, motusque articuli, etſi parum difficilior, ſupereſſet, ſuaſi, ut, quia femina egena erat, meum intraret noſocomium meæque curæ ſeſe ſubmitteret. Femina differens conſilium nonniſi ab aliquot menſibus elapſis noſocomium petiit, cum genu valde magno, motuque omni ſublato, atque ſignis hydropis genû abſentibus. Rem ex neglectu perditam videns, nihil tentavi brevique femina moriebatur. Aperto genu inveni ſteatomatoſam, ſpiſſiſſimam materiem, cavitatis locum replentem atque fœtidiſſima carie os femoris ac tibiæ penitus deſtructum; atque ita malum facili ab initio ſanabile opera, ſolo neglectu inmedicabile, immo & lethale, redditur.

§. 6. Deſcripſi quidem *ſ. præced.* ſigna hydropi propria, ut tamen is eo ſecurius ab analogo distinguatur tumore; juvabit, plures tumorum ſpecies, hydropi utcunque adfines, percurrere, earumque discrepantiam adſignare.

I. quidem hydrops genû cum *articulorum fungo*, ad genu pariter valde frequenti, ſæpe confunditur: ipſe *Cel.* HEISTERUS, tum in ſua *Chirurgia*, tum in *Diſſertatione* de morbis genû, *Collectionis* ab HALLERO factæ *Tom. IV.* inſerta, hydropem genû ad fungum referre videtur. *Fungi* denominationem Chirurgi aliquando latius ſumunt, & ſub eo multas tumoris cyſtici ſpecies, nempe *meliceridem*, *atheroma*, *ſteatoma*, ad articulos, maxime genû, ſitos, conprehendunt. Magis proprie *fungus* eſt tumor quiscunque, absque omni ferme calore ac dolore pallens, prementibus digitis mollitiem fungi vegetabilis exhibens, ad membrorum articulos, præcipue genû, ſitus; ortus a contuſis, aut deſtructis, vasculis, vel cum humorum effu-

effufione, vel fine ea; videlicet humoribûs, in vasculis preffione, aliave ex caufa, debilitatis, ftagnantibûs & excrescentiam fungofam efficientibûs. Aliquando officula, lápilli, aliaque heterogenea corpóra, in fungis latitare deprehenduntur. Diverfæ igitur dantur fungorum fpecies, quas non nifi inperitus fuæ artis, iisdem ubique remediis pertractare præfumet.

Differt autem fungus a genû hydrope 1) *ratione fedis*; fungus enim communiter extra articulum hæret ac cum cute mobilis eft; hydróps vero in ipfo cavo articuli fedem habet. 2) *Ratione caufæ*; fungorum enim frequentiffima eft vis externa a contufione, adlifione, diuturniori genûflexione, aut aliunde facta; hydrops vero paffim internam agnoscit caufam. 3) *Ratione fymptomatum*; quia in fungo non eft tumor adeo manifeste fluctuans, patellam protrudens, ac coronans, aut inæqualiter tendine divifus, communicans inter patellæ partem fuperiorem, ac inferiorem, neque motum articuli adeo lædens. Præterea ad adtactum alia percipitur refiftentia in fungo, alia in hydrope; neque offa ipfa prementibus digitis in fungo adeo distincte percipiuntur. 4) *Ratione diuturnitatis ac periculi*; fungus enim diu absque graviori fymptomate fubfequente toleratur; neglectus autem hydrops diriffima & fæpe lethalia caufat fymptomata. 5) *Ratione curæ*; quia ea, quæ paffim a pluribus Auctoribus in fungo laudantur, v. g. adftringentia, cauftica &c. fæpiffime in hydrope nocent. Hisce fungum ab hydrope fubficienter distingui poffe credo.

II. Solet hydrarthros facile confundi cum *oedemate* ad articulos nato, a quo ut exactius distinguatur, ipfe *Cel.* PETIT jam monuit. Differt autem pariter 1) *ratione fedis*; oedema enim hujusmodi cellulas ac veficulas pinguedinis occupat, cutemque ad articulum in-

inflat, non autem cavum articuli obſidet. *Ratione ſymptomatum*; in oedemate nec figura tumoris *priori ſpho* deſcripta adeſt, nec fluctuatio tam manifesta percipitur, nec preſſione continuata articuli oſſa a ſe recedentia tam diſtincte deteguntur. 3) *Ratione cauſæ*, periculum, cura variant.

III. Analogia non levis eſt inter hydropem articuli, ac *tumorem ſubpuratorium* ad articulos factum, quæ incautum facile decipere poteſt: neque minus infrequens eſt, ex inflammatione ad genu nata fieri ſubpurationem, atque pus in cavum articuli effundi. Porro pus aliunde natum ad genu metaſtatice deponi poteſt. Immo ex degenerante articuli hydrope tumor purulentus nasci poteſt; ſive hoc ſponte fiat, ut tamen rarius contigiſſe memini; ſive, uti frequentius fieri ſolet, ſiniſtra operatio, aut vulneris facti mala pertractatio, abſceſſum generet. Cauſæ interim & ſigna inflammationis antegreſſæ, ſymptomata ſubpurationem concomitantia, veram abſceſſûs diagnoſin dabunt: quæ ſigna & ſymptomata in genuino hydrope ut plurimum abeſſe ſolent.

IV. Unicus adhuc caſus ſupereſt, ubi diagnoſis hydropici tumoris dubia manere poteſt; videlicet, ſi ligamenta ab obſidente materia turgentia & ad pulſationem elevata, contentam materiam præſentem fingerent. Verum & figura tumoris ſuperius deſcripta & fluctuatio in hydrope percipienda, deficient; ut ſic facile de hydropis abſentia concludatur.

§. 7. Hydrops articulorum recens, cognitus, aptisque tractatus remediis, ſæpe non multum habet periculi, facileque curatur; neglectus vero, maleve pertractatus, ſi non lethalis, ſaltem inmedicabilis redditur. Anchyloſis ex inſpiſſato linimento haverſiano nata,

diffi-

difficillimæ eſt curationis; eroſiones, corruptiones ab acri facto liquore cauſatæ citiſſime proſerpunt ac medicamenta quæcunque reſpuunt; inflammationes, ſubpurationes, putredines a ſinistra mali cura factæ, horrenda ſæpe producunt ſymptomata, vix ullis ſiſtenda remediis. Præterea cauſæ hydropis prognoſin aliquando pejorem reddunt; quippe, ſi venerea, ſcorbutica, vel varioloſa labes ſeſe ad cavum articuli figit, brevî temporis ſpatiô funestiſſima oriri ſymptomata debent: materiæ enim ad corruptionem pronior indoles in loco delicatîs adeo partibûs conflato non diu hærebit, quin funestam ludat tragœdiam. Rhachitis, ubi mali origo fuit, peſſimam ſemper prognoſin exhibet; caries, ſpina ventoſa, ulcera peſſima, tunc facillime ac citiſſime generantur. E contrario minor degenerationis periculique metus oritur, ubi a leviori ſolummodo errore in ſex rebus non naturalibus conmiſſo hydrops ſuam traxit originem; niſi ſuperveniens cachectica diatheſis bonitatem prognoſeos inminuat.

§. 8. Cura hydropis ad articulos pro diverſitate ſtatûs ac gradûs parumper diverſa eſt. I. Si morbus recens, atque tumor non valde magnus fuerit, reſolutio ac discuſſio ſtagnantium aquarum tentanda eſt. Ad quem ſcopum obtinendum ea adprime conveniunt, quæ *Inl.* L. B. VAN SWIETEN in *Comm. ad* §. 566. laudat; nempe in incipiente malo ad mentem HIPPOCRATIS frigidæ aquæ adfuſio, quæ in *Act. Edinb. l. c.* ſimili in caſu bono cum ſucceſſu legitur adhibita; morbo parumper provecto, ad mentem *Inluſt.* frictiones ſæpe repetitæ, motus adfecti articuli, fomenta penetrabiliſſima ex vino, ſale, aceto, urina, additis ſcordio, ruta &c. proderunt; in adhuc difficilioribus embroche ex aquis mineralibus calidis, vel ex fomentis modo laudatis,

vel

vel ex aqua calcis vivæ cum ſalis ammoniaci lixivio adhiberi poſſunt. Similibus remediis diligenter adplicatis bonam ſæpius ſtagnantium diſſipationem factam expertus fui: quamdiu vero cicutæ uſus a *Magnif.* & *Celeber. Archiatro D.* STÖRCK meo inductus fuit noſocomio, ſoleo fomentis herbæ hujus adplicatis diſcuſſionem tentare, & ſæpius optimo cum effectu tumores utcunque magnos diligenti fomenti hujus uſu diſſipavi. Interim quoque internis remediis diſſipationem omni conamine adjuvare conducit; quem in finem purgantia hydragoga, ſudorifera, diuretica, atque ea, quæ pro cauſarum aliorumque circumſtantiarum ratione indicantur, adprime conveniunt. Methodo hac non tantum genû hydropes, ſed etiam aliorum articulorum feliciter diſſipavi. Puellæ, adhuc in noſocomio degentis, tumor hydropicus articulum pedis occupans, etſi cum horrendis doloribus, motûsque inpedimento magnaque fluctuatio ſtipatus fuerit, tamen fomentis & balneis cicutæ tam bono cum ſucceſſu diſſipatus fuit, ut vix ullo amplius dolore præſente nunc deambulare valeat; id ſolum de malo ſupereſt, quod ligamenta ſub motu articuli quemdam ſtrepitum edant, acſi oſſa ſicca ad ſe mutuo adliderent; uti adhuc nuper, dum *Inl.* L. B. VAN SWIETEN inter cæteros noſocomii ægros etiam hanc viſitaret puellam, manifeste percipi poterat. Si igitur articulorum hydrops recens, nec adeo magnum referens tumorem, aptîs discuti remediîs queat, haud neceſſe erit, curam hocce in ſtadio perſciſſione ligamentaris capſulæ tentare; quæ plus noxæ, ac utilitatis adferre poteſt. Merito enim hic pertuſione ligamentorum non ſatis extenſorum ea metuuntur ſymptomata, quæ *Inl.* PRÆSES in *Comm. ad* §. 165. a punctura tendinoſarum partium ſequi poſſe docet. Læſæ enim partes tendinoſæ, ejusmodi membranæ, inæqualiter distrahuntur; unde

fa-

facillime in loco perforato inflammatio oriri potest, cito per omnem viciniam proserpens; quæ diras subpurationes, aliasque degenerationes producat.

II. Si autem tumor magnus jam adsit, distensioque ligamenti magna, discussio vix amplius speranda est. Copia major liquoris contenti, laxitas & atonia vasorum absorbentium, eam tunc vix concedunt; neve inani nos spe lactantes, procrastinando operationem malum periculosius, vel penitus insanabile, reddamus, oportet ad tumoris aperturam tempore congruo devenire, quæ hoc in casu sine ullo perficitur periculo; relaxatîs enim tendinosîs partibûs vix ea inæqualis distractio contingere solet, quæ iis non subficienter distensis in priori casu metuebatur; sicuti in paracentesi abdominis obtuso satis instrumento multæ aponevroticæ partes absque ullo perforantur periculo; quod certe non leve foret, si partes perforandæ non essent adeo extensæ. Solebam alias lanceolâ tumorem pertundere, vulnusque linteo carpto apertum servare, aptis injectionibus depurare, ac fomentis supra memoratis locum fovere: atque methodo hujusmodi aliquoties integram obtinui curam, sæpius vero infaustum inde eventum experiri debui; sequebantur enim quandoque febres, inflammationes subpurationes, putredines, caries, aliave pessima symptomata, ut ex sequentibus patebit exemplis. Vocabar quondam ab aliquo civitatis Chirurgo ad ægrum, qui, ex disparente bubone venereo, tumorem ad genu hydropicum suscepit: aperuimus tumorem, turundîs apertum servavimus, ac quotidie bis injectiones fecimus, sed infausto cum successu; exasperabatur enim quotidie malum, supervenit inflammatio. Totum crus ac femur occupans; inde subpuratio pessima &c. caries, demum mors. — Brevi post ab eodem Chirurgo ad

alium

alium hominem robustum vocabar, qui ex rheumatismo hydropem articuli contraxerat utroque in latere ſat alte adſcendentem. Quum prioris ægri infortunata ſymptomata non methodo medendi, ſed cachexiæ corporis ac lui venereæ adſcriberemus, eidem inſiſtebamus medelæ; ſed æque tristi, in homine cæteroquin ſano, eventu: eadem nempe accedebant ſymptomata ac pariter periit. Similes caſus funestos & mihi, & aliis, accidiſſe memini. Hinc ſinistro aperturæ ſucceſſu territus, de aperturæ hisce in tumoribus facienda dubiam ſemper feci prognoſin; ſed meliora, caſu quodam inexſpectato, edoctus, minus timere cœperam: caſus hic erat. Pertudi, conſueto more, tumorem articuli hydropicum; linteîs carptîs adplicatîs apertum ſervare vulnus intendebam; ſed, præter meam voluntatem, linteum carptum non ipſum capſularis ligamenti vulnus penetrabat: renovans adparatum vulnus capſulæ inflictum, præter exſpectationem meam, clauſum deprehendi; concretas ligamenti partes vi quadam ſeparare timui; hinc reliqui clauſas, ſolumque fomentum de cicuta adplicui: ſed en! pulcerrima, & vix non citior ſanatio ſequebatur, quin ullum ſymptoma malum curam retardaret. Dum proxima vice idem mihi obcurreret tumor, ſtudio vulnus ligamento inflictum ſibi permiſi, nec ullo corpore inmiſſum apertum ſervavi & æque felicem expertus ſum eventum; qui, quotiescunque ſimilî procedebam methodô, idem plerumque correſpondebat; nec unquam amplius illa ſymptomata vidi, quæ, antiqua procedens methodo, toties experiri debui. Didici ergo, turundarum, aliorumve corporum, vulnus apertum ſervantium uſus ac diligentes nimis injectiones ſymptomatum illorum terribilium cauſas fuiſſe.

Igitur nunc, ſi hydropici articulorum tumores mihi aperiendi obcurrant, ita procedo: locum eligo magis

elevatum, quem pertundo, & quum fere ſemper tumor major ſupra patellam utroque, vel alterutro, in latere adpareat, præſtat, ſi poſſibile, in latere externo aperturam facere inter tendinem, qui fit per musculum rectum femoris anteriorem, vastum in- & externum, cruræum, ſeu femoralem, & inter tendinem bicipitis, qui in fibulam inſeritur: fit autem ope lanceolæ apertura parva longitudinalis, qua facta pes ita ponendus, & parumper agitandus, ut omnis humor effluere poſſit; postea vulneris labia digitis parumper uniuntur, emplastrum tenax ſuperinponitur, ac fomentum deſuper ex iis, quæ ſupra laudata fuerunt; demum fasciîs parum adſtrictioribûs locus firmatur.

Si forte paucus humor, nec ſitu, nec pedis agitatione educendus, fuiſſet relictus, eum facile fomentîs cicutæ discuti poſſe probabile eſt; inveni enim levem tumorem ab operatione perſiſtentem fomentis cicutæ penitus disparuiſſe. Interim ſi nova aqua certas ob cauſas plus adcumularetur, quæ fomentis discuti minime poſſet, operatio de novo repetenda foret; quæ tamen nunquam mihi neceſſaria fuit.

III. Cura hactenus a me deſcripta de eo tumore intelligenda eſt, cujus contentus liquor nondum magnam paſſus eſt degenerationem, neque notabilem ligamentis coërcentibus, nec oſſibus, aliisque partibus cavo contentis deſtructionem induxit; malo enim jam adeo provecto vix ulla cura ſupereſt; ſi quid tamen adhuc tentandum foret, id ex cognita degeneratæ materiæ indole determinari deberet.

§. 9. Quod tumorum ad articulos hydropicorum pertuſiones tam funestum ſæpe habeant eventum, ſi vulnera facta turundis aliisve corporibus intruſis aperta ſervare conemur, aut injectiones frequentiores faciamus

veri-

veritas hæc ulteriori digna examine esse videtur, quæ aliis tumoribus aperiendis forte haud inepte adplicari poterit.

I. quidem posset dici, dira hæc symptomata, inflammmationes quippe, subpurationes &c. dicta ex methodo provenire, quoniam turundîs, syringîs &c. sæpius adplicatîs partium tendinosarum vellicatio frequentior contingeret, concretio discissarum partium inpediretur, quum interim ligamenta educto humore minus extensa, robur pristinum resusciperent; unde æque in partibus disscissis inæqualis fibrarum tensio ac diffractio contingere posset, ac in ligamentis non adeo extensis, accidere solet; inæqualis autem distractio ejusmodi facile febrim, inflammationem excitat, à qua reliqua malorum caterva pendet. Hæc forte una ratio est infausti eventus, methodum dictam sæpe excipientis. Sed

II. & probabilior, in accessu aëris mihi quærenda videtur; priusquam vero noxas aëris ab ea methodo, qua turundæ, crebræque injectiones in curandis articulorum hydropibus adhibentur, timendas recenseam, licebit pauca in genere circa accessum aëris ad vulnera in operationibus chirurgicis facta præmittere.

Aëris ad vulnera accessum quidam Chirurgorum ubique timent, pessimas corruptiones ei ceu causæ adscribentes; quidam vero nullibi timent, exemplis ex animalium vulneribus petitis, quæ omni patent aëri; quid circa hac ex praxi didicerim, enarrabo.

1) Ubi omnis aditus ad vulnera aëri præcluditur, tunc eum nihil omnino nocere posse, extra controversiam est. Præcluditur autem accessus 1) si parva adeo fiat apertura, quam exstillans liquor sola contractilitate laterum, vel pondere incumbentium partium, vel sola gravitate propria ad aperturam tendente, non

adjutus preſſione manibus Chirurgi, aliave vi interna facta perfecte replet. 2) Si labia vulneris ob ſuam elasticitatem ac denſitatem humore emiſſo, mox viam aëri acceſſuro intercipiunt; quod contingere ſolet maxime tunc, ſi vulnus juxta decurſum rectum fibrarum factum fuerit; ſi inſtrumentô magis acutô, quam triquetrô; ſi cannula nulla adhibita, nec vulneri turundîs intrusîs foramen magis patens, rotundumque conciliatum fuerit.

2) Ubi aëri acceſſus ad vulnera quidem non denegatur, nec tamen is ibidem ſtagnare permittitur, tunc quoque vix nocet, uti quotidiana loquitur experientia; inpeditur vero ſtagnatio *primo*: ſi latera & parietes vulneris liquidô emiſſô ita conprimi, ſibique adplicari poſſunt, ut omne deleatur cavum; attamen hoc in ſaccatis præcipue tumoribus difficulter contingere ſolet; ſæpe enim ſitus non eſt talis, ut conprimi penitus poſſit, aut ſi etiam iſte talis foret, conpreſſio flaccidîs adhuc parietibûs, ut contingat, neceſſe eſt; unde facillime plicæ ac rugæ formantur, inter quas aër relictus calore rarefactus, ſuas inducit noxas.

Secundo, melius itaque in vulnere præprimis ſaccati tumoris ſtagnatio aëris inpeditur, ſi ea fiat apertura, ut omne cavum linteîs carptîs aliove corpore aboleri poſſit. Habui abſceſſus, quos vulnere ſpithamam & ultra longo aperui; ita, ut in deligationibus non poſſibile fuerit, quin aër maximâ adlueret copiâ; & nec minimum putredinis ſignum aliudve ſymptoma malum inde natum obſervavi.

Tertio, ubi aër per aliquod tempus in loco vulneris ſtagnare permittitur, tunc ſolummodo noxius eſſe ſolet, tristiſſimaque cauſare ſymptomata; hujusmodi aër agere videtur, ut is, quem Pathologi *non renovatum* dicunt, ac tanquam venenatum declarant: hicce

ce aër febres, inflammationes, fubpurationes, caries, gangrænas, phthifes, conliquativas evacuationes &c. ac mortem ipfam fæpe producit. Eft tamen differentia inter ipfa vulnera, tum ratione loci, tum fubjecti, tum genii tumoris, tum aliarum circumftantiarum; fic dantur tumores, in quorum apertura aëris acceffus rarius nocet, etfi ftagnatio inpediri penitus nequeat: alii funt, ubi plerumque & fere femper nocet, in tumoribus cyfticis apertis, aër ftagnans, fi prohiberi nequeat, ut plurimum fumme noxius deprehenditur.

Hîs rite perpensîs abûnde patebit, cur noxius fæpe in aperiendo articulorum hydrope fit turundarum ac injectionum frequentiorum ufus: conlapfus labiorum vulneris fic inpeditur, vulnus magis patens rotundumque efficitur, ut fub deligationibus ac injectionibus vix aëri aditus denegari poffit; neque conpreffione aliave methodo ingreffus in cavum articuli aër iterum expelli omnis poteft, quin portio relicta ftagnando corrumpatur, dictaque efficiat fymptomata. Idem metuendum foret, fi latior fieret apertura, quam exftillans liquor perfecte adinplere, ficque aërem minus arcere poffet: interim, ut fupra monui, non adfirmo, methodum hanc turundîs ac injectionibûs femper funesta inducere fymptomata; fed fæpius hæc inde fequi contendo, alia vero methodo defcripta ea vix unquam contingere, nam ea omnis aëri aditus ad cavum articuli intercluditur; tempore enim ftillicidii aquarum aër per parvam aperturam intrare nequit, & quando fluxus jam ad finem vergere videtur, labia conprimuntur, quæ cito concrescentia (uti in paracentefi abdominis quoque contingere folet) aërem excludere pergunt. Præterea pertufionis modus, membranæ duræ elasticæque indoles ad debitam fe cito

 re-

retrahens parvitatem, clausuram ac adunationem vulneris in ligamento capsulari facti multum adjuvat.

Methodus hæc aperiendi tumores, videlicet parvâ factâ aperturâ lentum liquoris effluxum conciliare, turundîs aliîsve corporibûs inmissîs vulnus nec ampliare, nec hians servare, a diligentioribus ab initio injectionibus abstinere; hæc, inquam, methodus quantam utilitatem in aliis quoque tumoribus cysticis habeat, ut ostendam, quorumdam tumorum cysticorum exempla, ceu corollaria, adducere mihi liceat.

COROLLARIUM I.

Hydatides sunt tumores peculiarîs certò genii, ac indolis; earum mira magnitudo & excrescentia; earum, etsi optime curatarum, facilis regeneratio, & plures aliæ proprietates difficilius explicandæ, eas ab omni alio tumorum genere distinguunt. Id tamen præ cæteris in iis admirandum est, quod apertura hydatidum adeo dubii sæpe eventûs esse soleat, ut ea ex ratione Chirurgorum etiam peritissimi quidam nullas amplius aperire audeant: infaustos aperturæ hydatidum eventus aëri ad vulnus hydatidum accedenti ibique stagnanti, maxime adscribendos esse credo. Multas aperui hydatides sinistro cum successu, ubi ad inpediendum aëris accessum ejusque in cavo stagnationem, non subficientem intendi operam; plures pertudi hydatides cum bono eventu, ubi ad positam prius normam in curando hydrope articulorum præscriptam operationem institui. Soleo igitur in majoribus hydatidibus aperiendis ita procedere: angusto foramine ope lanceolæ hydatidicum pertundo tumorem ac liquorem sensim ac sensim exstillare permitto, nulla adhibita vi ac pressione externa, sed quantum vis parietum contractilis

ipsius

ipſius ſacci, vel incumbentium partium pondus exprimere valent: ſtillicidium hoc pro magnitudine tumoris ad aliquot concedo dies, ſpleniis laxis vulneri adpoſitis, locoque molliter tecto; donec videam cavum ad notabilem contractum fuiſſe anguſtiam; quô factô, ſi locus permittat, latiorem facio aperturam, cavumque, ſi poſſibile eſt, linteîs carptîs, apto madidîs decoctô, omne expleo, adque ad deſtructionem duco. Vel, & quidem frequentius, ſoleo parumper tantum plus vulnus dilatare; ut injectiones facere queam, quas aliàs ſemper lenibûs ab initio corroſivîs ac detergentibûs feci, ultimo vero, quem pertractandum habui, caſu injectiones ſolo decocto cicutæ inſtitui, æque felici ubique cum ſucceſſu. Methodo hac id habeo utilitatis, ut aëri nullus ad cavum pateat àditus, niſi circa finem, ſaccô ad notabilem anguſtiam redacto, ubi minus ſtagnare, aut nocere poteſt, aut facilius corrigi; deinde methodo hac latera ſacci ſenſim ſe contrahere poſſunt, faciliusque poſtmodum ſine recidiva, aliisque malis ſymptomatibus metuendis, deſtrui. Ubi locus parvitasque tumoris permitteret, ut mox latiori plaga vulnus fiat, non opus eſt parvà aperturâ; verum plerumque hydatidici tumores aperiendi obcurrunt notabilis jam magnitudinis, quo latior ab initio apertura locum vix habere poteſt. Dices, ſaltem tunc, ubi major hydatis latiori vulnere aperta fuit, corruptiones ab aëre metuendæ aptîs coërceri injectionibûs poterunt! *Reſpondeo*, id quidem aliquando bono cum ſucceſſu tentari; ſed docuit praxis, ſæpiſſime optimas injectiones nullatenus ſubfeciſſe, quin funestiſſima ſequerentur ſymptomata. Methodum vero deſcriptam, parvîs aperturîs tractandi hydatides, tutiorem ubique invenire licuit.

COROLLARIUM II.

Hydrops ſaccatus hujusmodi quoque tumor eſt, in quo aperturæ ob aëris acceſſionem ſtagnationemque vix inpediendam ſæpius nocuiſſe, immo lethales fuiſſe, viſæ ſunt. Licet enim mors ad operationem ſubſequuta non ipſi operationi, ſed alteri aliunde petitæ cauſæ quandoque adſcribatur; operatio tamen paſſim prima mortis cauſa dicenda eſt, ac ſæpe aliæ corruptiones viscerum pro cauſa mortis adſtructæ potius effectus operationis ſiniſtro cum eventu factæ declarandæ ſunt. His ita ſe habentibus melius ſæpe foret, tumorem ejusmodi potius relinquere intactum, eò quod obſervationes doceant, homines tumoribus hiscè per 10. 20., immo, ut in *Pariſin. Act. Chirurg.* refertur, per 40. annos & ultra vitam protraxiſſe. Si tamen operatio inſtituenda foret, an non hæc tutius quoque eâ, ac modo de hydatidibus dictum fuit, inſtitueretur methodo; tunc ſaltem, quando ſaccatus tumor extra abdominis cavum inter integumenta & peritonæum hæret? parva nempe facienda foret apertura emittendoque liquori lentus conciliandus foret exitus, quin vis externa cavum quaſi emulgens accedat, qua facilis aëri per cannulam circa finem fluxus ad ſaccum datur aditus; ſaccus interim methodo hac ſenſim ſe contrahere poſſet, ac cavum ſuum inminuere; quo facto per dilatatum parumper vulnus debitæ injectiones fieri poſſent, cavumque ſanari. Obpones! in aſcitidis paracenteſi vix quoque inpediri poſſe, quin aër cannulam intret, ibique ſtagnet: nec tamen ab aſcitidis paracenteſi Chirurgos abhorrere! *Reſpondeo*, verum quidem eſt, attamen jam ſupra monui, acceſſionem ac ſtagnationem aëris plus nocere in tumoribus ſaccatis, ita, ut etiam inter hos ipſos adhuc quædam ſit differentia; ſunt enim ſaccati tumores, qui plus, ſunt qui mi-

minus periculi ab aëre tali contrahunt; in non faccatis vero tumoribus aërem minus nocere, experientia docet, etsi ratio danda haud subficiat.

COROLLARIUM III.

Empyema ex pleuritide natum huc quoque recenseri meretur, etiam hoc fine magna apertura, fine injectionibus, integre curari posse, sequens docuit casus.

Pictor quidam ante 4½ annos me ad puerum suum, 10 tunc annorum, vocavit, ex neglecta pleuritide decumbentem. Vidi mox prima visitatione empyema hic adesse adeo grave, ut puer vix non inde subfocaretur; parvam feci aperturam, & pus tanta vi prodibat; ut obpositum feriret murum, copiam sensim eduxi fere incredibilem: præter enim id puris, quod vasis excipi non poterat, tres circiter mensuras collegi, & per aliquot adhuc dies linteamina adposita & lectus pure madebant: inpeditus negotiis, alium tunc vocavi Chirurgum, qui puerum singulis diebus inviseret deligaretque, ac ei injectiones faceret. Chirurgus hic quidem accessit, sed de sanatione forte desperans, nullas fecit injectiones, sed solummodo emplastrum novum vulneri adposuit, atque præter omnem exspectationem puer a tam gravi empyemate sine ullis injectionibus factis convaluit, eumque non ita pridem adhuc sanum vidi. Sequitur hoc ex casu, injectiones ad curandum empyema non esse absolute necessarias; curantur quidem etiam empyemata injectionibus diligenter adhibitis, & forte certis in casibus hæ necessariæ sunt: attamen metus est, ne hoc modo aër furtim se in cavum ducere queat, ibique stagnando rarefactus ac corruptus nocere, præcipue si parum latior facta

 fue-

fuerit apertura; nam ſic una vice plus effluit puris, ut cavum remaneat a pulmonibus debilibus, diaphragmateque laxato non tam cito delendum; in quo cavo ſtagnare aër poteſt, vel ſi nullus intraverit aër, exhalans liquor a debili vi bibulorum vaſorum quandoque mucoſâ membranâ obductorum abſorberi nequit, qui collectus hydropem thoracis, quem etiam in latere ſano ex operatione ſimili natum obſervavi, efficit; aut ſaltem majorî copiâ puris una vice per latius vulnus eductâ, ſanguis in pulmones minus reſiſtentes majorî vî inruens anxietates, tuſſes, obſtructiones, peripneumoniam, phthiſes, rupturas ſubitas vaſorum quaſi labefactatorum mortemque citam cauſare poteſt. Effectus ſimiles ab operatione contingentes, paſſim quidem aliis tribuuntur cauſis, ſed forte ipſa operatio cum latiori vulnere ac injectionibus diligentioribus inſtituta, ſæpe unica effectuum peſſimorum cauſa eſt. Hæc ſi poſſibilia ſunt, ac timeri poſſunt; an non tutior eſſet methodus eadem, quæ in hydatidibus & in hydrope ſaccato laudata fuit? nempe parvâ apertura facta, puri lentiſſimum conciliare effluxum & quum maxima puris copia exſtillâſſe creditur, latiori vulnere tunc primo facto injectionibus depurare locum; lentiſſimo enim hoc puris fluxu pulmo ac diaphragma ſpatium nanciscuntur, ut ſenſim ſe reſtituant, cavumque a pauca puris exſtillantis copia relictum ſemper mox repleant; eſt enim effluentis puris copiæ reſtitutio pulmonis ac diaphragmatis æqualis: præterea methodo ejusmodi omnis omnino acceſſus aëris inpeditur per parvum vulnus ſtillante pure ſemper repletum, ſi demum circa finem fluxûs dilatetur vulnus, ac injectiones fiant, etiamſi tunc aër intraret, minus oberit; quoniam pulmonum ac diaphragmatis vires jam

adeo

adeo auctæ ſunt, ut vel expellatur, vel minus noceat. Inruens in pulmones ſanguis methodo hac quoque minus nocere poteſt, eò quod roboratus pro ratione puris pulmo violentiæ huic ſenſim, ac lentiſſimo auctæ gradu ſubficienter resiſtere valet. Obpones 1): metus eſt, ne parva illa apertura citius, ac deberet fieri, ſe claudat, exemplo ab ipſa operatione hydropis ad articulos deducto. *Reſpondeo*, diaphragma & pulmones ſenſim ſe reſtituentes perennem puri effluxum cauſant, unde vulnus apertum continuo ſervatur; aliud eſt in vulnere ligamenti capſularis, ubi omnis mox effluit humor, nec cauſa adeſt, foraminis clauſuram inpediens. Obpones 2): per parvam hanc aperturam tenuiorem ſolummodo effluere poſſe puris portionem, craſſiori relicto. *Reſpondeo*, ſi hoc etiam contingeret, craſſiori parti circa finem fluxûs per dilatatum magis vulnus dabitur exitus, nec hoc tunc temporis, quo remanet, corrumpi, aut degenerare potuit, quum acceſſus aëris, qui corruptionis præcipua eſt cauſa, fuerit omnino prohibitus.

COROLLARIUM IV.

Simile priori exemplum habetur, quando vomica, ex pleuritide nata, inter pleuram & costas hæret, libero thoracis cavo; hujusmodi obvenire vomicas ipſe *Inl. L. B.* VAN SWIETEN ad §. 895. refert. Ego tales in praxi obſervavi, ſemel costîs jam erosîs, alias illîs inlæsîs: ſic etiam recordor, me duos ſecuiſſe ex pleuritide mortuos, ubi pus continebatur ſacco exiſtente inter pleuram craſſiſſimam & costas, membranâ quaſi mucoſâ obductas. Etiam hoc in caſu

aper-

aperturæ majores quandoque nocere poſſunt, potiſſimum ob aëris introitum, qui nec conpreſſione, nec cavi inpletione penitus auferri poteſt; unde febris, inflammatio, ſubpuratio citiſſime in putredinem vergens, demum plura alia ſymptomata lethalia ſequuntur.

COROLLARIUM V.

A priorum caſuum curandorum methodo exceptionem patitur cura abſceſſuum majorum ad exteriores corporis partes contingentium, quibuscum jam neglectis materiâque contentâ jam putridâ redditâ, pauperes ad noſocomia deportantur. Abſceſſus hi aperiendi ſunt; nam ſi hoc non fiat, materies contenta, acrior ſemper reddita abſorptaque, febres putridas excitat certamque mortem cauſat. Verum, quomodo aperiendi ſunt? an parva apertura, uti in thorace, vel abdomine, etiam hic locum habet? minime, vel plane nunquam, parva apertura hic proderit; hac enim facta nec viscera, nec aliæ habentur cauſæ, cavum ſucceſſive delentes; deinde per exeſam ac deſtructam celluloſam cava ſinusque jam multiplices ſunt formati, ut unica apertura non ſubſiciat. Ergo hicce caſus eſt, ubi latior apertura neceſſaria videtur; ſed qualis? an longitudinalis, an transverſalis facienda eſt? neque ſola longitudinalis, neque transverſalis ſola, ſi cavum magnum eſt, ſubficiet: nam ſubponitur, celluloſam, ſub cute locatam, exeſam deſtructamque varios formâſſe ſinus & cava magna; ſi igitur ſola v. g. longitudinalis fiat apertura, cutis non ita concidet, ut ſubjacentes partes omnes tegat: remanebunt cava a cute extenſa, non ſubficienter deleta, in quibus cavis aër (qui hic li-

be-

berum habet aditum) ſtagnabit ac corrumpetur, ſummeque nocebit. Verum quidem eſt, quod decoctîs ex herbis amaris, cortice peruviano &c., paratîs, injectiones optimæ parari poſſint, putredini maxime reſiſtentes; præſertim ſi hiſce decoctis acida mineralia, ut ſpiritus ſalis, admiſceantur: nihilominus tamen optimæ hæ injectiones hoc in caſu non ſubficient; raro enim injectio ubique & ad quoſcunque fines abſconditiſſimos pervenire valet; potius eo tempore, quo injectiones fiunt, aër ad ea intrat cava, ad quæ forte alias non intrâſſet, ibi ſtagnat, ac putreſcit. Igitur in hujuſmodi abſceſſibus nec parva apertura, nec latior longitudinalis ſola, aut ſola transverſalis proderit, ſed longitudinalis & transverſalis ſimul, ſive cruciata; ita enim cutis concidit, cava delet & ſe ad partes muſculoſas adplicat. Methodo hac plures curavi abſceſſus, quos alii aperire renuerunt. Dices, apertura hac cruciata magnitudini abſceſſûs proportionata ſæpe vulnus in cute debere fieri ampliſſimum, difficulter poſtea conſolidandum. Reſpondeo, ſi natura ad hujus ampli vulneris conſolidationem non ſubficeret, ars habet remedia adeo efficaeia, quæ hoc vulnus, utut amplum, cicatrice ſæpe optime claudunt: efficaciſſimum hoc in caſu inveni fungum *agaricum*: in cujus vero adplicatione cautelæ nonnullæ neceſſariæ adnotandæ ſunt. Si fungus hic mox ab initio latæ vulneris plagæ imponatur, locus una vice nimis cito exſiccaretur, materies effluenda retineretur, tumor naſceretur, aliave peſſima ſymptomata evenirent: caute igitur hic procedendum, ac fungus ab initio tantum marginibus vulneris adplicandus eſt & ſenſim centro vulneris adproximandus; quâ cautelâ obſervatâ ampliſſima vulnera cicatrice haud ſperata, & quidem ſat cito, obducuntur.

OB-

OBSERVATIO I.

Hydrops fcroti, aut pedum, adplicatîs, ob gangrænæ metum, fomentîs, fæpe curatus fuit; remanente cæteroquin illo hydrope, qui reliquum obfidebat corpus: poteft igitur ope caloris partibus hydropicis conciliari ftagnantium aquarum abforptio, & diffipatio fieri. An non fimilis effectus a fomentis aromaticis adplicatis in hydrope pectoris, pericardii, afcitide, aliisve hydropis fpeciebus, partem corporis occupantibus, exfpectari poteft?

OBSERVATIO II.

Femina ob dolorem vehementem ad fcapulam & humerum dextrum per feptimanas aliquot exacerbantem, iterato venæfectionem petiit, quam denegabat Medicus; urgente tamen femina conceffit. Secabatur vena in brachio lateris fani; fed, brevi poft v. f. orta eft anxietas, refpiratio difficilis, ardor ad præcordia: hisce femper increscentibus accedebat difficultas deglutiendi, fenfim ita aucta, ut per quinque dies ante mortem nihil potuerit deglutire. Sectione cadaveris facta pericardium pure ichorofo adeo inpletum ac diftenfum reperiebatur, ut fere totum pectonis cavum occuparet; neque ulla alia caufa deglutitionis læfa deprehendi poterat. Tam inopinatus eventus ali-

aliquando venæ fectionem, in rheumaticis inftitutam, excipere poteft!

OBSERVATIO III.

Fiftula ani absque operatione curari poteft, uti fequens me docuit cafus. Femina, 60 circiter annorum, ante 8 menfes ad nofocomium delata fuit, diarrhæa laborans, a qua debitis remediis fanabatur: fed faffa eft, fe jam à duobus annis habere ad intestinum rectum ulcus ab hæmorrhoidibus natum; eam vifitans inveni fiftulam fere altitudinem fpithamæ referentem, ad os facrum terminatam: quum nimis alta effet fiftula, atque cariem in offe facro jam natam fuspicarer, operationem facere nolui; igitur eam tantum palliative tractare conftitui: hinc injeci bis de die decoctum cicutæ & præter meam exfpectationem intra 6. feptimanas fiftula videbatur curata. Curæ inexfpectatæ non penitus fidi, quia nullam exfoliationem, quam ob cariem fuspicatam exfpectaveram, obfervavi: interim disparuit omne dubium, dum ante duos menfes, eadem femina, aliô levî correpta morbô, iterum ad nofocomium deportaretur: ftudiô enim examinans fiftulæ locum, eam integre ac radicitus curatam deprehendi.

OBSERVATIO IV.

Nævi materni aliquando poffunt exftirpari absque ullo inde fequente graviori malo, & quin recrescant. Plures ipfe exftirpavi & nunquam mihi recrevêre.

Sic

Sic 1) ante ſex annos puellæ unius anni nævum ad radicem naſi totum inter ſupercilia ſpatium occupantem exſtirpavi, & hodiedum, nævo carens, ſana vivit.

2) Ante tres annos puellæ, pariter unius anni, nævum ſat magnum in fronte ſitum delevi.

3) Sorori prioris, ſex menſes natæ, ante annum delevi nævum, non quidem adeo magnum, ſed notabiliter creſcentem, in dextra bucca ſitum.

4) Juvenculæ viginti annorum, ante tres annos meo in noſocomio degenti, nævum valde elevatum, pilîs longîs obſitum, magnitudinis 1½ pollicis transverſi ad maxillæ inferioris angulum ſitum, pro parte excidi, pro parte corroſivis feliciter deſtruxi.

5) Peſſimi moris nævum anno elapſo in puella ſex menſium curavi. Nævus hic palpebram inferiorem totam occupabat, dein per genas ſat profunde deſcendebat, eratque valde elevatus. Vicinia oculi, magnitudo nævi, me ab operatione deterruerunt; ſed parentes quotidie urgentes, omnem infaustam prognoſin factam reſpuentes, me tandem moverunt, ut eum pariter pro parte exſcinderem, pro parte corroſivis expungerem; quod feliciter perfeci, quin hactenus recreverit. (*)

Ex

(*) In frontis medio hominis quadraginta circiter annos nati nævum, medium circiter cruciferum magnitudine æquantem, elevatum, lapide infernali, in acido nitri ſoluto, prudenter adplicatô, curavi, ut ab eo tempore non amplius recreverit. *De* WASSERBERG.

Ex his credo, me poſſe concludere, nævos maternos eſſe curabiles. Interim non nego, peſſima quandoque ſymptomata, immo lethalia, ex ejusmodi cura ſequi poſſe: ſic adhucdum in meo noſocomio degit homo, viginti circiter annorum, cui nævum, magnitudinem piſi referentem, quidam Chirurgus exſtirpare auſus fuit, ſed adeo infausto cum ſucceſſu, ut nunc cancro peſſimo totum dextrum faciei latus ſit defœdatum.

Solent ſæpe triſtia ejusmodi exempla contingere, ubi Chirurgi, Chemiæ inperiti, alkalinis utuntur corroſivis; aut, ſi etiam acida corroſiva adhibeant, ea non debita methodo adplicant. Sive enim profundius, ac licet, urant; ſive nimis timidi ſint, nævum non ſubficienter adtingentes, eumque ſolummodo irritantes, utrobique cancros, aliasve deſtructiones producere poſſunt; præſertim in tenellis corporibus, ubi corroſiva fortius agere ſolent. Melius ergo foret, ab omni exſtirpationis conamine abſtinere illum, qui non ſubficientem in adhibendis corroſivis dexteritatem & ſelectum poſſidet.

OBSERVATIO V.

Humeri luxati repoſitio ſæpe difficilis eſt, niſi fiat debita cum encheireſi: nam, vel 1) eſt ejusmodi luxatio, quæ absque machinæ cujusdam uſu perfici poteſt; tunc ii, qui ſequuntur HEISTERI methodum, *Chirurg. P. I. L. III. cap.* 7. deſcriptum, & ejus *figuram tertiam*, *Tab. X.*, pro prototypo habent, facile errare

possunt. Si enim v. g. luxatus foret humerus deorsum, tunc non firmatâ subficienter scapulâ facile humeri caput sursum & antrorsum movetur, multoque pejor producitur luxatio. Ne igitur hæc fiat, necesse est, ut inprimis a forti homine a latere sano stante scapula decussatìs manibûs bene firmetur, & deprimatur, deinde ut is, qui reponit caput, semper postrorsum moveat. 2) Ubi machinis uti necesse est, inter tot artificiose exquisitas selectus quidam faciendus est; non enim ideo machina optima, quia artificiosissima, vel conpositissima. *Ambe* HIPPOCRATIS antiquissima & simplicissima, sæpe optima est; non tamen in omni luxatione, uti cuilibet patet, adhiberi potest. *Machina Cel.* PETIT, artificiosissima, & a multis laudatissima, mihi plus nocere ac prodesse videtur: nam per eam solam extensio ac simul contraextensio in duobus ossibus articulandis fieri intenditur, & tamen, re adcurate perpensa, extensio, ac contraextensio per hanc machinam in eodem contingit osse, adeoque una destruit alteram, ac inutili labore musculi tenduntur. Retinaculum ad firmandam scapulam destinatum, adplicatur musculis deltoidi, pectorali majori, ac latissimo dorsi, qui tamen musculi in ipsum os humeri, quod extendi debet, inferuntur, adeoque in eodem osse humeri fit ex- & contraextensio per machinam PETITI.

Ego in reponendis humeri luxationibus difficilioribus, vel inveteratis, soleo uti polyspasto ad extensionem faciendam; quod valde remotum esse debet, ut brachium facile hinc inde moveri possit. Pro contraextensione vero facienda adhibeo lorum, quod circa pectus adplicatur, cui adhærent duæ habenæ adscendentes, & supra scapulam & claviculam se decussantes, postea descendentes primo loro iterum adnectuntur. Per de-

decuſſantes habenas iſtas ſufficienter firmatur ſcapula, & truncus per lorum; nam ipſum lorum vel firmo adligatur corpori inmobili cuicunque, vel manili ſubducto a duobus tribusve hominibus firmatur. Methodo hac luxationes ſat inveteratas in hominibus etiam robuſtiſſimis repoſui.

OBSERVATIO VI.

Eadem ex ratione in pedis, vel manûs, luxationibus inutiles quandoque fiunt extenſiones; ſic, ſi v. g. in pede luxato infra ſuram prehendatur crus, ſurſumque trahatur, dum interea ab altero pes deorſum ducitur, extenſionis & contraextenſionis vis in eosdem terminatur tendines, uti ex anatomicis conſtat. Vtiliores certò erunt hoc in caſu tenſiones, ſi tibia mox infra genu prehendatur. Luxatio memorata nempe pedis, eſt una ex frequentiſſimis, ac ſæpe cum fractura fibulæ fractoque malleolo interno ſtipata; quibus fracturis præſentibus, ſi repoſitio fuerit facta, quum firmior ligatura ob inflammationem metuendam locum habere nequeat, tunc utplurimum planta pedis extrorſum verſus fibulam movetur; quam qui de novo iterum iterumque reponere tentant, peſſimos ſæpe effectus, ſubpurationes, gangrænas, mortemque ipſam producunt. Sic ante ſeptem annos vidi ob iterata illa luxatum reponendi pedem conamina a Chirurgis quibusdam peſſimam ſubpurationem, omnia fere ligamenta, tendines oſſaque deſtruentem, fuiſſe natam, ut amputationem facere de-

buerim. Nuper, ante 3. circiter menſes, ejusmodi binas pedis luxationes, ubi ſimilis ſiniſtra methodus adhibita funestiora ipſâ luxatione ſymptomata produxerat, videre licuit. Una femina poſt 14. dies à luxatione ad noſocomium deferebatur, cum peſſima jam ſubpuratione; a cujus pure abſorpto dysenteria naſcebatur; unde brevi periit. Altera femina nono luxationis factæ die ad noſocomium deferebatur, cum ſumma articuli inflammatione, jamjam in gangrænam vergente puſtuliſque maximis totum articulum jam obſidentibus; quam tamen adhuc reſtitui.

Ad evitanda hæc peſſima mala ab initio luxationis cum dicta fractura contingentis vocatus, ſoleo repoſitionem leni quidem modo tentare, ac pedem laxioribus deligationibus in ſitu ſervare: ſi vero is ita ſervari nequeat, non prius ſoleo reiterare repoſitionem, niſi prima inflammatio jam fuerit diſſipata; quo facto repoſiti de novo pedis firmior deligatio, forte ob partes per inflammationem antegreſſam magis laxatas, non nocere ſolet: ſaltem hacce methodo procedens nunquam vidi ſubpurationem natam, niſi oſſa fracta integumenta ipſa perforâſſent.

OBSERVATIO VII.

Quæ in *Act. Paris. Chirurg. Tom.* 3. *Cel.* PIBRAC de abuſu ſuturarum refert, mihi admodum placuere; ſuturarum enim neceſſitatem eſſe rariorem, diu perſuaſus fui: plures fieri poſſe coadunationes ſine ſu-

futurarum ope, ipſe ſæpe obſervavi, præſertim in tendinibus. Quam ob rem unicum exemplum adducere volui, quod de vulnere tendinis Achillis habui. Juveni 18. annorum tendo Achillis ad quatuor digitos transverſos ſupra inſertionem in calcaneum abſciſſus fuit; vulnere ad latus fibulæ profundiori, ut ipſam læderet fibulam: vulnus ob hæmorrhagiam validam repletum valde erat, tendo ob malum pedis ſitum, a quatuor diebus jam durantem, erat admodum retractus; æger ob magnam hæmorrhagiam debilitatus. Tunc temporis adhuc ſuturam ſimili in caſu neceſſariam putans, volui conſuere tendinem; hinc musculos deorſum truſi, ut prodeuntem caperem tendinem: quum vero omni adhibita vi tendo plane non prodiret, aliam tentare methodum invitus debui. Paravi igitur ferulam longam, eamque ſpleniis ſubpoſitis anteriori pedis parti ita adplicui, ut fere digitos tangeret, & altero fine ad ſpinam tibiæ adſcenderet: ferulam hanc & in parte inferiori & in parte ſuperiori ita firmavi, ut ad vulneris locum notabile remanſerit ſpatium: vulneri, quod ipſo ſitu hoc artificiali facto fere jam unitum erat, adplicui plumaceolum cum balſamo peruviano nigro, dein adpoſui emplaſtrum ac fomentum deſuper; ligatura ferulæ ſuperior talis fuit, ut ea ipſa musculi, quantum poſſibile, detruderentur. Methodo hac intra duos menſes vulnus erat ſanatum & æger utcunque deambulare poterat, nihilque ſupererat, niſi quod partes adhuc rigidiores fuerint, & pes poſt deambulationem parum tumeret, quæ vero intra menſem quoque evanuere, ut ſine incommodo ac moleſtia deambulare potuerit.

Ecquidem ſcio, quoſdam eſſe, qui non ubique ſuturas reprehendunt, ſed eas potius certis in caſibus neceſſarias declarant; quod quidem ipſe verum eſſe cenſeo: attamen in muſculis transverſaliter disſciſſis & majori plaga hiantibus, ubi iidem ſuturas magis neceſſarias credunt, etiam adhuc apto ſitu corporis aptisque machinis adhibitis ſine ſuturarum ope adunationem ſæpe fieri poſſe, exiſtimo. Etenim, ſi disſciſſæ partes nec ſitu, nec machinis ſibi adplicari poſſunt, nec ſuturas tunc absque ſymptomatibus graviſſimis metuendis locum habere poſſe, cenſeo.

Ratione rupturæ tendinis Achillis, quam *Cel.* PETITO quidam negare voluerunt, ut ex *Act. Med. Paris.* & *lib. cel.* AUCTORIS patet, adfirmare poſſum, me eam certiſſime obſervaſſe; ſed in curatione rupti tendinis uſum ferulæ modo ſupra præſcripto adhibitæ præferendum eſſe judico deligationibus & fasciis ſolummodo adplicatis, vel ſaltem una cum fasciis ferula adplicanda foret.

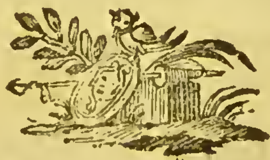
OBSERVATIO VIII.

Ultimo circa hernias incarceratas volui tantum obiter notare, quod hic loci mos inter plebem frequentiſſimus ſit, avenam integram, leviter tostam, ſacculo incluſam, loco hernioſo ipſi adplicare. Ego quidem ſemper hoc medicamentum ſprevi, quum nullam, cur prodeſſet, rationem invenerim; attamen aliquoties contigit, ubi, postquam remedia optima, hoc-

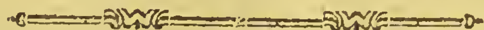
ce

ce in caſu laudatiſſima, nihil effecerunt, vetula ſuam adplicuerit avenam, & malum aliquoties brevi ſanabatur. Non eſt diu, ubi eodem in caſu præter alia remedia fumus nicotianæ, magna licet doſi adhibitus, nihil effecit, ita ut operatio jam concluderetur, quam vero æger renuit, & feminæ, ſuam adplicantes avenam, curârunt herniam incarceratam.

An avena figurâ ſuâ in cute irritationem faciendo, ſpasmum in aponevroſi musculi obliqui externi ſolvit? Si hoc eſſet, conduceret avenam linteo valde ſubtili ac deterſo includere. An alia irritantia ſimili cum effectu tentanda? aquam frigidam in herniis incarceratis profuiſſe, Auctores quidam memorant: eamdem aquam frigidam in deſperatiſſimis doloribus colicis aliisque in ſpasmis laudatiſſimum quandoque feciſſe effectum, citat *Inl.* PRÆSES in *Comment.* ad §. 964. An non in caſibus a me viſis eventus bonus aliis remediis ad incarceratas hernias curandas laudatis, & ante & ſub uſu avenæ adhibitis, potius adſcribendus, quam avenæ? Talia quidem adhibebantur, ſed quacunque doſi ante uſum avenæ nihil profuerant; avenâ autem adhibitâ bonus mox ſequebatur eventus.

INDICATIO CURATORIA IN FLUIDIS EVACUANS.

§. 1185.

Animadvertit *inmortalis* PRÆCEPTOR, duplicem esse materiem, quæ evacuanda sit: 1) eam, quæ sive morbum fecit, sive a morbo producta morbum simul auget, atque generali notione *materiæ morbi* insignitur. V. g. in pleuritide est sanguis crassus, crassiorque, quam ut per minimas arteriolas pleuræ transfluat, vera materies morbi: mox vero violenta humorum circumductione sanguis inflammatorie inspissescit, & album quasi corium format, quod in v. s. tum facta adparet. Vires vitæ jam magis adlaborare debent, ut crassum hoc phlogisticum coquant expellantque, quam ut primum sanguinem spissum inmutent. (Cognitam subpono hic aliam crustæ phlogisticæ expositionem, recentissimam, ab haeniana, & passim antea recepta, diversam.) Uterque hic sanguis jam est materies morbi.

Verum 2) præter materiem morbi dantur alia, quæ sui evacuationem indicent. Materies putrida dudum in ventriculo hærens ante datum nunc morbum; alvus ab octiduo ante morbum jam subpressa. Materies

ries in acutis morbis datur tempore cruditatis, adeoque cruda utcunque, quæ evacuatur cum euphoria; ut ſunt ſudores levantes, non critici, de quibus HIPPOCRATES toties agit in *libr. Epidem.* & in *Prognoſticis.* Talis erat in Virgine Lariſſæa alvus a principio morbi. Deinde in Chronicis eſt materies, quæ minus dicitur materies morbi, quam materies, quæ evacuata morbum levat. Hæc fonticulorum, ſetaceorum, ulcerum exſtillans humor eſt. Mirandum omnino, qua ratione ejusmodi juvent: tamen iîs clauſis inmature, morbos mortemque ſequi ſæpe vidimus.

Ut duplex eſt materies, ita duplex via; altera *naturalis*, altera *præternaturalis*, ut in *Textu* recenſetur:

§. §. 1186. 1187. unde duplex habetur diſtinctio viæ, ut duplex erat diſtinctio materiæ.

SUDORIFERA.

§. 1188.

Remedia, quæ dicuntur vel ſubpreſſam perſpirationem, vel ſudorem, ſi indicetur, promovere, ſunt

1) ea, quæ valide moveant humores per totum corpus;

2) illa, quæ resistentiam ad cutim in vasis minuant.

§. 1189. Hæc ex MATERIA MEDICA nôstis. Bona miscet cum minus bonis, ut catalogo Mat. med. satisfaciat; unde & de quibusdam ait, *quæ examinata deprehenduntur vel nihil agere, tumque diaphoretica dici;* ut sunt Chemicorum plura.

§. 1190. *Quæ felicissime inpetratur vapore aquæ calidæ toti cuti, excepta capitis, adplicato;* si enim idem capiti fiat, laxantur omnia vasa, ita, ut malum inde oriri queat.

Si venæ laxentur jugulares in toto capite externo inplentur & turgent, dilatantur, conplananturque supra ossa cranii, nec pellunt sanguinem; vis quoque sanguinis arteriosi a tergo venientis infirmatur, & arteria carotis externa repletior redditur. Carotis interna ob hanc causam debet copiosiori sanguine obrui, & onerare cerebrum cerebellumque.

Etiam alia ratione vitiatur circulatio sanguinis in capite. Demonstravit WINSLOWUS *Tom.* 3., venam jugularem externam, quæ in anteriorem ac posteriorem dividitur, & venam jugularem internam, pluribus in locis per anastomoses cum se invicem conmunicare. Hinc, si valide laxetur vena jugularis externa anterior posteriorque, sanguis venæ jugularis internæ in illas derivatur, & hinc reditus sanguinis a capite ad cor multum inpeditur. Quum igitur vapore aquæ calidæ totum systema venarum subcutanearum laxatum plus sanguinis in se contineat, jam vena cava ad cor dextrum non habebit sat copiæ sanguinis, ut circulatio per cerebrum & cerebellum continuetur; unde tunc animi deliquia. — Ergo saltem caput liberum maneat.

Est

Eſt quoque advertendum, quod, dum calidæ aquæ vapor undique adplicatur corpori, atmoſphæra vehementer incalescat: nam aqua illa debet ſaltem ad 110. grad. calere, ut det vaporem ſufficientem. Ergo atmoſphæra fit tam calida, ut homo poſſet ſubfocari. Si intremus in locum, ubi hypocauſtorum aër ad 100. gr. calet ad opera aliqua perficienda, v. g. apud ſaccharifices, ubi ſæpe adhuc plus calet, inſuetis nobis reſpiratio deficit, cadimus in animi deliquium, niſi aërem frigidiorem capturi illico properemus foras. — Vocatus fui in caſu, ubi militaris Chirurgus hominem revera ſubfocaverat hoc neglectu. Aërem calidiorem nocte fecerat, ut ſalivatio bene procederet; mane homo erat mortuus. Unde, dum ad luem veneream curandam homines ſudant in ſedili, ope ſpiritûs vini accenſi, faciendam jubet BOERHAAVE veſtem talarem, ex linteo cerato inpenetrabili, quæ veſtis a collo ad terram pendeat, fibulîs exacte undique clauſa. Sic ille vapor alkoholis in aquam vî ignis verſus, omnia laxans, promovet ſudorem in corpore, decoctis ad id aptis repletiſſimo, & caput manet liberum, quia atmoſphæra ſupra veſtem talarem non multum incaleſcit. Sudatio *ſub craticula* dicta, oportet quoque ita inſtituatur, ut tegumenta arcte circa collum claudantur, ne atmoſphæra tota nimis incaleſcat, & inpediat reſpirationem.

3) *Aucto calore externo circa corpus nudum tepore lecti, balnei vaporis, ſpiritûs vini accenſi.*

1) *Tepore lecti;* aër externus ſemper frigidior, quam calor hominis: ergo ambitur corpus calore minori, quam is eſt calor, qui corpori inhæret. Si jam hominem fere nudum ſtragulîs bene tego, atmoſphæra ejus incluſa jam circum corpus a ſtragu-

lis,

lis, incalescit; a perſpiratione, ſiqua adſit, humescit, & tota cutis ſic emollescit, flaccescit a calore magno humidoque: ergo laxantur omnia oscula exhalantium.

Verum, ſæpe talia non juvant ſatis, etſi corpus remediis ad ſudandum aptis repleatur.

Ita SYDENHAM, *ſect.* 2. *c.* 2., ubi de peſte agit, „ post venæ ſectionem, ait, quam in lecto celebrandam curavi, quum jam omnia ad ſudores proliciendos in promptu eſſent, ne vel minima interpoſita mora, ſtragulis ægrum obrui, ac laciniam laneam ſyncipiti adligari juſſi; quæ quidem capitis tectio ad ſudorem plus proficit, quam quis facile crediderit. Deinde, ſi vomitus non adeſſent, hæc & ſimilia hidrotica exhibui.

℞. Theriac. Andromach. ʒß.
Elect. de ovo ℈j.
🜔 è chelis cancror. conpoſit. (in quo contrajerva) gr. xij.
Cochinell. gr. viij
Croci gr. iv.
Cum ſubſ. quant. ſucci kermes f. bolus, quem ſumat ſexta quaque hora; ſuperbibendo cochl. vj ſequentis julapii:

℞. Aq. card. benedict.
— ſcordii conpoſitæ ana. ℥iij.
aq. theriac. ſtillatit. ℥ij.
ſyrup. caryophyll. ℥j.
M.

„ Quod-

„ Quodſi vomitio interpellaret, ut in peſte, ac febribus peſtilentialibus ſæpiſſime accidit, medicamentum ſudoriferum tantisper propinare distuli, donec ſolo tegumentorum pondere, (niſi quod linteaminis pars ſubinde ad colligendos halitus vultui ſuperinduceretur) ſudor promanare inciperet. *Nam, quod quidem obſervatu ſumme dignum eſt, quum materiæ morbificæ radii verſus ambitum corporis ſeſe exporrigant, illico alvi profluvium & vomitiones ab iisdem retrorſum reflexis, ac in ventriculum & intestina decumbentibus, provenientes, ultro ſedantur.* (*) Adeo, ut quantacunque ſtomachi ſubverſio præceſſerit, adſumta deinceps medicamenta probe retineantur, ac ad ſudores ex voto proliciendos conducant. "

Denique ſcribit, ſi in febri peſtilentiali ſudor indicaretur, ſe continuare per 24 horas talem ſudorem crebro potu calido cereviſiæ & lactis, quibus ſalvia infuſa eſſet, vel cereviſiâ, cui pauxillum foliorum macis intabuerat: quo toto tempore ſine absterſione corporis, ſine ulla mutatione induſii, debebant pergere.

Hìc videmus ad promovendos ſudores duo feciſſe SYDENHAMUM, 1) laneum capitellum fronti ſuperiori obduxit; unde ſudorem obſervavit faciliorem produci: 2) linteamina aliquando ſupra vultum extendit. Sic incalescebat ſub linteamine atmoſphæra, ergo calidus admodum aër inſpirabatur, unde ſanguis debebat incalescere.

Sed

(*) Discimus ex hoc ratiocinio SYDENHAMI, cur nostri ægri in noſocomio ſine emetico paſſim ex acutis reconvalescant. Inpedita perſpiratio faciens nauſeas, vomitus, diarrhæam, methodo nostra reducitur ad cutim, ſicque ceſſat vomitus ſine emetico. *De H.*

Sed præterea, aër exſpiratus ſemper humidus exit ex materie perſpirante & humido perpetuo calido & exhalante pulmonis. Hinc, ſi linteamen lecti vultui ſupertenſum aliquantisper maneat, incaleſcit atmoſphæra, humeſcit, facitque ſic calidum humidumque balneum faciei, colli, pectoris, totiusque corporis. Sed ob cauſas, antea recenſitas, non debet nimis diu hoc manere; nam læderetur maxime reſpiratio a tam calente atmoſphæra & deficeret tandem.

2) *Balneô vaporis*, & 3) *ſpiritûs vini accenſi*; hæc jam ſub initium expoſita: ſed, cur vapor ſpiritûs vini accenſus ſudores tam enormiter promovet? Si enim videamus naturam ſpiritûs vini, potius conſtringit, quam aperit.

Spiritus vini accenditur elychnio, ſeu bacillo ſulphurato flamma excitatur: quod flammam alit, alkohol eſt. Alkohol inflammatum & agitatum aquam ſpiritûs ducit in vapores elevatque ſuo motu. Calor humidus magnusque conmunicatur cum tota atmoſphæra hominis ſub veſte talari, aut ſub craticula. Hinc hæret homo totus in balneo humido, calido: unde, quum corpus jam diſpoſitum ſit ad ſudandum, ſudores nunc facile prodeunt. (*)

Pro-

(*) Quæritur, an vapor agat ratione aquæ, & alkoholis; an vero tantum ratione aquæ?

Dum alkohol ardet inflammatum, ſola inde aqua avolat: videte *Chemiam* BOERHAAVII, *Theoriæ part. alt.*, ubi de alkohole experimenta habet.

An igitur aquæ puræ vapor idem non faceret?

Si quis vaſi magno aquæ calidæ cruribus alte demerſus per ſemihoram inſideat; cruribus, genubus,

Prolicimus hac methodo tantum ſudorum, quantum velimus, & dum in lue venerea, in ſpina ventoſa, hac arte eliciuntur, cavendum ut homo vires non nimis perdat. Sæpius in hac cura fui præſens: vidi intra horam aquæ tantum ex facie & corpore toto expulſum, ut debuerit abstergi a pavimento ligneo, ne per rimas in cubiculum inferius ſtillaret: pavimenta enim ibi (in Hollandia) non ſunt fornicata, ſed tantum facta ex trabibus longe a ſe diſſitis, & ſuperpoſitis aſſeribus, juncturâ cannulatâ ſibi invicem adpreſſis. Tempus ſudandi ex viribus metimur, & ſudatione peracta mox damus cardiacum vinoſum, & abstergendum curamus totum corpus. Repetitur hoc per 2., 3., 4. ſepti-

---

bus, femoribus probe tectis, ut vapor aquæ exhalare nequeat, poterit ſudoribus diffluere, ut ipſemet quandoque expertus ſum.

Sæpius in noſocomio ad ſudores vapore ſpiritûs vini eliciendos, ſpiritus ebullivit in machina cuprea cum longo collo, quod aperturâ ſuâ incurvatâ vaporem copioſum diſperſit ſub ſtragulis & ſudorem promovit adeo uberrimum, ut nunquam plus; corpore interim repletiſſimo decoctis lignorum. Aliquoties volui elychnio accendere vaporem mox ad tubi aperturam, ſed exſtinguebatur; erat enim tantum aqua. Id videntes aquam ebullientem ſolam adplicuimus, & ſemper deinceps habuimus eumdem copioſum vaporem, eosdem profuſos ſudores.

Ergo nil facit vapor ſp. vini ratione ſpiritûs; ſudores tantum movet ratione vaporis aquoſi: ergo eſt ſuperfluus; aqua ſola facit idem. *De H.*

ptimanas & ultra; femel, vel bis, de die. Verum, per 1,, 2., feptimanas antea oportet corpora replere copiofis decoctis lignorum.

Decocta hæc vario modo parantur. Si homines ipfi parent, vel paranda fint paucis fumtibus a Pharmacopœo, jubemus ut fiant fequenti modo:

℞. Ligni & cort. guajac. ℥vj.
—— —— faffafras ℥iij, vel iv.
Paffular. maj. (min.) ℥ij.
vel glycyrrhiz. ℥ij.
Coq. cum menf. vj. aq. ad dimid.

Quodfi autem velitis formulam aliam fecundum artis regulam, en:

℞. Rafuræ lign. guajac. ℥v.
—— cort. guajac. ℥ij.
Macerentur aq. per horas xij, dein per horas iv vafe claufo bulliant; tum adde
Rafuræ ligni faffafras ℥ij.
—— cort. faffafras, ℥ij.
Glycyrrhiz. elect. ℥ij.
Spir. vin. ut refina melius folvatur, ℥ji.
Coque omnia per momentum vafe claufo, & maneant in fervida digestione per bihorium. Colat. menf. iij. d. u. fign. quater de die fumat ℥iv.

Additîs refiduo decocti ℥iij. guajaci, & ℥iij. ligni faffafras, poffunt coqui omnia per quadrihorium, ut fuperfit colatura menf. ij., quæ pro potu ordinario fumatur. Si autem ulcera venerea adfint, ea, tempore fudoris, foveantur calido hoc decocto fecundario.

His ipfis lenius agentibus promovetur perfpiratio infenfilis, diaphorefis dicta; ut enim fæpius jam vidi-

dimus, motum corporis localem lenem perſpirationem promovere, motum majorem excitare ſudores, ita iisdem remediis internis externisque, quibus ſudor, ſed & copiâ paucioribus, & virtute debilioribus, inſenſilis perſpiratio promovetur.

§. 1191. Hoc dictum eſt, præcedere oportere.

§. 1192. *Sudor & diaphoreſis &c.*; ſudores ait criticos, aut levantes etiam tempore cruditatis, vidimus in SEMEIOTICE. Hos turbare nefas: hos indicatos inceptosque a natura, nec pergentes, Medicum oportet vi leniſſima aperientibus, diluentibus, blandiſſimo ſalino, aut acido ſtimulo, reſuſcitare & promovere. Oxymel cum aqua calida, cum lacte ebutyrato calido, cum ſero lactis calido, cum infuſo florum ſambuci & pauxillo ſalis prunellæ hic ſufficiunt.

Si vero pergat ſatis, Medico nil agendum eſt; ſi nimis ſit, ut homo debilitetur, inminuto leniter ſtragulorum pondere, vel calore potuum, inminuitur; aut decoctis, emulſisve farinoſis. Ergo, ut in omnibus, ita & hic *ἰητρος της φυσιος θεραπευτης*. Si natura debilior, quam ut incœptum opus perficiat, juvabit eam; ſi nimia vi agat, moderabitur; ſi opus ipſa belle peragat, plane feriatur Medicus.

1) A *tenuitate materiæ morboſæ disperſæ, vel dispergendæ per omnia vaſa: ut in peſte.*

Nempe in quibusdam, ut animadvertimus hoc ipſo capite de ſudoribus ex SYDENHAMO: ſed ſi ſit peſtis ſpecies, quæ generalibus antidotis queat inpediri, ne noceat ſanguini, tunc ſudores illi in peſte minus indicantur. Tandem, ſi peſtis ſit ejus naturæ, ut, quamvis homines ſudent, tamen moriantur, non indi-

cantur hæc remedia ſudorifera, ſed potius antidota generalia, in CAP. DE VENENIS explicata (*)

In morſu venenato, adplicatis adplicandis ad locum adfectum, ſudorifera ex camphora, moſcho, opio, egregie promovent vim omnem corporis ad locum adfectum, ut vis veneni pellatur foras.

Lue gallica ſubtiliore, nec fixata hactenus; nam quum fixam ſedem nondum habeat, poteſt eo facilius internis externisque antea explicatis auxiliis de corpore ſudante expelli.

2) *A temperie ſingulari ipſius ægri;* qui ſæpius ægrotans ſolebat ſudoribus ſemper curari; vel qui in vita, ut quosdam reperire eſt, contra generales ſanitatis regulas, ſudoribus obnoxii ſunt, & ſani vivunt; ut *Epidem.* 7. *ægrot.* 86. erat TIMOCHARES, qui a febri cum catarrho & kephalalgia tertio die ſudoribus judicabatur; quum in ſanitate jam ſudori adſuetus erat.

3) *A conſtitutione epidemica cognita;* modo prius bene examinaverimus, an, qui alio in loco epidemicus talis morbus graſſatur, non habeat ſudores copioſos a medicamentis & regimine calido: alioqui, prout eſt in multis locis conſuetudo medendi, omnes omnino morbi indicarent ſudatoria.

Sed, ſi ſine ea perverſa methodo morbus revera indicet juvari ſe, aut judicari, ſudoribus, ut SYDENHAM aliquando, ſed rarius, invenit, talia indicantur.

4)

(*) Notandum autem hic, magnam partem, ſi non maximam, peſtem ſummum gradum febris putridæ eſſe; hinc cum ſudoriferis cautius mercandum. *De W.*

4) *Ab obſtructionibus variis & ubique fere in toto corpore hærentibus reſolvendis, maxime in morbis ſubcutaneis, ſcabie, pſora fera, lue gallica ulceroſa;* ultimum ad n. 2. hujus paragraphi expoſitum; de tribus primis agendum.

Habemus hic tres morbos notabiles, & ſub eorum claſſem & alii rediguntur.

1) *Scabies,* quæ *ſicca*, vel *humida*. Adparent in ea pustulæ parvæ miliares, quæ, ſi humidæ ſint, effundunt liquidum albidum, flavum; ſi ſiccæ, nil ex iis liquidi exprimitur. Materies videtur ſenſim cum pustula concreta & crustacea reddi.

Ait CELSUS, *l.* 5. *c.* 28. §. 16. „Scabies vero eſt durities cutis rubicundior, ex qua pustulæ oriuntur, quædam humidiores, quædam ſicciores. Exit ex quibusdam ſanies, fitque ex his continuata exulceratio pruriens ſerpitque in quibusdam cito: atque in aliis ex toto deſinit, in aliis vero certo anni tempore revertitur. Quò asperior eſt, quòque prurit magis, eò difficilius tollitur. Itaque eam, quæ talis eſt, ἀγρίαν Græci adpellant, id eſt, *feram*."

2) *Inpetigo*, ſive *lichen*, diviſa in quatuor ſpecies, recenſetur a CELSO loco laudato:

„Minime mala eſt, CELSUS inquit, quæ ſimilitudine ſcabiem repræſentat; nam & rubet, & durior eſt, & exulcerata, & rodit. Diſtat autem ab ea, quæ magis exulcerata eſt, & varis ſimiles pustulas habet, videnturque eſſe in ea quaſi bullulæ quædam, ex quibus interpoſito tempore quaſi ſquammulæ ſolvuntur, certioribusque hæc temporibus revertitur."

„Alterum genus eſt pejus & ſimile papulæ fere, ſed asperius, rubicundiusque, figuras, varias habens. Squammulæ ex ſumma cute decidunt, roſio major eſt, celerius & latius procedit, certioribusque etiam,

quam prior, temporibus & fit, & desinit: *rubra* cognominatur. "

„ Tertia etiamnum deterior est; nam & crassior est, & durior, & magis tumet; in summa cute finditur & vehementius rodit. Ipsa quoque squammosa, sed nigra est, proceditque & latet, nec tardat. Minus vero errat in temporibus, quibus aut oritur, aut desinit, neque ex toto tollitur: *nigræ* cognomen est. "

„ Quartum genus est, quod curationem omnino non recipit; distans colore; nam subalbidum est, & recenti cicatrici simile, squammulasque habet pallidas, quasdam subalbidas, quasdam lenticulæ similes: quibus demtis profluit sanguis nonnunquam. Alioqui vero humor ejus albidus est; cutis dura atque fissa est, proceditque latius. "

„ Hæc vero omnia genere maxime oriuntur in pedibus & manibus, atque ungues quoque infestant.

3) *Papulæ*; CELSUS *ibid.* §. 18. „ Papularum vero duo genera sunt. Alterum est, in quo per minimas pustulas cutis exasperatur & rubet, leviterque roditur, medium habet pauxillo lævius; tarde serpit; idque vitium maxime rotundum incipit, eademque ratione in orbem procedit. "

„ Alterum est, quam *ἀγρίαν* Græci adpellant: in qua similiter quidem, sed magis, cutis exasperatur exulceraturque, ac vehementius & roditur, & interdum etiam pilos remittit. "

4) *Vitiligo* CELSUS ibid. §. 19., eaque triplex: *alphos*, *melas*, *leuce*.

„ *Vitiligo* quoque, quamvis per se nullum periculum adferat, tamen & fœda est, & ex malo corporis habitu fit. Ejus tres species sunt "

„ Ἄλφος vocatur, ubi color albus est, fere subasper & non continuus, ut quædam quasi guttæ disper-

sæ

ſæ videantur. Interdum etiam latius, & cum quibusdam intermiſſionibus ſerpit. "

„ Μέλας, colore ab hoc differt, quia nigra eſt, & umbræ ſimilis. Cætera eadem ſunt. "

Λευκὴ habet quiddam ſimile ἄλφῳ, ſed magis albida eſt, & altius deſcendit; in eaque albi pili ſunt, & lanugini ſimiles. Omnia hæc ſerpunt; ſed in aliis celerius, in aliis tardius. Alphos & Melas in quibusdam variis temporibus oriuntur, & deſinunt. Leuce, quem occupavit, non facile dimittit. "

„ Priora curationem, non difficillimam, recipiunt: ultimum vix unquam ſanescit; ac ſi quid ei vitio demtum eſt, tantum non ex toto ſanus color redditur. Utrum aliquod horum ſanabile ſit, an non, experimento facile colligitur. Incidi enim cutis debet, aut acu pungi: ſi ſanguis exit, quod fere fit in duobus prioribus, remedio locus eſt; ſi humor albidus, ſanari non poteſt. Itaque ab hac quidem abstinendum eſt. "

5) *Intertrigo*, quando cuticula diſcedit a cute; unde partes nudæ cutaneæ dolent: a cauſis internis oriuntur, & ab externis. — Ab externis, ſic excoriationes ab equitatione, a decubitu diuturno, ab urina in infantibus, dum illa non ſatis ex mappis aufertur, ſed continuo manet cuti adplicata. — Ab internis cauſis, intertrigo naſcitur utrique ſexui ad genitalia loca, & feminis usque in vulvam anteriorem (ubi cutis deſinit & tantum epithelium præſens) cum pruritu intolerabili, & ſæpe cum pertinacia ad omnia remedia.

Confunduntur porro nomina hæc ſæpe apud Auctores; nec fere datur in explicandis omnibus his nominibus, eorumque diviſionibus, confuſio major. Id in præcedentibus ubique obtinet inter Scriptores practicos; id etiam patebit in ſequentibus.

6) *Psora fera* ex collectionibus Auctorum videtur esse species papulæ, nempe secunda, quam ἄγριαν, *feram* nominant.

7) *Lepra Græcorum* & *Judæorum* adparet esse species vitiliginis albæ; tertia igitur vitiliginis species. Si legamus in *sacra Scriptura* c. 13. *lib. Levit.*, videtur lepra Judæorum hac tertia specie designari: unde & Christiani Auctores antiqui lepram in *Evangelio* descriptam *vitiliginem* nominant. ARNOBIUS Auctor tertii sæculi, Præceptor LACTANTII, in libris suis *pro defensione religionis christianæ contra Ethnicos*, " unus fuit è nobis, inquit, cujus fœdæ vitiligines jussioni obtemperabant.... Ille notas albicantium vitiliginum manu admota detersit."

8) *Elephantiasis*, seu lepra Arabum, horrendissimus omnium cutaneorum morborum; in quo tota cutis tumida, aspera, sicca, contorta, plena pustulis, ulceribus; quem morbum ARETÆUS CAPPADOX graphice describit c. 13. *l.* 2. *de cogn. morb. diut.*, ut & c. 12. *l.* 2. *curationis diuturnorum.*

Præter hos octo cutaneos morbos dantur nonnulli alii, ut *tinea*, *achores*, *favi*, in facie & capillitio: qui ad scabiem humidam potissimum pertinent; quo & referuntur *therminthi*, *epinyctides*, *phlyctenæ*.

Anakephalæosis.

1) Scabies { sicca / humida }

1. Tinea.
2. Achores.
3. Favi.
4. Therminthi.
5. Epinyctides.
6. Phlyctenæ.

2)

2) Inpetigo, five Lichen.
1. Ut Scabies humida, exulcerata.
2. — — rubra;
3. — — nigra;
4. — — peſſima, in qua albidus humor, cutis dura, fiſſa; proſerpens latius.

3) Papulæ.
1) Minimis pustulis cutis exasperatur, ac rubet, & leviter roditur; medium habet pauxillo levius; tarde ſerpit.
2) Ἄγρια, in qua ſimiliter quidem, ſed magis, cutis exasperatur, exulceraturque; vehementius & roditur & rubet, & interdum etiam pilos remittit.
3) Herpes Græcorum videtur hæc papula eſſe: ſed quando ſunt in ſumma cute pustulæ, milii ſemina referentes,
Herpes miliaris vocatur. (*)
4) Herpes eſthiomenos incipit ut ignis ſacer, ſed ſine notabili inflammatione, aut febri exedit cutim. Vidi olim in pluribus infantibus; unus paucarum ſeptimanarum inde periit, reliqui brevî convaluêre.

(*) Eſt differentia a *miliaribus*, nam ardorem & calorem moleſtiſſimum habet, & bilioſum fundit humorem. Sic aliquando ex eryſipelate genitus hic her-

4) Vitiligo
1) Alphos, alba.
2) Melas, nigra.
3) Leukos, adhuc albidior alpho: in hac tertia altior defcenfus eft materiæ, in eaque albi pili funt & lanugini fimiles: eft pertinaciffima.

5) Intertrigo; ubi cuticula a cute discedit, ut in excoriationibus &c.
6) Pfora fera; videtur effe fimilis papulæ fecundæ fpeciei, quam ἄγριαν, *feram*, nominant.
7) Lepra Græcorum & Judæorum, quæ eft fpecies vitiliginis albæ, id eft, vitiliginis 3 fpeciei.
8) Elephantiafis; feu lepra Arabum. (*)

Dif-

herpes in febri hemitritæa; & fic facile distinguendus a nostris miliaribus. Vidi fimile quid aliquando in acutis. Proferpit malum ita, ut papulæ innumeræ junctæ propagentur, & ubicunque fe propagant, illico funt confertiffimæ: miliaria fparfim magis nascuntur. Cæterum talis herpes miliaris terminatur intra paucos dies. V. hic omnino *P.* FORESTUM *l.* 5. *c.* 22. GALENUS *l.* 2. *ad* GLAUCONEM hujus herpetis miliaris meminit; FERNELIUS quoque. In exulceratio- nes facile abit.

(*) *Tinea* pustulæ crustaceæ, manantes in facie infantum. — *Achores* manantia ulcera cutis capitis, perforantia tenuiffimis foraminibus cutim, ex qui-
bus

Difficile admodum, defcribere morbos cutaneos varios, VV. memoratos; quum eodem nomine non omnes eumdem intellexerint.

CEL-

bus glutinofa fanies effluit — *Favus* priori fimilis, alio nomine dictus *Kerion*; in quo foramina paullo majora, & humorem quafi melleum continentia: unde nomen habet a favo mellis. — *Therminthi* funt nigræ pustulæ, in cruribus maxime orientes; figura, colore, magnitudine cicerem, id eft therminthum, referentes. HIPPOCRATES fæpe de his loquitur. — *Epinyctides* funt efflorescentiæ, feu exulcerationes, leves, fuperficiariæ, fubrubræ, & asperæ; ad noctem potiffimum prurientes & molestæ. — *Phlyctenæ* funt pustulæ rubræ prurientes, & ferofum quidpiam in fe gerentes. *Phlyctenas* vocant etiam tineam faciei; vide FOREST. *obf. chirurg. l.* 2. *obf.* 8., & ait herpeti miliari fimiles; unde has & illum vulgus *wild vuur*, *fpringend vuur* adpellitat — *Studiofus Mac-Jou* habuit inpetiginem in nofocomio: is curatus fere fucco fempervivi majoris: perpetuo adplicata balnea prodeffe vidimus. Curavi etiam annofam inpetiginem aquâ decoctionis fœniculi, aquâ decoctionis malvæ, perpetuo adplicatâ.

Curantur omnia hæc fæpe fatis cito unguent. ubi Mercurius adeft, aut fulphur, aut pix. Liquor picis fubito fanat. Verum, quod BOERHAAVIUS adferit, afthmaticoram plurimam partem ex fanatis inprudenter tineis, achoribus, favis, infantum nasci, idem videmus quotidiana praxi verum. HOFFMANNUS plures tales in-

 for-

CELSUS fuſus ſatis in iisdem deſcribendis ; ſed pulcra ejus in deſcribendo latinitas non eſt ita diſtincta, ut ſigna pathognomica, aut ſatis clara, det ad distinguendum unum ab alio, & ad determinandam ſpeciem ſingulam. FERNELIUS, FORESTUS, PLATERUS, maxime hic conſulendi, ſed manet tamen incertitudo.

Vi-

---

fortunatos caſus habet aſthmatis, cœcitatis, barykoiæ, convulſionum, epilepſiæ, a ſanata tinea &c. Vidimus & in noſocomio plures caſus. Habuimus puellam paralyticam a curatis achoribus; nec reſtitutam, niſi dum achores rediviſſent.

Optima ratio curandi hos infantes eſt, cerevisiâ butyraceâ faciem & caput bis de die lavare, & quarto quoque die, pro ratione ætatis, lene purgans dare ex rheo, lap. cancr. pauxill. ſcammon. & gr. I. Merc. dulcis. Hac methodo per plures menſes continuata efficitur id, ut crustæ omnes decidant & ut cutis vel naturalis coloris fiat; vel rubra quidem, ſed ſicca maneat; utque nunquam mali quidquam a curatione oriatur.

Ignis ſacer, *ignis S.* ANTONII, *ignis S.* MARTIALIS, apud GUIDONEM *de* CAULIACO, intelligitur herpes eſthiomenos. AMATUS, & Alii omnem herpetem miliarem & eſthiomenum ad eryſipelas malignum reduxere. Etiam in herpete miliari habetur tenſio, ardor, dolor cutis, & deinde exulceratio; in eſthiomeno hoc pejus. Eryſipelas exulceratum carnes etiam adficit, herpes tantum exulcerat cutem: ergo eſt ſecundum FORESTUM differentia. *De H.*

Vitiofa quoque paffim explicatio eft: omnia a bile diducunt, eaque magis minusve acri, flava, viridi, nigra; aliquid in levioribus a falfedine: tum denique in quibusdam ab acri fanguine, ad bilem accedente.

Sed 1) videmus, cutis in uno homine longe aliam effe naturam, ac epidermidis, quam in alio. Non cutim quafi, vel epidermidem, habent nonnulli, ut ab oleofis, emplaftrisque hi locum illum plenum habeant pustulis maxime prurientibus; illi totum corpus quafi fcabie humida perfufum. Quum interim alii denuo ferant ea omnia fine incommodo. Tamen in illis æque parum, quam in his, poterat bilis adcufari.

Deinde habeat unus homo excoriationem v. g. ab ungula felis, ab aqua regia, a caufa quacunque externa, ab acicula vestibus infixa &c.; intra paucos dies fponte curatur, dum alius indiget multis feptimanis Organum certe tactûs in uno firmius, quam in alio videtur. Dicetis, id fieri ratione humorum; refpondeo, non poffe tamen adcufari in his plus quam in illis acre ex omnibus regulis artis adhibitis.

2) Eft intertrigo certe paffim a caufa externa: hanc fcalptu auctam in pustulas & exulcerationes abire novimus. V. V. tamen, ut PLATERUS, a fudore biliofo mordaci explicat intertriginem, quæ ad genitalia oritur, inceffu frequentiori tempore æftatis facto. Quid ibi humor? Certe tota caufa externa eft.

Certe, fi videamus robur cutis & epidermidis in uno, teneritudinem in alio, videtur idem humor, qui in uno facit fcabiem, vel fudamina, ἱδρῶα, facere herpetem, fcabiem ulcerofam, agriam, herpetem efthiome-

menon &c. in aliis, pro conditione epidermidis & cutis.

Cæterum omnia poſſunt dividi in ea quæ

1) epidermidem tantum in ſiccas pustulas & ſquammulas mutent;

2) quæ pustulas humidas, albas, flavas, lividas, aquoſas, ſub epidermide producunt;

3) quæ purulentas easdem reddunt;

4) quæ cutim & epidermidem in ſquammas abire faciunt;

5) quæ ulcera in cute producunt;

6) quæ cutim & ſubjectum panniculum adipoſum exulcerant, pilos albos reddunt;

7) quæ ſimul cutim denſam, asperam, ſquammoſam, duram reddunt, dum ſubtus omnia exulcerantur. (*)

Horum omnium cutaneorum morborum (*Cel.* HABNIUS nunc ait) minus periculi, quam molestiæ ac fœditatis habentium, multi quandoque facile curantur, multi difficulter, nonnulli vix unquam.

Multum intereſt, noſſe, an ſit ſemper vitium ex corpore interno extrorſum repens, & ad cutim ſeſe deponens, an vero cum humoribus bonis ſit vitium pro-

---

(*) Occaſione inperfectæ hujus morborum cutaneorum enumerationis commendaſſe multum liceat opus egregium *Cel.* LORRY *de morbis cutaneis*; rem hanc omnem exactiſſime disquirentis; tum & *doctrinam de morbis cutaneis Cel. Viri* PLENCK; quam ante paucos abhinc annos in germanicum traduxi, additamentisque hinc inde nonnullis auxi. En tabulam ſynopticam dispoſitionis methodicæ operis *plenkiani*:

MOR-

proprium, aut epidermidis, aut cutis; in quo vitio humores pravi fiunt, non quia ita de corpore interno procedunt, ſed quia a vitioſa cute detinentur, coguntur que ut ſtagnent, adeoque ut corrumpantur.

Si eſſemus certi de hac re, ſaltem poſſemus tuto ſine multa mutatione corporis interni topica optima adplicare.

Un-

MORBI CUTANEI
dividuntur
in
Claſſes quatuordecim.

1) Maculæ.
2) Pustulæ.
3) Veſiculæ.
4) Bullæ.
5) Papulæ.
6) Crustæ.
7) Squammæ.
8) Calloſitates.
9) Excrescentiæ cutaneæ.
10) Ulcera cutanea.
11) Vulnera cutanea.
12) Infecta cutanea.
13) Morbi unguium.
14) Morbi pilorum.

CLASSIS I.

Maculæ.

Maculæ fuſcæ.

Lentigo.
Ephelis.
Fuscedo cutis.
Flavedo cutis.

Maculæ rubræ.

Gutta roſacea.
Stigma.
Erythema.
Lichen.

Mor-

Unguenta ſulphurata paſſim proſunt in ſpecie leviori; in pertinacioribus unguenta parata ex axungia quapiam, cum Mercurio vivo in aqua forti ſoluto: quibus rebus fere ſemper cedunt plures cutanei morbi per artem ſanabiles.

Verum id incommodi habent hi morbi, quodſi à cauſa interna procedant, ad cutimque curentur, longe tetriora mala naſcantur. Non laudabo hic Au-

---

Morbilli.
Scarlata.
Urticata.
Maculæ venereæ.
Eſſeræ.
Pſydraciæ.
Rubedo cutis.

Maculæ lividæ.

Ecchymoma.
Livor cutis.
Vibex.
Maculæ ſcorbuticæ.
Maculæ gangrænoſæ.
Petechiæ.

Maculæ nigræ.

Melas.
Melasma.
Noma.
Nigredo cutis.

Maculæ albæ.

Alphos.
Albor cutis.
Pallor cutis.

Maculæ incerti coloris.

Maculæ maternæ.
Maculæ artificiales.
Cutis variegata.
Cutis fucata.
Cutis unctuoſa.

CLASSIS II.

Pustulæ.

Pustulæ.
Scabies.
Variolæ.
Varicellæ.
Therminthus.

CLAS-

Auctores quosdam; nam fere exstat Auctorum Practicorum nemo, qui non referat truculenta passim exempla. Hinc ardor Medicorum ad adhibenda talia remedia parumper tepescit & retunditur.

Li-

CLASSIS III.

Vesiculæ.

Sudamen.
Miliare.
Hydatis.
Vesiculæ cryſtallinæ genitalium.
Uritis.
Zona ignea.

CLASSIS IV.

Bullæ.

Phyma.
Bullæ.
Pemphygus.

CLASSIS V.

Papulæ.

Vari.
Grutum.
Herpes.
Cutis anserina.
Tuberculum.
Phygethlon.
Elephantiasis.

CLASSIS VI.

Crustæ.

Crusta.
Eschara.
Scabies capitis.
Crusta capitis neonatorum.
Crusta lactea.
Tinea.
Lepra.
Mentagra.
Malum mortuum.
Exanthema labiale.
Exanthema subaxillare.

CLAS-

Liquor picis, aqua liquoris picis, unguenta cum liquore picis parata, abſolverent paginam omnem in multis cutaneis morbis; niſi agyrtarum audax inperitia triſtiſſima exempla quoque ſubpeditaret.

Hinc *Cl.* noſter AUCTOR potiſſimum laudat ſudorifera, veluti ex ſanguine eliminantia cauſam mali, & per poros cutis, una cum materie jam ad cutim ſtagnante & corrupta expellentia. Verum quia cruſtæ cu-

---

CLASSIS VII.

Squammæ.

Furfuratio.
Deſquammatio.
Exuvia epidermidis.
Porrigo.
Inpetigo.
Ichthyoſis.
Tyriaſis.
Asperitas cutis.
Rugoſitas cutis.

CLASSIS VIII.

Calloſitates.

Callus.
Cicatrix.
Clavus.

CLASSIS IX.

Excrescentiæ cutaneæ.

Verruca.
Cornua.
Hyſtricismus.
Condyloma.
Frambæſia.

CLASSIS X.

Ulcera cutanea.

Excoriatio purulenta.
Intertrigo.
Aphthæ.
Fiſſuræ.
Rhagades.

CLAS-

cuti innatæ ſæpe ſudorem inpediunt, oportet pannis fumo ſulphuris inprægnatis hanc crustaceam cutim blande fricare longo antea tempore.

Sæ-

CLASSIS XI.

Vulnera cutanea.

Excoriatio cruenta.
Sciſſura.
Preſſura.
Morſus.
Punctura.
Ictus ab inſecto.

CLASSIS XII.

Inſecta cutanea.

Phthiriaſis.
Helminthiaſis.
Malis.
Crinones.

CLASSIS XIII.

Morbi unguium.

Seline.
Ecchymoma.
Gryphoſis.
Fiſſura unguium.
Tinea unguium.
Mollities unguium.
Scabrities unguium.
Pterygium unguis.
Arctura unguis.
Deformitas unguis.
Lapſus unguis.

CLASSIS XIV.

Morbi pilorum.

Alopecia.
Calvities.
Hirſuties.
Xeraſia.
Trichoma.
Fiſſuræ capillorum.
Canities.

Sæpe purgantia hydragoga, cum unguento ſulphurato, vel cum ſulphureis frictionibus, brevi auferunt malum: ſæpe parum juvant.

Generales curas edidit quandoque Mercurius ad lenem ſalivationem datus.

Aqua picis ad pintam per diem epota.

Aqua marina ad pintam quovis mane epota; in cutaneis, in ſcirrhis colli, & œſophagi.

Decoctum antimonii & Mercurii hoc modo paratur:

℞. Antimon. crudi
Mercur. vivi ana ℔j.
Ligni guajaci ℥iij.
Ebull. aq. pur. per IV. horas, ſub finem adde:
Rad. glycyrrhiz. ℥j.
Ligni Saſſafras ℥j.
Infund. fervide per horam: detur colat. ℔iv.
Idem antimonium & Mercurius alteri decocto ſubficiunt.
Quater de die ſumat æger ℥v.

Vitiliginem albam pertinacem, lepræ ſpeciem, ſemel multa opera curavi in femina 30 annorum, per frictiones ſulphuratas quotidianas, & uſum copioſum internum ſulphuris, tum & varia interna remedia; quorum præcipua, lapides cancrorum ad unc. I. in pinta vini albi gallici tridui ſpatio adſumta, & interpolatis horum ſub uſu purgantibus hydragogis ac mercurialibus. Veruntamen phthiſi pulmonali brevi poſt curationem, lente, ſine prægreſſa inflammatione occupata, biennio circiter deinde periit. Ecquidem non potui ex artis principiis tutius agere, ſemper inter-

interpolando purgantia; verum animo nonnihil inquietus semper fui; quum cutanei morbi quandoque citius a cute recedant, quam ut totum virus ex sanguine expulsum sit.

Decocta lignorum cum æthiope minerali novi desperatum cutaneum morbum curâsse; sed, an non potius decoctis, quam æthiopi cura esset adscribenda, vehementer dubito.

Veteres videmus usos multis tum rodentibus, tum adstringentibus; sed neque felicitatem magnam inde in praxi vidi.

Cura sudandi in pertinaci malo, quam hic *Textus* noster commendat, tutissima videtur: sed præterea decocta antimonii & Mercurii, etiam potatam aquam marinam Vobis peculiariter commendo, quando videtis, rem pro voto non succedere, sed esse pertinacem.

Occasione hac communicabo Vobiscum historiam notabilem, usui quondam futuram Vobis.

Divitis cujusdam Opificis uxor quadragenariâ major, hysterica, cæterum sana, mensibus, tum ordine, tum copia laudabilibûs gaudens, medio Decembri 1751. molestum percipere incœpit pruritum ad pudenda. Ineunte anno 1752. me primum vocat; quum intra 2., 3., septimanas ille pruritus horrende crevisset, doloremque intolerabilem, quia a scalpendo minime abstinere posset, adjunctum experiretur.

Jam ante me Chirurgus domesticus plura dederat purgantia, ipsasque partes aquâ rosarum & sambuci, tum injectione, tum fotu, frustra conatus erat lenire.

Quum aliis in casibus meæ praxeos felix fuissem, speravi, & hic me futurum eodem modo Methodus hæc erat:

℞. Aq. roſar.
ſambuc. ana. ℥x.
ſacch. Saturn. ℈j.
M. ut partes continuo hinc foveantur.

℞. Rad. lapath. acut. ℥iij.
Ebull. ſ. q. aq. per horam; tum adde
Fol. alexandr. ℥ß.
Mann. ℥iß
⊖ polychreſt. ʒj.
Colat. ℥xx. det. uſ.
ut ſumat omni mane ter ℥ij; quo alvus perpetuo laxaretur; tum ad noctem bis, ter, ſumeret cochl. ſyr. diacod.

Hac methodo quum plures curaveram, putavi, & me hic adlaturum levamen; at fruſtra

Cœpit malum, poſt adhibita remedia per plures horas mitescere, & quotidie periodice ad ſtatam horam tanta cum ferocia redire, ut femina fieret fere furibunda. Dum mala quæcunque, olim perennia & incurabilia, incipiunt remittere & ad certas periodos ſe conponere; ut dolores validi & intolerabiles capitis, aliorumve membrorum, per corticem ſæpe curantur, inſtar febris topicæ; hinc, quum pruritus ferinus periodos adfectaret, & quia hyſtericæ temperies irritata hoc morbo ſolamen requireret, corticem dedi; qui etiam toti diatheſi hyſterica conveniebat. Sane per octiduum magna ſpes inluxit, dein iterum evanida prorſum. (An forte, *Cel.* HAENIUS in margine codicis hic notavit, corticem nimis parce dedi? crediderim.)

Conſulitur tunc veteranus famoſus Medicus, me inſcio. Is reſpondet, quo fundamento, neſcio, uſu ſe

ſe didiciſſe in prurigine palpebrarum moleſta aquam vitriolicam egregie juvare; eſſe inter ſtructuram pudendorum & palpebrarum convenientiam magnam: unde conſulebat, aquam ophthalmicam vitriolicam adplicare pudendis.

Adplicuere porro eam illico; verum in furias acta femina eſt, debuitque omnino ab illa aqua vitriolica abſtinere.

Tamen convenientia illa pudendorum cum oculis, à veterano Medico propoſita, altas animis egerat radices: hinc primo domeſticam aquam ophthalmicam adplicare tentant, infelici cum effectu. Immo vocant Medicum ophthalmicum, ut, qui curandis oculis celebrabatur, etiam morbum hunc pudendorum curaret: nam inter utrumque convenientiam magnam dixerat Veteranus: verum neque ille quid adtulit boni.

Ab aliquo tempore quum non adfuiſſem, iterum adveniam rogant. Quum enormiter doleret a remediis ſtimulantibus, à Medico oculario toti vaginæ adhibitis, ſedavi per aliquot dies malum injectu olei lini tepidi, & hauſtu opiato. Sedatum malum mox recruduit.

Cl. GAUBIUS conſulitur: is putat, eſſe parva inviſibilia animalcula, hanc partem obſidentia; inde abigenda unguento neapolitano, aliove mercuriali, & pulveribus ore adſumendis ex ſulphure & æthiope minerali.

His non juvantibus *Cl.* WINTERUS conſulitur; qui fere eadem, quæ *Cl.* GAUBIUS.

Interim tubercula labiis vulvæ & vaginæ anteriori parti innaſcuntur, quæ creſcentia pus fudere; numero erant abſceſſuli duodecim. Tamen ne hinc quidem

dolorum levamen; licet femina cæterum ſana ſemper, & debito tempore catamenia haberet.

Tandem adhibitum eſt ſequens remedium:

℞. ♁ crudi ℥j.
aq. fort. ℥ij.
hujus ſolutionis gtt. v. vj. viij. in unam unc. aquæ inſtillabantur & fovebantur inde partes.

Menſe Majo & Junio uſa eſt unguento facto ex

unguent. alb. camph. ℥ij.
——— nutriti ſine corpore ℥j.
♁. crudi ℥ß.
M.

Intereaque temporis mane & vesperi uſa eſt pilulâ cum uno grano Mercurii præcipitati albi.

Julio menſe ſumſit quotidie ℥xij. decocti antimonii crudi.

Malum igitur ab aliquo tempore paullo minus ferox, demum post ſeptem menſes incœpit fieri tolerabile admodum, & uſu continuo unguenti ultimi demum conticescere.

Cuinam remedio potiſſimum auscultaverit, dubium; ſaltem unguentum mercuriale cum decocto antimonii crudi fuere illa, quorum ſub uſu morbus curatus videtur.

Nunquam ecquidem adeo infelix fueram apud feminas Nobiles, quam apud hanc civem: tamen eſt caſus, qui Vobis in praxi poſſit obcurrere, idque in-

inter Nobilissimas; unde volui in illo enarrando paullo fusior esse. (*)

Cæterum satis prudentes eritis, ut cum hisce malis non confundatis pruritum illum, quem in locis

 pi-

(*) Apud *P.* FORESTUM *l.* 29. *obs.* 27. in *scholio* habentur duæ felices brevesque curationes ex RHAZE, hujus mali, per unguentum hoc:

℞. Lithargyrii auri ℥ij.

Conterantur & per diem mittantur in acetum forte; abjiciatur tum acetum & novum addatur, ad sextam usque vicem. Ponatur per quadraginta dies cum sale (marino credo, nam nil additur;) postea dissolvitur in mortario, cum aceti s. q.; inspissatur hac opera, & tunc per trihorium conterendo alternatim admiscetur aliquantulum olei violacei & aliquid aceti, in loco calido; tum additur

camphoræ ℈j.

Sed, sine tam multo labore, quo alii hic utuntur, FORESTUS *l.* 28. *obs.* 50. plures, etiam cum satyriasi, curavit:

℞. Litharg. auri, per 24. horas aceto forti inpositi, ʒj,
Olei violac. q. s.
ut agitando fiat molle linimentum: aitque, id arcanum fuisse italici sui Professoris. *de H.*

pilosis excitant, utroque in sexu, fœdi illi pediculi dicti inguinales & axillares. Hi abiguntur passim unguento neapolitano.

Hucusque de sudorem indicantibus; sed quid, si sudor nimius? Non adjecit BOERHAAVIUS, uti in sequentibus semper addit, quid agendum, si evacuantia nimis agant: ergo addam.

1) Ablatione stragulorum; 2) exitu ex lecto; 3) aëre frigidiusculo, sicco; 4) potu mucilaginoso & farinaceo; 5) derivatione aliorsum per alvum, urinas. 6) Dantur casus, ubi sudor nimius malus; tamen sanguis spissus, inflammatus, dilutione & saponaceis indiget, & sitis summa adest, & simul summa debilitas. Respondet hic BOERHAAVIUS *Aph.* 641. „Si vero valida sitis una comitetur summam debilitatem, tum vinosa, immo & sæpe spiritibus ditiora, prioribus miscenda, propinanda, tuto erunt." Dat in *Mat. med.* hanc formulam:

℞. Syrup. limon. ℥iij.
Spirit. vini puri ℥iß.
Vini rhenani ℥iv.
Aq. commun. ℥xiv.
M. D. S. Bibat pro potu.

Inl. COMMENTATOR hoc confirmat, 1) quia debilia vasa sic stimulantur, ne diffluant tenuiora liquida epota per lateralia vasa, & anasarcam, aut hydropem faciant: 2) leniter vasa adstringuntur, & roborantur, ne potus aquosi iterum sudore abeant, Adfert exemplum operariorum, qui fatigati & sudantes ♌ vini, aut juniperinum sumunt, & post aquosa bibunt; minus tunc a copioso potu sudantes. Loco ♌

℞ vini, ℞ citri, aurantiorum, meliſſæ, matricalis, dari poſſunt.

Infuſum ſalviæ cum vino, vel cum aqua, ſeu decoctum, egregie juvat homines cætera ſanos, ſed nimio ſudore diffluentes: tenues humores condenſat, laxa nimis vaſa adſtringit.

APOPHLEGMATIZONTA.

§. 1193.

Hoc explicui, dum *de læſo olfactu* ſermo erat.

§. 1194. 1) *a gravedine &c.* Non in omni gravedine, nam illæ inde irritantur, niſi fiat per primam ſpeciem apophlegmatizontôn, ſcil. per aquam calidam. Cæterum, ne quis erret, fortiora apophlegmatizonta irritantia membranam SCHNEIDERI in naribus faucibusque, cum levi inflammatione, ut in pleriſque gravedinibus fit, inflammationem augent, efficiuntque, ne gravedo coquatur, & ſpecie muci critice ſolvatur.

Verum, dantur tamen ſpecies gravedinum, coryzarum, catarrhorum, ſine inflammatione. Homines mucoſi ſunt, qui ſemel, bis, in anno totum ſyſtema narium fauciumque muco plenum habent, & pituitam

abundantem crisi quadam hinc excernunt ; ita ut per annum aut semiannum, denuo tolerabiliter gerant. Si vero solito anni tempore coryza deficiat, capite laborant & dolore gravante per omnia membra, disponunturque ad apoplexiam mucosam, aut lethargum.

Hinc capitis, quousque verum sit, coryzas, catarrhos a magno morbo præservare, ut in proverbio est. In his ultimis verum est, non in prioribus, quos inflammatio membranæ SCHNEIDERI ex frigore capto prehendit.

Sternutatorio morbo; quando vel ab acredine salsa humorum, vel a pulvere hellebori nigri, aliove acri, aut pulvere, aut vapore, violenta sternutatio sequitur.

Pure per nares destillante; quod certo quidem modo fit, cocto catarrho; verum maxime in vitiis narium inflammationem sequentibus, neque adhuc cum corruptione integra membranæ ossiumve, stipatis.

Morbis oculorum lacrymosis; dum nos gravedo corripuit, tumet ita membrana narium, ut canalis nasalis nequeat se intra nares exonerare. Hinc, tumente sacco lacrymali & ductibus lacrymalibus, usque ad puncta lacrymalia, lacrymæ ultra non possunt absorberi, ideoque & oculos replent, & juxta genas defluunt. Apophlegmatizonta tunc indicantur, ut referatâ hac viâ lacrymæ denuo fluant; quò oculi ab inflammatione præserventur.

2) *a temperie ægri &c.*; ut mox dixi.

3) *a revulsione facienda a pulmonibus &c.* Membrana narium fauciumque eadem est cum illa, quæ, glottidem intrans, per totam superficiem aëream pulmonis continuatur. Hinc, si multum muci, aut acris seri, per membranam narium evacuetur, forte

hoc

hoc revellitur a membrana laryngis & pulmonis: maxime id juvare poteſt, ſi tota membrana hæc ſit inflammata.

1) In *brancho*, ſive coryza cum raucedine; a qua neglecta facile peripneumonia fit.

2) In *peripneumonia*; maxime ſi nares ac fauces ſiccæ ſint. Ars hippocratica jubet, hanc ſiccam narium & faucium membranam humectare, ut eo verſus duci pars quædam materiæ poſſit.

3) In *phthiſi*; eamdem ob cauſam: juſſa ſunt HIPPOCRATIS, a Modernis fere neglecta.

4) *Gravedine pulmonali*; quando catarrhus mucoſus eſt, ſine raucedine.

§. 1195. *Excitatur fotu, vapore, vel decocto per nares adtracto*; aqua calida, ſpongiâ admota ad nares, ut vapor inde continua inſpiratione introducatur in nares faucesque: eadem aqua calida ſimplex; ſive lacte mista, ſive cum radice althææ ſimilibusve emollientibus decocta, cava manu excepta, inſpirando in nares adducta, perque fauces iterum exploſa, multum hic juvat: humectatur enim hinc membrana tota, & continua adplicatione inflammatio ejus emendatur, ut coryza citius maturescat. Hinc talis fotus convenit in gravedine, coryza, brancho, peripneumonia, phthiſi. Convenit etiam in nimia ſternutatione. Caſus viſi ſunt hominum, qui ad mortem ſternutâſſent ab helleboro, niſi tali emolliente & calido fotu, ac adtractione pulvis hellebori ſublatus fuiſſet, & membrana contra ejus acrimoniam defenſa: humectatione tali etiam plus muci prodit ad involvendum.

2) *Ejusdem melle, aut ſaccharo paullo acrioris redditæ*: mel ſemper habet quid ſtimulans: ipſum ſaccharum, ſal eſſentiale, facit ſtimulum. Unde, ſi tenax

nax nimium fit mucus, ftimulo tali aquæ addito fit quafi fapo abftergens. In nimio tenaci aut muco, aut pure; in tenacitate materiæ in ozœna narium, prodeffe hæc poffunt.

3) *Ipfis his herbis viridibus contortis, ficque in nares inditis:* betonica fic contorta & indita, irritando prolicit copiam magnam feri & muci, in mucofis corporibus. Betonicæ foliis convolutis & in nares inditis, utuntur illi, qui volentes tabaci ufum relinquere, fic bis, vel ter in feptimana muci & lymphæ copiam magnam proliciunt. Confueverant enim ope tabaci mucum multum & nimium fæpe per nares excernere; relinquentes tabacum excretio confueta facit caput hebes, dolens, aliaque mala. Betonica reftituit hæc, primo bis ter in feptimana, dein femel, ufurpata.

4.) *Omni ftimulo acriori, ut faccharo cando,* quo folo, inpulverem redacto, multum muci excernitur; ftimulo enim leviter excretionem promovet.

5) *Sale marino, ammoniaco, pulvere antimonii, aut femicauftico ex tabaco acerrimo;* ut omnes experimur a pulvere tabaci, quo folemus copiam notabilem muci quotidie per nares derivare; quæ derivatio demum ita in alteram naturam vertitur, ut tabaco carentes languescamus, & fpiritum vix ducere per nares poffimus. Si vero quis confuetudinis pertæfus illico eam mutet, poteft inde in magnos morbos incidere. Novi virum litteratum, qui hac de caufa in incipientem apoplexiam cadens, fere mortuus fuiffet, nifi noti ejus Medicum monuiffent abrupti cito tabaci ufus: unde Medicus inter alia remedia quoque apophlegmatizonta naribus continuo injecit, pulveresque infufflavit; hinc factum id, ut, prodeunte plurimo muco, mox levaretur.

§. 1196.

§. 1196. *Siſtitur*, ſi nimia ſit, maxime ſi fortis ſternutatio comitetur, & deſtillatio acris

1) *lacte*, involvitur enim inde omne acre, irritans membranam ad excretionem & ſternutationem;

2) *Suffumigiis blandis*, quibus nimis flaccida & mucoſa membrana aperiatur, detergeatur, roboretur. Cæterum, uti dictum eſt, abuſus nocent: unde, ubi nimis, ſenſim paullo minus tabaci ſumendum.

§. 1197. Viro bis in anno lethali fere angina laboranti Boerhaavius ſuaſit, ut ad mali præludia olibani vaporem naribus inhalaret, ac omni veſpera dormiturus parum nitri linguæ inponeret. Nunquam poſtea malo hoc laboravit.

SIALOGOGA.

§. 1198.

Evacuatio ſalivæ magna & artificialis indicatur 1) *a criſi tali;* ut in confluentibus variolis, quando, ut ſæpius jam vidimus, natura cum eruptione variolarum, aut brevî post, fortem & continuam ſalivationem movet, usque ad exſiccationis inchoamenta. In tali caſu per collutiones emollientes oris, cum continuo potu emol-

emolliente naturam juvamus. Verum, talis crifis non in omni epidemicorum fpecie: erat in fpeciebus variis tempore SYDENHAMI. Ter autem Ipfe epidemicotatis variolis interfui, in quibus paffim omnes a confluentibus curabantur, fine crifi per falivationem percepta.

2) *A fingulari natura morbi, hærente inprimis ad glandulas;* ftrumas, induratas parotides, bubonesque, fcirrhos quoque mammarum voluere falivatione mercuriali curare; fed in obfirmatis fcirrhis res tentata non fucceffit; hæret ibi materies jam extra circulationis territorium. Idem tentavêre, fi materies morbi hæreret ad *membranas adipofas*, in vitiligine illa, quæ dicitur lepra Græcorum, fed fine effectu. Commendant & in elephantiafi; tamen hæc habetur paffim incurabilis. Indicatur cum effectu in lue venerea, qua falivatione tunc quinque, fex libræ putridi liquoris de die exeunt ex corpore, per quatuor, fex, octo feptimanas, & veteribus expulfis humoribus, oleoque corporis omni, jam homo & macilentiffimus fit, & novis omnino repletur humoribus.

3) *A natura morbi epidemici;* ut nonnunquam vifum. Amftelædami talis quondam epidemicus morbus fuit, in quo fervabantur nulli fere, nifi qui falivarent.

Veteres plura de his fcripfere; videte SENNERTUM *Tom.* 3. *l.* 2. *c.* 9.; P. FORESTUS. *l.* 14. *obf.* 23. temporum epidemicorum meminit, v. g. anni 1565. quando per tres menfes frequentiffimæ falivationes erant, malæ, quas auferri oportebat: verum & focrûs fuæ & alius feminæ meminit, quibus vera crifis ptyalismo ingenti contingeret.

§. 1199. *Corpus eo præparatur &c.*; ut adfit liquidi copia multa, & quæ hic fimplicia laudantur, ea vim

vim habent ſanguinem adtenuandi, ut ſit ad ſalivationem aptior. Hinc, ſi criſis per talem evacuationem fieri debeat, decocta bardanæ, ſcabioſæ, parietariæ, chinæ proſunt. Si intentio ſit, per Mercurium ptyalysmum tentare, præſtat, per 1. 2. ſeptimanas corpus inplere decoctis talibus, additis ſarzaparilla, ſaſſafras, ſantalis; ſunt adtenuantiſſima.

§. 1200. *Excitatur* 1) *collutionibus oris;* nam ſic omnia oscula laxantur. Si quis ſanus aqua tepida ſæpe os colluat, invenit, ſalivam copia ſibi maxima proritari; donec nimis diu faciendo vaſa omnia exhauriat, & exſiccet.

2) *Manducatione lenta &c.;* hinc ſaliva multa prolicitur, ſi indicetur. Si quis vero ad gratum oris halitum perpetuo his ſimplicibus, vel factis ex iisdem, qui proſtant, paſtillis, utatur, ille penitus exſiccatur. In aula gallica quondam mos invaluit inter Aulicos, ut maſtichinos paſtillos ore continuo volverent, ut gratum halitum haberent; verum ſputatio ſalivæ frequens exſiccavit omnes, reddiditque melancholicos: unde merito Melancholicos HIPPOCRATES vocavit σιαλογες *Epid.* 2.

3) *Hauriendo vapores acres &c.* ut ſtimulo excitato in ore undique adfluant humores, more conſueto ad omnem ſtimulum adplicatum.

4) Optimum eſt, ſi vini emetici unc. 1. aquæ pinta 1. miſceantur; ſumatur cochleare omni bihorio vel trihorio. Hinc vomitus non excitatur, ſed levem permanentem nauſeam producit, unde ſalivatio perpetua. Scitis enim, ante vomitum criticum nos obſervâſſe in SEMEIOTICIS ſalivationem præcedentem; ita & a vomitorio mox acturo percipiunt homines prægreſſam ſalivationem. Si quis purgans cum horrore ceperit,

&

& quasi evomiturus est, os ipsi aquâ repletur, etsi etiam vomitus non sequatur. Vinum igitur emeticum, ita aqua mistum, est quandoque egregium deobstruens, modo leves nauseas, nullos vomitus, ciens: diuturno tempore continuetur: habet aliquid simile actioni kermetis mineralis, a quo etiam multi habent nauseas.

5) *Iis, quæ &c.* Hæc nunc ratio salivationis mercurialis, variis intentatæ præparatis. Hæc vel ore adsumuntur, vel specie unguenti corporis partibus musculosis adfricantur, vel formâ vaporum excipiuntur; in calida atmosphæra, in corpore bene repleto humoribus, tunc tantum salivæ, quantum volumus, educimus. Varia hæc præparata ex *Materia medica* nostis.

§. 1201. *Nimia salivatio minuitur &c.*: in principio videtur fere augere ptyalysmum, sed sedando sensim inpetum, minuit illum.

2) *Sedando inpetum &c.*; hinc enim adtenuati humores spissescunt & acrimonia metalli involvitur.

Addito prudenter diacodio, vel opio; ut omnis vis humorum minuatur. Verum contigit mihi, ut, dum opio voluissem sistere ptyalysmum mercurialem nimium, ex obposito augerem. Reseratis viis aliis per opium, natura ad viam maxime patulam in ore suum inpetum convertebat. Hinc cura illa per opium anceps est: sistit quandoque salivationem; promovet aliquando.

3) *Revellendo ----- ubi tamen summa prudentia opus:* vidi Mercurio ad alvum determinato libras sanguinis exivisse; plures novi inde mortuos. Unde durante salivatione semper gaudemus, alvum rarissimam esse. Nobilis Britannus se Chirurgi leydensis, natione Galli, curæ ad ptyalysmum submiserat: salivatio erat violentior quadam die: dabat Chirurgus purgans mane;

pur

purgatur violente inde: vocatus ad vesperam BOERHAAVE vidit nobilem juvenem mori. Ergo, ſi tempus ſit, ut homo a ſalivando ceſſet, oportet alvum enematibus, aut tantum pauca manna atque caſſia, laxam ſervare, ut poſſit leni vi eo duci materies: cavendum autem, ne tota vis Mercurii eò ruat: ſi eò ruerit, opiatis largis opus eſt.

Verum in praxi videmus ſæpe, fieri ſalivationes nonnunquam horrendas a diſſolutione humorum. Vidi hoc in vidua ſeptuagenaria, quæ, ac ſi Mercurio uteretur, ſalivabat: incraſſantibus & obtundentibus, interpolando purgantia, vincebam quidem ptyalysmum, & conabar emendare tenuitatem humorum, ſed incaſſum omnia; nam hydropica facta eſt ex eadem cauſa, & putredine aquarum periit.

Eſt & ſalivatio ſæpe in dentitione infantum. Oritur ab inflammatione gingivarum; unde tunc undique humores ad diluendum adpellunt: diarrhæa oritur a continua deglutitione hujus abundantiſſimæ ſalivæ: hæc non eſt purgantibus curanda, ſed tantum remediis gingivas demulcentibus, & leniſſimis paregoricis.

HOLLERIUS *in Aphor.* 3—24. „Noſtris pueris raro accidunt aphthæ, quia gallicanarum matrum & nutricum frigidius eſt lac & humidius. Sed aphtharum loco puſtulas habent & ulcera ſerpentia per totam faciem, per caput, poſt aures, & multam præterea ſalivationem." Curabat mellis roſac. ſyrup. violar. ana ℥j. ſpir. ſal. dulc. ʒij., continuo ori adplicando. Scorbutica ulcera oris idem faciunt; ſimiliter curantur, vel aliquando illitu unguenti ægyptiaci, & adplicatione adſtringentium.

---

* *
*

Capiti DE URINA UT SIGNO *adpendicis* loco ſubjunxi tentamina recentiſſima cum lotio humano capta ex Tractatu: Phyſikaliſch-chemiſche Unterſuchung der thieriſchen Feuchtigkeiten von J. A. Weber, ꝛc. Tübingen, 1780. Conſultum omnino videtur, ut huic ſectioni nectantur, eodem ex fonte petita, verſa & prioribus non minus notatu digna, experimenta, ac animadverſiones circa SALIVAM.

Fontes liquidi hujus, analyſi chemicæ jam ſubjiciendi, *Cl.* AUCTOR primùm ait, Anatomico cuivis noti ſunt. Conſtat, ſalivam ſecerni 1) per *glandulas maxillares* ex ſanguine, per *ductus warthonianos* in os effundi; ſecerni 2) per *glandulas parotides*, atque ope *ductuum ſtenonianorum* ſcaturire in oris cavum; 3) demum ex *glandulis* prodire *ſublingualibus*.

Præter ſalivam, ex hiſce fontibus principibus provenientem, alia adhucdum obcurrit ſalivæ ſpecies, viscidior quidem priorî, ac mucoſa magis, orta ex innumeris glandulis labialibus, palatinis, lingualibus, e. ſ. p.

Dum homo in ſtatu verſatur naturali, ſano, ſaliva nunquam non in os ſecernitur. Adfluxus hicce, dum loquimur, augetur, magis adhuc dum manducamus; quum glandulæ ſalivales muſculis interjectæ ſint. Situs hic

hic ſalivalium glandularum ſatis demonſtrat, liquidum hoc deſtinatum eſſe, ut, ceu neceſſarium quid, admisceatur cibis, minime vero humoribus excrementiis fore inferendum.

Ex chemico & phyſico ſalivæ examine patebit, eam vi craſeos principiorum ſuorum pro ſumme eſſentiali ac neceſſario in œconomia animali liquore habendam eſſe.

Tentamen I. Inmiſit *Cl.* Weber retortæ vitreæ, duarum menſurarum capaci, uncias decem ſalivæ, matutino tempore, jejuno prorſum ab omni cibo, aut potu, corpore collectæ. Ne forſan ſaliva hæc putredinis quemdam ſubiret gradum, in loco frigido tamdiu fuit adſervata, donec decem unciæ forent obtentæ.

Retorta balneo arenæ inpoſita, nexum firmiter excipulum; operatio calore leniſſimo inſtituta, quum alias plurimum intumescere ſolet calore majori torta ſaliva, adeo, ut, lotii humani adinſtar, collum ampliſſimæ retortæ transſcendat, & irritum reddat experimentum.

Lentiſſime ſucceſſit operatio; tum, quod calor requiſitus ad deſtillationem, foret lenis; tum, quod aquoſum principium in ſaliva cum pinguibus ejusdem partibus ſat arcte nexum ſit.

Quæ primum in excipulum transgreſſa fuerunt fluida, odore carebant omni, ac ſapore: omnia, queis ſubjiciebantur, pericula chemica non niſi aquam demonſtrarunt puram.

Quantum poſſibile erat, laticis hujus aquoſi, calore nunquam non leniſſimo, fuit evocatum, donec reſiduum ad ſiccitatem videretur deductum. Latex omnis obtentus æquabat uncias octo cum ſex drachmis. Adplicatum jam retortæ aliud excipulum.

Auctus calor balnei: natæ in collo retortæ guttæ ſubflavæ, collectæ in excipulo, ſex drachmarum doſin exhibuerunt.

Spiritum volatilem alkalinum fluidum nunc defcriptum odore retulit; fyrupum violarum colore tinxit viridi; efferbuit cum acidis; cum acido muriatico concre in fal vit ammoniacum.

Diftingui poterat liquido eidem innatans tantillum olei, nonnihil flavicans, odore empyreumatico infectum.

Maffa in retorta refidua, texturæ rarioris, levis, friabilis, fubgrifea, unciam fere dimidiam æquabat. Soluta in aqua pura; feparatum, ope chartæ emporeticæ, liquidum limpidum ab admista terra, in acido nitrofo vix non ex integro folvenda.

Qui chartam transierat liquor falfum in lingua excitavit faporem; folutam in acidis Lunam, folutam cerusfam, inde dejecit; in Lunam illam corneam, hanc in Saturnum corneum

Admistus folutioni Mercurii fublimati corrofivi, fubflavescentem produxit colorem.

Solutioni vitrioli Martis, folutioni vitrioli Veneris inftillatus, præcipitatum dedit, colore albo donatum.

Tent. 2. Miffæ per chartam bibulam unciæ decem falivæ; expofitæ tum calori leni in vitreo puro vafe, cujus orificium epiftomio chartaceo obferatum.

Elapfis fex octove diebùs, liquor turbidus, antea, aquæ inftar, diaphanus: odor maxime naufeofus, volatilis, in fundo vafis nonnihil fedimenti.

Saliva hæc putrescens fubmiffa deftillationi, uti in *Tent.* 1) ex retorta vitrea, eadem encheirefi, ope ignis plurimum remiffi.

Expulfâ folum unciâ unâ liquidi, fejunctum excipulum; nexum aliud.

Liquor evocatus fpiritum debiliorem alkalinum retulit; omnibus etiam inftructus fpiritûs falis alkalini volatilis, ex urina putrida per deftillationem obtenti dotibus.

La-

Latex insequens ab aquâ pura vix diversus. (*)

Massa in retorta residua, phænomena exhibuit, quæ in *Tent.* 1. fuerunt adnotata.

Tent. 3. Unciæ decem salivæ recentis mistæ cum uncia una calcis vivæ; unde illico extricatus odor volatilis, nares fortiter feriens. Facta miscella in retorta vitrea, ut confestim adponi posset excipulum.

Ope caloris moderati expulsa uncia una, nonnihilque magis, humidi, cum acidis quidem non luctantis, cætera vero omnibus alkalini spiritûs fortioris dotibus prædìti.

Residuum id peculiaris obtulit, quod, in aqua solutô hoc, separatum denuo per filtrum liquidum ad fundum deponat, si sal jungatur alkalinum, terram albam, in acido nitri, non vero in acido vitrioli, referandam.

Tent. 4. Destillata saliva prorsum putrida ex retorta vitrea, calore leni, donec prodiens liquidum nullum amplius spiritûs alkalini præberet indicium.

Sejuncto hoc omni, residuo admista uncia una calcis vivæ; conquassata miscella denuoque destillationi conmissa, excipulo alio addito.

Obtenta sic uncia adhuc semis spiritûs alkalini sat fortis; priori, qui abs addita calce viva expulsus, fortioris; eâ solum intercedente differentiâ, quod hæc effervesceret cum acidis, tranquillum illâ ineunte connubium.

Tent. 5. Saliva recens mista cum aqua calcis saturata, recenti; dejecta inde calx.

(*) Verba Auctoris sunt: der folgende Liquor war nicht viel mehr, oder weniger, als Wasser.

Idem oritur phænomenon, ſi ſaliva putrida adhibeatur experimento.

Tent. 6. Sacchari Saturni, ſive acetô deſtillatô, ſive acidô nitri parati, ſolutio aquoſa, inſtillatâ ſalivâ, etſi putredinem nondum paſſâ, Saturnum corneum magna copia dimittit.

Tent. 7. Solutio Lunæ, aquâ forti facta, clarificata, cum ſaliva recenti miſta; eâdem, uti plumbum, dejicitur ratione, Lunam corneam dimittens ex amplexibus.

Tent. 8. Mars ex ſolutione aquoſa vitrioli viridis, per additam ſalivam recentem, præcipitatur.

Tent. 9. Solutio etiam aquoſa vitrioli cyprii per ſalivam recentem turbida redditur; elapſo aliquo temporis intervallo ex albo-griſeum præcipitatum ruit ad fundum.

Tent. 10. Solutio aquoſa ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci (Lakmus) per ſalivam recentem non mutatur.

Tent. 11. Miſti cum ſaliva recenti violarum ſyrupi color illico non mutatur; elapſis aliquot diebûs color elegans ſyrupi cæruleus mutatur in novum, inter viridem & cærulum dubium.

Tent. 12. Saponis in aqua ſolutio per ſalivam non mutatur.

Tent. 13. Solutio aquoſa ſcoriarum reguli antimonii, per chartam emporeticam depurata, ab addita ſaliva non adficitur.

Tent. 14. Saliva recens per chartam emporeticam filtrata, miſta cum ſolutione ſalis alkalini fixi, (*) non

(*) AUCTOR ait: mit einem Liquor von fixem Laugensalze; an ſo-

non efferbuit; ſaliva turbida, nonnihil viscidior reddita; demum flocculi fundum petierunt vaſis.

Additum miscellæ acidum nitroſum, expulſis jam flocculis albis; diaphana inde reddita, ſoluti flocci.

Idem acoris vitriolici, cum ſaliva eadem mista juncti, effectus; ea ſolum disparitas, quod miscella post aliquod tempus denuo redderetur ſponte ſuâ turbulenta.

Tent. 15. Saliva recens miſſa per chartam bibulam, cum aliquot guttis olei vitrioli mista, ſedimen album deponit, acido nulli patens.

Tent 16. Saliva recens leni calore ad mellis conſiſtentiam inſpiſſata, cum oleo vitrioli (qua doſi? *de W.*) in retorta vitrea mista, ſub initium leniori, tum majori æstu torta, dimittit ſpiritum ſalis muriatici, cum ſale alkalino vegetabili ſal digestivum, cum alkali minerali ſal muriaticum, genuinum, cum alkali volatili ſal ammoniacum, largiens. Notandum ſimul, olfactum detegere quoque ſpiritum ſulphuris volatilem.

Tent. 17. Mista ſaliva pellucidiſſima, recens, cum ſpiritu alkalino, ope cinerum clavellatorum ex ſale ammoniaco expulſo; nata quidem nulla effervescentia, aut lucta liquorum, ſenſim tamen turbulentia enata, miscella opaca reddita; terra alba fundum vaſis petiit.

Terra hæc in acidis ſolvitur; ſolutio tamen per oleum vitrioli facta, diaphana non manet, ſed uti in *Tent.* 14. (per errorem typi *Tent.* 13. hic citatum) dictum fuit, ſeſe gerit.

N 4 *Tent.*

ſolutionem aquoſam ſalis alkalini fixi *vulgaris*, *magis* aut *minus* ſaturatam, an ſpontaneum illius deliquium, oleumve ſic dictum tartari per deliquium, intellexerit, ex voce hac generali non patet. *De W.*

Tent. 18. Per ſpiritum ſalis ammoniaci volatilem, qui ope calcis vivæ expulſus fuit, hinc ipſe cauſticus eſt, ſalivæ recenti admistum, nulla producitur præcipitatio, nil mutatur.

Tent. 19. Saliva exſiccata, cum anatico pondere cinerum clavellatorum depuratorum mista, tum ad requiſitum gradum calcinata, lixivium præbet phlogisticatum, Martem in cæruleum berolinenſe dejicientem.

Tent. 20. Adſeruerunt aliqui, quodſi aurum ac Mercurius cum ſaliva terantur, aurum ſolvi, Mercurium figi; utrumque mihi non ſucceſſit.

Tent. 21. Cibi maſticati, aut cum ſaliva remisti, tumque in vitreo vaſe adſervati, calore leniori citius multo abeunt in fermentationem, aliîs, ſine ſaliva addita fermentationi ſubjectîs.

Tent. 22. VERHEYENII experimentum imitatus miscui partes duas farinæ triticeæ cum parte una ſalivæ; partes duæ aliæ farinæ hujus cum aqua pura redigebantur in paſtam: utraque miscela, vaſi vitreo conmiſſa, exponebatur leni calori: miscela prior citius multo fermentationem ſubiit alterâ.

Tent. 23. Saliva recens cuprum ferrumque ſolvit, ſi metalla hæcce per aliquod temporis ſpatium in illa adſerventur.

Tent. 24. Saliva recens cum oleo in vaſe vitreo probe conquaſſata, liquidum exhibet, lac adſpectu referens.

Idem oritur phænomenon, ſi panis, butyro, aut pinguedine, inunctus, diu maſticetur.

Con-

Consectaria

ex tentaminibus cum saliva institutis.

Auctores multi salivam, uti & bilem, pro substantia habuerunt, saponi analogam; pro liquido scilicet sumserunt, ex sale alkalino partibusque oleosis exactissima crasi junctis, conposito. Adsumserunt hoc de omnibus illis corporibus, quæ apta nata sunt, oleosas partes cum aquosis uniendi; atque hinc sensu proprio liquorem vocant saponaceum.

Attamen per omnia mea tentamina nullum in saliva deprehendere potui sal alkalinum fixum, cum partibus pinguibus, oleosis, nexum, seu iisdem ligatum; multo adhuc minus prorsum liberum, ac nullo alio corpore mistum, ex saliva sejungi valet.

Sed & sal volatile alkalinum, in saliva manifesté adeo demonstrandum, partim acido, partim fixo sale ligatum est. Quodsi enim saliva sapo foret; seu, si salia alkalia fixa & volatilia in eadem pinguis aut olei ope mutuo soluta essent, miscella hæc, uti in sapone, sive volatilî, sive fixô sale alkalinô facta sit, disjungi deberet, quamprimum adderetur corpus, majorem adfinitatem cum salibus alkalinis fovens, quam quæ salia hæc inter ac pingue, seu oleum, intercedit; sal nempe acidum. Id vero non contingit. Nulla obcurrit experientia, ubi sejunctum ex saliva in conspectum prodiisset pingue quoddam corpus, post miscellam salivæ cum sale quodam acido.

Ex tentamine primo, quod exhibuit, per residuum a destillatione salivæ, in aqua solutum, argentum & plumbum in aqua forti soluta dejici, in solutione aquosa Mercurii sublimati corrosivi colorem subflavescentem excitari, demumque ex solutione etiam vitrio-

li ferri ac cupri præcipitatum album exturbari; certò concludendum videretur, in capite hocce mortuo, hinc & in ipſa ſaliva, ſal contineri alkalinum fixum.

Plane tamen erronea foret hæc ſequella; præcipitatio ſiquidem argenti atque plumbi ex aqua forti debetur ſali muriatico, ſeu acido muriatico, in ſaliva contento; aut ſali ammoniaco, quod ſaliva pariter recludit, uti ex dicendis patebit. Demonſtratur hoc ex eo, quum ambo illa metalla per caput idem mortuum dejiciantur in Lunam corneam ac Saturnum corneum.

Erroneum pariter foret, ſi quis adſumeret, præcipitatum ex vitriolorum ſolutione obtinendum produci a ſale alkalino fixo, in capite mortuo ſalivæ contento.

Præcipitatum hoc debetur alteri cauſæ, prout etiam ex ſubſequentibus elucescet. In ſaliva adeſt terra calcarea, per acidum muriaticum ſoluta: terra hæc calcarea unitur cum acido vitriolico vitrioli in gypſum, quod fundum petit vaſis; quum nil adſit, a quo gypſum hoc ſuſtineretur ſolutum.

Acidum autem muriaticum, partim, vel & ex integro, terrâ calcareâ privatum, ſolvit metallum, quod per terram calcaream ex ſalibus vitriolicis fuerat dejectum.

Unicum phænomenon, quo veſtigium ſalis cujusdam alkalini fixi in ſaliva contenti indicari adhuc poſſet, illud eſt, quod in ſolutione Mercurii ſublimati corroſivi aquoſa color aliquantum flavicans generetur; quod tamen & inde venire poterit, ſi terræ calcareæ quid ab acido ſuo ſecedere queat, à quo antea in ſaliva hærebat ſolutum, ac ſi terra hæc per ignis æstum in ſtatum cauſticitatis deducatur: quod quidem in deſtillatione ſalivæ, inprimis dum ſub finem ignis vis inten-

tenditur, haud inpoſſibile eſt; quum idem adpareat, ſi ſolutio terræ calcareæ per acidum muriaticum igne violentiori deſtilletur. Secedit tum acidum muriaticum a terra calcarea, atque terra hæc æſtu continuato cauſtica evadit.

Ex reliquis phænomenis deſtillationis hujus patet, 1) partes conſtitutivas ſalivæ arcte ſatis invicem necti, ac ne aquam quidem lubenter inde recedere: 2) aquoſa liquida maximam partem craſeos ſalivalis conſtituere: 3) in ſaliva contineri partes oleoſas, ſalque alkalinum volatile.

Interim tamen evictum nondum eſt, quo corpore ſal volatile alkalinum, ſub finem demum deſtillationis, igne admoto vividiori, craſin ſalivalem relinquens, in ſaliva ligetur? Ligari autem quodam corpore, certum eſt, alias enim ad initium operationis, ante aquoſa adhuc liquida, prodiiſſet extricatum, & ſub primam caloris actionem petiiſſet excipulum: ſal volatile alkalinum in corporibus, unde fugatur, delitescere naturaliter; ignis æſtu, opeque miſcellæ aliorum corporum nullô pactô productum; inter Chemicos hujus ævi eſt evictum.

Sal alkalinum volatile in corporibus ligatur:

1) per acidum vitriolicum,
2) per acidum muriaticum,
3) per acidum vegetabile,
4) per acidum nitroſum.

Ab acido primo ſal alkali illud ſponte, ſola propulſum ignis vi, recedit; aſt nullum in ſaliva demonſtrari valet acidum vitriolicum.

Si cum acido nexum foret muriatico, una cum hocce acido pariter petiiſſet ſumma, ſalque ammoniacum adfixiſſet collo retortæ; quum corpus nullum adſit,

fit, quos miſcellam hanc ſpiritûs alkalini volatilis cum acido muriatico poſſet disjungere.

Si autem ſal hoc volatile nexum eſſet acido vegetabili, ambo ſimul, unà cum liquidis, deſtillatione forent in excipulum propulſa.

Cum acido demum nitroſo unitum ideo eſſe nequit, quum miscella hæc in retorta detonationem excitâſſet.

Quodſi ſal alkalinum volatile, ceu ſapo ſtarkeyanus, ſeu ligatum partibûs oleoſis, delitesceret in ſaliva, id inde patere deberet, ſi admisceretur ſalivæ acidum; tum enim deconponenda eſſet talis unio, ſal volatile amplecteretur acidum, atque oleum incumberet ſummitati liquidorum ſalivalium.

Vel ex hisce jam elucet, ipſas oleoſas partes ope ſalium alkalium cum aquoſis in unum corpus in ſaliva non jungi; uti quidem credere quis poſſet, & revera creditum antea fuit: ſal enim alkali fixum, ut *fixum*, in ſaliva non deprehenditur, & quodſi etiam adforet, craſis ſalivæ per adjunctum acidum, uti diximus, mox deconponeretur.

In Diſſertatione mea *de fermentatione* quæſtionem propoſui — — quo vinculo in alkohole oleoſæ partes cum aquoſis nectantur? atque demonſtravi tum argumentis vero valde ſimilibus, vinculum hocce nil niſi aërem fixum poſſe conſtituere.

Hoc ipſum ligans & in ſaliva adſumi debet, non quidem ex eo, quod nullum aliud inveniri ibidem queat; ſed quod cernamus, in fermentatione corporis cujusdam ad usque putrefactionem nunquam non ſejungi inde aërem, atque prout hæc recedit, non ſolum liberari ſal alkalinum volatile, ſed & terram partesque oleoſas ex liquido ſenſim extricari.

Aër

Aër hic exacte adeo cum corporibus est unitus, ut ope antliæ pneumaticæ extrahi, adinstar aëris communis atmosphærici minime inde queat: solus calor aptus natus est, ut illum sensim vinculîs suîs exuat, elasticum reddat, ac expellat. Quod vero aër remissius non nisi sensim perficit, id ipsum candescentiæ ignis citius præstat; aërem fixum illico in motum deducit, prorumpit hic ex corporibus, atque salia volatilia alkalina, una cum oleosis partibus, simul fugiunt liberata.

Aëri nunc dicto tribuenda pariter est maxima dispansio, quæ sub destillatione cornû, aut ungularum, ut sal inde obtineatur volatile alkalinum, observatur. Rarefactio hæc tanta est, ut, maximîs licet excipulîs, vapores, hac sub operatione prodeuntes, coërceri colligique nequeant. Non tamen adeo violenta amplius est, dum alkali volatile, per destillationem cornuum jam obtentum, rectificatur.

Aër itaque fixus nulla ratione pro *petitione principii* habendus; corpus constituit verum essentiale in humoribus humanis aliisque corporibus: sine aëre fixo corpus non foret id, quod revera est, atque deperditione illius corpus, jam tardius, jam velocius, in corruptionem (*) tendit; prout nempe aër hic tardius, aut velocius ex crasi corporum evolvitur.

Secundum experimentum demonstrat præsentiam salis alkali volatilis in saliva: salia enim alkalia volatilia non per putrefactionem primum produci, sed vere in corporibus existere, in quibus post putrefactionem

---

(*) Hæc verba in libello AUCTORIS denuo desiderantur.

nem, & hac durante, deprehenduntur, evictum nunc jam satis habetur.

Tertium experimentum indicat, per calcem vivam sal alkali forte ex saliva recenti liberari; quod tamen solutiones nullas terrarum in acidis factas præcipitat.

Concludendum, secundum principia vulgaria Chemiæ, hinc foret illico, in saliva verum sal ammoniacum recondi: quum tamen per tentamen primum, mediante igne vivaciori sal ejusmodi non obtinuerim, quod tamen accidere debuisset, si sal alkali volatile acido muriatico junctum in saliva contineretur; (*) conclusio illa non valet.

Aliô acidô sal volatile alkali salivæ ligatum pariter esse nequit; si enim acidum vitrioli vinculi obiret vices, vestigia hujus acidi deberent detegi, calx in gypsum foret versa, nec ab acidis amplius deberet solvi, prout tamen fit, dum salivæ jam fuerat admista, atque sal alkali volatile exin fugaverat.

Si junctum foret acido nitroso, salis ammoniaci hæc species sub destillatione salivæ detonaret, igne validiori ad siccitatem usque deducta.

Cum acido demum vegetabili si esset nexum, una cum acido hoc comitaretur prodeuntia sub destillatione liquida.

Vero itaque simillimum, quin & certum plane habetur, acidum non esse, quô alkali volatile in saliva ligatur; tum, sine auxilio corporis alterius, aut pu-

(*) Tota sequens, quæ ex præmissis utique fluit, in libello denuo obmissa conclusio. An vitiô Typothetæ? — *De W.*

putrefactionis, id non extricari, aut sensibus percipi posse.

Hinc, quod jam supra monui, etiam hic patet, sal hoc volatile alkalinum in saliva recenti per aërem fixum adeo ligari, ut per sensus illud capi nequeat. Dum vero per calorem lenem in putrefactione aër fixus salivæ in motum deducitur, ac elasticus redditur, recedit a sale volatili alkalino aliisque corporibus, queis hærebat adnexus, tumque mirum plane non est, si tunc primum alkali volatile in saliva percipiatur, quando putrefactionem jam subivit.

Quod caput mortuum a destillatione salivæ residuum, per sal alkali fixum præcipitari queat, demonstrat, præter sal muriaticum etiam acidum muriaticum, terræ calcareæ junctum, salivæ inhærere. Horum binorum salium origo facile perspici poterit, si cogitemus, homines singulis diebus non solum sal muriaticum vulgare, sed & cum hoc aliam ejus speciem corpori ingerere, acore muriatico, terrâque calcareâ conpositam, quæ fixo æque ac volatili alkalino sale dejici valet.

Tentamen quartum indicat, aërem fixum per putrefactionem salivæ nondum plane expulsum inde fuisse, sed remansisse adhuc aëris hujusce partem, quæ partem salis volatilis hactenus ligans, per calcem autem vivam demum liberetur. (*)

Quod

(*) In libello AUCTORIS sequitur hic locus sequens: daß aber der flüchtige Lauggeist, der vermittelst des äzenden Kalkes aus dem Speichel ausgetrieben wird, kann man aus meiner Abhandlung vom Kalk und den äzenden Körpern deutlich lernen. Deesse hic denuo videntur quædam, aut erroribus typographi-

Quod ab aqua calcis recente, per experimentum quintum, tum ſaliva recens, tum putrida præcipitetur, aut, ut clarius loquar, calx viva cauſtica in aqua calcis denuo vertatur in crudam, hincque ex aqua recedat; demonſtrat præſentiam oleoſarum pingiumque partium in ſaliva manifeſtiſſime; nam, uti in ante adducta diſſertatione demonſtravi, quod calx viva non per aërem fixum, uti *Cl.* BLACK, aut per acidum cauſticum, uti *Cl.* MEYER adſeruit, ſed ſolum per partes pingues in crudam denuo reduci poſſit, præcipitatio hæc, aut crudescentia calcis vivæ in aqua calcis oleoſis unice partibus ſalivæ adtribuenda eſt, quibuscum calx viva connubium inivit.

Tentamen ſextum, & ſeptimum aperte demonſtrant exiſtentiam ſalis muriatici in ſaliva.

Ad octavum nonunque tentamen, queis expoſitum, vitriolum ferri & cupri per ſalivam recentem nonnihil præcipitari poſſe, quæ antea de hoc præcipitato dicta fuerunt, repetenda ſunt: hac ſcilicet præcipitatione ſal nullum alkalinum liberum in ſaliva demonſtrari; nulli namque alteri cauſæ præcipitatio hæc debetur, quam terræ calcareæ ſalivæ, ab acido muriatico ſolutæ. Cum hacce terra unitur pars acoris vitriolici in gypſum, quod præcipitatum hoc in hac miſcella conſtituit.

Ten-

---

phicis metamorphoſata; nam, ſi ſubponamus ſolum verbum ſextum der eſſe ſuperfluum, totum nondum ideo clarius redditum; quum ſine citatione *Diſſertationis de calce & corporibus cauſticis* noverimus, per calcem vivam ſpiritum alkalinum volatilem ex ſaliva expelli. *De W.*

Tentamen decimum demonſtrat, in ſaliva recenti nullum adeſſe acidum; alias enim ſolutio ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci color cæruleus in rubrum verti debuiſſet.

Color ſyrupi violarum, per tentamen undecimum ideo non mutatur, quod neque liberum acidum, nec liberum alkali in ſaliva deprehendatur; quod autem, elapſo aliquo tempore, in viride tamen nonnihil inclinet, ratio eſt, quod ſaliva initia putrefactionis ſubierit, hinc ſalis alkalini volatilis quid liberatum ſit, a quo color cæruleus ſyrupi parum mutatus.

Experimentô duodecimô, quod ſapo per ſalivam non coagulatus fuerit, ac decimô tertiô, quod Mercurium ſublimatum corroſivum non dejecerit, evincitur, in ſaliva nullum adeſſe acidum liberum.

Ex tentamine decimo quarto manifeſtò cernimus præſentiam terræ calcareæ in ſaliva, eamque eſſe ſolutam ab acido; idem evincitur per tentamen decimum quintum, vî cujus terra hæc cum inſtillato ſalivæ oleo vitrioli gypſum largitur.

Præſentiam acidi muriatici in ſaliva demonſtat tentamen decimum ſextum.

Tentamen decimum ſeptimum decimo quarto plane accedit, terram pariter in ſaliva exhibens calcaream.

Quod per tentamen decimum octavum nulla præcipitatio ex ſaliva oriatur, ſi cum ſpiritu alkalino volatili cauſtico miſceatur, ratio eſt, quod ſalia volatilia cauſtica terram nullam ex acidis dejiciant.

Quod, per tentamen decimum nonum, ſaliva exſiccata, cum cineribus clavellatis, aut ſale tartari, calcinationis ope lixivium præbeat phlogiſticatum, a quo ferrum colore cæruleo præcipitatur, exiſtentiam olei animalis in ſaliva evincit.

In tentamine vigeſimo primo, & vigeſimo ſecundo aër fixus primas obtinet. Aër fixus corpus illud eſt, quod in omnibus fermentationibus præcipuum tenet locum: quò major aëris hujus quàntitas in corporibus adeſt, eo vividius citiusque fermentatio procedit; dummodo non deficiant circumſtantiæ ſimul agentes. Hæc pariter ratio, cur ſubſtantiæ fermentationi ſubeundæ aptæ natæ, citius multo meliusque fermentent, ſi cum ſaliva miſceantur.

Adſerit *Celeb.* BOERHAAVIUS, Indos Americanos potum palato illorum gratiſſimum, inebriantem, methodo huic populo peculiari, conficere. Vetulis nempe incumbit, ut frumentum americanum maſticent, & pultem inde natam, una cum ſaliva copioſe admista in vas exſpuant terreum, huic fini deſtinatum. Liquidum hoc præſtans cum aqua dilutum coquitur, & ad fermentandum reponitur.

Ex tentamine vigeſimo tertio & vigeſimo quarto ſuspicari denuo deberemus ſalis liberi alkalini in ſaliva præſentiam, ceu remedium, quo partes olei ac butyri pingues cum partibus aquoſis ſalivæ exacte uniantur, ac ſuccum ſimul conſtituant lac referentem.

Attamen per omnia tentamina ſal hoc liberum alkalinum in ſaliva recenti detegi non poteſt.

* * *

Ex omnibus, quæ hucusque per experimenta & inde deductas concluſiones circa ſalivam fuerunt adlata, adferi cum multo fundamento poteſt, liquidum hoc ipſum partibûs conponi ſequentibûs:

1)

1) aquâ purâ;
2) partibûs oleosîs;
3) aëre fixô;
4) sale volatilì alkalinô;
5) terrâ calcareâ;
6) sale genuinô muriaticô;
7) sale, ex acido muriatico, terraque calcarea concretô.

Partium harum, seu corporum nunc enumeratorum, quæ crasin liquoris absolvunt, quem *salivam* dicimus, non nisi priora quatuor ceu principia vera constitutiva habenda sunt; reliqua duo ad vires ac dotes liquidi salivalis nil plane faciunt; accidentalia solummodo sunt, hinc pro veris elementis corporis hujus, in humana œconomia adeo necessarii, minime admittenda.

Salivæ utilitas.

An nostrî ævi Physiologorum ullus salivam humoribus excrementitiis adnumeraturus sit, multum dubito. Liquidi hujus crasis peculiaris ejusque principia, jam in antecessum satis demonstrant, eum a CREATORE non solum in bonum quemdam finem productum, sed & in eum positum fuisse locum, ubi scopus cui destinatus, eum reddidit necessarium.

Prima, quam saliva homini, æque ac animalibus, præstat utilitas, dependet ab illius parte aquosa; per hanc cibos dividit, ac ut in partes minores redigantur, adjuvat: præterea facit, ut cibi, jam masticati, facilius deglutiantur; ceu liquidum salia, illis inhærentia, solvit, ciboque eo gratiores ac sapidos,

res nimis acres mitiores reddit; linguam & palatum contra varia incommoda tuetur.

Quodſi liquidum hoc deſit, loquella ægre ſuccedit, lingua palato adhærescit, cibi inſipidi videntur, ingrati, nec deglutiri commode queunt.

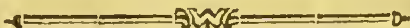
Altera, ac inter cæteras inſignis maxime utilitas ſalivæ debetur peculiari craſi partium oleoſarum, cum aëre fixo ſaleque volatili alkalino. Per unionem hanc ſaliva redigitur in ſpeciem ſingularem ſaponis, in ſaponem nempe tenuem, ſubtilem, dotibûs, non vero nauſeoſô, ſaponis communis præditum.

Proprietas hæc egregiam exſerit utilitatem, ut ſalivâ mediante non ſolum partes pingues, mucilaginoſæ, dividantur, emolliantur, ſed & pingues oleoſæque ciborum partes cum ſalinis, aquoſis & mucilaginoſis ſuccis intime nectantur; ut juncta ſimul hæc in corpus redigat homogeneum, ac in ore jam ſuccum præparet, lacti æmulum: hinc in ore jam, ſalivâ adjuvante, dimidiam partem liquor conficitur, a quo conſervatio noſtra in integrum dependet.

EME-

EMETICA.

§. 1202.

Vomitoria indicantur 1) *a fœditate &c.;* toties explicavi hoc: ſed prudens Medicus primo examinet, an fœtor ore procedens non ſit ex corruptis dentibus, ac gingivis: hinc primo luſtretur os, antequam emeticum præſcribatur; nam 1) emeticum non juvaret; 2) in provecto ſcorbuto putrido vis emetici agitatione ſua noceret vaſis internis debilibus, acri humore distentis. Ut vaſa facile fluunt ſanguine in gingivis, ita ſæpe in internis visceribus: lethales hinc viſæ hæmorrhagiæ.

2) *Spontaneo vomitu, una cum magna ejus facilitate;* modo cauſa non ſit ventriculi ſcirrhus: ſunt enim homines, qui ſuspicione laborant ſcirrhi ventriculi, & facillime evomunt, quæ ventriculus ingeſſit; quales plures novi; ubi emeticum 1) non auferret cauſam; 2) eamdem irritaret. Videndum præterea, an non forte cauſſa ſit hernia, quam aut ignorat æger, aut tegit Medico. Sed cæteroqui, ſi ex cauſa examinata adpareat homo ille eſſe cætera ſanus, ſed ita quoad ventriculum conparatus, ut ad minimas indigeſtiones facillime vomat, quemadmodum & infantes ſolent & canes, talibus, ſi vomitus ſpontaneus non ſubſiciat, vel continuus & nimius ſit, poterit blande vomitus artificialis conciliari.

Nullibi, HAENIUS hic in margine codicis notavit, minus Medici sunt hippocratici, quam hic.

1) Tota Germania, tota Gallia, tota Anglia, Italorum multi omnem fere acutorum & chronicorum curam ab emetico ordiuntur.

2) HIPPOCRATES contra videndus *Aph.* 1—22. 24., 2—29, & 4—10. & diserte vetat 4—17. & maxime in *fragmento heurniano* a *No.* 17 ad 27.

3) Ipsa praxis tamen casibus innumeris ostendit, generalem illam doctrinam esse perniciosam; ut patet ex HOFFMANNO, DECKERS, TORTI *de febribus.*

4) BOERHAAVE laudandus, qui praxin hippocraticam unice & docuerit, & sequutus sit.

5) Qui BOERHAAVIUM & HIPPOCRATEM sequuti, æque, & forte verius, praxeos felicitatem testantur, quam qui non sequuti.

3) *A natura materiæ cognitæ, ut mobilis, vel inmobilis; mobilis* est materies vel biliosa putrida, copiose ventriculo ejecta; vel acida colostrata, copiose exiens; vel glutinosa multa copia sponte ejecta. *Inmobilis* est, quando nauseæ adsunt, vomitusque inanes, educentes vel nihil, vel id, quod vi ex ventriculo exprimitur. *Mobilis*, quando facile & multum ejicit homo, nec inde tamen vomitus cessat: *inmobilis* est symptomatica sæpe initio acutorum materies. *Mobilis* est materies critica, si signa coctionis prægressa sint, si status morbi jam adfuerit, si signa perturbationis criticæ vomitum prænuntiaverint, ut sunt nauseæ, retractio hypochondriorum, & tandem nunc tremula agitatio labii in-

fe-

ferioris, ac levis salivatio. Si hic nunc natura deficeret, esset adjuvanda, eo, quo mox dicetur, modo.

4) *A loco adfecto repletione & obstructione, infra diaphragma; maxime si ea adfectio primaria, nec aliud repugnet.*

Ita 1) ventriculô repletô, ut homo fere apoplecticus futurus sit; ubi ora ventriculi, superius inferiusque, arctissime clausa; ibi vomitus prodesset, si posset fieri. Verum 1) emeticum non intrabit forsitan; 2) si intraret, produceret facile, sub violenta actione vomendi, rupturam vasorum in cerebro; quum jam copia sanguinis magna in cerebro continеatur. Tamen anxietates non tolerandæ maximum malum minitantes, indicant vomitorium. Mox dicam, quid sit faciendum.

2) Hepar, lien, systema venæ portarum & mesenterium laborant obstructione, quam tollendi spes est; quam neque ulla vel scirrhi, vel subpurationis, vel acrimonia notabilis signa comitantur, & in quo toto corpore nil præterea culpandum est: ibi indicatur vomitus, haud ideo, quia in ventriculo malum quærimus, sed ut vomituum subcussione deopilarentur obstructa abdominis viscera vasaque.

Verum, non tantum, quando locus adfectus sub diaphragmate est, sed & supra. In vomica pulmonis clausa *magnus* Hippocrates, ut vidimus alio loco, emeticum dedit, ut abscessus rumperetur sursum, pulmone prius bene repleto emollientibus, & superficie aëra pulmonis prius bene humectata vapore aquæ calidæ, ut resistentia ibi minor esset.

Attamen casus dantur, ubi emetica etiam operantur bene in subpuratione ventriculi. Signa inflammationis ventriculi in nobilissimo viro prægressa erant,

ſigna abſceſſûs ſequuta: tres, quatuor ſeptimanæ absque ruptura ejus erant elapſæ. Senior quidam Medicus, HIPPOCRATEM in abſceſſu pulmonis ſequutus, dedit ipecacuanham; unde ruptus abſceſſus, pusque multum vomitu excretum. Verum animadverſum eſt, pus non omnino exiviſſe. Medicus bis ter in hebdomade repetivit emeticum lene, & per ſeptemdecim annos ſanus ac vegetus, vinorumque meracorum ſtrenuus potator vixit.

Anceps hæc cura videri poteſt, eſtque revera aliquo modo talis: poteſt enim abſceſſus rumpi extrorſum, quod minor quandoque ibidem tunicarum reſiſtentia; unde pure elapſo in cavum abdominis ac putrescente, horrenda ibidem mala queunt excitari.

Verum, rogabit quis, an non idem diſcrimen eſt in HIPPOCRATIS methodo, abſceſſum pulmonis rumpendi per emetica; quippe & ibidem poteſt abſceſſus minus reſiſtentiæ invenire ad membranam externam, quam aëream; tuncque pus in cavum thoracis elapſum empyema facit?

Eſt tamen aliqua differentia: nam 1) in vomica clauſa pulmonis pars adfecta cum pleura ſemper coaluit, ut tunc ſit ille locus firmior ad retinendum pus; nec probabile, illud in cavum thoracis depluere, niſi longiori tempore corruptum fuerit, aut pondere ſuo extenuaverit & humectaverit ita membranam extimam pulmois in loco ab illa concretione remoto; quo fit tunc, ut in cavum thoracis cadat. 2) Si ceciderit violenta actione emetici pus in cavum thoracis, ſupereſt adhuc curatio una per paracenteſin, maximam ſpem faciens, dum pus tempore illo adhuc bonum eſt.

Hæc minus in ventriculi abſceſſu ita ſe habent: etenim pus extrorſum rupto abſceſſu non poteſt ex ab-

abdominis cavo educi. 2) Ventriculus non ita coalescit cum vicinis loco inflammationis, maxime si inflammatio sit in latherali aut postica ejus regione.

Hinc anceps cura non instituenda, nisi bonorum Medicorum maturo consilio habito, & monito ægro, ejusve familia, periculi, quod aliquando inde potest oriri.

Cæterum & pulmonis abscessus clausus manens, abscessusque talis ventriculi, sunt terribilia mala: in hoc primo chylopoësis vitiatur, in illo hæmatopoësis. Pure acri facto vel ejus effusiones exspectandæ sunt in cava corporis, vel sanguinis cacochymia, corruptio purulenta, febres hecticæ, mors post longas miserias: quæ res omnes quoque ægro dicendæ, una cum periculo curæ per emetica: electio ejus rem determinabit. (*)

(*) Videndum autem præscribenti emeticum, an non repugnet alius morbus simul præsens, v. g. phthisis pulmonalis, hernia exstans umbilici, inguinis, quæ tantum brachierio cavo retinetur, ne totum abdomen in herniam cadat, graviditas &c. — Tamen graviditas non semper vetat: cum *Inl.* Præside semel epilepticam gravidam emeticis curavi, ab insultu omni; considerans, quod paroxysmus epilepsiæ plus noceret fœtui & mulieri, quam actio ipecacuanhæ; omnia etiam signa docebant, in ventriculo hærere aliquid irritans, unde paroxysmus incitaretur. Iteratis emeticis demum per 12. annos libera fuit: nunc a biennio ob jurgia domestica morbus rediit, & necavit eam, ut litteris mecum communicatum est. *De H.*

5) *A natura generali, morbi, vel epidemica;* huc referunt morbos omnes, qui cum vomitu juncti sunt, ut variolas, morbosque mulos acutos. Verum male! nam variolæ a miasmate intra ventriculum suscepto oriri videntur; & sive vomitorium detur, sive non detur; cum plena eruptione variolarum demum vomitus ac nauseæ cessant. Si dentur casus, ubi post emeticum vomitus cesset ante plenam pustularum eruptionem, utique vidi multos casus cessantis vomitus prima vel secunda die, sine emetico dato.

2) In acutis morbis est sæpe introversa sola perspiratio, quæ vomitum excitet, dilutione multa inde depellenda; ita, ut irritatione emetici plus ibi nocere, quam prodesse debeat.

Verum, si sint morbi acuti, qui passim subsequi soleant prægressæ ventriculi colluviei, indicatur emeticum, si nihil vetet. Sed de his paullo post adhuc aliquid.

Epidemici quoque morbi indicare emeticum possunt. Per tres annos SYDENHAM curam hinc felicissimam habuit, quarto ab eo desistere debuit.

6) *A constitutione anni;* ait HIPPOCRATES *Aph.* 4—4 „ Purgandi æstate quidem magis superiores ventres, hyeme vero inferiores: “ & 4—6. „ Graciles & facile vomentes sursum purgandi, vitantes hyemem.“ Vere enim & æstate bilis sæpius mobilis invenitur; minus autumno, aut hyeme. Verum epidemia id indicans, mutat hanc regulam; mutantque eamdem omnes morbi aliis anni temporibus emeticum, postulante.

§. 1203. *Vetantur a contrariis horum;* convertamus jam datas regulas. Ergo 1) vetantur emetica, quando nauseæ & vomitus non à materie notabili collecta orti, sed ab introversa tantum perspiratione.

Ve-

Vetantur 2) a febri concomitante, quam citra manifestam caufam maximeque urgentem, vel citra indicationem epidemicæ conftitutionis, irritare non licet; expreffe enim dicit Textus poft HIPPOCRATEM: *fine febri concomitante.*

Vetantur 3) a difficultate magna vomendi, quam multi homines habent.

Vetantur 4) ab ignorata mobilitate materiæ; nam prius oportet materiem fluxilem effe, aut vomitus poteft nocere.

Vetantur 5) Si obftructiones viscerum jam metum fcirrhi faciant.

Vetantur 6) *Si quid repugnet;* graviditas, herniæ, menfes, calculi renum. (*) Horrenda res illa frequentia vomitionum fine neceffitate, fi cogitemus, forte quartam hominum partem herniis multis regionibus laborare: Maxime repugnat inflammatio aliarum partium.

Vetantur a morbo quocumque emetica non indicante ex natura fua, vel ex epidemica conftitutione: ergo perverfiffima regula, in omnibus acutis ab emetico incipere.

Vetantur a conftitutione anni; fi nihil erit, quod in adverfa anni conftitutione urgeat.

§. 1204. *Præparatur corpus &c.* 1) *reddendo materiem mobilem, diluendo;* ut enim facile procedat, opor-

---

(*) Ab apoplexia: caput jam nimis obrutum humoribus: opus hic effet valido emetico, quia functiones naturales languent. Si operetur emeticum valide, metus, ne caput omnino obruatur; id quod experientia fæpe docuit. *De H.*

oportet reddere materiem mobilem & quaſi fluctuantem; quum alioqui ventriculus nimis irritetur, totumque corpus; immo, ſi materia non ſatis mobilis, anxietates oriuntur intolerabiles, at actione violentiſſima caput ſanguine obruitur, herniæ facile fiunt &c.

Hoc fit *diluendo*, ut & tenuior reddatur, & ex rugis ventriculi facilius ſolvatur.

Adtenuando, ſi nimis tenax ſit, quam ut poſſit ſolvi a tunicæ villoſæ plicis. Mel, nitrum, ſucci ſaponacei acidi, in cauſa putrida hoc faciunt. Si ſpiſſum gluten ſit in mucoſo homine, aqua cum amaris id efficit. Si acida caſeoſa materies, tunc adtenuant illam ſimul abſorbentia & inmutantia.

Reſolvendo, per ſapones & ſtimulantia, ſecundum indicationem directa. Gummiferulacea, myrrha, ſalia neutra, reſolvuut gluten ſpiſſum frigidum: cæterum adtenuantia ſimul ſunt reſolventia. Hæc omnia, ſi tempus ferat.

2) *Vias laxando, lubricando, per emollientia, oleoſa, blanda*, ut minori cum vi ſtimulus emetici partes adficiat, utque acris putrida materies vomitu ejicienda minus in tranſitu noceat: maxime, quum talia ſæpe citra emeticum jam excitent vomitum. — Tamen fatendum eſt, aquoſa, mellita, oleoſa, copioſe ſumta, ſæpe inhibere actionem emetici, ut toties jam vidimus; ſed, ſi non inhibeant, efficiunt vomitum faciliorem.

3) *Prius mittendo ſanguinem &c.* uti pariter toties vidimus ex SYDENHAMO. Fit hoc, quò caveamus, ne inpedito tranſitu ſanguinis per aortam deſcendentem, vaſa crepent in cerebro, aut pulmone, aut ventriculo ipſo. Quum poſt BASILII VALENTINI *currum triumphalem antimonii* editum adeo frequens eſſet, infortunatos caſus videre, juſſu Regis & Senatus (Parlamenti) PAPINUS, aliique Pariſini aperue-

re

re cadavera aliqua eorum, qui post emetica obierant, & invenere ſæpe ipſa vaſa in cranio rupta, cerebrumque ſanguine conpreſſum, inundatum. Hinc illi in antimoniata vehementer invecti ſunt. Bonus noster Boerhaavius ſæpius dixit, infortunia illa potiſſimum accidiſſe ex neglecta venæſectione ante emeticum.

§. 1205. *Excitatur* 1) *irritando ſpiritus &c.;* ſane adſpectus poculi, ex quo olim emeticum, aut ingratiſſimum medicamen, quis hauſit, quandoque ſubficit, ut vomitus cieatur. Adſpectus alimenti, quo quis olim valde ægrotavit, jubet homines mobiles, maxime feminas, & puellas, de menſa ſurgere, ut vomitum prævertant.

Aut agitatione quadam non conſueta, in mari &c.: Hippocrates ait *Aph.* 4—14. „Ubi quis biberit helleborum, ad motiones quidem corporum magis oportet ducere, ad ſomnos vero & quietem minus." Declarat autem navigatio, quod motus turbet corpora. Et 4—15. „Quando vis magis ducere helleborum, moveto corpus: quando vis ceſſare, ſomnum facito, & non moveto."

Non conſueta; novi, qui nunquam adſuescunt motui in mari, aut in rheda, ſed qui, pueri, adolescentes, ſenes, ſemper inde vomant; plurimi vero adſuescunt.

2) *Irritando fibras faucium & pharyngis pennâ, aut ſimili quadam re;* hæc methodus in ea neceſſitate maxime laudanda, ubi levem ventriculi evacuationem velimus efficere, ſine motu magno, aut corporis perturbatione. Convenit post ſummam ventriculi ingurgitationem, ubi ſine vomitorio & cum vomitorio, omnia mala timenda ſunt. Leni tali irritatione extemplo quandoque hos homines periculo exemi.

3)

3) *Copia magna ingesta aquæ insulsæ cum oleo, melle, saccharo, & similibus, tepidis*; quum enim ventriculus repletus sit prava materie, aqua, oleum, mel, saccharum, materiem pravam diluunt, inciduunt, a concretione cum ventriculo solvunt, & quum præcipue tepide sumantur, nausea augetur, ut a tepidis fit. Calida valde, ac frigida, nauseas sopiunt: sed homines facile mobiles a tepido alimento, aut potulento facile nauseant; præcipue, si olim tepidis adsumtis vomitum promoverint: sola recordatio sufficit, ut vomant. Americanæ fruticis paraguaiæ folia olim solebant instar theæ infundere & bibere, indeque egregie vomere: est insulsa fatua herba, nauseas excitans, dum tepide sic bibitur. Erat præcedenti sæculo mos apud Batavos, ut semel, aut bis in anno, ad prophylaxin, vomitum provocarent, uti multi nunc venæ sectionem, vel purgantia adhibent (qui mos & apud Romanos multos olim in usu erat, sæpius in anno, quin & singulis mensibus, scopo prophylactico sumendi emeticum; uti notum de C. JUL. CÆSARE, eum omni mense peculiarem habuisse *diem emetiken*) Boni amici se ad præfixum diem invitabant, ut sociatâ operâ vomerent. Bibebant hujus herbæ infusum, & in commune vas, in medio positum, omnes vomebant; & quia vomitus unius alteri creat nauseas, hinc adspectus totius illius vomentis societatis unumquemque eorum ad faciliorem vomitum incitabat. Narrantes audivi senes Batavos, quod olim solerent Pater- ac Materfamilias cum liberis suis ad certum diem anni infuso hoc adsumto communi sodalitate egregie vomere.

4) *Omni acri valde & simul viscoso, anethi &c.*; omnes hæ herbæ habent viscosum, quod nauseas creat,

&

& acre, quo ex nausea vomitum cieant: his oportet ipecacuanham addere.

5. & 6.; hæc non explico, quia ex *Materie medica* & ex *Chemia* abunde nôstis. Verum hujus classis utriusque dosis sit admodum limitata, & non detur, nisi indicatio sit, fortem concussum facere. Ecquidem SYDENHAMO frequenti in usu vina emetica erant, sed magno viro eousque ignota ipecacuanha; qua, ut mitiori, usus procul dubio fuisset, eam si cognovisset. Est hæc ipecacuanha tam blanda, ut ipsis infantibus nunc queamus emetica dare.

§. 1206. *Horum quidem delectus &c.* v. g. in onusto nimium ventriculo potius levi faucium irritatione provoco vomitum, quia 1) vix intrabit in constrictum ventriculum emeticum: 2) si intret, poterit in repletissimo adeo viscere facere, ut fere crepet — Si in acuto materies turgere videatur, vel pennâ, vel aquâ tepidâ &c. moliri oportet, an vomitus succedat, antequam ad fortiora deveniamus.

2) *Dosis*; est *fragmentum genuinum* HIPPOCRATIS *de remediis purgantibus*, quod HEURNIUS ab oblivione & interitu vindicavit, quodque videtur esse exordium deperditi operis HIPPOCRATIS *de Helleborismo*: in hoc fragmento HIPPOCRATES ait N. 15. 16. 17. 18. „At si dicat, se nunquam aut emeticum aut purgans adsumsisse, petatur ab illo, num, dum sanus existeret, alvus ipsi ad inferiora facile mobilis fuerit, & an facile quandoque vomuerit? & an, postquam se quandoque nimiâ alimentorum copiâ explevisset, in diarrhæam incidere soleret?" — „Cuncta hæc examinare oportet, ut possis ei recte consulere. Fœdum enim est, occidere eum, cui pharmacon dederis."

En

En in pulcro hoc fragmento compendiô omnia, quæ dosin debeant determinare: addamus modo, quandoque dari occasiones, quæ jubeant illico dare drastica, & dosi magna, dum venenum in ventriculo susceptum est. Nimia vis opii, napellus, œnanthe, cicuta &c. Etiam mutat dosin copiosum gluten v. g., quod expellere animus est; in eo enim dosis fortior petitur, quum vis emetici alioqui illi inviscetur.

3) *Formula;* aut pulveris, aut haustûs, aut largioris infusi, decoctive: haustus præfertur sæpe, quia tunc brevi sequitur vomitus: sed, si materia sit tenax nimium, infusa sæpius sumta quandoque melius promovent. Sed hoc potius scitur, quando epidemica mala vomitum postulant; tunc ex pluribus exemplis discitur, quæ formula cæteris præstet. Id interim verum, quod præstet in genere, unica vice integrum dare, quum rarius obtineamus ab ægris, ut sæpius adsumant nauseosa.

4) *Tempestivitas;* æstas & ver aptissima esse, ex observatione docuerat HIPPOCRATES; nisi aliis temporibus etiam aliquid urgeat.

Verum *tempestivitas* consideranda maxime in acutis, chronicisve morbis. 1) In acutis tempus nunquam est, nisi materies turgeat; τὰ δὲ πολλὰ ὀυκ ὀργᾷ. Exceptis his casibus nunquam. Adeo convictus videtur HIPPOCRATES hujus regulæ, ut, quando in validis acutis indicationem emetici videret, tamen per alia remedia ægro subcurreret, donec morbus ad finem decurreret.

§. 1207. *Promovetur potu copioso, leni, aquoso, mellito, tepido, post singulos &c.* sumto emetico exspectet æger per $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{4}$. horæ, num vi ejus vomat. Ubi vomuerit, tunc tepida aqua præsto sit, ut deglutiat

tiat bonum haustum; si vomuerit, iterum; idque, quoties vomuerit; donec ultimam aquam tranquille in ventriculo servet. Si vero vomitus intra $\frac{1}{4}$. horæ non sequatur ab emetico, bibat tepidam æger; alioqui, vel nihil operaretur emeticum, vel fieret modo purgans, idque aliquando fat rude, violentumque. Si butyrum insulsum, si mel, si oleum tepidæ aquæ addatur, eo rectius promovebitur vomitus.

Oportet quoque monere, quod præstet ægrum locare in commodo sedili, quam in lecto: hoc semper adverti in meis ægris, quod longe commodius vomant cruribus pendentibus, remotisque ab abdomine femoribus, quam in lecto, ubi homo se ad vomendum inclinans femoribus ventrem premit.

Juvat quoque, interrogare, qui herniosi sunt, an bene firmiterque adpositum sit brachierium, ne vi vomendi hernia exprimatur: in lecto vomenti facilius hernia elabetur.

§. 1208. Si vomitus sit nimius, aut si datum sit emeticum in morbo, aut citra morbum, in corpore, in quo ab actione emetici pravi effectus metuendi essent, ratione motûs sanguinis, aut spirituum, inpediendus est: ut alia occasione in *Pathologicis* docui. Vini meraci frigidi pauxillum pane exceptum deglutiat homo, vinum aromaticum pane exceptum; calide ventriculi regioni adplicet emplastrum de ladano q. s. cum scrupulo opii ad ventriculum; grana aliquot opii per epicrasin data, demum sedant vomitum. Sed aliquando non sistitur quacunque arte, vel repullulat: convenit antiemeticum Riverianum. Non sistitur subin vomitus, si celet homo herniam, vel si habeat scirrhos in ventriculo, intestinis, hepate; angustationem, aut obstructionem, pylori. Vidi omnium horum exempla ipsis oculis in cadaveribus.

* * *

MERERI mihi visa est, ut capiti huic de Emeticis subjungatur *Dissertatio inauguralis medica Cl. Caroli Arnoldi* MEYER, hannoverani, *quem inter amicos numero, de eximio Ipecacuanhæ, nec non aliorum quorumdam emeticorum, refracta dosi exhibitorum, usu; Gottingæ* 1779. edita. recentiorum inprimis Auctorum cognitione conscripta.

§. I.

De indicatione ad emetica.

Indicationum justa formatio quanti apud ægrorum lectos momenti sit, nemo facile dubitabit. Quum vero ea ipsa non nisi ex perfecta morborum notitia petenda sit, patet simul, ob latentem sæpius morbi genium & characterem, haud facili negotio indicationem formari. Sunt interim, quibus indicatio ad vomitoria adeo aperta sæpe esse videtur, ut quemcunque forsan tyronem illi satisfacere posse, credant. Signa enim, quæ necessitatem vomitoriorum indicant, quando saburra biliosa, vel alius quiscunque fomes in ventriculo & duodeno subest, tam distincte in Medicorum scholis narrantur, ut pro pathognomonicis fere habeas. Sympto-

ptomata enim quæ, ut ſigna bilioſæ corruptelæ & conſequenter ut indicationes ad vomitoria, recenſentur, præcipua hæc ſunt: anxietas circa præcordia, dolor in regione ventriculi, ructus fœtidi, nidoroſi, frequentes, amarities oris, nauſea, anorexia, habitus icterodes, lingua ſordida, dolor capitis, vertigo, vomitus ſpontanei. Verumenimvero rariſſime, immo ſere nunquam, & in morbis, ubi vomitoria neceſſario requiruntur, omnia hæc ſymptomata ſimul juncta incidunt, ſæpe, præterquam vertigo, dolor capitis, amarities oris, obpreſſionis ſenſus circa præcordia, nulla alia ſigna bilioſæ corruptelæ adſunt.

Ab altera parte plurima horum, ſupra recenſitorum, ſymptomatum adeſſe poſſunt & nullam tamen inde, ad uſum emeticorum, indicationem formare licet. *Inl.* DE HAEN, qui in uſu emeticorum vituperando multus eſt (R. M. T. III. *p.* 22.), luculenter ſatis, quam incerta hæc ſigna ſint, demonſtrat, atque uberiorem hujus argumenti expoſitionem ſuperfluam reddit, utpote in praxi verſatiſſimus. „ In omnibus, ait, fere morbis (ſermo eſt vero illi de acutis) nauſea, vomituritio, præcordiorum anxietas, os amarum fœdumque plus minusve adeſt, ſi id turgere dicendum, turgebit in omnibus fere morbis materies; enarrata ad præcordia ſymptomata oriri ſolent aliquando a deglutito epidemiarum miasmate. " Paucis tantummodo exemplis dicta corroborare liceat. In morbo nigro & vomitu cruento, antequam morbus declaratus, ſymptomata ex ſupra recenſitis pleraque præcedunt. In volvulo ſæpius vomitus ſpontanei, lingua ſordida, ructus, dolor in regione ventriculi, dolor capitis, amarities oris, &c. initio præſto ſunt, absque dolore locali. Quam facile hæc omnia Medicum non bene exercitatum eò deducere poſſunt, ut emeticum, quod certe

in his morbis incongruum eſt, immo cauſa mortis eſſe poteſt, adminiſtret; præſertim, ſi contraindicantia maxime obſcura obſervatoris oculum ſimul effugiunt? Caſûs memini, non ſolum vomitûs cruenti ob vomitorium perverse datum lethalis, ſed & aliûs, quem huc pertinere credo, & qui memoratu haud indignus videtur.

Aliquot ante menſes obcurrit mihi femina LVIII. annorum (H.), quæ de amaritie oris, ſenſu plenitudinis circa præcordia, nauſea, doloribus capitis, querebatur; vomitu ſimul ejiciens biliosas ſordes, quæ quidem unà cum lingua ſordida indicationes pro emeticis videbantur, ſiquidem de dolore in abdomine locali, de hernia, vel quacumque alia pathematum cauſa nulla omnino ſuſpicio nascebatur. Eccoproticis incaſſum adhibitis, jam in eo erat, ut vomitorium ægra ſumeret, quum ſua ſponte, die ſeptimo, ſub uſu eccoproticorum continuato, maxima vehementia vomitus vere ſtercoraceos, alvo pertinaciter obſtructa, pateretur, & volvuli tunc demum ſigna manifeſte adparerent. Extrema ſimul gelida erant, ſenſus aboliti, ſumma obpreſſio virium, nec dubia amplius manebant volvuli exquiſitiſſimi phænomena, qui interim heroicis remediis, ut opio, oleo lini, enematibus e fumo tabaci, ſale amplicano, ac ægre quidem, ſanatus eſt.

Expertus etiam Medicus ſæpius in præſcribendo emetico hallucinari poteſt, & dubitanter agat neceſſe eſt, ſi conſtitutionem ægroti, aut morbi genus, &c. nondum ſatis perſpexerit.

§. II.

De doſi dubia emeticorum.

Medici, incommodum toties ex emeſi nascens quum viderint, ſummo ſtudio emeticorum doſin examinârunt.

nuerunt. Videtur etiam ea ita jam definita esse, ut Medicus experientia doctus in hac re errare facile non possit. Accidere tamen potest, ut vel exercitatissimus hæsitet, ea qua solet dosi præscribere evacuantia. Subest forsan idiosyncrasia quædam, corporum tenerior habitus, vel alia quædam causa. Damnum præterea, quod ex fortiori dosi emetici provenit, magnum sæpe est, nascuntur enim nonnunquam inde hæmorrhagiæ, apoplexiæ, abortus, herniæ, prolapsus. (*).

Magnus Boerhaavii Commentator (*Comm. ad* §. 656.) narrat exemplum, in quo mors atrocissima effectus emeticorum male adsumtorum fuit. Dosis emeticorum tum adeo incerta est, ut ex minima subinde inreparabiles læsiones oriantur; quum è contrario maximam dosin aliquoties mitis modo effectus excipiat. Mulierem vidi viginti, & quod excurrit, annorum, quæ, adsumtis per errorem drachmis duabus pulveris radicis ipecacuanhæ, vix semel vomitum, nec quidem vehementem, experta fuit: ut similes casus taceam, in quibus plura tartari emetici grana ne semel quidem ventriculum subverterunt, ut in Maniacis, aliisque (**).

(*) Frequentiâ quoque, non solum dosi, adsumtorum emeticorum peccatum fuisse, demonstrat inter alia notum illud exemplum, quod Boerhaavius de nobilissimo Barone de Wassenaer in libro singulari, cui titulus est: *atrocis, nec descripti prius morbi historiâ, Lugdun. Batavor. MDCCXXIV.* eleganter narrat.

(**) Videantur hic, quæ circa hanc rem adtuli in Tomo IV. *operis hujus, pag.* 438. *de W.*

§. III.

De emeticorum uſu in refracta doſi.

Hæc quum ita ſint, merito Medici aliam quæſiverunt methodum, qua emetica, certe ex numero medicamentorum non rejicienda, tutius adminiſtrari poſſint. Subpetit quoque jam alia methodus exhibendi emetica, nulli incommodo obnoxia tutiorque. Solent nimirum præclari Medici ex non longo inde temporis ſpatio emetica in *refracta doſi* præſcribere; præſertim in vitiis primarum viarum, ubi celerrima evacuatio, aut etiam draſticorum uſus, non indicatur. Sane in ſtatu bilioſo, quando ſordes vel plane nondum mobiles ſunt, vel ex parte crudæ, vomitorium, una doſi vel ſemel datum, raro evacuando omnia ita e ventriculo & vicinia eliminat, quin iſta hinc inde adhuc hæreant.

Præſtat igitur non ſolum, partitis doſibus evacuantia illa exhibere, ſed & certior erit tunc Medicus, hoc modo nunquam nocere ſe poſſe; quod quidem maximi omnino momenti eſt. Accidit forte, quod nec prima, nec ſecunda doſis emetici per epicraſin adminiſtrati, ventriculum ad vomendum irritet, id quod non ſolum non nocet, ſed multo magis è re eſt, ſordes turgeſcentes, nondum ſatis mobiles, digerendo, & quamprimum ad evacuationem aptæ ſunt, eliminando, ſicque inſtar digeſtivorum ſine incommodo ægroti tutius & efficacius evacuationem producunt, quam ſi conſueto more, prius digeſtiva & poſtea evacuantia, tum iterum digeſtiva, & ſic porro, adhibentur. Vomitus etiam fiunt faciliores, non ita adficiunt ægrotum, quam ubi emeticum ſemel datum eſſet, quod ſæpius, ſordibus nondum turgeſcentibus, vomitus inanes facit,

ægrotum summopere debilitantes. Vis quoque emetici, dum in refracta dosi datum fuerit, in manu Medici est; quamprimum videt, satis evacuatum esse, subsistere potest. Jam igitur in morbis plurimis, in quibus evacuatio per os indicata est, melius emetica refracta dosi, quam una majori, administrantur, nec desunt summi ex arte medica viri, qui hanc methodum commendarunt, Pringle, Pyl, Stoll, &c.

Non est, quod addam, dari casus, quibus hæc methodus minime conveniret, e. g. post venenum deglutitum & in paucis aliis morbis, qui celerrimam depletionem exigunt, & facile a gnaro dignoscentur. Ut vero clarius fiat, quid per methodum, emetica in refracta dosi administrandi, intelligam, sufficiat formulas adferre. Solvuntur e. g. in unciis quatuor aquæ menthæ s. vin. grana duo tartarini emetici & de hac mistura quater per horam, & sæpius, cochlear sumitur, donec emesis valida satis fiat & sordes sursum eliminatæ esse videantur. In nosocomio viennensi solet solutio granorum quatuor tartari emetici in libra una aquæ adhiberi, cujus quartam partem singulo horæ quadrante ægri potant (Stoll, *Rat. med. T. I. p.* 58.) Eadem ratione & radix ipecacuanhæ per epicrasin adhiberi potest, sicuti nonnulli in dysenteria ea usi sunt; de qua re infra ulterius.

§. IV.

Vis resolvens emeticorum in genere.

Jam de vi resolvente, quam possident emetica, si refracta dosi exhibeantur, disputandum est. Hac virtute omnino emetica vulgatiora, ut tartarus emeticus, scilla & radix ipecacuanhæ, ea dosi exhibita, ut

nec vomituritiones, nec vomitus excitent, pollent. Nam tum mox eccoproticorum, mox diureticorum, mox expectorantium & diaphoreticorum virtutem adsciscunt; quæ vires præsertim in radice ipecacuanhæ juxta observationes quorumdam Medicorum hujus ævi eminent. Gaudet præterea hæc radix vi etiam antispasmodica, immo in quibusdem morbis ut specificum quasi agit; quod quidem argumentum uberius excutiendi animus est.

§. V.

De tartaro emetico.

Tartarus emeticus innotuit jam anno 1662., quo tempore HADRIANUS A MYNSICHT in libro suo, *Armamentarium medico-chymicum* inscripto, primus de illo agit. Historiam ut & varias methodos illum parandi tradidit, præter infinitos alios, nuperrime *Cl.* OSTERMANN, *Diss. de Tartaro emetico*, *Gœtt.* 1776. Partes constitutivæ sunt acidum salis tartari & partes sulphureo-regulinæ antimonii. Multi sunt Medici, qui ad emesin ciendam tartari emetici usum illi radicis ipecacuanhæ præferunt; gustus non adeo nauseosus est; unde etiam non adeo cito, sed efficacius, quam hæc radix operatur. SYDENHAMUS antimonialibus solum ad emesin movendam usus est. *Cl.* BAKER, qui una cum *Cl.* AKENSIDE dysenteriam 1762. Londini epidemicam in singulari libro *de catarrho & dysenteria epidemica* descripsit, loco radicis ipecacuanhæ in hoc morbo tartarum emeticum adhibuit. *Cl.* ARMSTRONG (*Essay on the diseases most fatal to infants. p.* 81. 95.) in tussi convulsiva etiam hoc medicamentum radici ipecacuanhæ anteponit. Præter vim emeticam

enim

enim poſſidet purgantem potenter reſolventem, diaphoreticam pituitam incidentem. Cl. Brisbane (*Select cases p.* 51.) „ Several, ait, metallic ſubſtances, and particularly mercury and *antimony* when diſſolved and united to ſaline ſubſtances — ſems to mix eaſily with the animals fluids acting, as it would appear, not only as evacuant and by irritation, but alſo by reſolving and deobſtruent powers. " In morbis a ſordibus primarum viarum ortis, optimum reſolvens tartarus emeticus in parva doſi præbet; irritatione, qua adficit intestina, adhærentes, & tenaces ſordes incidit & eluit. Obcurrunt ſæpius morbi ab obſtructione viscerum abdominalium, chronici ac difficillime ſanabiles, præcipue melancholia, mania, epilepſia, hydrops &c. in hisce tartari emetici protractus uſus, ea doſi, ut vomiturationes, emeſis vero raro, efficiatur (*Eckel-Kur*), validiſſimum eſt remedium. Nota eſt Gallorum uſitatiſſima methodus, grana quatuor tartari emetici in libris quatuor aquæ ſolvendi eamque ſolutionem, ad nauſeam usque, reſolvendi ſcopo, porrigendi: *l'emetique en lavage* vocant. Efficacia ejus, quæ in his morbis, ex obſtructione viscerum abdominalium oriundis, magna obſervatur, videtur quoque antiſpasmodica, tollit ſpasmos intestinorum & viscerum vicinorum. Doſis ea eſſe poteſt, ut tartari emetici grana quatuor ſolvantur in aquæ cujusdam unciis octo, atque hujus miſturæ omni bihoriô, aut trihoriô, cochlear unum, aut duo, porrigantur. Addi poſſunt extracta amara, reſolventia, ſalia media, ſecundum indicationem; cui ſatisfacere e re eſt. In convulſionibus infantum aliisque morbis ſpasmodicis extollit Cl. Hirschel (Gedanken die fallende Sucht betreffend, S. 42.) B. Werlhofius (*Opp. T. III. p.* 726.), ejusmodi ſolutionis adhibebat cochlearia duo, iisque inſultum epilepticum, per plures horas continu-

as jam durantem, eodem momento subflaminavit; ægrotus per aliquod tempus liber redditus est, nullo inde vomendi conatu excitato. Certe in hac parva dosi, in his morbis, ubi emetica & purgantia adeo difficillime operantur, rarissime, aut nunquam, vomitum faciet. BRISBANE (*l. c.*) bis hydropem, nascentem ex mensium obstructione, hoc medicamento sanavit; quotidie dosin auxit; adeo, ut denique grana decem sine ulla emesi dederit. In hoc morbo summam efficaciam exigua ista dosi expertus est DONALD MONRO. Similem observationem narrat quoque OSTERMANN (*l. c.*) & *Inl.* BALDINGER (*Adnotat: ad Pharmaciam Edinb. p.* 264.) MONRO (*Diseases &c.*) commendat in febribus remittentibus non solum ut emeticum, sed ob vim suam diaphoreticam & laxantem. SYDENHAMO & vis ejus in febribus innotuit, ut & *Cl.* BRISBANE, cui in morbis cutaneis etiam satisfecit. DUNCAN (*Medical. Essays*) scillam & tartarum emeticum in parva dosi, in phthisi pituitosa, aut catarrho chronico, efficacissimum remedium esse ait. In paralysi omnium generum sæpius illa methodus profuit. In amaurosi, quæ plerumque paralysis nervi optici & curatu difficillima est, *Cel.* SCHMUCKER (Chirurgische Wahrnehmungen, I. B. S. 447.), *Cel.* THEDEN, & *Inl.* RICHTER (*Obs. chirurg. fasc. II. p.* 85.) tartarum emeticum in parva dosi administratum efficacissimum remedium esse, observationibus suis demonstrârunt. In peripneumoniæ illo stadio, quo fracta phlogosi vires ægrorum languebant, & sputa ob dejectas vires protrudi non poterant, solutio tartari emetici ea dosi exhibita, ut nec vomitum, nec alvum moveret, STOLLIO (*R. M. T. I. p.* 16.) satisfecit.

§. VI.

§. VI.

De Scilla.

Proſtat in pharmacopoliis alba & rubra radix, hæc vera uſitatior, efficaciorque eſt. *Scilla* ut medicamentum V. V. jam innotuit Medicis. AURELIANUS (*Edit.* AMMIANI, p. 355.) in paralyſi commendat: PLINIUS (XXII. 2.) in ſurditate aurium: in libro de *Euporiſtis* (*lib.* III.) qui plerumque GALENO adſcribitur, de aceto ſcillitico multa prædicantur. Inventor hujus medicinæ PYTHAGORAS eſſe dicitur. Præparatio radicis uſitatiſſima olim hæc erat, quæ etiam in *Pharmaciis* variis, ut *Auguſtana p.* 416., *Argentoratenſi p.* 128., & a QUINCY (*l. c. p.* 134.) narratur: radix recens ſcillæ paſtæ panis involvitur, eaque in clibano ad panis conſiſtentiam coquitur; exemta cultro ligneo, aut oſſeo, in laminas diſſecta, quæ filo trajiciuntur, ut una alteram non adtingat, loco ſicco ſiccatur. Methodus illa adhibebatur, ut acrimonia radicis temperetur. Quum vero maxima pars virium ſic pereat, apud Anglos in deſuetudinem abiit, nec in paſta farinacea involvunt, ſed minori æſtu ſiccant (*Conf. Pharmac. Coll. Regal. Londin.* 1763. *p.* 22.) QUINCY (*l. c.*). LUDWIG. (*Adverſar. medico-pract. T. II. p.* 695.) tunicas radicis in partes diſcerptas, lente & per aliquot menſes in umbra ſiccatas, adhiberi ſuadet. VAN SWIETEN (*Comm. Tom. IV. p.* 259.) recentem magis commendat.

Poſſidet ſcilla multas partes mucilaginoſas, in quibus vero vires propriæ non ſunt, ut nec in partibus ſpirituoſis & reſinoſis: ſed potius partes gummoſæ abſcondunt principium activum eidemque proprium,

prium, quod nervos adficit eosque ſingulari ſtimulo irritat. In pulvere adhibita ſæpe granum unum vomitus ciet (LUDWIG. *l. c.*;) ſunt vero etiam, qui grana quinque ſine vomitu ferunt. *Cel.* SPIELMANNUS (*Mat. med. P.* 229.) ſcrupulum dimidium pro doſi ſignificat; quæ vero nimis magna erit, niſi de radice toſta ſermo illi ſit. Si in pulvere adhibeatur radix, quod quidem rarius fit, plerumque cum nitro præſcribitur; ſaltem STAHLIO & HOFFMANNO in uſu id erat. Nitrum ſcilicet, ut obſervatum eſt, extollit vires ſcillæ ejusque ſæpius, ubi per ſe non efficax eſt, potentiam auget. Rarius ſcilla ut emeticum, ſæpius autem ut reſolvens, ſtimulans, diureticum adhiberi ſolet, ac magis præparata, quam in ſubſtantia, niſi uſum ejus & præparatorum in adfectibus infantum, ubi emetica indicata ſunt, excipias, ideoque hic potiſſimum uberius examen meretur. Inter præparata *ſyrupus* WÜRTENBERGENSIUM, *pulvis conpoſitus* STAHLII, *trochisci* ANDROMACHI, & multa alia ejusdem indolis, nullam plane merentur adtentionem; alia vero frequentius omnino in uſu ſunt magnique æstimanda, ut *acetum*, *oxymel* & *vinum ſcilliticum*.

Acetum ſcilliticum eſt infuſum radicis cum aceto, quo partes agentes extrahuntur. EDIMBURGENSIUM formula præ aliis nobis adridet: hæc eſt: ℞. radicis ſcillæ ſiccatæ uncias quatuor, aceti deſtillati libras duas, ſpiritus vinoſi tenuioris uncias duas: macera ſcillam cum aceto per dies octo, deiu adfunde ſpiritum & quum fæces ſubſederint, defæcatum effunde. Eſt quidem præparatum efficaciſſimum, ſed protracto uſu nimis nauſeoſum. *Oxymel ſcilliticum* laudes illi certe præripit: mel, quod in hoc præparato eſt, vim reſolventem radicis auget; eſt

enim

enim ſine dubio optimum reſolvens vegetabile; reddit etiam præparatum minus nauſeoſum, indeque diutius uſus ejus continuari poteſt; quod quidem requiritur, ſi in morbis chronicis cum fructu adhibere velis. *Vinum ſcilliticum* inprimis van Swieten (*Comm. T. IV. p.* 259.) magnopere extollit. Infundit vero radicis ſcillæ recentis unc. ſem. cum vini libr. duab. Doſis adulto fuit unc. ſem. *Pilulas ſcilliticas* Edimburgensium inſignis, ad plures morbos chronicos, præſertim infarctus viscerum, utilitatis eſſe, neminem latet.

§. VII.

Vſus ſcillæ.

Eſt ſcilla medicamentum, quod, rite adhibitum, heroicas poſſidet virtutes; perverſe vero adhibitum & maxime nocet; vires enim deprimit ventriculi; ſub nervorum nimia ſenſilitate convulſiones ſæpe producit: ubi ſcirrhus cum febricula, aut inflammatio, cancrum inde timent Cranz, (*Mat. med. T. II. p.* 83.), Bergius, (*Mat. med. p.* 266.), Tissot, (*de Hydrope, Edit. Balding. p.* 208.) Nihilominus caute adhibita ſummum remedium in morbis quibusdam chronicis, præſertim in hydrope & aſthmate.

In hydrope commendarunt multi, quos Spielmannus (*Mat. med. p.* 229.) recenſet. Tissotus ea doſi exhibet, qua renes, alvum non purgat. Radix per ſe, quoad vim, certe omnibus præparationibus anteponenda; attamen pluribus intolerabile eſt remedium; præſtat itaque oxymel ſcilliticum. Nonnulli aqua cinnanomi, vel & alio aromate, vim eme-

emeticam radicis frangere ſolent. Angli ptiſanæ è juniperi baccis ſcillam nuptam largiuntur; quod & TISSOT utile eſſe invenit. Hic alias gr. duo, vel tria, cum ſaccharo trita exhibuit, quæ ſæpe, ut refert, anxietates horrendas in hydrope pectoris tollunt citiſſime. Summum eſt remedium in omnibus ſpeciebus hydropis, in anaſarca, hydrope pectoris, oedemate pedum &c. Taceo innumeras obſervationes, quæ de hac re in litteris Eruditorum obcurrunt.

In aſthmate non minus probata vis radicis eſt: *Frid.* HOFFMANNUS, (*Med. rat. ſyſt. T. IV. p.* 1. *ſect.* 2. *c.* 2. *obſ.* 3.). Mirabilem eſſe vim ſcillæ, in auferendo asthmatis inmanis paroxysmo, contendit etiam WAGNERUS (*obſerv. clin.*) Undecim hic adfert obſervationes, ubi ſcilla in ſubſtantia in aſthmate periculo pleno, hydrope, tumoribus oedematoſis, & cachecticis, nephritide pituitoſa, calculo, urinæ ſubpreſſione, ſatisfecerit. Præſtat etiam in aſthmate convulſivo, materiam enim viscidam, quæ partes irritat, reſolvit, removet: præterea etiam quadam vi anodyna prædita eſt, quæ & hic in cenſum venit.

In laudes ſcillæ ad adfectus calculoſos, quos WAGNERUS, Medicus lubecenſis, & ACTA NATURÆ CURIOSORUM perhibent, longius excurrere, loci anguſtia vetat.

In morbis infantum plurimis, ubi ſumma defectio virium eſt &c. ſæpius enema cum oxymellis ſcillitici uncia una, ob vim ſtimulantem, optimos exſerit effectus.

§. VIII.

§. VIII.

Uſus radicis ipecacuanhæ ſcopo alterandi.

Solemnior adhuc, quam uſus tartari emetici, aut ſcillæ, in parva doſi hodie eſt methodus, qua radix ipecacuanhæ ita adminiſtratur, ut vim reſolventem & antiſpasmodicam exſerat. Inventum, quod in permultis morbis ſummam ſibi adquiſivit laudem, quo cura morborum, alias curatu difficillimorum, facilior reddita eſt, Anglis debemus; poſtea eadem medendi ratio in Suecia invaluit, & jam in Germania vulgaris eſt. Jam ante quidem ſubpellex antiſpasmodicorum & reſolventium in Materie medica abunde inſtructa erat: attamen ſunt caſus, in quibus nullum e claſſe antiſpasmodicorum, huc usque adhibitorum, in uſum vocare licet. Alia non ſubficienter agunt, alia in minutiſſima etiam doſi nimis valide; alia nimis exæſtuant, vel eorum uſum vetat plethora, vel cacochyliæ in primis viis præſentia, alia denique obſtruunt alvum, ut præſidia pro ſalute ægrorum ab illis petita valde dubia maneant, ac periculi plena: ſæpius quoque Medicis tot contraindicationes obſtant, ut nullum antiſpasmodicum, quod tuto ſine ulla noxa adhiberi liceat, illis in promtu ſit. Radix ipecacuanhæ autem, omnium dictorum incommodorum expers, in ſumma plethora, in corporibus delicatulis, in ſordibus primarum viarum &c. tuto adminiſtrari poteſt. Non vero vis radicis, in parva doſi adminiſtratæ, ſolum antiſpasmodica eſt, ſed habet etiam vim reſolventem; quinimmo agit in quibusdam morbis ut ſpecificum, ita ut vis, qua effectus producat, definiri non poſſit. Jam aliqua de uſu hujus radicis in genere & præſertim de uſu in minori doſi adferenda; nec minus morbi, in quibus uſus ejus præclarus eſt, recenſendi ſunt.

§. IX.

§. IX.

Historia radicis ipecacuanhæ.

Guil. PISO (*Hist. nat. & med. Indiæ occidentalis p.* 231,) primus est, qui mentionem ipecacuanhæ facit, postea LEIBNITZIUS (*Miscellan. Nat. Curios. Dec.* 3. *Ann.* 3.) historiam ejus tradidit, ut & *Inl.* MURRAY (*Mat. med. T. II. p.* 526.) & *Inl.* SPIELMANN (*Mat. med. p.* 616.)

Anno 1649. Europæis primum innotuit & 1672. a Medico quodam GRAS Lutetias Parisiorum primum adducta; 1684. passim in Europa venalis, 1690., ut QUINCY (*l. c. p.* 143.) contendit, 1686., HELVETIUS, qui sibi soli voluit reservare hanc mercem, quum mercator gallus GRENIER, qui magnam ejus copiam in Lusitaniam advexerat, socium eum sibi junxisset, LUDOVICO XIV. persuasit, ut juberet, copiosa cum ea, in nosocomio *Hôtel de Dieu*, fieri experimenta; quod GRENIER ægre ferens, aliis hanc radicem etiam vendidit, unde in tota Europa divulgata est. Eo tempore dosis Ludovico aureo vendebatur. Ante annum 1709. in terris hannoveranis jam vulgatior erat; quum enim dysenteria, epidemica tum temporis, in his regionibus grassaretur, auspiciis Electoris scriptum divulgatum est, cui nomen: *Nothwendiger Unterricht, wie man sich bey der itzt grassirenden rothen Ruhr zu verhalten; Hannover* 1709. — *P.* 3. hujus scripti dicitur: „*sinder einigen Jahren, hat man die westindische Wurzel* Ipecacuanha, *als ein sonderlich* specificum *in der rothen Ruhr gut gefunden.*" — „*Vermögende nehmen davon flugs anfangs* 10-15-20-25-30. *Gran, mit dünner Fleischbrühe, oder Haversuppe.*"

Nomi-

Nomina varia, quæ huic radici dantur, adfert NICOLAI (*Syst. Mat. med. T. II. p.* 269.) De patria ut & de genere plantæ maxima inter Auctores adhuc verſatur discrepantia. Optime litem conpoſuit *Inl.* MURRAY (*l. c.*), qui & differentiam ſpeciei albæ, fuscæ, Braſilienſium, griſeæ, cinereæ, ſeu peruvianæ, quam LEWIS (*Mat. med. p.* 323.) albidam nominat, optime determinavit.

§. X.

Ejusdem analyſis chemica.

Omnes Auctores, qui unquam analyſin chemicam radicis ipecacuanhæ rimati ſunt, in eo conveniunt, ineſſe illi plures partes gummoſas, quæ aqua, quam reſinoſas, quæ ſpiritu vini, extrahi poſſunt; quamquam & ipſi quoad proportionem earundem longe differant. Secundum *Cl.* LEWIS & NEUMANNUM duplum extracti gummoſi, quam reſinoſi extrahi patitur, GEOFFROY $2\frac{1}{2}$ ſpirituoſi, $3\frac{1}{2}$ vero aquoſi: CARTHEUSER ex uncia una corticis radicis drachmas tres extracti aquoſi, ſcrupulos quatuor ſpirituoſi, NICOLAI ex eadem quantitate corticis radicis ſcrupulos quatuor ſpirituoſi, drachmas ſex vero aquoſi extracti obtinuerunt. Terreſtris ſubſtantiæ ſemper maxima pars reſidua fuit. Decocto aquoſo partes adſtringentes inſunt, quæ non in infuſo reperiuntur, illud enim cum vitriolo Martis nigreſcit, cum hoc tantum fusceſcit, ſecundum experientiam BERGII. (*Mat. Med. p.* 1036.) Emeſin partes reſinoſæ præcipue cient, gummoſum enim extractum, aut plane non, aut debilius hanc virtutem poſſidet. Patet inde, ad emeſin movendam non infuſo, aut decocto, aquoſo utendum eſſe, quum partes reſi-

nosas aut paucas, aut nullas possideant, in cortice autem præcipue partes resinosæ lateant. *Inl.* MURRAY (*l. c.*) illam unice efficacem esse, juxta testes hujus rei fide dignissimos TISSOT, MEDICUM, ROSENSTEIN, refert. Præterea multas partes volatiles radix continet, unde ii, qui in pulverem eam redigunt, os obtegere solent, partes enim, quæ nares & fauces adtingunt, ita eas irritant, ut hæmorrhagia & tussis vehemens inde observatæ sint; quare sunt, qui radicem conterentibus & in pulverem redigentibus, aqua eam conspergere suadent (Vid. PARMENTIER in nova editione sua libri *Chymie hydraulique*, *par Mr. le Comte* DE LA GARAYE, *Paris* 1775.) Pulvis radicis diutius in theca reservatus, inprimis si theca sæpius aperta fuerit & pulvis aëri expositus, multum efficaciæ suæ deperdit. Subtiliores partes eas esse, quæ operantur, inde præcipue patet, quod minutissima dosis eosdem sæpe effectus ac solita major habeat. In *Philosophical Transactions Vol. LXVI*, ut & in *Medical and Philosophical Commentaries by a Society of Edinburgh*, *Vol. IV.* exempla de mulieribus exstant, quæ asthmate ex partibus subtilioribus sub contritione radicis nares ferientibus, adfectæ sunt.

Partes igitur constitutivæ radicis ipecacuanhæ sunt plures partes terrestres, multæ gummosæ, quas substantia medullaris potissimum possidet, non paucæ resinosæ, quæ cortici præsertim insunt, aliquot denique volatiles.

§. XI.

Vis emetica radicis.

Post primum detectam radicem, ad emesin irritandum potissimum adhibebatur, unde nomine *Brechwurz*

est

est insignita. Febres intermittentes, praesertim quae ex ventriculo oriuntur, saepius vomitorio, initio exhibito, plane ejus ope subflaminare licet. In tussi convulsiva etiam, & in quacunque evacuatione per os indicata, usus ejusdem valet. (*)

Auctores, qui conscribendae Materiae medicae operam dederunt, dosin radicis pro usu emetico scrup. unum, drachm. semis ad drachm. duas permittunt: hoc vero inconstantissimum est, prout sola pars corticalis, aut & lignosa, adhibetur, prout grossiuscule, aut subtiliter, prout diu, aut recenter in pulverem redacta; prout aëri exposita fuerit, aut non; vel & juxta dispositionem corporis, cui dare velis. Exempla in promtu sunt, gr. duo radicis vomitum excitasse; Geoffroy gr. dec. non minus valide, ac scrupulos duos operari; a Linne & Rotheram (*Diss. de medicamentis purgantibus, Upsal.* 1755.) ad vomitum efficiendum grana quatuor ad scrupulum unum sufficere adfirmant.

Quin ipse vidi sartorem, cui praescripseram omni trihorio granum unum, cum scrupulo uno sacchari albi, mox secundam dosin vomitu rejicere. Ex altera parte supra (§. III.) jam exemplum adduxi, ubi drachmae duae fere nullius erant efficaciae. Satius igitur esse videtur, refractam dosin & hisce occasionibus abhibere. *Cel.* Stoll. (*Rat. med. T.* I. *p.* 192.) in morbis, quos malignos denominat, (quos vero fe-

(*) In *Medical Essays and Inquiries T. I. N. XXI.* Pye *on the powers of ipecacuanha in very small doses.* Dedit hic Auctor hanc radicem ad gr. duo, emesin excitandi causa, quae dosis plerumque illi satisfecit.

brim putridam ex biliosa dicere mallem) singulis horis grana decem radicis porrigit, donec vomitus sequatur. Huc referenda etiam est methodus WAGNERI, Medici lubecensis, quam narrat STOLL (*l. c.*), qui in febribus exanthematicis, petechiis, purpura, & consimilibus, quos morbos gastricos esse dicit, misturam dedit ex unciis tribus aquæ cardui benedicti & drachma dimidia radicis ipecacuanhæ, cum sale quodam medio; unde vel dimidiâ, vel integra horâ, cochlearis dimidium sumebatur, donec ipecacuanha effectus sortiretur.

Exiguæ hæ doses continuas vomituritiones, subinde & vomitum excitant. Adfert IDEM AUCTOR *pag.* 194., effectus ac usus radicis sic propinatæ; nil ait vero de vi diaphoretica radicis, quæ, ut mihi videtur, hic inprimis ob anxietatem, quam perpetui ad vomendum conatus & vomituritiones efficiunt, valida esse solet, nec inter effectus radicis levioris momenti recensenda.

Hæc methodus, radicem refractâ dosi propinandi, ut semper nauseam ac vomituritiones, raro vero vomitum, æger experiatur, in morbis ab infarctu viscerum abdominalium magnæ efficaciæ est; irritat enim radix iteratîs subcussionibus ventriculum & viscera adjacentia, hepar inprimis ac ductus biliosos deobstruendo stases chronicas sæpe sensim tollit; ad quem scopum supra §. III. tartarum emeticum commendavi.

§. XII.

Usus radicis in dysenteria.

Morbi, in quibus ab initio magni æstimabatur, erant alvi fluxus omnis generis, ut ex Regis LUDOVI-

CI

ei XIV. edicto, quod Leibnizius conservavit, videre licet. Haud multo post in dysenteria specificum esse voluerunt nonnulli Medici, & ad hunc usque diem reperiuntur, eamdem ipsi laudem tribuentes. Habet haud dubie hæc radix vires, quæ eam in dysenteria cæteris vomitoriis utiliorem reddunt. Vis ejus emetica sordes acriores e ventriculo & duodeno aufert, partes terrestres tonum intestinorum leniter adstringendo restaurant, simulque vi vere styptica carent. Piso (*l. c. lib. II. cap. IX.*) „ quippe præterquam, ait, quod tuto & efficaciter tenacissimos humores per *ipsam alvum*, sæpissime autem per vomitum ejiciat & a parte adfecta derivat, vim quoque adstrictivam post se relinquit." (*Cfr. Donald* Monro, *Account of diseases*, *p.* 79.) quamdiu fomes materiæ acrioris in tractu intestinorum hæret, evacuat illum, post eum vero eliminatum ut adstringens agit. Lambsma (*Ventris fluxus multiplex*, *p.* 251.) post bene purgatum corpus diutius quotidie aliquot grana radicis, ægro porrigere, non aliquid movendi caussa, sed ad adstringendum, muco quasi intestinis obductis, apud quosdam in usu esse refert.

Dysenteria plerumque a subpressa transspiratione oritur, aut saltem hæc morbi violentiam auget; ut ergo Medicos ad restituendum transspirationis negotium adtendere oporteat; ex hac parte radix ipecacuanhæ utilis quoque, & videtur possidere vim quamdam diapnoicam. Quincy exinde extractum aquosum commendat, quod hanc possideat virtutem, quamquam debilius sit ad vomitum irritandum. Nec silentio prætereundum summum illud diaphoreticum a Practico consummato Dover primum conpositum, cujus partes constitutivæ agentes opium & ipecacuanha inprimis sunt. In nosocomiis Angliæ omnibus ac pharmacopoliis prostat & frequentissime in usu est. Historiam hujus *pulveris* Do-

VERI, ut plerumque dicitur, & modum conponendi varium egregie descripsit *Inl.* MURRAY (*T. I. p.* 298.)

Uti vero omnes fere Auctores, qui unquam post inventam ipecacuanham de dysenteria scripserunt, in usu ejus radicis (quæ & inde radix *antidysenterica*, *Ruhrwurz* dicitur) commendando conveniunt; sic quoad dosin & scopum quam maxime a se invicem discedunt. DEGNER (*Hist. medica de Dysent. biliosa contagiosa* 1738. *p.* 100.) semper in pulvere a drachma dimidia ad scrupulos duos dedit: omnibus vomitoriis eam præfert, si opus erat, & iterato dedit: etiam in dysenteria, quam sanguineam dicit. *Inlustris* ZIMMERMANN (von der Ruhr, S. 80.) dedit quadraginta grana, minores doses Medicum fallere ratus. *Donald* MONRO (*l. c. p.* 70.) initio se ut plurimum vomitorium ex radice ipecacuanhæ a gr. decem a viginti dedisse refert, addito vero gr. uno, duobus vel tribus tartari emetici, quod & *Inl.* PRINGLE aliquoties fecit. LAMBSMA scrupul. dimidium ad drachmam dimidiam satis sibi fecisse, ex vino, vel jusculo. BERGIUS (*l. c. p.* 103.) dysenteriam se sæpissime in prima quasi herba præcisam vidisse, mature propinata radice ipecacuanhæ ad drachmam dimidiam. Sunt alii, qui refracta dosi radice usi sunt. PRINGLE (*Diseases T. III. cap. IV. Sect. IV.*) grana quinque dedit, donec vomitus aut purgatio peralvum sequebatur; plerumque gr. quindecim illi subficere, & refractas doses ut plurimum magis sordes evacuare prædicat, quam gr. triginta semel adsumta. QUINCY (*l. c.*) refractas doses nobiliores esse una majori contendit. Post morbum jam debellatum, quotidie aliquot grana ad morbum penitus vincendum commendat. AKENSIDE (*Comment. de Dysent.*) unâ alterâve post emetici operationem horâ, ipecacuanhæ gr. unum in aquæ menthæ uncia una & dimidia & spirituosi drachmis

nis tribus, vel aquæ alexiteriæ ſimplicis unciis duabus cum confectionis cardiacæ drachma dimidia, ſextâ quâvis horâ datum ſpecificum eſſe contendit, experientiâ fretus. Eadem methodo ſanavit dysenteriam post drachmam unam, horrendam doſin! merc. ſublimati ortam, interpoſitîs demulcentibus oleosîs. Alii hanc radicem opio & aliis anodynis junxerunt, etiam cum rheo, ut Russel (*vid.* Monro, *l. c.*) quo radicem plus laxantem reddiderunt.

Ex his omnibus conſtat, doſin hujus medicamenti valde incertam eſſe. Certior eſt effectus, ſi cortex radicis ſolus adhibeatur, aut ſi radix recenter in pulverem redacta, aut denique aëri non expoſita ſit, minores doſes tunc tam valide agunt, ac aliæ majores, præcipue ſi reiteratæ doſes ſumantur. Qui vero virtutes involventes ac adſtringentes in uſum vocare velit, ille totam radicem in decocto, aut extractum tum aquoſum adhibeat neceſſe eſt. De indicatione ad hujus radicis uſum in dysenteria agere non eſt hujus loci. Non autem in omnibus dysenteriæ ſpeciebus promiscue adhibendam hanc radicem, Obſervatores monent fide digniſſimi: nec deſunt hiſtoriæ epidemiarum, in quibus parum profuit; ut e. g. Stoll (*R. M. T. I. p.* 126.) in dysenteria, quæ Viennæ Auſtriæ 1776. graſſabatur, ubi ipecacuanham ſibi non ſatisfeciſſe, ſed purgantibus opus fuiſſe adfirmat. In dysenteria bilioſa, ubi fomes in ventriculo & duodeno unice latet, per totum tractum intestinorum ſenſim diffuſus, omnia vomitoria indicata ſunt, præcipue autem ipecacuanha, in quo quidem omnes fere Auctores conſentiunt; niſi nostra ætate unum fortaſſe excipias Baker (*de catarrho & dysenteria epidemica*), qui tartarum emeticum anteponit.

§. XIII.

Usus antispasmodicus radicis.

Possidere hanc radicem vires antispasmodicas, resolventes, immo agere in quibusdam morbis ut specificum, jam supra dictum est. Illam simul multis aliis e classe antispasmodicorum anteponendam esse, ex eo evincitur, quod vix genus hujusmodi medicamentorum sit, quod non caute adhiberi debeat; siquidem non solum nervorum irritabilitatem & orgasmum sanguinis plerumque augent, sed in genere ob multas alias contraindicationes, quæ usum solitorum sæpius vetant. E contrario nulla unquam contraindicatio, quæ Medicum ab usu hujus radicis deterrere possit, facile aderit; nec plethora, nec sordes primarum viarum, nec ipsa inflammatoria stasis, nec denique congestiones sanguineæ usum ejus interdicunt; tuto una cum evacuantibus & antea, ea in usum vocari potest. Unicum forsan quod nocere posse videtur, est vis emetica radicis, quam & in parva dosi adhibita nonnunquam exserit: melius ergo, hanc ob caussam, ubicunque constitutionem & idiosyncrasiam ægroti non noverit Medicus, faciet, si non ultra quartam partem granuli, omni bihorio & trihorio porrigat, vel & granum integrum cum decocto hordei, aut alia potione mucilaginosa. Ubi vero vomitus nocere non possunt, hæcque parva dosis non sufficit, validiorem, ut granulum dimidium, aut integrum, omni tri- aut bihorio, immo sæpius, largiatur; tantum enim abest, ut vomitus inde orti ægrotum in vitæ discrimen adducant, ut potius sæpius conveniant, nunquam adeo validi futuri, ut multum ab iis timeri debeat. Vim antispasmodicam melius exercere radix videtur, si minutissi-

ma dosis sæpius, quam si major rarius administretur, consentientibus & hic Scriptoribus, suo pondere non destitutis. *Inl.* Richter (Abhandlung von Brüchen, 1. Th. S. 218.) quartam partem granuli bis in hora dedit; immo in Prælectionibus enarrat casus, ubi eamdem dosin ter aut quater de hora iterandam suasit. *Cel.* Dalberg (Abhandlung der schwedischen Akadem. der Wissenschaften., Th. 32. S. 314.) quartam, aut tertiam partem granuli omni trihorio, aut quadrihorio, præscribit: Bergius (*eod. loco*) granuli dimidiam partem omni bi- aut trihorio, Kaempf *Enchiridion medicum*, p. 170.) quartam, aut tertiam partem granuli omni tri-aut quadrihorio. Hæ vero exiguæ doses semperne subficient? securius est quidem, istis incipere, sique votis respondeant, his subsistere. Ast, sicuti dosis omnium antispasmodicorum augeri debet, quoniam adsuescit ægrotus iis, eoque inefficaces fiunt; sic, ubi hæc parva dosis non subficit, augere eam, aut potius pluries porrigere mallem.

Quum vero tam parva quantitas intra cavum oris, faucium, vel œsophagi sine dubio hæreat, in ventriculum ipsum raro descensura, cum saccharo albo plerumque præscribitur.

§. XIV.

Morbi, in quibus adhibenda ipecacuanha.

Morbi, in quibns radix ipecacuanhæ præcipue vim suam antispasmodicam exserit, inprimis sunt: *Hysteria*, *Hernia incarcerata*, *Ileus*, *Asthma convulsivum*, *Hæmorrhagia uteri*, *Hæmoptysis*, *Tussis convulsiva*, *Diarrhœa*, *febris intermittens*, *Phthisis*. Jam de his singulatim quædam,

 una

una cum obſervationibus clinicis, ubi radix ipecacuanhæ dicta ratione adminiſtrata efficax fuit, adferam.

§. XV.

Hyſteria.

Ad ſedandum paroxysmum hyſtericum commendavit *Inl.* RICHTER in Prælectionibus, ſummum eſſe antiſpasmodicum, opio anteponendum; præſertim, ubi canalis intestinorum adficitur, opinatus (Abhandl. von Brüchen, Th. I. S. 218.) formula ejus in hoc morbo hæc eſt: ℞. Pulv. radicis ipecacuanhæ gr. ſem., ſacchari albi gr. octo: divid. in doſes duodecim, ſign. omni quarta parte horæ pulveris dimidia pars ſumatur.

Alter hic memorandus Auctor eſt *Cl.* MICHAELIS, qui in libro egregio *de angina polypoſa, ſive membranacea, pag.* 241. obſervationem de femina hyſterica narrat, cui opium, aſſam fœtidam, incaſſum præſcripſerat, & quæ tandem in graviſſimo aliquo cardialgiæ inſultu ipecacuanham ſumſit, post primum jam pulverem, qui ſemigranum radicis continebat, breviſſimo, ſemiquadrantis horæ tempore, omnis dolor evanuit. Idem remedium post, ſæpe cum egregio effectu, nec unquam ſine aliquo levamine in tuſſi titillante hyſterica, anxietate, debilitate ſumma, inſomniis à ſummo nervorum tumultu ortis, nec opio quidem debellandis, in uſum vocavit.

§. XVI.

Hernia incarcerata.

Inl. RICHTER in utiliſſimo libro de herniis, omnes hernias incarceratas in tria genera dividens, in 1) acu-

acutam inflammatoriam, 2) lentam, 3) ſpaſticam; in nulla radicem ratione jam ſignificata propinatam, de qua jam ſermo eſt, nocere, in ſpaſtica vero valde commendandam eſſe, docet. Quum vero diagnoſis, utrum ſpaſtica, an ſola inflammatoria incarceratio ſit, adeo difficulter formetur, neque ex uſu hujus radicis noxa fieri unquam poſſit, è re eſſe videtur, eam ubi & aliquod ſignum ſpasmorum manifeſtum eſt, quod in plurimis certe incarcerationibus contingit, in uſum trahere.

§. XVII.

Ileus.

In hoc morbo, quem plerumque magna inflammatio inteſtinorum comitatur, nocent ob ipſum illum inflammatorium ſtatum pleraque antiſpasmodica, alias etiam heroica; at post venæſectionem, ſemicupia tepida, radicis ipecacuanhæ exiguæ doſes quam maxime indicatæ ſunt. Interim ob vomitus, ad quos in hoc morbo adeo proni ægroti eſſe ſolent, præſtat eam hic in minutiſſima doſi exhibere. Exemplum, ubi morbus vehementiſſimus poſt ſemicupia, cataplasmata emollientia, linimentum volatile, veſicatoria, enemata, venæ ſectionem, oleum lini, opium, irrito adminiſtrata, & per ſeptem dies alvi obſtructio pertinax fuerat, radicis ipecacuanhæ granulo dimidio, omni dimidia hora exhibito, (nondum deglutitis granis ſex) cum optimo ſucceſſu ſublatus eſt: narrat *Inl.* Richter (Abhandl. von Brüchen Th. 1. S. 219.), etiam antea in ſuo opere (Chirurgiſche Biblioth. Th. 3. S. 641.)

§. XVIII.

Aſthma convulſivum.

Auctor, qui, quantum ego ſcio, primus huic morbo radicem ipecacuanhæ obpoſuit, eſt AKENSIDE (*Medical Transactions Vol. I. n. 8. of the uſe ob ipecacuanha in aſthma.*) Morbus ab ipſo deſcriptus eſt aſthma convulſivum, ſive nervoſum. Dederat antea tincturæ thebaicæ guttulas centum, quæ in alio ægroto delirium, in alio initium hydropis effecerat; quam ob cauſam hanc radicem præfert. In paroxysmo dedit ſcrupulum unum, ut vomitus faceret; post, ad debellandam diſpoſitionem, quovis mane gr. tria, vel quinque, aut altero mane à gr. quinque ad decem, per menſem integrum, aut hebdomades ſex continuas. Quinque grana plerumque vomitum excitabant, tria vero nullam ſenſibilem evacuationem; ut virtute antiſpasmodica agere viderentur. Sunt mihi de inſigni utilitate radicis in hoc morbo obſervationes duæ propriæ, quas hic adferre liceat. Anno 1776. menſe Januario mulier ætate jam provecta, Hannoveræ in noſocomium transferebatur, quæ jam per tres menſes continuos recubare ob tuſſis violentiam & dyspnœam non poterat, ſed noctes diesque integros ſedere cogebatur. Initio granum unum pulveris radicis ipecacuanhæ, post tres dies vero gr. tria, omni quadrihorio ei porrigebantur; quæ nullam ſenſibilem excretionem faciebant, indeque vi ſua antiſpasmodica agere videbantur. Post quindecim dies tuſſis ſedata erat, ac ægrota pro lubitu non ſolum recubare poterat, ſed perfecte postea cum ſanitate in gratiam rediit, unice hujus remedii ope.

Eodem tempore typographus ad idem noſocomium delatus eſt, qui, ut ajebant, inflammatione pleuræ

ræ antea adfectus fuerat: morbus vero rite inquisitus asthma esse inveniebatur; eadem methodo, ac in priori observatione, & illi radix ipecacuanhæ propinata est; sanatus ea sola, nosocomium non longe post reliquit.

§. XIX.

Hæmorrhagia uteri.

Sanguinis fluxus uterinus sæpius a spasmis oritur, & symptoma hystericum est. Multum ibi hæc radix promittit, nec refragatur experientia. In Suecia primum usus præclarus ipecacuanhæ ad hunc morbum obtinuit; post vero alii etiam Observatores ejus efficaciam corroborarunt exemplis; ut non amplius utilitatem radicis in hoc morbo in dubium vocare liceat. Bergius virtutem, quam in hæmorrhagiis uteri sistendis radix ipecacuanhæ exserit, partibus ejus adstringentibus tribuit (vid. königl. schwed. Abhandl. Th. 32. S. 319.): fateor, radicem vim adstringentem possidere, quod ex supra §. X. adlatis, sat luculenter adparet. (*) An vero tanta ei insit vis adstringens, ut in minutissima illa dosi, qua ipse Bergius, & etiam Dalberg, ad conpescendas hæmorrhagias uteri usi sunt, ad remotiores a ventriculo partes & uterum eam extendat, valde dubito. (**) Minutissima illa dosis videtur

(*) Degnero etiam vis adstringens radicis jam innotuit (*Hist. med. de dysent. contagiosa. p.* 132.)

(**) *Inl.* Murray eamdem mecum jam fovisse sententiam (*Mat. med. T. I. p.* 538.) cum voluptate video.

detur potius ſtimulo in ventriculo & vicinia producto, ſpasmis infimi ventris obcurrere. Nec deeſſe exempla, quæ hanc vim antiſpasmodicam confirmant, ex ſupra adductis documentis conſtat.

In obſervatione prima a *Cl.* DALBERG narrata, tertiam partem granuli quater in hora, ſicque ne granulum quidem integrum, ægra ſumſerat; in obſervatione tertia granula duo cum quarta parte, quum hæmorrhagiæ jam ſanatæ eſſent. Obſervationes quinque, in quibus ea methodo radix adminiſtrata, in hoc morbo votis reſpondit, adtulit: *Cl.* BERGIUS autem unam (*p.* 320.) tantum; idem vero & in *Mat. med.* (*p.* 103.) plures eâdem viâ feminas ſeſe ſanaſſe adfirmat. Ex ejus ſententia ipecacuanha ſine relapſu malo medetur; ideoque in hoc morbo ut ſpecificum agere illi videtur, & curatæ ſæpius ſunt, etſi totum pondus ab ipſis conſumtum vix ſcrupulum exceſſerat. *Cel.* DALBERG, cui honor deberi videtur, quod primus in ſanguinis profluviis uterinis ea doſi hanc radicem adhibuerit, anno 1768. primum cum ea experimenta inſtituit. *Cl.* SAXTORPH (*Diſſ. de ſanguinis fluxu uterino, Hafniæ*, 1774. *p.* 17.) ſemel cum fructu ſe adhibuiſſe radicem hanc in fluxu uterino obſervat. *Cl.* KAEMPF (*Enchirid. med. p.* 170.) etiam commendat; dubium vero relinquit, utrum ipſe cum illa experimentum inſtituerit, an auctoritate aliorum nitatur. Mirari autem quis poſſit, quod adlegati Auctores teſtimonium BAGLIVII ſilentio præterierint, qui jam pridem in hæmorrhagiis vim ipecacuanhæ probavit (*Opp.* 109.) „ Radix ipecacuanhæ eſt, inquit, ſpecificum, ac ferme infallibile remedium, in fluxibus dysentericis, aliisque *hæmorrhagiis*, ut nuper mihi retulit SHERARD Medicus anglus. " Interim nec methodum nec obſervationem ullam hic Auctor adfert. BARBEYRAC (*Medic. conſt. p.* 95.)

com-

commendat pariter hanc radicem in menſtruis nimiis & Sidobre (*de variolis & morbillis p.* 57. miras radici facultates, ad ſanguinis profluvia coërcenda tribuit.

§. XX.

Hæmoptyſis.

Pauciores exſtant Auctores*, qui in hoc morbo radicem commendant, ac in antea dictis. Contra *Cl.* Bergius nunquam in hoc morbo juvaſſe adfirmat, experientia procul dubio niſus. In hæmoptyſi vero ſpaſtica, quæ haud raro obcurrit, multis aliis antiſpasmodicis anteponerem, quum non exæſtuet, ut ſolita antiſpasmodica & cauſa morbi ſæpius in ventriculo lateat. *Cel.* Richter in prælectionibus hanc commendat formulam: ℞. Amygd. dulc. unciam unam, tritis adfunde aquæ fontanæ libras duas, in qua coctione ſolutæ ſunt gummi arabici drachmæ duæ. Adde pulveris radicis ipecacuanhæ gr. quinque. M. S. omni trihorio cochlear unum ſumendum. Conſentit Michaelis (*l. c. p.* 141), qui felicem effectum inde in hæmoptyſi obſervavit. Non nocet, ſi etiam vomitus inde fiant, ex obſervationibus *Inl.* Dalberg & *Inl.* Murray; ſed è contrario ſæpius effectus ſalutares præſtant. Mihi quoque parva doſis radicis in hæmoptiſi ſubfecit in caſu jamjam enarrando.

Juvenis ſcilicet viginti annorum, cui corpus gracile phthiſicum eſt, autumno an. 1778 de adfectibus variis è ſordibus primarum viarum ortis questus, me conſuluit. Jam antea pluries, nunc vero quotidie mane, ſanguinem tuſſi ejiciebat, quod vero ſemper me celavit, donec tandem tertio mane eum conveniens, ipſe id viderem.

Sor-

Sordes primarum viarum jam evacuatæ erant, venæsectio ex meo consilio instituta, cæteraque, quæ conveniebant, irritò in auxilium vocata: die sexto demum omni horæ quadrante: quartam partem granuli radicis ipecacuanhæ cum saccharo albo propinavi. Illico hæmoptysis subflaminata adsumto vix grano sesquialtero radicis, ac nunquam ex eo tempore adfectus hæmoptoici redierunt. Metum phthiseos postea aquæ minerales selteranæ simul subtulerunt.

§. XXI.

Tussis convulsiva.

Morbus hic vere spasmodicus, cujus fomes in ventriculo plerumque latere videtur, quum vomitu paroxysmus cedere soleat; præ aliis vomitoria & resolventia exigit, ut quam primum causa eliminetur; experientiam consentientem habeo, juxta quam plerumque etiam cum levamine in usum vocantur. Utrique indicationi ob vim antispasmodicam & resolventem, post subficientem evacuationem prægressam, minutissimæ doses radicis ipecacuanhæ satisfaciunt; tenacem enim pituitam non solum efficaciter incidit, obstructa in pulmonibus reserat, & ventriculum vomendo liberat, sed & insultum convulsivum sopire consuevit. Commendarunt eam ad hunc finem *Inl.* RICHTER in prælectionibus suis; MEZGER, COLOMBIER (*Code de Medecine militaire T. III. p.* 88). AASKOW (*Acta Societ. hafniensis Vol. I.*) in epidemia, quæ a. 1767. grassabatur, radicem hanc à gr. $\frac{1}{4}$—5 dedit. En aliam observationem, quæ manifeste supra dicta confirmat.

An-

An. 1776. m. Decemb. quum tuſſis convulſiva Hannoveræ epidemice graſſaretur, *Cel.* WICHMANNUS ad duos vocatus eſt pueros, eodem morbo adflictos, quorum alter decem, alter duodecim annos natus. Ambobus omni quadrihorio gr. unum radicis ipecacuanhæ cum magneſiæ drachma dimidia dedit; aliquoties inde vomitus orti, nonnunquam bis aut ter in die alvus laxa. Poſt quatuordecim dies ambo convaluerunt, absque ullo alio medicamento adhibito.

§. XXII.

Diarrhæa.

Quæcumque ſupra de utilitate ipecacuanhæ ad dysenteriam memoravi, & huc referenda ſunt. Haud levioris autem efficaciæ hæc radix eſt in omnis generis diarrhæa, ubi materies acris cauſam morbi alit, quæ tractum intestinorum irritando ſpasmos producit. Huc pertinet methodus *Cl.* AKENSIDE in dysenteria jam ſupra §. XII. adducta. MICHAELIS (*l. c.*) ſibi radicem in hoc morbo ſatisfeciſſe adfirmat. Ante aliquot menſes, quum diarrhæa Hannoveræ graſſaretur, in dysenteriam nonnunquam transiens, expertiſſimus WICHMANNUS ſæpius cum fructu granum dimidium ipecacuanhæ cum drachma dimidia magneſiæ albæ adhibuit.

§. XXIII.

Febris intermittens.

Uſus radicis in hoc morbo maximi certe momenti eſt & indubiis experimentis nititur. Nullæ mi-

mihi quidem obſervationes, ſcriptis Eruditorum conſignatæ, occurrêre, quod in hoc morbo adhibita fuerit, itaque eo majorem à Medentibus me conſequuturum eſſe gratiam confido, ſi expertiſſimi WICHMANNI methodum hic adferam, de ejus utilitate partim autopſia convictus. In pauperioribus, quibus cortex peruvianus nimis pretioſus eſt, eadem ratione, qua alias cortice, hac radice utitur. Evacuationibus rite præmiſſis, omni trihorio granum unum cum ſcrupulo uno ſacchari albi, aut magneſiæ præſcribit; infuſo theæformi florum chamomillæ adjuvantis inſtar adhibito. Scrupuli duo ita adminiſtrati plerumque febrim tollunt, etiamſi nec ſurſum, nec deorſum evacuent; ſcrupulum tertium die octavo poſt ſublatam febrim porrigit. Ubi opus eſt, roborandi cauſa unciam unam corticis peruviani ſubjungit. In epidemia magna annorum 1777. & 1779. numeroſas febres hac methodo ſanavit, nec mihi ipſi deſunt fauſti ſucceſſûs exempla.

Juvenis, viginti annos natus, a longo tempore febri intermittente inregulari laborabat. Facies pallida, totum corpus jam leukophlegmaticum, parvam de recuperanda ſanitate ſpem relinquebat. Interim omni trihorio grana duo radicis ipecacuanhæ cum magneſiæ drachma dimidia ſumenda ſuaſi. Nullæ inde excretiones ſenſibiles, nullus vomitus ortus & poſt quatuordecim dies febris debellata erat, per ſequentes octo dies medicamenta nulla plane illi porrigebantur, juxta methodum WERLHOFII, qua ad intermittentes cortice utebatur: illis vero præterlapſis, per octiduum iterum eadem methodo radix adminiſtrata eſt. Ut adjuvans infuſum florum chamomillæ hauſit æger: habent hi flores, in ſubſtantia adhibiti, vim quamdam febrifugam, raro vero ſolum infuſum; ut

ita-

itaque medelæ gloria magis ipecacuanhæ, quam chamomillæ debeatur.

Ex numerosissimis, quos *Celeber.* Wichmannus mecum communicavit, memoratu dignissimis casibus haud infimum locum obtinet, nec memoriâ indignus videtur sequens. Per plures menses vir quinquaginta annorum cum febri tertiana luctatus atque modo ad remedia domestica, modo ad magis congrua, immo corticem peruvianum, confugerat; subinde recidivam passus & macie confectus cum tussicula nocturna, molimina phthisica mentiente; auxilium Observatoris denique inploravit, a quo nonnisi ipecacuanhamæ supra descripta ratione accepit. Atque hæc, elapsis aliquot hebdomadibus, ipsi cortici palmam præripuit, ægrotum ex imminente periculo eripiens. Unice roborandi scopo, fugatâ jam febrî, sumsit postea corticem.

§. XXIV.

Phthisis.

Observatio, qua Medicus quidam flor. sambuci, oxymelle scillitico, post vero parvis dosibus radicis ipecacuanhæ phthisin sanavit, exstat in *Journal de Medecine* 1775. *Août.* Post primas doses sputa purulenta diminuta erant. Observatio alia indubia mecum communicata est, ubi Dominicetti, per balnea vaporis in vicinia londinensi magno adparatu instituta (*) celebris, phthisicam, præterquam balneis

(*) Vid. Bemerkungen eines Reisenden durch Deutschland, Frankreich, England und Holland, (*Auctore* Grimm) 1775. Th. *III.* Seit. 211.

illis, unice radice ipecacuanhæ, ſanavit. Erat puella octodecim annorum nobilis, cui a refrigerio transſpiratiô ſubpreſſa erat; unde macie confecta pulmones tuſſi quaſi rejiciebat; etiam in eo erat, ut ultra decem, aut quatuordecim dies eam non vivere amplius poſſe Medici opinarentur. Quum igitur omnis ſpes evanuiſſet, Medico illi DOMINICETTI Chelſeam tradita eſt, qui balnea vaporis, & pro uſu interno radicis ipecacuanhæ gr. unum bis in die adhibuit. Intra viginti & unum dies transſpiratio & menſtrua reſtituta erant; vires adeo proſtratas antea, ut ſemper portari deberet, intra illud ipſum tempus recuperavit, ita ut nunc ſola ſcalas adſcendere & deſcendere poſſet. Post hebdomadas quinque, priſtina ſanitate cum vigore virium perfecto reſtituta, cum agilitate ſaltavit. Nec ſequentibus duobus annis postea 1778. valetudo in pejus mutata eſt.

Hisce omnibus non dubito, quin plures adhuc adjici poſſent obſervationes, quæ vel in ſcriptis Auctorum hinc inde ſub farragine aliarum obrutæ ſunt, vel in ſcriniis Medicorum Clinicorum latent. Dignum ſaltem argumentum videtur, in quod Practici inpoſterum penitius & majori adtentione inquirant.

PUR-

PURGANTIA.

§. 1209.

In intestina &c.; omnia explicui in SYMPTOMATOLOGIA.

§. 1210. *Indicatur hæc evacuatio* 1) *a fluxu alvi non conliquativo:* materia ſordida, corrupta, glutinoſa, acris, in inteſtinis hærens, indicat certe ſui expulſionem: nam dolores iliaci, colici, corruptio chyli, ac totius ſanguinis, nunc timenda.

Verum notemus, bene hæc ita ſe habere, quando illa materies ibi vel ſenſim creverit, vel ex ſanguine, aut bilis officina, vel ſyſtemate venæ portarum, aut aliunde illuc translata fuerit, cum integris visceribus.

Etenim phthiſis, ſive pulmonis, ſive hepatis, ſive lienis, ſive alius cujuscunque visceris, id habet, ut adtenuata præ corruptione purulenta materies a vaſis abſorbeatur, & per ſyſtema meſentericum intra intestina deponatur. Hæc diarrhæa, ſi multis, vel dysenteria, ſi gravibus comitetur doloribus, ſi notabilis ſit, vitam brevi terminat: & quo plus promoveatur, eo citius: nam homo tunc brevi per purgantia quaſi emulgetur totus. Medici in poteſtate non eſt ultra, hominem hunc ſervare; ſed, ut postea in CURA PALLIATIVA patebit, per demulcentia & opia-

opiata moderatur hanc alvum; quo fit, ut tranquillius, & paullo lentius æger exſtinguatur.

2) *A materie peccante ejusque loco &c.;* ſi nondum adſit alvi fluxus, ſed pondus, anxietas, dolor, borborygmi, alvus conſtricta, adſint, doceor, in intestinis materiem hærere, quæ expellenda; hinc in colicis clauſis.

3) *Eſt idem.*

4) - - - - - - - *epidemica*; videte SYDENHAMUM *ſect.* 4. *c.* 3. *de febri epidemica dysenterica:* indicabantur in illa bis, ter, purgantia.

5) *A revulſione;* centies in anno, qui multa praxi gaudet, capitis dolores purgante tollit. Capitis dolor chronicus ſæpe a nimia extenſione vaſorum enkephali. V. ſ. in pede ſæpe juvat, ſæpe tantum ad tempus, redeunte dolore. Purgantia adſumta ex maſſ. pil. Coch., RUFFI., ſcammon. bis, ter in ſeptimana, per tres, quatuor ſeptimanas exhibita, ſæpe rem totam curant, eſtque ratio in promptu: vaſa ſunt nimiâ copiâ extenſa; hinc dolent, & quia duro oſſi adponuntur, vehementer pulſant. V. ſ. vaſa deplens ſedat malum. Si depletis vaſis vim contractilem penitus recuperent, ut poſſint in æquilibrio manere cum ſanguine, curata eſt kephalæa, modo id æquilibrium perennet. At vero, ſi plethora cito renascatur, antequam vaſa robur antiquum recuperaverint, kephalæa renascitur. Unde v. ſ. ſæpius repetenda; qua ex re fit, ut corpus debilitetur, & vaſa debilia ad minimum raptum ſanguinis verſus caput iterum dolori cauſam præbeant.

Ex obpoſito purgantia ſæpe repetita minus quidem deplent vaſa, ſed a minima derivatione, quam per ſyſtema menſentericum purgantia a capite faciunt, vaſa paullo minus extenſa parumper poſſunt ſe contrahere; iterato purgante, antequam plenitudo nimia

rena-

renata sit, iterum parum; & sic multiplici repetitione demum robur antiquum nanciscuntur.

An ergo semper kephalææ ex hac causa natæ alterutro horum restituuntur in sanitatem?

Minime; si enim præ distensione nimia & diuturna, vasa robur penitus amisere, vel maximam partem, distenduntur perpetuo, & dolent; sive ipsa præ extensione; sive pericranium, in quod premunt. Idem verum, si in dura matre vitium hæreat.

Unde sæpe conducit, abradere totum capillitium, & pannis siccis, aromatico fumo inbutis, quotidie bis, vel ter, fricare caput, ut, si in vasis externi capitis vitium hæreat, hæ hac lege roborentur; quod scitis in nosocomio cum insigni effectu in inveterata kephalæa cum vertiginibus factitatum esse.

In percussione, aut vulnere capitis, ubi effusus cruor apoplexiam aut minatur, aut facit; in effusione sanguinis in thoracem, abdomen, purgantia antiphlogistica, sed liberali manu, continuo usu adhibita, egregii usus sunt, & summæ sæpe efficaciæ in his morbis. Hæc illa *cura resorptionis*, vel *revulsionis*, & v. s. & purgantibus iteratis constans, quam ex BOERHAAVIO, & *Inl.* PRÆSIDIS *Commentariis*, & propria praxi, toties Vobis laudavi in vulneribus atque contusionibus capitis, thoracis, abdominis; in artuum fracturis cum contusione; in contusione notabili omnium in corpore partium.

In anginis serosis, phlegmaticis, purgantia sunt infiniti usus revellendo: in anginis vere inflammatoriis haud adeo, quamquam etiam ibi eccoprotica prosint; non, quod materiem morbi crudam inde revellant, sed quod derivatione humorum ad inferiora efficiant, ut in loca inflammata minor fiat humorum adpressio. Conamur saltem tunc, ut et in phrenitide et plerisque inflammato-

riis morbis partium ſuperiorum, per enemata frequentia ſyſtema meſentericum laxiſſimum ſervare, ut eo turgente minus obruantur ſuperiora.

6) *A ſignis coctionis;* ſi coctio prægreſſa, ſi motus critici, ſi denique ſymptomata critica faciant colicos dolores, ambigui quandoque hæremus, utrum natura criſin ſit molitura per renes, an per intestina, ſi renes ſimul doleant: id enim in renum adfectibus ſolemne, ut dolores colicos adjunctos habeant. Si vero intestina tantum doleant, & non renes, potius exſpectamus criſin per alvum. Si & renes doleant et intestina, criſis forte per utramque viam fiet. Monui alia occaſione ex variis HIPPOCRATIS locis, criſes quandoque contingere & per urinam, & per alias vias; quandoque, idque decretorie, per ſolas urinas.

Igitur in omnibus his caſibus enemata ex æquo proſunt utrique eventui; emolliunt quippe intestina & renes, ita ut per utramque hanc viam fieri poſſet evacuatio; juvante decocto hordei cum melle & nitro. Si non ſat cito votis reſpondeat, decoctum tamarindorum cum ſale polychreſto utramque abſoluit paginam; juvatque ſimul abdomen & lumbos obvolvere cataplasmatibus, fomentis.

7) *A ſtatu ægri;* ſi æger talis ſit idioſyncraſiæ, ut, ſi quid ipſi deſit, natura per alvum ſe expediat malis; ſi homo ille adſuetus ſit, bis, ter, quater in anno diarrhæa corripi, & illa non adparente ægrotare; utique indicatur tunc ante omnia purgans: niſi nova atque inſolita ægritudo ipſum manifeſto aliquo errore invaderet; v. g. pleuritis, aut alius morbus à refrigerio corpore calente ſuscepto; tunc enim foret ſequenda vera morbi indicatio.

§. 1211.

§. 1211. *Vetatur a contrariis.*

1) Ergo vetatur ab alvi fluxu colliquante, ut ante expofui.

2) Quando nulla funt indicia materiæ latitantis in intestinis: quid enim purgare velimus, ubi; quæ purgetur, non adeft materies?

3. 4) Vetatur, fi epidemici natura non indicat.

5) Vetatur in morbis, ubi revulfio nulla juvare poteft, immo noceret; in pleuritide, peripneumonia &c. enemata tamen, ut antea dictum, juvare poffunt.

6) *Vetatur a cruditate;* contra præceptum HIPPOCRATIS in *fragmento heurniano*, N. 19 - 27.

7) Vetatur, fi natura ægri repugnat; ut in Hyftericis, Hypochondriacis, multisque aliis, qui à purgantibus male habent.

§. 1212. *Materies movenda &c.;* diluendo, folvendo, dividendo materiem, ut in vomitu dictum.

In pertinaci alvo juvant egregie frictiones abdominis; fed fæpe dolores ventris illas non ferunt. Cataplasmata toti ventri adpofita, continuo renovata, epithemata quoque ex emollientibus parata cum leviffime ftimulantibus floribus, vidiftis fæpe in nofocomio egregii effectus fuiffe. Balnea, femicupia juvant emolliendo totum infernum fyftema, maxime ventris.

§. 1213. *Excitatur 1) diluentibus;* fi enim talia hauriantur calido corpore, & atmofphæra, fiunt diaphoretica ac fudorifera. Sed adtendite, frigus oportere effe modicum, alioqui augere poffe ventris dolorem.

Etiam potus hos non oportet effe fervidos actu, quum fic diaphorefin excitarent, fudoresve; non oportet effe frigidos, aut potius diuretica fierent, ut *ca-*

pite de DIURETICIS videbimus, ſed moderate calida. Juvant eò aquæ ſelteranæ, aquisgranienſes, inprimis ſedlicenſes, carolinæ, aquæ vitriolicæ, aquæ ſalinæ; ut multæ per Germaniam celebrantur. Sal ebshamenſe, ſal carolinum, ſal ſedlicenſe, aqua multa dilutum. Serum lactis, lac ebutyratum, roob pomorum acido-dulcium, roob mororum, roob ribeſiorum, roob ſambuci, roob ceraſorum, aquâ calidâ dilutum. Ipſi horræi fructus recentes in aqua, aut ſero lactis cocti; uti ſatis patet ex abuſu horum, quo choleræ, diarrhææ, dysenteriæ oriuntur.

Excitatur plurimis hominibus alvus omni mane hausto per fistulam fumo tabaci. Cum ſaliva aliquid hujus ſtimuli deglutitur, ut hinc intestina in alvum promovendam proritentur.

Excitatur aliis bono vitro gelidæ, omni mane ſumto; vel ſolo, vel post chocoladam; aliis & jejune, & post jentaculum.

2) *Lubricantibus, ſimulque acrimoniâ facilè ſtimulantibus utcunque. Olea blanda, recentia, preſſa;* olea recenter preſſa, blandaque vix poſſunt dici ſtimulo agere; ſi enim quid habeant, id plane in oleo obtuſum hæret, quamdiu eſt recens preſſum. Sed acrimonia hærens in intestinis quandoque ita intestina contrahit, ut alvus pertinaciter claudatur. Oleum epotum & involvens hanc acrimoniam contractionem ſolvit, ſoluta contractione alvus ſolvitur.

3) Fæces ſiccæ inplent intestina, ut fere crepent, & quaſi unum corpus efficiant cum intestinis: oleum epotum largiter emollit fæces & interponit ſe inter molem fæcum, intestinaque. Ne miremini hoc: oleum, utut craſſum adpareat, eſt penetrantiſſimum & longe penetrantius aquâ. Si campana in antlia pneumatica corio madido inpoſita aëra externum utcunque admittat,

tat, corium magis humectatur aquâ, ut turgescens ingressum aëris inpediat: verum, nonnunquam adfusa aqua non sufficit, adfunditur oleum: penetrat illud per minimos poros, per quos aqua adeo subtilis non potuerat penetrare, & via obcluditur aëri externo.

4) Oleum largiter epotum, & nunc à nobis consideratum, ut solvens alvum, ipsum illud oleum alvi fluxus, aliis remediis non sistendos, sedat. Innumeræ dysenteriæ longe mitius se haberent, ut dixi & demonstravi nuperrime in binis dysentericis in nosocomio, si Medici hac ratione agerent. Vidistis in juvene dysenterico, quum valida febri laborans & intolerabili ventris dolore, post copiosissimam alvum, quam, antequam ad nos advenerat, habuit, inmisso enemate oleoso & epoto emulso, cataplasmate quoque emolliente ventri toti circumdato; vidistis, inquam, simul & semel totam dysenteriam curatam, febrimque continuam mutatam in tertianam, sine ullis fere remediis sexto paroxysmo in sanitatem integram abivisse.

Si ibi purgans dedissem, quia dysenteria aderat, utique alvum enormem, pessimam, doloresque enormes produxissem. Dolor enim inmanis, qui ægro in intestinis aderat, oriebatur ex eo, quod acris dysenterica materies abraserat mucum naturalem tunicæ villosæ intestini. Acre purgans ultra datum crudeliter nudos hos villos adficiens, eò undique adlicuisset humores, ut ubique ab acribus adplicatis ad nuda sensiliaque loca fit; ipseque demum sanguis ex nudis vasis prolectus his se miscuisset humoribus. Dum talis alvus prodit, & continuo redditur stimulo, solent Medici ægro proponere, pessimam latitare materiem, eamque denuo post paucam ab opiatis quietem, purgante expellendam esse: iterum purgant. Enectus fere pauper æger dat materiem fœtidam, putridam a sanguine, qui tempore

pore

pore quietis effusus ex vasis minimis in cavum intestini ibi putruerat. Horrore adfecti Medici iterandum purgans dicunt, ne includatur intestinis pessimus hospes. Sic sensim omnia intestina depauperantur, donec tenesmi molestissimi, frequentissimi oboriantur, & plures ægri tunc plane emaciati pereant.

Ex obposito, eo, quo egimus, modo illico omnes fere conpescuimus dolores; ultra 47. horas oleum in ventre mansit, & posthac iterum materies naturalis stercoracea prodiit.

Verum, nolim credatis, sic Vos omnem curaturos dysenteriam: contrario enim modo agentem me vidistis præterito mense Junio in Custode ægrorum. Pari ratione internis externisque remediis ille tractatus post 24. horas quietis & blandæ tranquillitatis copiosissimam & frequentissimam dejecit alvum, cum sopitorum augmento dolorum. Concludebamus, in illo rem aliter se habere, ac in priori ægro; in priori materiem pravam alvo penitus exivisse, superstitemque intolerabilem dolorem minus malignitati materiæ, quam nudis deberi papillis: hinc oleosa, emollientiaque omnia nudas has partes denuo oblinivisse, sanâsse: hinc & dysenteriam penitus curatam esse, cum omnibus suis sequelis.

At vero in posteriori hoc ægro conclusimus, oleosis emollientibusque nimiam ademptam nervis sensilitatem; attamen copiam malignæ materiæ in intestinis restitisse, antiquos quæ renovaret dolores; hinc drachma rhei ipsi data; unde fœda denuo alvus copiosaque. Hac operatione ad finem deducta & enema oleosum, & emoll. cataplasma, & emulsum paregoricum, involvens denuo adhibuimus. Conticuêre dolores; alvus post triduum bona rediit; homo curatus est, continuatis per multos a curatione dies iisdem auxiliis.

Oi-

Oleum ergo alvum claudit, alvum reſerat; prout eſt conditio adſumentis.

Inter olea potanda amygdalinum præfertur, quia minus ingratum: verum, ſi mihi detur integrum, quid velim præſcribere, oleum lini præſcro; tum propter miram, quam habet penetrabilitatem, tum præpter tardum rancorem. Penetrabilitatem obſervavi ſæpius, modo mihi inexplicabili: ſæpius videram in urina ſequente post enemata ex ſolo oleo lini injecta, guttas oleoſas collectas. Putavi vas fuiſſe inpurum; cura ſollicita vaſorum habita eſt; tamen idem phænomenon. Quibus, quæſo, viis hoc oleum ex intestinis in veſicam penetravit? forte oleum amygdalinum ejusdem penetrabilitatis eſt; ſed, quum non adhibeatur ad 8. 10. unc. in clysmatibus, ideo demonſtrari non poteſt tantarum virium eſſe. Ergo ſaltem præferendum illud, de quo id demonſtratum habetur; eſtque pluries mihi repetita hæc experientia.

2) Præferendum eſt oleum lini, quod longe tardius amygdalinô corrumpatur: hinc, ſi ratione purgantis eo utamur, perinde eſt, qualenam adhibeatur; ſi vero ad ſiſtendam alvum, oleum amygdalinum, per 47. horas in intestinis hæſitans, facile ibidem rancescere & priores potuiſſet renovare dolores: id quod ab oleo lini non ita timendum. Oleum olivarum quoque tardius, quam amygdalinum, rancescit.

Redeamus in viam! Jura pinguia, decocta emollientia, horumve extracta, ſive mucilagines, agunt pari, ſed debiliori modo, quam expoſita olea. Si his jusculis, aut decoctis quid ſalis addatur, emolliunt ſimul, atque ſtimulant, ut Textus vult.

Sequuntur ſex claſſes purgantium, quæ a prima mitiſſima ſenſim viribus agendi crescunt ad quintam claſſem usque: ſexta claſſis ex omnibus variis hisce ſimpli-

plicibus conpofita dicta refpicit: quæ porro quum ex *Materie medica*, & *Chemia* nôftis, properabo ad fequentia.

§. 1214. *Horum delectus*, ex mitioribus, vel fortioribus:

Dofis, major, minor;

Formula, in pulvere, haustu, decocto, pilulis, condito;

Præparatio, infundendo, coquendo, extrahenho, deftillando;

Oportunitas, in principio morbi, aut fine: five ratio dandi prophylactice, aut therapeutice;

Indicantur ut de vomitoriis dictum eft; quare eadem ad purgantia adplicentur.

Inprimis vero ex indole materiæ educendæ; ea enim fi alkalina, vel acida, vel empyreumatica, vel glutinofa fit, prorfum alia ubique purgantia poftulat.

Varias adpellationes purgantia nacta funt: en maxime obvias:

1) *Eccoprotica;*
2) *Purgantia per epicrafin;*
3) *Minorativa;*
4) *Laxantia;*
5) *Cholagoga;*
6) *Phlegmagoga;*
7) *Hydragoga;*
8) *Melanogoga;*
9) *Panchymagoga.*

1) *Eccoprotica;* ἐκκοπρότικα, κόπρος *ftercus*: eft mitiffimum genus, tantum ftercora educens; ut multis hominibus eft haustus aquæ frigidæ, jejuno ventricu-

culo ſumtus; pluribus aliis tabaci fumus jejuno ventriculo per fiſtulam hauſtus; vel hauſtus coffeæ, ſeri lactis, potus Thée, Cioccoladæ: ita, ut multis ſit eccoproticon primus hauſtus, qui vel frigidus inteſtina ſtimulat, conſtringitque, ut fæces expellant, vel calidus inteſtina laxat, fæces diluit, ſicque exire conpellit. Fumus tabaci nonnihil inviſcatus & cum ſaliva deglutitus ſtimulo ſuo inteſtina ad deponendum incitat. Aquæ minerales ſalinæ id quoque faciunt. Hac ratione etiam ſal marinum, gemmæ, fontium, montium, eſt eccoproticon, quatenus miſtum alimentis inteſtina ſtimulat ad excretionem. Ita vinum poteſt eccoproticum dici, quod epotum blando ſuo ſtimulo inteſtina conpellit ad excretionem. Omnia alimenta acriora hanc ob cauſam ſunt eccoprotica.

Quare alimenta acriora, copioſius adſumta, vel ſtimulo nimio inteſtina conſtringunt, ut ſiſtatur alvus; vel ita irritant, ut fiat diarrhæa materiæ alimentoſæ, non coctæ.

Vere itaque HIPPOCRATES jam adfirmavit, & alimenta poſſe vera pharmaca fieri.

2) *Purgantia per epicraſin;* quaſi per *admiſtionem*, aut *adtemperationem:* GALENUS *l.* 2. *de Alim.* *ἐπικρασιν* exponit „ cacochymiæ curationem, per quam paullatim evacuatur, quod vitioſum eſt, inque locum ejus, quod bonum eſt, reponitur. " Hæc conveniunt in multis chronicis; 2) apta quoque ſunt in morbis, ubi abſolute purgandum eſt, v. g. in ileo, in colica clauſa, quando poſſumus ita de hora in horam purgans dare, donec fluat alvus; in quibus morbis quandoque quintuplo, decuplo plus requiritur, quam quidem alias. 3) Conveniunt, ubi vomitus nimius purgans rejicit: repetitis igitur vicibus, dum pars ad inteſtina ſenſim pervenit, purgatio ſequitur. 4) Conve-

veniunt in hominibus vix ullis purgantibus mobilibus: larga nimium dosis audacter tunc data, omnia sursum deorsumque quandoque movet, & corpus reddit ægrum. Hinc strenua dosis, sed per epicrasin data, semper scopo medico mihi satisfecit.

3) *Minorativa;* vix differunt ab eccoproticis.

4) *Laxantia;* quoque similiter agunt.

5) *Cholagoga; χολὴ, bilis; bilem ducentia:* in hac classe posuere rheum, folia alexandrina, cassiam, tamarindos, succum rosarum pallidarum &c.

6) *Phlegmagoga; pituitam ducentia:* v. gr. aloë, gummi maxime ferulacea, sapo venetus, pil. RUFFI, cochiæ, agaricus.

7) *Hydragoga;* aquam evacuantia; scammonium, gialappa, colocynthis, medianus sambuci cortex, turbith &c.

8) *Melanogoga;* quæ bilem atram potissimum purgant, ut helleborus albus.

9) *Panchymagoga;* conposita ex singulis quatuor ultimarum classium. CROLLIUS proposuit hac ratione suum *panchymagogon*, in *Basilica* sua *chymica.* Tale quid etiam prostabat in *Pharmacia viennensi.* Extractum catholicum habet fere ea quæ panchymagogon.

An distinctiones ita ad amussim se habeant, ut præcise purgantia cholagoga in nullum alium, quam in biliosum humorem, agant; hydragoga nil nisi serosa educant &c., merito dubitabitis, quia hoc inpossibile est. Tamen id verum fateamur, multum interesse, quid dederimus.

HIPPOCRATES, de helleboro agens, hinc inde sparsim in operibus suis, ait, in ventriculo si ille maneat, & eò versus adliciat quasi humores atrabiliarios, perque vomitum expellat, tunc bene agere, sed sæpe & ex ventriculo ad intestina transire. — Videmus spasmos,

mos, convulſiones, hypercatharſes oriri ab helleboro lethales. Hinc remedium ſuſpectum & fere venenum, niſi ſapienti manu dirigatur: unde HIPPOCRATES, curaturus DEMOCRITEM, quem inſanire ab atra bile *Abderitani* ad HIPPOCRATEM ſcripſerant, miſit epiſtolam ad CRATEVAM, ſummum Botanicum, & juſſit eum, quo in loco montium helleborum debeat quærere, quomodo colligere, & quibusnam in vaſis exacte clauſum, nequa vis pereat, ad ſe transmittere. Verum perdidimus ea ſcripta, quibus & vera præparatio, & doſis, & dandi methodus HIPPOCRATIS contineantur; ut ultra de hisce ſciamus nihil.

Id ſaltem tum ex cognitione Materiæ medicæ, tum ex Antiquorum monumentis patescit, varia ſua actione, varia humorum eductione, inmenſum differre purgantia: neque enim rheum aquas educit, quemadmodum ſcammoneum, aut jalappa; neque manna, aut caſſia, gluten adeo expellunt, quam aloë; neque cæteris paribus caſſia corpus fatigat, uti colocynthis. Ita, ut pro ratione morbi aut calidi, aut frigidi, pro ratione materiæ peccantis, etiam purgans ſit eligendum, præparandum, exhibendum. Si homo purgandus putrida colluvie ſcatens, non dabimus ſcammoneum, colocynthidem, quæ etiam ex corpore non putrido putridos educunt humores: ex manna, tamarindis, rheo, cremore tartari, paratum pharmacum prodeſt, & ſic de reliquis. (*)

§. 1215.

(*) Eſt etiam differentia in agendo: fortiora, ut colocynthis, ſcammoneum, jalappa, ſimul unita, [nam ſeorſim debita doſi ſæpe violenter agunt] agunt ſæpiſſime ratione blandiſſima, ut homines

§. 1215. *Promovetur* &c.; incerti passim vacillant juniores Medici circa hoc. Rogant sæpe numero ægri, quid debeant sumere post purgans, non est lex universalis: jus solitum stimulo suo juvat actionem purgantis; sed quatenus pingue inpedit, ne nimios excitet cruciatus. Calida autem hæc, v. g. jus, serum lactis, oportet adsumere, quum cæterum colici dolores excitentur, dum purgans in corpore est. De hac re generalis regula nunquam statuenda. Vidi, qui vix purgarent, si biberent, quia purgantis stimulus fere quiescebat; si vero nihil sumerent, bene purgarentur. Hoc usu discendum, quando homines ita, quod experti sint, nobis narrant. In genere jus carnium est optimum & consuetum: multi etiam bene habent a potu Theæ, aut Coffeæ.

Verum, ut quæ praxis doceat, huc referamus, dantur casus, ubi opium purgantis actionem unice promoveat.

SYDENHAMUS in *schedula monitoria* ait, in iliaca passione, si æger purgantia evomeret, se dedisse gutt. XXV. sui liquidi anodyni, & dein paullo post purgans. „ Hoc enim, inquit, tempore catharcticum sub laudani tutella adsumtum retinebatur, ac suo tandem defungebatur munere. Verum, si anodynorum virtute ac vi jam penitus infractis, vomituritio ac dolor demum redierint, cathartico interim in corpore restitante, in hoc casu ex dejectionibus per inferiora, spe omni

---

fere caligas conspurcent, si non sint expediti: mitiora tamen, ut rheum, folia alexandrina, plura tormina excitant. Ita, ut purgantis vim ex faciliori aut difficiliori actione metiri non debeamus. *De H.*

omni inpræſentiarum abjecta, ad uſum paregorici, ſupra deſcripti, revertendum, idemque eousque repetendum, quartâ, vel ſextâ quâque horâ, donec inteſtinis quies omnimodo inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorſum verſus reſtituatur. Quo quidem tempore catharcticum, quod hactenus, ob contrarium inteſtinorum motum, in corpore ſiſteretur, jam operationem ſuam per ſedes exſeret: quantumlibet ex tam repetito narcoticorum uſu, plane contrarium effectum iri videatur. "

Confirmat ea, quæ hic dicit, exemplo contingente, quo tempore hoc ſcribebat. (*)

HUXHAM, *Diſſert. de morbo colico Damnoniorum*, jubet, purgantia opio jungere, ſic enim facilius, ſoluto ſpasmo, purgans operari: probat ex RIVERIO, *cap. de dolore colico*, qui dedit aloës ℈j, ſcammon. gr. vj. laud. op. gr. ij, & *Centur. II. obſ. I.* gr. v.

Non ſolum opium, hac ratione datum, promovet actionem purgantis, verum etiam ipſa purgantia, una cum opio data, quandoque operantur egregie, quum cæteroqui tantum evomerentur. Vidi tunc operari in incipiente ileo purgans datum per epicraſin. ex elect. diaprun. ℥iß, laudan. puri gr. iij, aq. meliſſ. ℥viij, ut omni quadrante horæ ſumeret unciam.

(*) Immo, narravi Vobis alia occaſione caſum deſperatum, ubi pater Medicus, inſtante, ut videbatur, morte, dabat quadruplam aut quintuplam doſin puero ſuo, ut cum minoribus torminibus moreretur, idque omni trihorio repetens cum aqua & ſyrupo menthæ: vomitus ceſſat ſtercoreus & enematicus, mitigantur dolores, & aperta alvo jam pro morte redit ſanitas. *De H.*

Non dico, omnem ileum, vel hac methodo, vel methodo SYDENHAMI, tolli; abſit! ſunt enim morbi hi & hisce ſimiles plane inmorigeri. De ileo agens docui, quî tunc agendum ſit: nempe primum per fumum nicotianæ ano ope apti inſtrumenti injectum, dein per largum mercurii crudi hauſtum. Exempla bonorum effectuum tunc ſimul exhibui, vidimusque unam ex rationibus, cur ileus lethalis, hanc eſſe, quod nimis ſero, vel nimis parce, hæc remedia adhibeantur. (*)

Circa ea, quibus purgantia juventur, aliud quid obſervandum. Dolores ſæpe tanti per abdomen, vel etiam citra dolores contracta & ſicca adeo intestina, ut materies depellenda vix queat loco moveri. Eo in caſu epithemata, cataplasmata, unguenta emollientia, balnea ſimilia calida emollientia, tum ſedando dolores, tum humectando ſicca intestina, egregie promovent actionem purgantis. Promovetur denique enemate ſtimulante craſſa intestina.

§. 1216.

(*) In ileo id ſemper advertendum, quod quo diutius duret, eo fiat pertinacior: unde præſtaret, ea remedia adhibere, quæ per ſe nunquam nocent & interim ſummæ ſunt efficaciæ. Fumum nicotianæ quid nocebit adhibuiſſe, mox ubi ileus formatus videtur? Sane gangrænam natam fumus ille, aut epotus mercurius, ſanabunt nunquam. Habemus (dum hæc ſcribebantur) iterum novum caſum in noſocomio civium, in quo puer a ſtrangulata hernia iliacus, fumo tabaci integre citoque eſt reſtitutus: femina etiam hac methodo hyeme inibi ſervata. *De H.*

§. 1216. *Sistitur potu olei;* actiones purgantium quandoque funestæ sunt, 1) ex vitio latente in corpore, ex idiosyncrasia, ex vitio Pharmacopœi famuli, justum pondus supergressi, ita, ut vel prudentissimus Medicus opus habeat, vim ejus infringere, sistere. 2) Inperiti Medici, aut circumforanei, habent duas, tres formulas purgantium, quibus unice utuntur in quavis ægritudine: immo vix praxin aliam nôrunt, nisi vomendo, purgando, sudores ciendo; unde in quovis morbi genere, & in quovis morbi stadio, utuntur purgante: putant se Medicos esse, dum remedia valide moventia & expellentia nomine noverint. Sed apte ad rem HEURNIUS in notis ad laudatum jam sæpe *fragmentum* HIPPOCRATIS *de purgantibus.* „ Nam & vina non data apto tempore nocent. Pharmaca dicebat HEROPHYLUS, nihil sunt, & pharmaca manus Dei sunt: ut nimirum in usum flectuntur dextre, vel sinistre. Plurimi hodie falluntur, existimantes, in remediis ipsis sanitatem habitare: verum pharmaca sunt medicæ artis instrumenta. At instrumenta nullius artificis opus per se absolvunt, nisi docte in usum flectantur. Nec enim, si mihi adfabre facta instrumenta Pictorum dentur, Pictor ero. " Videte etiam terribiles historias hujus inprudentiæ apud PETRUM FORESTUM, *lib.* 22., *obs.* 16.

Quacunque igitur de causa sive per inprudentiam, sive per inscitiam, sive per idiosyncrasiam, id effectum fuerit, ut corpus nimia catharsi in periculo sit, oportet, quemque Medicum mox parata habere, quibus motum nimium consopiat, instrumenta. Fit autem hoc

1) *Potu olei, oleosis blandis*; ut hisce inviscatus purgantis stimulus cesset irritare intestina et provocare undique humores.

2) *Acidis;* inepta PARACELSI & HELMONTII præparatio ſcammonei id docet. Voluere vim ſcammonei cicurare: igitur cum pomo cydonii in furno excoxere. Acidum auſterum cydonii, junctum ſcammoneo titulo diagrydii, facit, ut ſi jam eo velimus purgare, dupla doſi indigeamus Si igitur a ſcammoneo, gialappa, elaterio, gutta gamba, (gummi guttæ) nimia hypercatharſis fiat, illico ſpirit. ſulphur. per campan. ad gutt. XXX. XL. L. in larga aquæ copia ſedamen adfert. Acetum ipſum adripimus illico, ne tempus prætereat exſpectando.

3) *Adſtringentibus;* ut bistorta, ſimaruba, alumen rupeum, tormentilla, agrimonia, cort. granatorum, cort. tamarisci, cort., fol. quercûs, cortex peruvianus &c.; fomenta ex ſimilibus cum vino adſtringente parata, toti ventri circumponenda.

4) *Opiatis;* ſecure vim nimiam ſiſtentibus, & ſenſilitatem pro tempore adimentibus nervis: gr. iij, in larga mistura aquæ menthæ dentur per epicraſin, donec malum conticescat, in uſum etiam vocanda enemata opiata. — Per multos annos viri litteratiſſimi, ſed hypochondriaci, curam habui; cui ira, quæ ipſi frequens, mox alvum aquoſam, limpidiſſimam, copioſam faceret; ut in aliis fit limpida, aquoſa urina. Decies conticuit alvus dato enemate ex ℥vj lactis & gr. iij opii. Si non juvent talia, addimus enemati huic therebinthinæ ʒj, cum vitello unius ovi ſubactam. Hac methodo etiam diarrhæam colliquantem phthiſicorum ſæpe per aliquot dies conpescimus.

5) *Spirituoſis;* hypercatharſis non raro à reſinoſis non bene ſolutis, & ad intestina fixe inhærentibus. Spiritus corpori ingeſti, ſatis meraci, ut ſpiritus vini, frumenti, juniperi &c. ſolvunt illam reſinam & ſic ſedant hypercatharſin. (Addi tum ſimul poteſt unum alterumve gra-

granum opii, ut, præter virtutem hanc ſpirituoſorum, reſinas inteſtinorum parietibus adhærescentes ſolventem, ſimul & obtineatur ſcopus alter, illico No. 4. expoſitus.)

6) *Revulſione in alias partes quascunque;* Veterum methodo, cucurbitas adplicando ad loca epigaſtrica; vel excitato vomitu: (*) verum priora dicta videntur tutiora, promptiora.

§. 1217. *Fit & evacuatio &c.;* alius modus aptiſſimus ad exonerandam alvum, quo remedia adplicantur per anum ad locum ipſum adfectum, ſi hoc fieri queat. Incertum tamen, quousque perveniant. Ipſe in me expertus fui in morbo, quo jacenti mihi in dextrum latus enemata ex ſiniſtro latere per regionem mediam epigaſtrii ſupra umbilicum ad latus dextrum tranſirent; verum ſæpe eousque non perveniunt;

1) ſi colon flatibus nimis diſtentum;

2) ſi in flexu recti cum colo in ſiniſtro latere ſub liene, ſit nimius conlapſus, vel conpreſſio tenuium inteſtinorum, materie alimentoſa, aut aëre nimis inpletorum:

3) ſi in colo ſtercora multa inſint:

4) ſi inflammatio in colo adſit, illud coarctans:

5) ſi colon in hernia ſit interceptum.

Cæterum enemata, ſive intrent usque ad diverticulum cœci, aut valvulam bauhinianam, ſive non eous-

(*) Ait HIPPOCRATES, *Aph.* 6 — 15. „ Diarrhæa detento ſponte ſuperveniens vomitus diarrhæam ſolvit." *Aph.* 4 — 83. „ Mictio noctu multa contingens, parcam dejectionem ſignificat. " Si igitur natura eo vergat, ducenda; poteſt quoque ſine naturæ ductu rentari. *De H.*

que, poſſunt habere egregium uſum, ut ex ſequentibns patebit.

Indicantur ergo

1) *à loco adfecto*; ſi anxietates, dolores ſunt in inteſtinis: ergo in omni morbo inflammatorio inteſtinorum, in colica clauſa, immo etiam in ſcirrhis inteſtinorum, quæ intercipiunt alvum, enemate autem molli inmiſſo tranſitum excrementis concedunt; vel inteſtinum dilatando, ſi ſcirrhus in colo, rectove ſit vel fotu ſuo inteſtina tenuia laxando, ampliando. In hæmorrhoidibus chronicis, nimis tumentibus aditumqne fæcibus præcludentibus, emolliendo, inteſtinum amplificando, viam parant: in conpreſſis inteſtinis à graviditate, à mole aquarum in abdomine effuſarum, viam aperiunt ampliando & leni ſtimulo conpreſſa inteſtina in motum periſtalticum agitando.

2) *A materie educenda;* dura, conpacta, unde vincit illa vim fibrarum inteſtinalium: vel, etſi dura illa non ſit, tamen vis fibrarum debilior ſit ad propellendum: unde indicatur in criſi tali

3) *à viribus adtritis ægri;* ita, ut neceſſario purgante indigeret, verum actionem ferre nequiret. Alvus tamen, quum neceſſario ſit exoneranda, enemate ſollicitetur;

vel *ejus temperie* indicatur, quum nunquam in ſanitate purgans ferre potuit ſine animi deliquio, & tamen nunc in diſcrimen incurreret, ſi alvum non deponeret.

4) *A ſiccitate, calore, motu nimio humorum in acutis;* ſane hic eſt eorum egregius uſus. Enemata adplicata ſine ſtimulo, à vaſis lacteis & venis meſentericis inbibuntur, ut quandoque nil eorum alvo exeat.

Igitur enemata aquoſa dum inbibuntur, ſanguinem diluunt, & ſicca ſolida emolliunt, humectant. Enema

mata aquofa, mista cum nitro, cum fapis horræorum, adfumta à lacteis &c. calorem mitigant. Enemata refrigerantia & emollientia adfumta intra fanguinem mitigant acre, quod in humoribus motum nimium excitat & refrigerium largiuntur à nimio adtritu.

Juvat quod confilio HIPPOCRATIS agere queamus enemate quantum velimus in acutis.

5) *A concilianda revulfione & lenimine requifito in fibris & humoribus acribus;* lenimen mox expofui: fed revulfio nunc exponenda. Enemate primò acriori expulfa fæce jam funt omnia intestinorum vafa minus preffa, funtque minus preffa omnia vafa viscerum abdominalium, hepatis, omenti, diaphragmatis, lienis, pancreatis, peritonæi, renum, veficæ, uteri: ergo plurima vafa aortæ defcendentis, nunc minus preffa, plus admittunt fanguinis; ergo revulfio fit a capite. Si jam post fæcum excretionem enemata emollientia injiciantur, hisce vafa illa libera intestinorum adhuc magis emolliuntur, laxantur; ita, ut fyftema mefentericum jam longe plus accipiat, quam antea, fiatque à fuperioribus eò major revulfio. In phrenitide, angina inflammatoria, inflammatione fuperiorum thoracis, hæc egregia funt.

Addenda hic, quæ in *Textu* non funt, nempe

6) *A nutritione;* exempla vifa anginæ inflammatoriæ, ubi intra feptem dies vix guttula intra corpus ore intraret; ubi clysmata ex lacte, ex jure carnium cum fucco citri, injecta paucâ copiâ, quinque fex unciarum, omni trihorio vel quadrihorio renovata, vitam hominis interea fustinuerunt. In fcirrhis faucium, aut œfophagi his fuit vita aliquantisper protracta.

7) *Ab inpoffibilitate medicamenta per os ingerendi;* morofis infantibus intermittente in febri cortice indigentibus, nec fumere volentibus, corticem coctum

triplici dosi ingerimus ope enematum. Tuta sæpe & celeris curatio est. Eluuntur primum intestina a fæcibus bene, idque quotidie, aut alterna die: tum enemata parva injiciantur, tam sæpe, ut triplô dosis major sit eâ, quâ infans ille per os indigeret.

§. 1218. *Clysmata itaque varia sunt;* nempe ut indicatio jubet: ex fumo tabaci certissima res. Suadeo, ut secundum exemplar, quod vidistis in nosocomio, (expressa etiam formula in *Adversariis Cel.* GAUBII) curetis omnes talia instrumenta fieri, ut in hernis, ileis, semper parati sitis.

Atque hinc subpositoria moventia, stimulantia, acria, intelliguntur &c.; hæc ano inmissa, dum liquefiunt, excitant stimulum ad finem recti, quo sæpe vis peristaltica determinatur deorsum, validissimo tenesmo ad anum, qua determinatione etiam fæces eo versus ducantur. Minus juvant, quam enemata; tamen usui veniunt sæpe in infantibus morosis, quibus enemata adplicare, aut purgantia dare inpossibile. Juvant etiam in debilibus, quibus purgantia dare & enemata injicere vix ausi sumus, quia vix moti animo linquuntur; ut in quibusdam fit. Juvant in hominibus, qui his solebant olim sibi siccam alvum, aut inertem provocare. Veteribus magis in usu fuere, quam nobis, quibus enematis adplicatio frequentior.

§. 1219. Si est ad magnum stimulum excitandum, vel ad fluorem hæmorrhoidum excitandum, aloë cum melle coquatur in spissam massam. Si est ad alvi eductionem in infante, ex melle cocto, ex sacchari frustulo, ex sebo candelæ, ex caule petroselini, oleo intincto, ex semine carvi saccharo obducto. Si est pro homine adsueto subpositoriis, rogan-

gandus eſt, quo ſubpoſitoriorum genere conſueverat bene deponere?

In rebus pertinacibus, quando nulla arte alvus poteſt promoveri, etiam hoc auxilium adhibemus, ut omnia auxilia ſimul adplicentur; neſcientes, quâ viâ quandoque natura cooperatura ſit.

DIURETICA.

§. 1220.

Evacuatio per vias urinæ indicatur 1) *a ſignis coctionis.* Licet natura necdum determinet futurum, quò pellat materiem, locum; tamen emollientibus mellitis, nitroſis, acidis ſaponaceis, ut omnia corporis loca, ita & vias urinæ expeditas conamur reddere. In noſtra methodo dandi quotidie 2. 3. menſuras aquæ hordei cum melle, vix indigemus hic aliquo præcepto, quia ea methodo viæ omnes parantur.

2) *A fluxu critico materiæ morboſæ per renes;* quo in caſu mox dicta ſubficiunt, niſi natura langueat; ſi langueat, tunc ſubpetiæ illi ferendæ, ut mox videbimus.

3) *A materie peccante ſalina;* quum per vias urinæ ſoleant abire ſalinæ aquæ, ſi eo determinentur,

tur; quumque per vias urinæ soleat se natura expedire ab omni acriori sanguinis; convenit in nimia salina muriatica, aut ammoniaca, acrimonia, vias has fluxiles (liberas) reddere; uti postea, qua id fiat methodo, dicetur.

Saponacea: si salia atque olea abundent in sanguine; aut, si quis salina atque oleosa diæta multum abusus fuerit; maxime, si alkalina diathesis adsit, cum multa pinguedine fusa, ut in pinguibus hominibus sæpe fit, dum acuto morbo, aut etiam debilitante multum tertiana, quartana, aliove chronico morbo, laborant.

Terrestri subtili; ut, quibus urina sæpe scatet tenuissimâ farinâ, quando per aliquod tempus quieverit. Præstat his expeditas semper tenere urinæ vias, ne quando terrestris subtilis materies illa in sanguine manens melancholicam temperiem producat, in qua terrestre abundat; vel, ne stagnans ad renes, aut vesicam, in calculos, aut tophos abeat.

Scorbutica, sive alkalescente putrida per acida saponacea; acida per aquas selteranas, spadanas, &c.; muriatica per aquosa.

4) *A loco adfecto*: si renes obstruantur sine inflammatione, indicantur deobstruentia, diuretica: si inflammati sint, aquosa, saponacea, sola conveniunt, cum fotu perpetuo per enemata & externa cataplasmata balneaque; sed a fortioribus abstinendum. In calculo renum passim a diureticis abstinendum; quia ignoramus, magnus, an parvus, sit calculus; qui, si pelleretur in angustias ureteris, posset majora mala & mortem, creare. Hinc Medici nunquam in renum calculo audent diuretica præscribere.

5) *A constitutione epidemica*, uti HIPPOCRATES talem observavit, in qua multi sola Urina judicabantur;

tur; urinâ craſſâ, albâ, multâ. Naturæ tunc ſubcurrendum eô, quô mox dicetur, modô.

6) *A temperie ægri, auscultante huic evacuationi, aut adſueta:* libero copioſoque urinæ fluori æger in ſanitate ſemper fuit adſuetus: jam aliquo incommodo laborans, parum urinæ emittit. Diuretica, & cum temperie, & cum natura mali, convenientia tunc indicantur: metu, ne forte hinc præſens malum, aut natum, aut fotum ſit; ea ſpe, fore, ut reſtituta diureſi, aut præſens malum ceſſet, aut mitescat.

§. 1221. *Vetatur a contrariis;* Ergo, ſi neque ſigna adſint coctionis, nec conamen naturæ, ut per renes critice materiem evacuet; nec materies ullo modo in corpore acris ſit; neque ulla adfectio renum adfuerit, neque aut talis conſtitutio epidemica, aut conſuetudo ægri; ſi demum calculus adſit, diuretica non ſunt exhibenda: ſi inprimis corpus ſit bene ſanum, cur velimus augere unam excretionem præ alia? Auctâ illâ forte minuetur, vel ceſſabit, alia; unde incommodum naſci poterit aliquod. Ridiculi ſunt homines, qui vina ideo adprobant, quod multum urinæ inde dimittant, reprobantes illa, quæ non auctiorem ſolitâ efficiunt diureſin: deberent adprobare ea, quibus in uſum vocatis ſana natura manet, uti in ſanitate ſemper ſolet eſſe. — Æque peccant illi, qui, ſani existentes, diureſin ament productam a vinis, quam illi, qui ab alimentis ſemper laxam petunt alvum, vel profuſiores ſudores; dum interim bonâ alvô, & ſine ſudore, rite ſemper valerent.

§. 1222. *Excitatur usu aquæ copiosæ, vel aquosorum.* Aqua simplex, infusa theata, decoctum coffeæ &c. si copiose potentur, nec corpus calore, motuve, ad diaphoresin, aut sudorem, disponatur, copiosissimam, tenuem, pallidam, urinam fundunt; uti ex *capite de* URINA patuit.

2) *Salibus alkalinis fixis, volatilibus; simplicibus vel conpositis.* Aqua selterana [cujus analysin genuinam chemicam alio loco dabo] habet sal alkalinum fixum in se: sal volat. oleos. SYLVII cum multa aqua.

3) *Salibus fixis, neutris, conpositis:* sal marinum cum pauco succo citri & aqua multa; drachma una salis ammoniaci cum unc. duodecim aquæ; tartarus tartarisatus cum multa aqua.

Ostracodermatis solutis cum acido, in corpore nostro, vel extra illud: ex acido, ostracodermatis, vel lapidibus cancrorum, misto, tertium corpus nascitur, quod possidet aliquid proficuum in quibusdam intertriginis speciebus & scabiei, tum & vim diureticam. Solvantur, sive potius saturentur, acido extra corpus humanum, si in hoc acidum non adsit: dum vero copiosum in corpore hæret acidum, dentur modo illa absorbentia; quibûs tunc & acidum abundans in corpore aufertur, & diuresis promovetur.

Igitur vetatur tale diureticum in acutis crudis, quia natura iisdem cogitur, crudam materiem movere, & ad vias urinarias deponere. Est tamen mos frequentissimus, absorbentia dandi cum admistis acidis.

§. 1223. *Diuretica juvantur vacuo stomacho:* quia tunc via expeditior ad intestina, inde in sanguinem.

Co-

Coctione prægressa, ciborum, ne diu nimis illa detineantur a coquendis, sed ut cito ex ventriculo ad intestina eant, & a lacteis primis saltem absorberi queant; tum, ut cocta moveantur, non cruda. Videatur circa hæc SANCTORIUS.

Motu corporis leni; ut humores & vasa parumper agitentur.

Aëre frigidiusculo; ne per motum vis diureticorum determinetur ad cutim & per sudores, aut diaphoresin, abeat.

Calidis interim lumbis, hypogastrio, pube, perinæo; ut humorum copia major in totum hocce systema derivetur: frigore enim infimorum materies aliorsum determinaretur, vasis a frigore constrictis, resistentibus. Hinc juvat & lumborum frictio.

§. 1224. *Sistitur, aut sedatur, usu* 1) *emulsionis viscidioris, gelatinosæ,* quâ sanguis inspissetur, minusque aptus fiat, ut per renes tantâ effluat (serosa ejus pars) copiâ.

2) *Adstringentium & roborantium simul;* nempe, si simus in casu, ubi laxitas vasorum speciem pseudodiabetes facit: quæ petenda ex *capite de* CARDIACIS, in specie secundæ debilitatis.

3) *Opiatis*, quibus omnis humorum motus diminuitur, omnisque secretio.

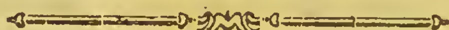
4) *Determinatis in alia loca &c.:* rheum v. g. quibusdam emeticum fieret, si potu tepido determinaretur, ut per ventriculum sursum exiret; cum determinatione ad renes fit diureticum: &c.

Ergo videtis, in diabete prodesse potest purgans, emeticum, diaphoreticum (pro diversitate regiminis simul adhibiti). *Egregius* HARRIS octuagenarium mer-

ca-

catorem a magna diabete brevì curavit infusione ex rheo, lignis santali, & sem. cardamomi; hac ratione derivata materies ad intestina & cutim.

MENAGOGA ET ARISTOLOCHICA.

Meritissimo jure sub uno capite AUCTOR hæc conprehendit, quia sanguinis per uterum evacuationem ambo intendunt. Sed, lochia non admittunt sæpe ea dicta pellentia: concedo; sed nec menses, ut patet ex §. 1226. No. 3.

§. 1125. *Evacuatio sanguinis menstrui, vel puerperii, per uterum, indicatur* 1) *ab ætate*, 12. 14. 16. annorum, dum puella jam vel akmen adepta est, vel brevi adeptura, vel saltem incipit grandescere. Fallit tamen nonnunquam hæc regula: vidi quippe puellas post menses acceptos adhuc multum grandescere: hinc non tantum ab ætate, sed &

2) *A Plethora;* virgo quandoque & statura parva esse potest, & plethorica; ita, ut copia adsit pro mensibus educendis, & ut tamen pergat crescere præ copia plethoræ. & facili extensione: ut enim feminæ, quæ & gravidæ & simul omni mense menstruantur;

tur; ut feminæ dantur, quæ infantes lactant, & tamen habent abundantes menses; ita & virgines sunt menstruantes, & tamen post hunc terminum adhuc crescentes in magnam proceritatem.

Verum, quemadmodum magis frequens est, ut feminæ gravidæ aut lactantes non menstruentur; ita etiam virgines plethoram maxime colligunt, dum corpus ad augendam proceritatem cruore minus indigere cœpit.

(Quæ hic circa indolem fluxus menstrui inferuit Haenius, ceu ex Physiologicis aliunde nota, omisi.)

Dum hæc catamenia aut parcius fluunt, aut tardius, aut omnino non, passim talis femina ægrotat.

In hac ægritudine remedia requiruntur, quæ suppressa catamenia restituant: his restitutis passim sanitas redit.

Verum, multa hic advertenda, antequam quis ad hæc remedia confugiat.

Plethora oportet ut adsit, neque morbi ulli, qui a retenta plethora originem non ducant (*): v. g. menses retardant, subsistunt, quod mulier pleuritide correpta in phthisin pulmonalem inciderit. In femina hagana phthisica eramus occupati, *Ill.* Baro (van Swieten) tunc adhuc Leidæ agens, & ego, ut phthisi mederemur. Empiricus Medicus posthac salutem promisit

(*) Menses non veniunt mox ubi a morbo acuto resurgit femina. Peccat Medicus emmenagogis datis; quia forte per 1, 2, 3. menses natura omnem sanguinem inpendet renutriendo, quod perditum per morbum fuit. *De H.*

ſit adfore, ſi redirent menſes: dedit emmenagoga multa, ipſumque Martem; hæmoptoica facta inde mulier miſere periit.

Quippe morbus talis non fert ejusmodi remedia; quin potius febris exin accenditur, & humores rarefiunt, & per debilia pulmonis vaſa ruunt foras.

Idem obſervandum, ſi ex quacumque alia inflammatione nata fuerit ſubpuratio.

Quin deeſt præcipua cauſa his feminis, quæ menſtrua producat, plethora: ſi enim quandoque fiat in hisce v. ſ., ea non ad plethoram reſolvendam inſtituitur, verum potius, ut de lardacea materie ſanguinis, febrim hecticam augente, ſenſim quid dematur, utque vita, pro tempore minor reddita, minus promoveat ſubpurationem, facilius medicamenta antipyica admittat.

Itidem, ſi ex ipſis menſtruis directa via morbus oriatur, non ideo jubemur illico, ad revocanda illa medelam convertere; quin potius ſummum quandoque id nefas. Mulier, quo tempore menſes habitura foret, vel frigore ingenti corripitur ad pudenda, vel terrore magno adficitur, menſesque ſubſiſtunt: durat hoc per 2, 3. menſes, ſanguis ſtagnans ſpiſſus fit, extenduntur vaſa, extenta hæc amittunt multum de ſua vi contractili; oritur languor per univerſum corpus: ipſe demum ſanguis a ſtagnatione & laxitate vaſorum fit vappidus, viridis, albus, color chloroticus in facie & cute nascitur, ſcilicet ex albo & flavo veluti viridescens: etiam undique incipit corpus hoc tumere, pallescere, ex ſtagnatione partis magis mucoſæ & aquoſæ in vaſis lateralibus. Supereſt demum boni ſanguinis fere nihil. Femina hæc torpida, debilis, ad minimos motus anhelat; ita, ut cor palpitet, ipſaque in collo advertatur palpitatio.

Hinc

Hic morbus ex ſolis ſubſiſtentibus menſibus natus eſt; hunc, ſi per emmenagoga reſtituere conetur Medicus, toto cœlo a ſcopo aberrat. Eſt caſus hic, quo multæ mulieres pereunt. Cacochymia primo eſt emendanda; dein corpus disponendum, ut bona regeneretur plethora; tunc menſes vel ſponte venturi ſunt, vel arte provocandi: quomodo cacochymia emendanda, *in capite de* INDICATIONE CORRIGENTE ET EVACUANTE FLUIDA dictum eſt. Cacochymia educta conveniunt cardiaca primæ ſpeciei: nam evacuatis pravis humoribus partim, partim emendatis, deſunt paſſim ſubficientes boni humores.

Ergo 1) per cardiaca primi generis boni humores ſunt ingerendi; tum 2) cardiaca conveniunt ſecundi generis; quia humores boni adſunt, & vaſa laxa. Si hoc rite peragatur, renaſcitur ſenſim plethora: adhibentur tunc interna externaque auxilia, ut menſes queant revocari.

Etenim, qui ultima hæc auxilia claſſis ſecundæ cardiacorum adhibet, in plena cocochymia, ille profecto adigit lentos crudos depravatos humores in anguſtias pulmonales, ut pereat femina per peripneumoniam; aut in ultima vaſa corticis cerebri, ut naſcatur apoplexia mucoſa; aut in ultima vaſa hepatis lieniſque, ut naſcatur ſive ſcirrhus, ſive teterrimus hydrops.

Igitur ponamus caſum, ubi dare hæc expedit. Si femina menſtruis carens, & jam laſſitudine, torpore, dolore lumborum, crurum, hypogaſtrii torqueatur, nonnihilque anhelet; ita tamen, ut ſanguis adhuc & bonus in illa & copioſus ſit, tunc in eo verſatur, ut à remediis emmenagogis, nunc exponendis, capiat levamen, ſanitatem recuperet.

Sic ſimul explicui hoc 3) *a morbo quocumque, hinc pendente, ejusque ſymptomatibus;* intellexiſtis,

quibusnam in morbis a menſtruo ſubpreſſo liceat directe in menſes provocandos agere, in quibusnam non liceat.

Sed additur in *Textu*, *ut inprimis in puerperio*: de hoc aliquid dicendum eſt.

In puerperio lochia, quæ Vobis in *morbis puerperii* (ſeorſim edendis) expoſita ſunt, poſſunt inminui mox a partu, aut ſubſiſtere penitus,

1) quia ante partum, inque partu, adeo largam hæmorrhagiam femina habuit, ut ſit ſemiexhauſta & debilitata. Medicus, qui velit lochiorum fluxum in hoc caſu reſtituere, poteſt ingentia mala feminæ conciliare, mortemque ipſam.

2) Quia brevi a partu lactat puerpera infantem fortem, robuſtum, qui hac ratione conſumit plethoram, vel ſaltem eam cruoris copiam, quæ alias per uterum effluxiſſet. Si talis mulier nil mali patitur, ineptus eſt Medicus & noxius omnino, qui revocanda lochia in animo habet.

Cæterum, ſi præter hos caſus lochia ceſſent brevi post partum & mulier inde ægrotet, oportet tunc revocare eadem, ut mox dicetur.

Qua tamen in re oportet ſcire, non dari tempora determinata lochiorum in puerperio: una femina habebit eadem per 14. dies, alia per 10., alia per 8., alia per 6, per 3, per 4. Eadem femina uno in partu duplo copioſiora & diuturniora lochia habebit, quam alio in partu. Si cæteroqui omnes illæ feminæ variæ, vel in variis partubus eædem feminæ, adeo differunt copia temporeque lochiorum, & nihilominus bene habent, abstinendum eſt ab omni medela provocante. Subficit quod ἔυφορως φέρεσι, adeoque deſignatur, abundantem ſanguinis copiam jam corpore exiviſſe, vaſaque inter & ſanguinem æquilibrium rediiſſe.

§. 1226.

§. 1226. *Exercetur* 1) *determinantibus ad uterum fomentis, balneis pedum crurumque;* quid balnea faciant, jam dictum toties. In *morbis virginum* jam totum hoc longe lateque explicui.

2) *Aperientibus;* circa hæc etiam in Tractatu de *morbis virginum* actum.

3) *Remediis chirurgicis;* quando vel membrana hymen non est perforata, vel laterum vaginæ concretio adest; vel alia talia reperiuntur. In *morbis virginum* ac *parturientium* dixi, quomodo tunc esset agendum.

BOERHAAVIUM dicentem audivi, ut apud HIPPOCRATEM in nimiis mensibus, aut lochiis, cucurbitæ juvant sub mammis, ita in arcanis esse provocandorum mensium, aut lochiorum, cucurbitarum adplicationem ad interiora femorum. Sed minus hæc fiunt, quum verecundia sæpe vel proponere vetet Medentem, vel admittere patientem.

§. 1227. *Sistitur, si nimia fuerit,* 1) *revulsione;* nimia intelligitur esse, si vires inde minuantur. Revulsio fit 1) venæsectio ne in brachio; qua in re prudentia opus: si enim menses, aut lochia, sint admodum copiosi, & causa sit nimia uteri laxitas, apertura vasorum uterinorum, ita ut, licet plethora omnis dudum ademta sit, pergat tamen per oscula laxata, nec se restituentia, effluere sanguis; v. s. in brachio posset ultra debilitare, & tamen sanguis dilabi per laxatum uterum, quamdiu adhuc ullus sanguinis est per vasa motus. Igitur v. s. in brachio rarius hic usui erit, nisi quando vires nondum multum dilapsæ sunt, & facile adhuc v. s. revellens tentari potest, sine multa jactura virium, & quando mox hypogastrio, lumbis, pubi, adstringentia fomenta adplicantur.

2) Revulsio fit methodo HIPPOCRATIS *v. Aph.* 5—50 explicatum in Tractatu *de morbis mulierum.*

Sistitur 2) *adstrictu vasorum;* per ligaturas ad artus; fomentis ex aceto frigidiusculis, ut horrore incusso toti corpori etiam uterina oscula constringantur. Remedia adstringentia ex secunda classe cardiacorum petenda.

3) *Opiatis*, ut toties dixi: sed non dando granum unum & dein dicendo, opium non juvat; sed dando per epicrasin, donec levamen habeatur.

Quum

* *
*

Quum VARIOLARUM INSITIO, ſeu INOCULATIO, noſtro ævo indies magis magisque pro meritis, æſtimetur, excolatur, promoveatur; Ipſis MAGNATIBUS, PRINCIPIBUS ac AUGUSTISSIMIS de præſtantia encheireſeos, (quâ facillimâ, tanta obtinentur commoda, emolumenta) convictîs, eamque in propria familia, in proprio corpore, admittentibûs; operationis hujus, ab *Inl. Archiatrorum Comite, reique omnis medicæ per terras auſtriacas Præſide, Libero Barone* DE STÖRCK, *celeberrimoque praxeos medicæ in Univerſitate Vindobonenſi Profeſſore* STOLL hic loci inprimis excultæ, breviusculam ſaltem deſcriptionem operi huic, antequam ordinem *cel. Auctoris* ad *Phlebotomen* nunc transgredientis proſequerer, omnino inferendam cenſui.— Huic ſcopo apta mihi viſa eſt *Diſſer-*

tatio inauguralis medico - practica DE INSITIONE VARIOLARUM publicæ disquiſitioni in Univerſitate Vindobonenſi anno 1780. ſubmiſſa à *D. Sigismundo* BARISANI; dictorum magnorum Virorum inprimis *compendium.* En libellum verbîs AUCTORIS relatum.

CAPUT I.

De variolarum naturalium ſtrage, ac fatis inoculationis.

De inoculatione variolarum ſcripturus optimum fore cenſeo, ſi prius quid de ſtrage variolarum naturalium, ejus cauſis, ac fato inoculationis in genere differam, ut utilitas (non dicam neceſſitas) inſitionis magis elucescat.

Etſi mors variolantium naturalibus variolis non ſemper adſcribi poſſit, ſed ſæpe, (ut opinor) malæ medendi methodo, quæ apud vulgus (quod raro utitur in hoc morbo Medicis) plerumque in ſtimulantibus & antiſepticis, ac apud non paucos Medicos in antiphlogiſticis conſiſtit remediis, quin ad genium febris concomitantis, diverſaque adtendant ſymptomata, quæ aliam forte methodum medendi expeterent; etſi calculus, juxta quem ſeptimus quisque variolis naturalibus decumbentium moreretur, exorbitare videatur, aut ſaltem non quælibet regio de tanto hoc morbo mortuorum

rum numero lugeat, ut ex calculo ab *Inl. L. B.* VAN SWIETEN, (*) Viennæ facto patet, quo quinquagesimum quemque ad summum mori decernitur; certum tamen est, sat multos hoc malo trucidari, quod nullus, nisi præjudicio captus, in dubium vocabit, qui variolas naturales omnis ætatis & temperamenti homines, ægros æque, ac sanos, adficere posse, & frequenter adficere, considerat.

Horum consideratione ducti, & de bono reipublicæ solliciti Medici de remedio, quo major variolantium numerus conservari posset, cogitabant.

Diversis igitur experimentis cum Mercurio dulci, cinnabari, camphora, moscho, aqua picis, largissimis venæsectionibus, & aliis adhuc remediis feliciter institutis, sed non penitus ex voto cedentibus, tentârunt tandem inoculationem temerario (ut videretur) ausu, si hanc non jam diu a Græcis, Turcis, Europæis, Afris, (Sinis) aliisque barbaris nationibus egregio cum successu institui scivissent.

Sed, ut in omnibus quid humani est, sic & in hac re erat. Brevi enim insitione etiam ab incautioribus Inoculatoribus facta neque hoc remedii genus, quod omnium optimum promisit eventum, ab omni infamia inmune persistebat.

Hinc insurrexere quidam Medicorum, neces plurium inoculatorum videntes, qui axioma medicum, quasvis res nonnaturales bono usu bonas, ast malo malas fieri, non satis perpendentes, utilitatem insitionis dubiam esse credebant, aut omnino atrô depinxêre calamo. Insurrexêre Theologorum aliqui, Medicorum ratiociniis seducti, qui inoculationem legibus naturæ divi-

(*) Comment. T. V. pag. 145.

divinisque inlicitam esse vulgo, novis inventis aliunde facile infenso, persuadere nitebantur.

Unde bella oriebantur litteraria, ad scientiarum incrementum optima; si non frequenter pugnaretur armis, quæ viros doctos non decent, nec indocti, ut videantur docti, se his litibus inmiscere amarent; quod etiam in hoc bello contigisse dolendum est. Non enim omnes ad veritatem eruendam pugnabant, sed ut gloriam, quam propriâ doctrinâ adsequi non audebant, viris de re medica optime meritis acri & mordaci stylô eripiant. Ex utraque parte acriter dimicabatur. Aliqui insitionis defensores calculis, tunc temporis, quo inoculationis negotium, ut a paucis tantâ prudentiâ, ita nec tanta ac hodie fortuna tractatum fuit, certo non exactîs, sophismatibûs, fictionibûs, variîsque contra antiinoculatores injuriîs, insitionis gloriam reparare tentabant: quod, ne factum fuisset, quilibet æquus rerum æstimator, ad ipsam inoculationis famam, exoptabit. Hîs non convicti, sed jure merito obfensi antiinoculatores & horum aliqui debitos transgressêre limites ac sophismata sophismatibus, fictiones fictionibus, injurias injuriis repellebant.

Tandem Principes omnia, quæ ad felicitatem & conservationem subditorum quid conferre videntur, avida adripientes manu, viros & doctrina claros, & veritatis amore notos, ad litem, quæ circa inoculationis securitatem oriebatur, decernendam experimenta instituere jusserant: quo denique factum est, ut hodie ferme nullus Medicorum de utilitate insitionis dubitet. Utinam nec populus, clamoribûs nimis anxiorum in contrariam abreptus sententiam, de hac veritate dubitaret!

CA-

CAPUT II.

De certis inoculationis commodis.

Ne autem me gratis quidquam adſumſiſſe videar, utque ea, quæ circa inoculationem ipſam inſtituendam dicturus ſum, clariora evadant; non incongruum fore duxi, ſi hoc & ſequentibus duobus capitibus variolarum tam naturalium, quam inſitarum commoda & incommoda a Viris non ſolum expertis, ſed etiam ab omni partium ſtudio alienis obſervata recenſere, ac explanare ſatagam.

Obſervatione SYDENHAMI (*) & aliorum conſtat, variolas eo tempore, quo epidemia, inprimis febris bilioſa, aut putrida regnat, facile malignas reddi; eò quod ab epidemia fere ſemper quid participent duplicatusque morbus cæteris paribus certo minus periculo careat. Si igitur ad inſitionem tale eligamus tempus, quod nullâ epidemiâ infame eſt, omnium maximum variolarum naturalium incommodum evitabimus. In populoſioribus quidem urbibus raro tempus ab omni epidemia liberum exſtat, ob aëris forte puri defectum: ſed aliunde non ſuaderem, in civitatibus inoculationem inſtituere, quum ob commercium hominum in his vix non inevitabile & aliorum infantes, commodo a me poſtea recenſendo deſtituti adfici poſſent: *Celeberrimus* enim ROSEN VON ROSENSTEIN (*) ait: „Es iſt genug, wenn nur Einer von einem ſolchen Orte, wo die Pocken eingeriſſen haben, her iſt. Er kann das anſte-

ckende

(*) Oper. omn. Tom. I. ſect. II.
(**) Anweiſung zur Kenntniß und Kur der Kinderkrankheiten. S. 129.

ckende Gift entweder durch sich selbst, oder seine Sachen, mitführen " & pluribus exemplis adserti hujus veritatem satis (ut mihi videtur) demonstrat. Neque negari potest, variolas per insitionem natas contagium spargere posse, aut miasmate contagioso gaudere: *Inl.* enim *L. B.* VAN SWIETEN (*) pus variolarum insititiarum alteri homini adplicatum produxisse variolas, & sic in nonum usque derivatum fuisse, eodem cum successu, adserit. Unde contagium per inoculationem non minui, sed æque actuosum manere, concludit.

Variolæ naturales ægros, valetudinarios, reconvalescentes, quorum vires, a prægresso morbo deperditæ, nondum reparatæ sunt, gravidas, puerperas, uno verbo, subjecta quæcumque sine discrimine infestant. Non autem quasvis ægritudines, variolis conjunctas, periculo carere evictum est, ad morbum perferendum vires vitales inlibatas omnium primo requiri; gravidis, puerperis &c. variolas plerumque male cedere. Hinc magni etiam erit momenti, si hic morbus homines in tali statu adoriatur, quo ab his, & pluribus aliis adhuc malis nil ipsis timendum est; quod emolumentum inoculatio nobis optime præstabit. Nam hujus ope ab arbitrio nostro dependet, variolas excitare tali tempore, quo inoculandus ab his incommodis immunis invenitur.

Ast non credendum, quosvis morbos, variolis conjunctos, perniciosos esse; immo exstant exempla morborum inoculatione curatorum. Minime ergo superfluum erit, si circa hæc paullo plura dicam.

Variolæ tam naturales, quam insititiæ ex classe morborum febrilium sunt: omnis igitur morbus, qui inter

(*) Comment. T. V. pag. 149.

inter febriles recenſetur, aut qui a febri accedente exaſperatur, fugiendus erit, ne ignem igni addamus, aut incidamus in ſcyllam, dum volumus evitare charybdin. Hinc hæmoptoë, diarrhæa, dyſenteria, vermes & innumeri alii morbi, quos theoriâ medicâ bene inbutus facile determinare poterit, Inoculatoribus erunt evitandi.

Verum, non ſolum morbi, ſed & tales hominum ſtatus, quibus febris ſuperveniens pernicioſa fieri poſſet, ut graviditas, puerperium, pubertas inſtans, inſtantia conamina catameniorum, dentitio nondum abſoluta &c. cum inſitione, ſine ſumma neceſſitate (quam exiſtere poſſe, vix mihi imaginari poſſum) nunquam jungendi erunt.

Morbo autem tali adfectis, qui febri excitata curantur, ut ſunt: glutinoſum ſpontaneum, fibrarum laxitas, rachitis &c. inſitionem facere non ſolum tutum exiſtimo, ſed etiam ſalutare; quum in tali ſubjecto variolæ ſine diſcrimine ſuperentur, alio tempore forte pericnloſiores, & morbus præſens ſimul ope febris, per inſitionem excitatæ, auferri poſſet.

An in luoſis æque tutum erit, inſitionem inſtituere, certo adſerere non audeo; etſi certum ſit, luem veneream febri ſanata excitari, & fauſto inſuper eventu inoculationem aliquoties in venereis inſtitutam fuiſſe obſervatum fuerit.

Ego ſaltem hucusque ſanarem prius luem, antequam inoculationem ſuſciperem: tutior enim, (ut opinor) hæc via erit & ideo in noſtris ad minimum regionibus eligenda, ubi, quum inſitio nondum divulgata ſit, facile mors unius, aut aliquorum incolas ita terrere poſſet, ut vix ullus ſe amplius huic operationi inpoſterum ſubducere auderet.

Quare autem quid timerem in lue venerea adfectis ab inſitione eſt id, quod in venereis perſæpe inflam-

flammationes pessimi moris esse soleant; ad quarum classem variolas (si non cum alia febris specie conplicatae sint) pertinere nullus dubito.

CAPUT III.

Commoda insitionis incerta, aut minoris momenti.

Hucusque commoda recensui, quorum adcurata observatio maximae est utilitatis. Nunc partim talia recensebo, quorum utilitas non tanti est momenti; quae tamen observare (si possibile est) multum proderit; quum, quò cautiores erimus, eò minus fama inoculationis periclitabitur; partim talia, de quorum utilitate hodie dubitatur.

Omni quidem anni tempore, dummodo non grassetur morbus epidemicus, variolae insititiae observabantur bonae; securitatis tamen gratiâ melius fore censeo, si ad insitionem tale eligatur anni tempus, quod, vicissitudinibus aëris, frigore aut calore nimio nocere posse, ne minimam nobis suspicionem movet. Hinc ultimum veris tempus, quod omnium constantissimum ut plurimum est, nec calore, nec frigore nimio aegris detrimentum adferre solet, ad insitionem commodissimum erit. Aestas enim ob calorem nimium, à quo aegros defendere vix non inpossibile est, ad febrem biliosam, putridamque disponit. Autumnus & primum veris tempus vicissitudinibus aëris obnoxii sunt, & saepe morbi epidemici, quos tamen vitare quilibet Inoculator cupit, his temporibus existunt. Hyeme optimo variolarum remedio, scilicet aëris renovatione, vix non abstinere coacti sumus, quum ob frigus, in nostris regionibus

&

& firma ſanitate gaudentibus vix ferendum, variolantes in cubiculis degere cogantur, quorum aërem luſtrare non ubique facile erit.

Alterum inoculationis commodum eſt, quod inoculatio in tali ætate fieri poſſit, in qua inoculandi variolas facillime ferunt. Etſi experientia nos doceat, inoculationem in hominibus cujuscumque ætatis fauſto cum eventu inſtitutam fuiſſe, & ipſa ratio id nobis promittat; quum, ſi commodo ætatis uti non liceat, ſaltem commoda priori capite recenſita; quæ tanti ſunt momenti, ut ab iis ſalus variolantium ferme ſolum dependeat, obſervari poſſint; data tamen occaſione neque hoc commodum negligi poſſe exiſtimo. Quò plura enim ſtant pro ſalute ſigna, eò ſecuriores erimus de felici morbi exitu. Ideo à quarto ad decimum tertium ætatis annum optimum inſitionis tempus eſſe arbitror. Nam tenera nimis ætas dentitioni, diarrhææ, convulſionibus & aliis adhuc malis ſubjecta eſt, quæ in hujus conditionis ægris magni ſunt momenti & tam difficulter ſanatu, ut inter tres vix duo infantes quartum ætatis annum adtingant. Præterea febrim tempore eruptionis præſentem convulſiones comitantur, quæ, etſi plerumque variolas benignas, teſtante SYDENHAMO (*) & aliis portendant, quandoque tamen lethales fuiſſe, negari nequit. Sed ponamus etiam, eruptionem ſine periculo cedere, hoc tamen ſemper incommodum aderit, quod, ſi forte febris vehementior ſit, aut alius morbus variolarum tempore accedat, ægri nullo modo perſuaderi poſſint ad remedia neceſſaria adſumenda, quod frequens (ut credò) necis in variolis naturalibus cauſa eſt. Interim & tenerrimos feliciſſime inoculatos vidimus.

(*) Op. omn. Tom. I. Sect. II. cap. 2.

mus. Tempore pubertatis variis ægritudinibus pueri, puellæque non raro vexantur. Aetas virilis ob robur vaſorum & ob ſanguinis hac ætatæ abundantis plaſticitatem nimiam inflammatorios morbos cæteris paribus difficulter fert. Senectus denique, aut ob vires vitæ deficientes, ad morbum tamen ſuperandum ſumme neceſſarias, aut ob ſolidorum rigiditatem vix corrigendam, hujus generis morbis haud ſine discrimine adficitur.

Quod tam copia puris varioloſi adplicandi, quam locus, cui hoc venenum adplicari debeat, ab Inoculatoribus determinari poſſit, non dubito; ſed dubito, an inde aliquod emolumentum ſperare liceat. Minime enim hucusque evictum eſt, an à majori copia puris ſuscepti variolæ nascantur copioſiores; an fauces, œſaphagus, ventriculus, aspera arteria, pulmones &c. hìs obſideantur. BOERHAAVE (*) quidem, & *Inl.* VAN SWIETEN (**), qui plures adhuc Auctores recenſet, has partes variolis obſideri adſerunt: ſed non minoris auctoritatis viri, ut HALLERUS (***) & alii id negant, merasque harum partium plagas gangrænoſas à prioris ſententiæ fautoribus pro variolis habitas fuiſſe autumant.

Si inoculatio tali modo fiat, ut plura infligantur vulnuscula, copiam pustularum a partibus nobilioribus ad minus nobiles derivari Inoculatorum aliqui adſerunt. Sed, quum id (ſi tantæ ſit utilitatis) & in variolis naturalibus decumbentibus fieri poſſit, idcirco variolæ inſititiæ nullam præ naturalibus prærogativam habent. Hæc methodus præterea non ſine dolore adhiberi poteſt; perſæpe incommodum, de quo capite ſequenti actu-

(*) Aphorism. 1403.
(**) Comment. Tom. V. pag. 140.
(***) Opusc. patholog. pag. 153.

acturus ſum, inde naſcitur, & revulſio obtineri poteſt methodo tali, quæ & nullum dolorem excitat, & incommodum ne minimum parit. Quapropter hoc inoculationis commodum pro nullo habendum eſſe, immo potius incommodum eſſe, perſuaſus ſum.

Inoculatorum aliqui ſuſpicantur, variolas inſitas benignas reddi poſſe, ſi pus ad operationem eligatur ex ſubjecto, quod variolîs laboravit admodum benignîs. Facile illorum ſententiæ accederem, ſi non experientia, optima in plurimis artis noſtræ magiſtra, nos docere videretur, contagium variolarum ſemper idem eſſe, & tantum ratione ſubjecti, & accidentium, morbum benignum, vel malignum, fieri. Egregius HUXHAM (*) ait: unum idemque contagium in una eademque domu, familia, aut pago, ſæpius valde differentes variolarum producit ſpecies; aliæ erunt valde benignæ, aliæ valde malignæ & periculoſæ &c. — Ita, ut omnis in eo conveniat demonſtratio, conſtitutionem ſingulorum ægrotorum multum mutare ſubſequentem morbum. — Atque hoc in omni fieri ſolet caſu; ſic enim conſueta quædam ſcabies in alio ſubpurat, & pertinax efficit ulcus, in alio ingens dilacerans vulnus vix ulla, vel nulla cum difficultate ſanatur &c. & *Inl. L. B.* VAN SWIETEN (**) pluribus exemplis ac experimentis eamdem ſententiam confirmat.

Si inoculatio ad conſervationem pulchritudinis, quæ formoſo ſexui adeo cordi eſſe ſolet, quid confert, eſt id unicum, quod, ob rationes ſupra adlatas, in inoculatis variolæ raro confluentes, aut malignæ eſſe ſoleant.

Ne-

(*) Loc. cit.
(**) Comment. Tom. V. pag. 30. & 31.

Neque talem nunquam amplius variolas naturales adquifiturum effe, qui fine effectu inoculabatur (ut Inoculatorum aliqui credunt) extra omnem dubii aleam effe opinor. Quum enim obfervationes ab ipfis infitionis fautoribus editæ fint, quæ nos docent, aliquos, variolîs infititiis fuperatis, iterum naturalibus vexatos fuiffe, & præterea *celeb. de* HAEN (*) exempla adferat, quibus (inpartiali teftante *Inl. L. B.* VAN SWIETEN (**) fides denegari non poteft, quæ veras variolas post infitionem rediifse demonftrant; neque adeo fecuri erunt ii ab omni contagii periculo, quibus, infitione facta, nullæ variolæ oriebantur.

Fors aliqui objicient: id ipfum, quod inoculationis finis obtineri nequiverit, nos docere, fubjecta talia non effe ad hunc morbum difpofita; hinc caufam excitantem (fit dein artificialis, vel naturalis) in talibus nunquam efficacem fore.

Hanc effe hujus phænomeni fequellam, mihi perfuadere non poffum. Hoc folum credo inde fequi, quod fimilis homo eo tempore, quo inoculatio tentabatur, non fuerit difpofitus; minime autem, quod in tali difpofitio alio tempore adeffe non poffit. Si liceat a variolis naturalibus ad infititias concludere (ut nullus dubito) hocce adfertum exemplîs facile confirmari poterit. *Inl. L. B.* VAN SWIETEN teftatur (***) fe noviffe virginem, quæ cum fratribus & fororibus, dum variolîs laborabant, continuo converfabatur & per totum vitæ decurfum contagio fe exponebat, fexagefimoque ætatis annô fuperatô denique variolis decumbebat:

(*) Rat. med. T. IX. p. 261. feq.
(**) Comment. T. V. p. 148.
(***) Ibid. p. 147. & 148.

bat: & plures alios ſe noviſſe dicit, qui tempore variolarum epidemicarum impune ſe contagio expoſuerunt; ſequente vero aliâ epidemica conſtitutione varioloſa infecti fuerunt. *Cl.* HUXHAM ait (*): „ Quid, quod quidam, ut eorum contagiô adficerentur, ægrotantium hypocauſta, ſedulo, ſed fruſtra, viſitavere; — aſt enimvero quidam iſtorum hominum nonnullis menſibûs, aut annîs post variolis fuerunt adfecti. " (**)

Interim fateor, non in omni ſubjecto, in quo inſitione facta nulla eruptio ſequuta eſt, prognoſin de futuris, aut non futuris, variolis adeo dubiam eſſe. Dummodo febris dicta varioloſa adfuerit, tuto inoculatum a periculo adhuc futurarum variolarum abſolvere poſſumus, quod experimenta ab *Inl. L. B.* DE STÖRCK (***) inſtituta abunde demonſtrant, qui ait, ſe tribûs vicibûs repetiiſſe inoculationem in aliquibus horum, qui copio-

(*) Oper. phyſ. med. Tom. II. p. 124.

(**) Sæpiſſime ego ipſe ab incunabilis ad decimum quintum circiter ætatis annum expoſitus eram periculo variolarum naturalium; plures per huncce temporis decurſum regnârunt epidemiæ variolarum, plus minusve funeſtæ: nullatenus tamen iîs omnibûs fui adfectus. Dum demum ſtudio Philoſophiæ in publicis collegiis operam dabam, correptus variolîs copioſiſſimîs, ſed bonæ notæ, fui; penes me ſedente juvene, morbo hoc, quod ipſe tum temporis adhuc ignorabat, infecto, Inoculatoris, ut ita dicam, vices atmoſphærâ corporis ſui agente. Peſſimæ æque ac optimæ variolæ, queîs hactenus expoſitus eram, aut quas tractavi, nullam exin vim in me exſeruêre. *De* WASSERD.

(***) Abhandlung von der Einpfropfung, S. 118.

ſas, in aliquibus, qui paucas habuere variolas, & in aliquibus, qui non niſi febri varioloſa laboravêre; ſed has operationes effectu caruiſſe: inſuper hos converſatos fuiſſe cum iis, quibus variolæ naturales copioſiſſimæ erant; immo cum his in eodem lecto decubuiſſe eo tempore, quo exſiccabantur puſtulæ, maximeque fœtebant: ſed hæc omnia inutilia fuiſſe; hos enim ſanos & ſine minima adparentia hujus morbi perſtitiſſe.

Experientiæ contradicit id, quod Inoculatorum aliqui adſerunt; febrim nempe ſubpuratoriam in inſitis nunquam adeſſe. Sed lubenter cum *Cl.* GUYOT (*) fateor, hanc rarius adeſſe, & longe mitiorem eſſe, ut *Cl.* TISSOT (**) teſtatur. Nec mirum, quod inoculationem præparatio præceſſerit in plurimis.

Ultimum demum, in quantum ſcio, inoculationis emolumentum eſt evitatio ſequelarum malarum, morbo varioloſo ſuperato non raro adparentium, ut ſunt: ulcera peſſimi moris, inmobilitates articulorum, tabes, phthiſis, maculæ aut cicatrices corneæ transparentis, oculi plenaria deſtructio, fiſtulæ &c. Aſt etiam hæc mala post variolas inſititias obſervata fuere, etſi rarius; & bonâ medellâ adminiſtrata etiam in naturalibus, ut plurimum, evitari poſſunt.

CA-

(*) Mem. de l'Acad. R. de Chir. Edit. en 8. Tom. VI. p. 298.

(**) Anleitung für das Landvolk, S. 621.

CAPUT IV.

Incommoda ab insitione forte oriunda.

Ne de partium studio suspectum me reddam, incommoda, quae ex inoculatione forte sequi possunt, recensere juverit.

Priori jam capite mentionem feci, quod ex tali inoculandi methodo, qua plura infliguntur vulnuscula, saepius aliquod incommodum nascatur. Est scilicet illud, quod haec vulnera abeant in ulcera difficillimam non raro sanationem admittentia. Ergo haec saltem insitionis methodus habet, quô detrimentum adferre potest. Verum haec methodus nunc eviluit.

Quod nocendi suspicionem nobis movet est & id, quod forte una cum veneno varioloso etiam alius morbus, aut contagiosus, aut haereditarius, inseri posset. Experientia enim, auctoritate maximorum in arte medica virorum fulta, constat, praeter variolas plures adhuc alios dari morbos contagiosos; & praeterea vero simillimum est, haereditarios morbos in sanguine latere, eò, quod omnes humores secreti ex eo secernantur; hinc & semen, per quod morbos hujus generis a patre in filium transplantari, negari haud posse existimo. Modum enim alium, quo id fieri posset, non perspicio, ideoque probabilitas sat magna adest, per insitionem hujusmodi morbos in alios transferri; nam & pus variolorum quidquam de contagiosa materie, aut de seminio morbi haereditarii continere poterit, quum & hoc ex sanguine paretur. Immo non solum lusus ingenii mihi persuadent, ut hujus opinionis sim, sed etiam experientia *Cl.* GUYOT (*) dicentis: „ On nous avait

 „ dit,

(*) Mem. de l'Acad. R. de Chir. Tom. VI. p. 290.

„ dit, que par des expériences faites en Angleterre „ on avait observé, que la matiere de petite vérole „ prise d'un sujet, qui avait quelqu'autre maladie, ne „ communiquait que la pétite vérole à celui, à qui „ on l'inférait; mais j'ai une expérience si decisive du „ contraire, que je suis convaincu, que le choix de „ la matiere purulente est très-important, & que j'ai „ resolu d'être fort scrupuleux sur cet article. "

Verum neque hoc incommodum est tale, ut evitari nequeat; pus nimirum ex tali subjecto desumendo, quod neque morbo laborat contagioso, neque ex familia, malô hæreditariô adfecta, originem ducit. Etiamsi illud, quod ex *Cl.* GUYOT adduxi, me non satis convincat, an timor, ne una cum variolis etiam alius morbus communicetur, non sit vanus; quum nullam observationem adjungat, quæ adsertum suum confirmaret: talis tamen cautella non inepta erit, ut opinor, cujus omissio facile famæ nostræ detrimentum adferre posset, si casu talis insito nasceretur morbus, quo ille laboravit, cujus pus ad insitionem adhibitum fuit.

Est & id incommodum, quod ab inoculatione nascitur, quod ab inoculatis etiam alii infici possent, quorum sanitas non ita constituta est, ut ferendis variolis pares sint, quod *cap. III.* ex analogia, quam variolæ naturales cum artefactis habent, demonstrare conatus sum, & *hoc capite* exemplô a *Cl.* GUYOT observatô satis me confirmare posse existimo, qui testatur, (*) contagium in infantibus, quorum mater inoculata fuit, & ad quam infantes sub stadio exsiccationis admissi fuere, post aliquot dies variolas produxisse.

(*) Ibid. pag. 301.

fe. (*) Aſt hæc nos ab inoculatione inſtituenda absterrere non debent: nam huic malo adhuc obviam ire poſſumus, ſi inſitio fiat in loco ſolitario, ipſis variolantibus etiam ſuperatô morbô, iisque, qui hujusmodi ægris adſiſtunt, per aliquod tempus commercium cum reliquis interdicatur; aut ſaltem ultimis cum aliis converſari non liceat, quin prius veſtimenta depoſuerint, quibùs induti erant, dum variolantium curam geſſerunt; ſi linteamina a talibus laventur, qui variolas jam paſſi ſunt; ſi denique veſtimenta aëri libero exponantur, quibùs variolantes tempore morbi uſi ſunt. Hucusque enim ab aëre libero aliquem infectum fuiſſe non legitur.

(*) Circa contagium varioloſum inſeruiſſe juvat hoc loco obſervationem ſequentem, non adeo adhucdum cognitam. — Femina pictavienſis, variolîs nunquam adfecta, (niſi fors in ipſo adhuc utero materno iîs laborâſſet); tertia demum vice gravida, durante epidemiâ varioloſâ, enixa eſt infantem variolîs obſitum. Ubera illi ipſa præbuit, quin exin fuiſſet infecta, etſi quidem id plurimum metueret. Refertur obſervatio hæc in *Gazette ſalutaire*, 1780. *Nro*. 30. novum denuo ſubpeditans argumentum, fœtum in utero materno variolîs laborare poſſe. Quæ hic contagii ratio? An per corpus matris, recipiendo miasmati prorſum ineptum, hoc inmutatum in ipſum usque puſionis, ad contagium apti, transgreſſum fuit corpus? Quid ad hoc illi, qui variolas non niſi a fomite, nonniſi a viru, externe corpus ingreſsio, (non in eo humorum discraſia quadam enato), undecunque demum petito, produci ſustinent? *De W.*

Quæſtio adhuc moveri poſſet, & a pluribus jam mota eſt: an non ex inſitione fruſtra inſtituta ob pus, quod in humorum circulum duci poſſet, nil mali oriatur. Ut quid hic certi determinari poſſit, ad experientiam provocare non incongruum erit. Hæc autem, quid mali inde natum fuiſſe, hucusque ſaltem nos non docet: exempla enim, quæ id docerent, nulla adſunt; quæ, ſi adeſſent, inoculationis infenſiſſimi hoſtes divulgare non tam diu hæſitaſſent.

CAPUT V.

An, & quando, præparatio neceſſaria ſit?

Methodus illa, qua corpus humanum ita disponitur, ut variolas facile ferat, *Præparatio* nominari ſolet. Hanc ante inſitionem faciendam neceſſariam eſſe, omnium conſenſu quidem confirmatum eſt; an autem in quolibet ſubjecto illa fieri debeat, an non & ſint, quibus præparatio nocere poſſet, diſſentiunt plurimi.

Capite II. dictum fuit, morbos dari, qui variolîs accedentibus exasperantur; dari & contra, qui per febrim inde excitatam ſanantur.

Hæc ſi conſiderem, quid ſentiendum mihi ſit, dubitare haud poſſum. Scilicet deduco inde, præparationem in prioris ſpeciei morbis abſolute neceſſariam eſſe; aſt in morbis ſecundæ ſpeciei illam abſolute non requiri. Ideo tamen nulli ſuaderem, ut ſine fuco præparationis præmiſſo talem, qui hujusmodi morbo, variolîs ſanando, laborat, inſerat. Nam artis inperiti, aut hoſtes inoculationis, omnem culpam Inoculatori inputarent, ſi æger talis inſitione facta ex morbo forte epigenomeno graviter decumberet, aut omnino moreretur.

Ii, qui perfectiſſima fruuntur ſanitate, nunquam præparandi erunt (ut ego cenſeo); non ſolum quia præparatione non indigent, ſed etiam, quia facili negotio inde damni quid inferri inoculandis poſſet. Talem enim valetudinem, ex ſubpoſito, quod ſit perfectiſſima, in melius mutare inpoſſibile eſt, & in pejus mutare non conducit, quum, quò perfectior eſt ſanitas, eò facilius, cæterîs paribûs, vincatur morbus. Hinc anonymus Auctor anglicus (*) monet: „ Es wird viele Vorſicht erfodert, daß die Geſundheit nicht durch eine unerfoderliche Zubereitung in Unordnung gerathe, und durch dieſe gemachte künſtliche Veränderung in der Konſtitution ein Unheil entſtehe. “ Sed addendum mihi adhuc id eſt, quod ſub titulo ſanitatis optimæ neutiquam plethoram intelligam, quam ſi non inter morbos, ſaltem inter cauſas morborum prædisponentes recenſeo.

Forte objicient aliqui, ſi liceat præparare ægros, qui non indigerent præparatione, etiam ſanus præparari poſſet, ne fama noſtra periclitetur; quum id jam in uſu ſit. His reſponderi poteſt, magnam inter priorem & hunc caſum eſſe differentiam. Sanis enim præparatio fit cum periculo, ne variolæ, ob mutata non mutanda, difficulter ſuperentur; ægri autem, in quibus inſitio ſine præparatione fieri poſſet, ob id, quod prius morbus, quo vexabantur, ſanatus fuerit (in quo omnis præparatio conſiſtere debet) non difficilius ex variolis evadent.

(*) Medizinisch-chirurgisches Handbuch für angehende Wundärzte und andere Liebhaber ꝛc. S. 125.

CAPUT VI.

De methodis præparandi.

Medici americani (*) inoculandis Mercurium dulcem cum ſtibio diaphoretico, pulverem cornachinum, aut ſulphur auratum antimonii; *cl.* DIMSDALE (**) chelarum cancrorum calomelani ana gr. iij, tartari emetici $\frac{1}{10}$ gr.; *cl.* ROSEN *von* ROSENSTEIN (***) pilulas ex gr. xij calomelani, gr. viij camphoræ, gr. xij extracti aloës, & gr. xvi gummi guayaci confectas; alii corticem; alii hæc, aut horum ſimilia, per aliquot ante inſitionem ſeptimanas, propinabant.

Quum, quid de his præparandi modis cenſendum ſit, decidere me (utpote Tironem) non deceat, aliorum opiniones adferam. Auctor ſupra citatus (****) dicit: „Man hat ſehr zu zweifeln, ob die merkurialiſchen Pulver eine andere Wirkung haben, als daß ſie die Eingeweide von der Fäulung, oder von Würmern reinigen; denn die, welche nach der alten Methode der Einimpfung in der vorläufigen Zubereitung Merkurius gegeben haben, ſind nicht glücklicher geweſen, als die, ſo keinen geben." Idem de aliis remediis in præparatione uſitatis, quæ ex claſſe anthelminticorum ſunt, ſentiri poſſe, non dubito. De iis, quæ ſunt ex claſſe purgantium, idem Auctor (*****) dicit: „Es iſt zu befürchten, daß eine unvollkomne Kriſis der Pocken oft die Folge der allzuſtarken Entkräf-

(*) Kirkpatrik's Analyſis S. 329.
(**) Neue Methode für die Einpropfung. S. 33.
(***) Anweiſung zur Kenntniß ꝛc. S. 214.
(****) Med. chirurg. Handbuch. S. 126.
(*****) Ebendaſ. S. 131.

kräftung ist, worein der Patient durch das häufige Purgiren, sowohl bey der Zubereitung, als zur Zeit des Ausbruchfiebers gesetzt worden. " *Cl. de* MEZA (*) ait: „ Quum omnia præparata mercurialia, sanguinem dissolvendo, eumdem magis ad putredinem disponant, non inmerito suspecta habentur. " *Cl.* HUXHAM (**) de mercurialibus adfirmat, quosdam sane malos effectus in subsequentibus variolis ab usu eorum obvenisse, speciatim petechias, hæmorrhagias, & profusas diarhæas.

Idem (***)de cortice dicit: „ Temere ageret, qui corticem, & roborantia cardiaca cuidam fibris fortibus & rigidis ac sanguine densiori, viscido prædito, ut *prophylacticum*, aut *præparans* dare velit. "

Qualis ergo præparandi methodus conveniet? præmittamus adhuc aliqua ex *Cl.* HUXHAM, & recordemur prius aliquorum, quæ *cap. II.* dissertationis meæ præmisi, & dein proponamus methodum præparandi, qualem censemus optimam.

Cl. HUXHAM (****) ait: „ Procul dubio variolarum species sæpius a nimia sanguinis copia, humoribus acribus, aut magno inpuræ materiæ pondere in primis viis hærente oritur, & haud raro ut primum contagium fuit susceptum in diæta, corporis motu, cæterisque conmittuntur errores, qui sæpius in fine effectum edunt mortiferum. - - - Ab his illi, quibus variolæ sunt inoculatæ præcaveri debent. " Ego in Dissert. *cap. II.* adserui, reconvalescentes ob vires vitæ debiles hunc morbum difficulter ferre; variolas morbo febrili, aut tali,

(*) Comp. Med. pract. fascic. I. p. 83.
(**) Oper. Phys. med. T. II. p. 126.
(***) Ibidem.
(****) Oper. Med. phys. Tom. II. pag. 127.

li, qui a febri exasperatur, junctas perfæpe male cedere. His præmiffis concludo, plethoricis v. f. administrandam effe; humores acres juxta variam acrimoniæ fpeciem variis corrigendos remediis; primas vias a materia inpura liberandas effe; vel furfum, vel deorfum evacuando, prouti materia vel furfum vel deorfum turget; diætam conftitutioni ægroti adcommodari debere; talem fcilicet inftituendam effe, quæ non fit nimis lauta, ne inde faburra oriatur, aut, fi bene digerat, plethora; nec nimis ftricta, ne æger ante morbum jam debilitetur: uno verbo! dirigat fe Medicus juxta adferta HIPPOCRATIS, qui monet: (*) „ Conjectari autem oportet, an æger cum victu fubficiat perdurare, donec morbus confiftat, & numquid ille prius deficiat, nec poffit cum victu perdurare, vel morbus ante deficiat atque hebescat. " (**) „ Condonandum autem aliquid tempori, & regioni, & ætati, & confuetudini. "

Vires vitæ debiles cardiacis prius erigendæ funt. Morbi febriles, aut qui his exasperantur, prius fanandi funt, methodô, quæ cuique convenit. Quas fi, quum fint tot, quot morbi, (hinc infinitæ fint) recenfere vellem, differtationis limites transgredi deberem.

Si neque tales inoculare nobis animus fit, quorum morbi febrî ab inoculatione excitata curarentur, quid nobis cum his faciendum fit, ex dictis aliunde patet.

CA-

(*) Sect. 1. aphorifm. 9.
(**) Sect. 2. aphorifm. 17.

CAPUT VII.

De eligendo pure variolofo, & ejus adfervatione.

Pus variolofum, fit ex variolis benignis, vel malignis, tantum ratione fubjecti, cui adplicatur, benignas, vel malignas, producere variolas, *cap. III.* abunde, ut opinor, demonftratum fuit. Hinc nil a pure ex variolante, qui malignis decubuit, defumto timendum foret; fed, ne peregrini in arte nos de negligentia culpare poffint, fi hac materia excitatæ variolæ malignæ fierent, (quod, etfi raro contingat, contingere tamen poffe, nemo negare audebit) tutius femper agemus, fi ad infitionem utamur pure, quod ex pustulis benignarum accepimus.

An adhibeatur ad operationem materia variolofa ex naturalibus, an ex infititiis, nihil refert: experientia enim docuit, eumdem prorfus effectum exinde obtigiffe. Sic *Cl.* DIMSDALE (*) adferit, fe ufum fuiffe pure utriusque fpeciei, quin unquam minimum invenerit discrimen; fit ratione hujus, quod una fpecies præ alia certius aut citius inficiat; fit ratione progreffûs, aut eventûs. *Inl. L. B. de* STÖRCK (**) dicit: „ Einmal nahm man ein Eiter von natürlichen Blattern; ein andermal von eingepfropften, und fand gar keinen Unterschied. "

Unum æque ac idem eft, an de maturis, vel inmaturis pus defumatur, quod fe expertum fuiffe, *Inl. L.*

(*) Neue Methode 2c. S. 25.
(**) Abhandlung von der Einpfropfung S. 9.

L. B. de STÖRCK (*) adfirmat, qui ait: „ Man wählte bisweilen ein noch unzeitiges, klares und wässerigtes Eiter; ein andermal eines, da die Blattern in vollkommener Zeitigung waren, oder da selbe schon abtrockneten, und ein zähes, bräunlichtes Eiter enthielten, und es wurde allezeit die nämliche Wirkung beobachtet. "

Immo *Cl.* DIMSDALE testatur: (**) „ Es ist ganz gleichgültig, ob man die Materie vor oder zu der Zeit der Krisis der Krankheit nehme. Wie ich glaube, hält man insgemein dafür, die Pocken seyen nicht ansteckend, bis die Materie einen gewissen Grad der Zeitigung erreichet habe rc. —— Allein! sobald man von dem inficirten Theile eines inokulirten Patienten feuchte Materie sammeln kann, noch ehe sich einige Blattern zeigen, und sogar, ehe sich das Pockenfieber äussert, ist diese Feuchtigkeit tüchtig, die Pocken mit der größten Gewißheit hervorzubringen. (***)

Ast, quum, ut supra monui, pus ex variolis benignis eligere præstet, pustulas maturas esse adhibendas censeo. Nam a priori determinari nequit, an certissime morbus instans benignus futurus sit.

His supersedere me posse, meque satis de electione puris ad institutionem adhibendi dixisse arbitror.

Jam aliquid adhuc de conservatione materiæ contagiosæ dicamus: magnum enim inde oritur emolumentum; quum, si materia variolosa inlibata per tempus servari possit, etiam tali anni tempore, quod fa-

(*) Ebendas.

(**) Neue Methode rc. S. 26.

(***) Veritatem adserti confirmare videntur variolæ, productæ per *atmosphæram* solam hominis, nulla febri variolosa; nulla adhucdum umbra illius adfectionis præternaturalis, laborantis. *De W.*

favet variolis, ast quo fatalî fatô variolas naturales invenire non est, inoculare in talibus morbum queamus, quorum sanitas ita constituta est, ut huic morbo ferendo apta sit; quæ alio tamen tempore, quo variolæ sunt epidemicæ, læsa esse potest; & operoso præterea labori, variolantes ad pus obtinendum quærendi, hoc modo parcere queamus.

Pus ex pustulis bene maturis expressum in lagenula vitrea bene clausa per aliquot dies ad usum adservari potest.

Ad diuturniorem conservationem crusta variolosa, sicca, conteratur, & in pulverem redigatur subtilissimum; indatur dein lagenulæ, vel scatulæ, quæ bene clausæ serventur. Talis pulvis diu capax persistit, ad excitandum contagium.

CAPUT VIII.

De methodis inoculandi.

De inoculatione ipsa sermonem facturus, prius varias inoculandi methodos, singularumque incommoda enarrabo; ut, quæ sit exinde optima, majori cum certitudine decernere possim.

Insitio igitur fieri potest 1) *imitando naturam*; id est, admittendo inoculandos ad variolantes; quo fit, ut contagium ope respirationis in pulmones, salivæ prius intricatum, ope deglutitionis in primas vias, & forte ope vasorum absorbentium inmediate in circulum humorum deducatur.

Quum nondum certò constet, (ut cap. II. adnotatum fuit) an non a majori copia puris variolosi

adplicati copiosiores nascantur variolæ, & an non etiam viscera, quibus hoc miasma adplicatur, hîs adficiantur, indeque periculosior evadat morbus; hæc methodus, utpote de felici insitionis eventu nos dubios reddens, non erit eligenda.

2) *Abrasa epidermide manui crustam variolosam adfricando.*

3) *Locum ope vesicantis epidermide orbatum inspergendo pulvere pustularum exsiccatarum.* Ast hæ methodi non sunt in usum trahendæ; præter id enim, quod dolorem satis magnum excitent, ulcera inde oriuntur nimis magna. (*)

4) *Infligendo unum, aut plura vulnera ad adparentiam sanguinis usque, quibus intromittitur pulvis mox dictus, aut fila pustulis intincta.*

Verum, neque hæc methodus mihi adridet ob triplex, quod gignit, incommodum. Scilicet dolor sat magnus inde fit; vulnera non raro in ulcera mutantur, difficulter consolidanda; sanguisque ex vulnere stillans facile eluit pus variolosum.

5) *Venam tundendo eâdem lanceolâ, quâ variolanti tusa est; aut tali, cujus apex pustulam variolosam prius perforavit.*

Sed, quum non omnes venæsectione indigeant; nec, in priori casu, certi esse possimus, an lanceolæ quid de contagio adhæreat, raro, aut nunquam, poterit hæc methodus, inferendi variolas, adhiberi.

6) *Pustulas exsiccatas ligaturâ alicui parti cuticulæ adplicando.* Hæc methodus, ut mihi videtur, frequenter effectu caret; crusta enim variolosa, quum hac

---

(*) Mem. de l'Acad. R. de Chir. T. VI. pag. 28.

hac methodo humoribus nostris non adluantur, vix quid de contagio ad abſorbendum præbent. (*)

7) *Naribus varioloſam crustam, una cum grano moſchi, intrudendo, more Sinenſium.* Periculoſa vero cenſetur hæc methodus, morbi transferendi, ob cerebri viciniam, quod inde facile lædi poteſt, ut *Cl. de* MEZA (**) ſuspicatur; & id jure (ut opinor) quum nervi olfactorii, origini ſuæ adeo vicini, inmediatea adficiantur. An ideo moſchum addunt *Sinenſes*?

8) *Methodo hodie maxime uſitata;* quæ ſequenti modo fit: lanceolâ perforatur pustula recens, varioloſa; quâ, ſi bene pure tincta eſt, incidimus transverſim epidermidem in regione brachii ſuperiore, ubi musculus deltoides ſitus eſt ad unam, vel unam & dimidiam lineam; hoc facto lanceolæ margine elevamus epidermidem, ut ſic ſpatio hanc inter, & cutim relicto, pus ſe inſinuare queat, parumque irritamus cutim, ut irritationis ope majori facto humorum ad vulnusculum adfluxu pus ſe cum his magis misceat, ſicque facilius reſorbeatur. Lanceolam denique laminæ ſuæ inpoſitam digito prius vulneri adplicato retrahimus. Aut, ſi oc-

(*) Etſi facile admiſerim, methodum hanc inoculationis non eſſe optimam, aut exquiſitiſſimam, monendum tamen eſt, experimentis conſtitiſſe, non ſolum crustas varioloſas, ſed & linteola, pure variolarum antea inprægnata, tum exſiccata, epidermidi adplicata, produxiſſe variolas; etſi in neutro caſu humores inoculandorum adluerent inpoſita. *De* W.

(**) Compend. Med. pract. faſcic. I. p. 85.

occasio nobis desit, pus variolosum recens adhibendi, epidermide in loco mox determinato ad duas vel tres lineas dissecta unum vulnusculi labium ab altero separamus, pulverem ex pustulis exsiccatis paratum, ubi dehiscit vulnusculum, adplicamus, ac parumper hanc plagam hoc pulvere fricamus. Facta hac methodo insitione, minime deligatione vulneris opus est, est enim vulnus meræ epidermidis. Methodi vero prius recensitæ fere omnes vulnera exigunt majora, quæ ob dolorem ab adfrictu emplastris defendenda sunt, ne inflammatio oriunda fiat nimia, aut pus miasmate varioloso inprægnatum per sanguinem ex vulnere stillantem eluatur.

Ultimo numero recensita methodus in inoculatione verna hujus anni (1780.), quæ publice in collegio practico vindobonensi sub auspiciis & directione *Celeb.* in æternum mihi venerandi, *Prof.* STOLL ab experto Chirurgo RECHBERGER instituta est, optimo cum successu adplicabatur, (*) & omnium maxime adridet. Vix enim inde dolor sentitur; quod in infantibus irritabilioribus non est tam parvi momenti: nulla inde ulcera oriuntur; securi sumus, ne irrita fiat operatio, quum sanguis ex vulnere nullus effluat, qui & pus ad insitionem adhibitum secum abripere posset. Nec inpedimur locum, in quo operatio instituta fuit, perlustrare, quum deligatione, hac methodo facta inoculatione, (ut mox diximus) opus non sit; quod in progressu morbi magnam nobis lu-

(*) Historiam exactam Inoculationis hujus, quam ex *Tomo primo* operis periodici *Cl.* MOHRENHEIM, Wienerische Beyträge ꝛc. traduxi, Dissertationi huic subjungam. *De W.*

lucem adferre poterit, testante *Cl.* DIMSDALE (*), qui ait: „Es scheinet, daß man bisher auf den Fortgang der Ansteckung, in so ferne sich solche nach dem Aussehen desjenigen Ortes, an welchem die Operation ist vorgenommen worden, beurtheilen läßt, nicht sonderlich aufmerksam gewesen sey. Es wird aber aus dem Verfolge erhellen, daß es sehr nothwendig sey, über diesen Umstand sorgfältige Aufsicht zu tragen, da solcher nicht selten den künftigen Zustand der Krankheit vorher kündiget, und von dem unterschiedlichen Aussehen des Arms Anzeigen genommen werden können, welche uns in den Stand setzen, unbeliebigen Zufällen vorzubeugen.

CAPUT IX.

Variolarum inoculatarum decurſus.

Primâ & *ſecundâ* post inſitionem celebratam *die* neque in vulnere, quod vix amplius adparet, neque alibi uspiam, quidquam obſervatur.

Tertiâ plerumque in peripheria vulneris facti maculam rubro-flavam ope microſcopii videre eſt.

Quartâ vel *quintâ* ab inoculatione *die*, digito vulneri adplicatô parva aliqua durities ſentitur: æger percipit pruritum circa vulnus, quod inflammari incipit.

Sextâ inflammatio augetur, magisque extenditur. Dolor ſub axilla tenſivus (quod ſymptoma quandoque jam quartâ post hanc operationem die adparet) & inmobilitas brachii ob auctum dolorem per motum ino-

(*) Neue Methode rc. S. 32.

inoculatos cruciant, atque glandulæ ſubaxillares & inguinales intumescunt. His ſæpe accedunt capitis dolores, membrorum dedolatio, pulſus febrilis &c. quandoque *ſeptimâ* demum die hæc ſymptomata cernere poſſumus.

Septimâ & frequentius *octavâ*, modo recenſita & alia adhuc adparent ſymptomata, quæ eruptionem in variolis naturalibus præcedere ſolent; ut ſunt: dolores vagi capitis, dorſi, lumborumque, quos horripilationes, & calor volatilis comitantur. Hoc tempore inſuper plerumque ægri conqueruntur de ſapore oris depravato, adpetitu proſtrato, nauſea; aut omnino vomunt; præcipue ii, quibus inoculatio fiebat, quin prius primæ viæ inpuræ purgatæ fuerint. Halitus odorem ſpirat ſingularem, facilius ex praxi addiscendum, quam deſcribendum. Vertigo, ophthalmia & anxietates accedunt: immo quandoque leve delirium, levioresque motus convulſivi obſervandi ſunt. Febris fit vehementior, cui calor, ſitis, ſomnusque inquietus, junguntur. Inflammatio plagæ vulneratæ validior eſt, & detegi poſſunt circa marginem vulneris quam plurimæ, parvæ, confluentes puſtulæ, quæ cum progreſſu morbi increscunt. Si autem peripheria non multum inflammetur, labia vulneris non eleventur, nec pruritus in vulnere, nec tenſivus axillarum dolor ſentiatur, ſignum eſt, aut nullas ſubſequuturas eſſe variolas, aut futuras mali moris eſſe.

Nonâ die ſymptomata perſiſtunt eadem, & plus minusve vehementia ſunt. Si ſextâ die febris primo adparuit, hac die jam erumpere incipiunt variolæ.

Decimâ plerumque eruptio fit, cum remiſſione ſymptomatum, & febris imminutione; quæ quandoque penitus remittit. Puſtulæ in parte inciſa maturantur.

Un-

Undecimâ insiti vix amplius ægrotant; inflammatio vulneris remittit; pulsus ad naturalem accedit, nisi eruptio adhuc continuet.

Duodecimâ & *decimâ tertiâ* pustulæ elevantur, & in subpurationem transeunt.

Decimâ quartâ variolæ ad maturationem deductæ sunt; nec *febris*, in variolis naturalibus *subpuratoria* dicta, nisi valde copiosæ adsint variolæ, adparere solet. Adpetitus redit, & vires æger sensim recuperat. Variolæ, in peripheria vulneris sitæ, exsiccantur.

Decimâ sextâ, *decimâ septimâ*, *decimâ octavâ*, & reliquæ variolæ exsiccantur, & decidunt.

Notandum adhuc id, quod *Cl.* GUYOT refert, (*) quod nempe post eruptionem, & durante morbo quandoque hæmorrhagia narium contingat, quæ ægro non solum non funesta est, sed potius salutaris, quum nimiam vasorum duræ matris & cerebri inpletionem, in variolis adeo timendam, avertat.

En brevem totius morbi historiam; quam ex Tractatu *Inl. L. B. de* STÖRCK me pro maxima parte excerpsisse lubens fateor.

CAPUT X.

De cura variolarum insititiarum.

Quum nullum primis post insitionem diebus symptoma adpareat, quod nos doceret, inoculatum ægrotare, nullam medicinam faciendam esse existimo. Bonâ enim

(*) Mem. de l' Acad. R. de Chir. Tom. VI. pag. 299.

enim per aliquod tempus prius ſubminiſtrata diætâ ſaburra nulla aderit, quæ purgans, vel emeticum, expeteret: nec ex ſubpoſito, quod plethora, aut morbus quiscunque, per præmiſſam præparationem fuerit ſublatus, venæſectione, aut alio remedio, opus erit. His etiam diebus diæta eadem, niſi parum ſtrictior, ac ea, qua ſub præparatione uſi ſunt inoculati, continuari poterit.

Quamprimum autem conſueta variolarum erupturarum ſigna adparent, diæta ſit magnitudini morbi adcommodata: ſed etiam tunc ætati, climati, temperamento, ac conſuetudini quid condonandum erit.

Symptomatibus, ſi non urgeant, nullo proſpiciendum remedio: ſi autem urgeant, eadem medendi methodus ad illa tollenda adhibenda erit, ac in variolis naturalibus. Sic alvus conſtipata enemate, coctis fructibus horræis, vel etiam ſale medio, movenda; vomitus nimius aromaticis, aut leniter opiatis ſedandus; hæmorrhagia narium nimia venæſectione, aut ſtypticis ſedanda erit, & ſic porro.

Vires vitæ, ſi proſternerentur, excitandæ ſunt: hoc autem raro contingit, ſi illa, quæ *Cap. VI.* dicta ſunt, bene obſerventur. Si nimiæ eſſent, pro diverſo exceſſus gradu diverſis remediis, e. g. clysmate, pediluviis, diluentibus, emulſionibus nitroſis, aut venæ ſectione &c. inminuendæ.

Variolas, nimia copia præſentes, lanceola, aut forfice, aperire convenit. Sic enim minor copia puris varioloſi reſorbebitur (quod febrim multum mitigabit) nec pus ſtagnando acre redditum, erodendo fœdas illas cicatrices, puellis adeo abominatas, gignit.

Omnium autem optima, ſub toto morbi decurſu, remedia ſunt aër liber, & motus corporis moderatus; quibus ſi utamur, raro quidquam adparet, quod aliud remedium expeteret, teſtante *Ill. L. B. de* STÖRCK

qui

qui ait (*): „Si æger libero ſe exponat aëri corporisque motum exerceat moderatum, multo melius transſpirabit, quam in lecto. Aër ſecum abripit omnia, quæ natura exhalationibûs ejicit. Patiens qualibet reſpiratione inſpirat aërem frigidiusculum, purum, qui ſymptomata morbi mitigat, & numerum variolárum inminuit. Si autem æger in cubiculo bene clauſo degat, & ſtragulis egregie obrutus ſit, ſudando vires ſuas perdit; aër infectus calorem & anxietates creat; acrimonia varioloſa, aërem inficiens, qualibet reſpiratione in pulmones iterum ſuscepta, & per cutis poros reſorpta in humorum circulum reducitur; natura, tanta copia acrimoniæ obruta, denique ſubcumbit, & mors inde ſequitur; aut, ſi adhuc vires naturæ ſubficiant ad effugiendam mortem, alia ſequuntur mala, per totum vitæ decurſum vix amplius ſananda.“

Notandum adhuc, *Inl. L. B. de* Störck ideo non velle, ut omnibus aëris injuriis ſe exponant ægri; ipſemet enim dicit: (**) „Doch iſt es nicht rathſam, die Eingepfropften jeder, auch böſeſter und rauheſter, Witterung auszuſetzen. Wir haben getrachtet, jene Unbilden der Luft zu vermeiden, welche dem geſunden Menſchen ſchaden können; und damit waren wir glücklich.“

Finito morbo purgans antiphlogiſticum, ad eliminandas morbi reliquias, propinandum erit.

Hæc de cura ſubficere arbitror: animus enim mihi ſolum erat, ſcribere de variolis inoculatis; quæ raro periculoſæ ſunt.

(*) L. c. pag. 120. 121.
(**) Ebendaſ. S. 25.

HISTORIA INOCULATIONIS VARIOLARUM,

mense Majo 1780. *Vindobonæ institutæ.*

Per multos jam annos inoculatio variolarum in arce cæs. reg. *Hetzendorf*, singulis vix non annis instituebatur: quo vero & Tirones praxeos medicæ, & Medici extranei methodum medendi practicam hic loci frequentaturi, inoculationem ipsam, ejusque totum decursum observare possent, curante *Inl. L. B. de* STÖRCK, hoc primum anno tota inoculationis res translata fuit in domum sic dictam *Strudelhof*, è regione *nosocomii hispanici*, in quo *collegia* quoque habentur *medico-practica*, sitam; ubi & inposterum quovis anno peragetur.

Recepti sunt inoculandi infantes tredecim pulcri sanique, inter quos etiam juvenis erat septemdecim annos natus. Vigesima tertia Maji in domu inoculationis simul omnes convenerunt, atque, ut mutuam interea temporis contraherent familiaritatem, abs omni medicamento præparatorio ad vigesimam quintam sibi soli relinquebantur; nec in diæta mutatum quid.

Inoculatio ipsa vigesimâ demum quintâ dicti mensis circa quartam pomeridianam, quin indicatum antea quid foret inoculandis, instituta; curam rei totius gerente *Cel.* STOLL, *S. C. R. A. M. Consiliarii, atque Praxeos medicæ in Universitate vindobenensi Professore,* à *Cl.* RECHBERGER, *S. C. R. A. M. Personæ Chirurgo, ac Inoculatore primario*, sequenti ratione.

In-

Immisit *Cl.* RECHBERGER in brachio superiori cuspidem lanceolæ, pure recenti varioloso anteà infectam, oblique inter epidermidem & cutim, ad unam, aut unam cum dimidia, usque lineam; vertit tum lanceolam, ea ratione, ut acies una epidermidem, altera respiceret cutim: sub hac inversione sublata epidermis a cuti, atque pus variolosum intervallum sic productum illico subiit. Vertit jam lanceolam in latus alterum, atque, inposito epidermidi digito indice, denuo extraxit, quin vel minimum prodiisset sanguinis.

Peracta operatione illico ducebantur infantes omnes in hortum adsitum ad concentum musicum: qua mutatione animi eorum adeo exhilarati, ut, quæ cum illis suscepta fuerant, mox denuo obliviscerentur.

Primâ post insitionem die bene valebant inoculati; nox tranquille peracta. Mane exhibitum, ceu remedium eccoproticum, sic dictum hydromel infantum, pro ratione ætatis diversæ diversa dosi.

Hora decima singulis diebus locus inoculationis in utroque brachio à *Cel. Prof.* STOLL, & *Cl.* RECHBERGER, adtente examinatus, atque Medicis praxin frequentantibus monstratus. Prima & secunda nil mutatum exhibuit. A prima inoculationis die versus finem usque hæc inoculatorum diæta.

Mane, horâ septimâ, pro jentaculo quotidiano infusum theæ lacteum, cum pauco panis albi: ducti tum omnes infantes in hortum, ubi per diversimodos lusus ac musicam ut recrearentur, omni opera curatum: manere in hoc loco, inprimis ordiente jam febri variolosa, debebant usque ad decimam circiter vespertinam: horâ undecimâ antemeridianâ dati fructus cocti horræi: ad prandium cibi ex subtilioribus carnibus, bubulâ prorsum negatâ, ad quartam usque ab insitione diem; tum nil amplius carnium, sed maximam partem cibi la-

ctei, aut e fructibus coctis, ac oleribus. Cœna, usque ad quartam diem, prandio vix non similis: pro potu aqua communis.

28. Maji, (ab insitione 3.), locum insitionis in plerisque pustula exigua, magnitudine caput aciculæ parvum æquans, in quibusdam elata, in aliis tactu solum detegenda obsidebat; locus ipse totus sat inflammatus, subdurus.

29. Maji, (ab insitione 4.), locus insitionis magis inflammatus ac elatus. Per totam diem morabantur omnes in horto; cætera alacres, bene valentes.

30. Maji, (ab insitione 5.), fere in omnibus vulnusculum tegebat utrumque variola bonæ indolis, elata, magis denuo inflammata; in medio subalbida, excepto *Haschka*, in quo inflammatio vulnusculi in utroque brachio jamjam evanescere. Bene omnes valentes, præter *Dillingskron*, quæ mane aliquoties mucum virentem, tenacem, biliosum evomuit, ac kephalalgiam, obpressionem circa regionem ventriculi, ac delassationem questa est: lingua sordida; pulsus nonnihil celerior; æstus aliquantò major.

31. Maji, (ab insitione 6.), utrumque vulnusculum obsidebat variola sat tumida, margine pulcro rubro cincta; tenui, subaquoso pure turgens. Vegeti omnes, variis lusibus, ac musicâ tempus in horto ad noctem usque fallentes.

1. Junii, (ab inoculatione 7.), inoculati de prostratione virium conqueri: pomeridianò tempore in nonnullis jam exordia febris eruptionis: pustula insitionis in margine magis inflammata, elatior, copiosiori pure diluto repleta. Curatum hinc fuit, ut, quamdiu foret possibile, in aëre libero lusibus ac musica recrearentur; ad decimam usque vespertinam in horto morari debebant.

2. Ju-

2. Junii, (ab insitione 8.), ambæ *Enzenberg*, amboque *Auerhamer* noctem inquiete valde transegerunt; febris valida; reliqui, præter debilitatem corporis maximam, nullum incommodum querebantur. Circa vulnusculum in plerisque variolæ plures exiguæ in utroque brachio pullulantes; variola mater vix non in omnibus probe tumens, pure spissiori repleta, ambitu latissimo inflammato cincta. A meridie circa horam tertiam tragœdiæ initium: infantes, hactenus adeo alacres ac vegeti simul & semel prostrati; febris etenim variolosa, in omnibus fere sat valida versus secundam ingruebat. Virium summa prostratio, ut plerique vix incedere, aut pedibus inniti possent; somnolentia continua; rubor faciei totiusque corporis intensus; sitis non sedanda; calor magnus, præternaturalis; kephalalgia obtusior; obpressio circa œsophagum (cardialgia); in nonnullis leviora tormina; lingua subalbida, oris fœtor peculiaris, acescens; pulsus sat celer, in plerisque plenus; tum & maxima inpatientia, symptomata erant febrim stipantia, ægrosque adeo adficientia. Musicæ diversissimorumque lusuum ope, ut infantes, summe debiles ac somnolenti plurimum, in aëre libero retinerentur, adhibita maxima cura. Post decimam demum vespertinam ut hortum deferent, concessum. Aër recens, aqua pura frigida, aut dilutior potus limoniatus, remedia constituebant, queis symptomatibus nunc descriptis omnibus ponebantur obices, & quorum etiam ope egregie ægri levabantur.

3. Junii, (ab insitione 9.), nox inquiete plurimum denuo transacta: febris violenta ex æquo, uti per diem fuerat; somnus paucissimus; agitatio corporis continua; in quibusdam leves convulsiones, in aliis artuum tremor: plerisque facies ruberrima, pulsus celer, plenus, sitis, kephalalgia non remittens, obtusa: hinc

inde

inde in facie quorumdam ac extremitatibus variolæ enascentes. Feneſtræ ac januæ per totam noctem in cubiculis apertæ; ægris leviuscula nonniſi tegumenta. A tertia tamen ad ſextam usque plerosque tranquillus tenuit ſomnus. Mane febris cum ſymptomatibus remiſſior: rubor, æſtus, ſitis, levior; ast virium major multo proſtratio. Plures jam prodierunt pustulæ. Hora ſexta matutina in hortum deducti ægri, ubi eadem, uti heſterna die, in uſum vocata auxilia, ut morbus illis redderetur toleratu facilior.

4. Junii, (ab inſitione 10.), plerisque nox tranquillior; febris ſat moderata, nullo peculiari ſymptomate ſtipata: *Heuſeld* nonniſi hac nocte verſus duodecimam convulſionibus correptus epilepticis. Exemtus illico lectô, in aëre portatus libero: convulſiones post dimidiam horam prorſum minuebantur: febris illi per noctem fuerat valida, ſomnus rariſſimus. Circa horam ſeptimam ducti omnes in hortum, moreque recreati ſolito.

Marginem latiſſimum inflammatum inſitionis in plerisque multæ pustulæ exiguæ, ſat jam elevatæ, albidæ, tegebant; variola mater tumidiſſima, pure ſpiſſo repleta.

5. Junii, (ab inſitione 11.); vix non omnibus nox valde inquieta; febris leniſſima; proſtratio virium multò levior; ægri ſat alacres per totam diem in horto optime degebant.

Variola mater in utroque brachio quorumdam pure ſpiſſô turgidiſſima, in aliis jam nonnihil conlapſa: rubor etiam marginum maximam partem jam inminutus.

6. Junii, (ab inſitione 12.), omnibus fere nox minime tranquilla; febris valde exigua; variolæ faciei ſat elatæ, albentes. Inflammatio latior marginis inſitionis in plerisque prorſum fere evanuit: variola mater multo magis conlapſa. Dies in horto transacta.

7. Ju-

7. Junii, (ab insitione 13.), nox quieta; pustulæ faciei corporisque reliqui bene tumentes, margine rubro inflammato cinctæ, optime subpurantes; uti & margini vulnusculi insitionis innatæ variolæ pure laudabili intumescentes. Variola mater in ambobus brachiis magis denuo conlapsa. Per totam diem inoculati morabantur in aëre libero.

8. Junii, (ab insitione 14.), somnus omnibus placidus hac nocte fuerat; optima pustularum subpuratio; locus insitionis in ambitu vix amplius inflammatus: in variola matre nullum fere, spissumque valde, pus.

9. Junii, (ab insitione 15.), tranquilla nox; pustulæ in plurimis pulcerrime adhucdum subpurantes; in quibusdam hinc inde siccescentes. Inflammatio circa locum insitionis vix conspiciunda: pustula mater ex integro fere sicca.

10. Junii, (ab insitione 16.), siccescere pustulæ; uterque insitionis locus ex integro siccus; inoculati belle valentes.

11. & 12. Junii, (ab insitione 17. & 18.), præter integram pustularum exsiccationem nil memoratu digni.

13. Junii, (ab insitione 19.), magnâ copiâ decidentes exsiccatæ pustulæ.

14. Junii, (ab insitione 20.), ex integro separatæ pustulæ. Ad purgandum corpus exhibitum denuo hydromel infantum.

15. Junii, (ab insitione 21.), optime omnes valebant.

24. Junii, (ab insitione 30.), domû insitionis omnes excedunt.

Elen-

Elenchus Inoculatorum.

Carolina Libera Baro ab Enzenberg, 7. annos nata.
Barbara Libera Baro ab Enzenberg, 4. annos nata.
Leopoldus Auerhamer, 7. annos natus.
Carolina Auerhamer, 5. annos nata.
Theresia Auerhamer, $3\frac{1}{2}$. annos nata.
Carolus Heufeld, $3\frac{1}{4}$. annos natus.
Xaveria Dillingskron, $4\frac{1}{4}$. annos nata.
Josephus Stoll, 3. annos natus.
Anna Stoll, $1\frac{1}{4}$. annos nata.
Xaveria Comes à Majalath, 5. annos nata.
Anna Libera Baro de Rollcourt, 4. annos nata.
Cajetana Libera Baro de Rollcourt, 5. annos nata.
Franciscus Haschka, 17. annos natus.

Carolina Libera Baro ab Enzenberg, septem annos nata, elapsa hyeme morbillos passa; bis tum sectione venæ opus erat; cæterum ante & post hunc morbum sana vixit; habitûs corporis nonnihil plethorici; capilli dilute fusci, cutis asperior: decimâ octava & decimâ nonâ Maji, suadente Medicô domesticô, purgans sumsit.

25. Maji ad vesperam variolæ insitæ.

1, 2, & 3. die post insitionem ex integro bene valuit; in locis insitionis plane nil mutatum.

4. Vulnusculum obsidebatur brachii dextri variola minima, caput exiguæ aciculæ æquante; vulnusculum ipsum inflammatum, nonnihil elatum; in brachio sinistro vix inflammatum quid, aut prominens.

5. In

5. In utroque loco infitionis cernebatur variola, exigua quidem, nonnihil tamen magis, ac heri fuerat, inflammata & prominens. Vesperam verfus febris levis; cætera nil ægra querebatur incommodi: noctu fudor magnus, fomnus valde inquietus.

6. Valetudo denuo bona; locus infitionis uterque inflammatus magis, & prominulus.

7. Pustula mater utraque magis inflammata, elata, pure tenuî, albentî jam farcta: pruritus utriusque: verfus tertiam pomeridianam febris variolofa; fumma debilitas, kephalæa; fitis continua; pulfus fat celer, calor magnus; facies cum toto corpore ruberrima; maxima inpatientia; fomnolentia continua.

8. Nox inquietiffima; febris per noctem intenfior, quam per diem fuerat. Leves nonnunquam convulfiones, artuumque tremores. Kephalalgia, calor, fitis, rubor maximus præternaturalis cum refpiratione fubinde inregulari, aliquantum difficili, & pulfu pleno, celeri, per totam perfeverabant noctem. Diem verfus febris cum fuis fymptomatibus nonnihil remiffior; ægra per trihorium tranquille dormiebat. Pustula mater dextri brachii inflammata magis, elatior; in finistro brachio noctu fcalpendo deftructa; nihilofecius mane alia recens, bene formata, in medio jam albida, priorem occupabat locum. Per diem valebat ægra multo melius: odor, variolis peculiaris, fortis, ex ore prodibat: per totam diem in aëre degebat libero. Vesperam verfus febris major, kephalæa, laffitudo, rubor, calor, fitis, multum aucta; odor variolofus ex ore manifeftiffimus; pustulæ plures exiguæ in facie ac reliquo corpore prodientes.

9. Per totam noctem frigebat ægra; fomnus nullus; inquietudo: febris maxima, pulfus celerrimus, plenus; leviores præterea per intervalla convulfiones artuum-

artuumque tremores; reſpiratio difficilior, nonnunquam inæqualis; verſus diei exortum ſomnus denuo aliquot horarum tranquillus.

Mane febris hujusque ſymptomata multo leviora; virium proſtratio minor; ægra alacrior. Conſpiciundæ optime pustulæ exiguæ per faciem, reliquumque corpus. Variolæ ambæ matres probe elatæ, pure tenui albo turgidæ, margine lato, inflammato, cinctæ, è quo nascebantur pustulæ multæ exiguæ, jam nonnihil albicantes. Vesperi febris denuo ſat valida.

10. Nox multo tranquillior; febris moderata; calor, rubor faciei totiusque corporis inminuti; reſpiratio liberrima; ſomnus etiam per aliquot horas tranquillus. In utroque loco insitionis pustula mater pure turgens; margo hujus latior, magis inflammatus, pustulis plurimis, exiguis, albis obſitus.

Febris per diem moderatiſſima; rubor, calor, ſitis, & kephalalgia fere evanuerunt: odor ex ore varioloſus adhuc fortis admodum; laſſitudo vix non ablata: in toto corpore, inprimis in facie, variolæ paucæ nonniſi conſpiciundæ.

Noctu ægra denuo longe inquietior; ſomnus pauciſſimus; febris tamen lenis; rubor faciei & calor major; reſpiratio nonnunquam difficilis.

11. Febris moderatiſſima; variolæ faciei & corporis reliqui parum prominentes ac inflammatæ. Pustulæ matres conlabi; margo vix inflammatus; pustulæ autem parvæ, huic innatæ, multum prominentes, belle ſubpurantes.

12. Nox valde inquieta; durante ſomno ægra continuo loquebatur.

Mane obtuſus capitis dolor; ſitis; vomituritio; proſtratio virium major; adpetitus deletus. Lingua in-

inpura, albicans; febris autem lenis. Præſcriptum remedium ſequens:

℞. Aq. meliſſ. ℥iv.
Succ. citr. recent. ℥j.
Crem. tart. ʒiß.
Arc. dupl. ʒß.
Sacch. q. ſat. ad grat.
M. S. ut ſumat omni bihorio bina cochlearia.

Variolæ faciei & corporis adhucdum parum valde prominentes; variolæ utriusque matris margo minor multo, ac pallidior; variolæ hæ ipſæ conlapſæ, paucum ſolummodo recludentes puris ſpiſſioris.

Verſus vesperam febris aliquanto auctior. Quum hac die alvus foret conſtipata, injectum enema; ſequuta inde aliquot vicibus alvus mollior.

13. Nox ſumme inquiete transacta; agitatio in lecto continua; delirium; rubor faciei intenſus; calor tamen cum febri mediocris.

De die vix febris quid obſervatum; ſymptomata præcedentis diei prorſum ſilentia; puella per totam diem alacris.

Variolæ faciei & corporis legitime tumentes, in ſubpurationem abire; variolæ matres ſiccescere.

14 & 15. Bene valuit, variolæ faciei & corporis in plena erant ſubpuratione: variolæ matres vix non ex integro ſiccæ.

16. Pustulæ omnes ſiccari; variolæ matres planæ ſiccæ.

17 & 18. Pustulæ ex integro ſiccæ; puella optime valuit.

19. & 20. Pustulæ decidebant: exhibitum hydromel infantum.

21. Abs omni incommodo quieta fuit puella.

Barbara Libera Baro ab Enzenberg, quatuor annos nata, elapſa hyeme pariter morbillis bonæ notæ adfecta fuit: cætera nunquam non ſana; capilli coloris fuscescentis; cutis asperior.

25. Maji inſitæ variolæ.

26. Datum eccoproticum.

1 & 2. ab inſitione die in loco inſitionis nil omnino mutatum.

3 & 4. die levior inflammatio ac prominentia.

5 & 6. Utrumque vulnusculum inflammatum magis & prominens.

7. In utroque brachio ad locum inſitionis variola pulcra, elata, pure tenuiori jam turgens, margine lato, plurimum inflammato cincta. Tertia circiter pomeridiana febri varioloſâ, ex æquo fere validâ, & iisdem ſymptomatibus ſtipatâ, uti ſoror, corripiebatur. Febris ad undecimam usque abs remiſſione perſeverabat.

8. Plures jam in facie & per totum corpus obſervabantur pustulæ emergentes exiguæ.

9 & 10. Variolæ, copiâ ſat paucæ, prorupeꝛunt ex integro, ac nonnihil elatæ, circa locum utrumque inſitionis margo indies latior, magisque inflammatus; variolæ matres pure tenui, albo turgidiſſimæ.

11 & 12. Febris non niſi pauca, pustulæ faciei ac reliqui corporis bene elatæ, albescentes: variolæ matres conlabi; inflammatio marginum minui.

13, 14, 15. Febris evanuit; variolæ optime fubpurantes, variolæ matres ex integro fere conlapfæ; inflammatio marginum latorum nulla.

16. Variolæ ficcescere; variolæ matres fere ficcæ.

17 & 18. Exficcabantur plane variolæ; ficcæ nunc variolæ matres.

21. Deciderant jam omnes variolæ; puella bene valens.

Leopoldus Auerhamer, feptem annos natus; puer fanus; forma pulcra, habitus corporis perfectiffimus, color faciei vividus ruber, cutis afperior, color capillorum fuscescens. Variolæ infitæ 25. Maji.

1 & 2. ab infitione die in utroque brachio nil mutatum.

3. Emerferat jam pustula exigua, nonnihil elata, ac inflammata.

4, 5, & 6. Inflammatio vulnusculorum indies major.

7. In brachio dextro locus infitionis notatus pustula pulcra, prominentî, margine lato inflammato cinctâ, pure tenui plenâ; in brachio finistro aliquanto minor.

8. Verfus quartam pomeridianam febris variolofa ingruit: fymptomata multo leviora, quam in binis præcedentibus, ad duodecimam usque protracta diem, aft indies minuta, febris.

9. In facie & reliquo corpore pustulæ exiguæ.

Ab 8. ad 12. Variolæ matres magis magisque prominentes; pure tenui repleri, margine latiffimo inflammato cingi.

12. Vix amplius febris. Pustulæ faciei & corporis belle prominentes, margine exiguo rubro ſeptæ ac in ſubpurationem jam abeuntes. Variolæ matres multum prominentes, pure tenui repletiſſimæ, margine ampliſſimo ſeptæ.

13. 14. & 15. Febris prorſum remiſit: pustulæ faciei & corporis ſubpurantes maxime: variolæ matres conlabi, ſiccescere; disparere etiam inflammatio marginis.

16. & 17. Multum exſiccabantur pustulæ: variolæ matres fere ſiccæ; inflammatio lata marginis vix non abolita.

18. Variolæ faciei, corporis, ac ambæ inſitionis ſiccæ.

19. & 20. Pustulæ decidebant.

Exbitum 20. hydromel infantum ad purgandum corpus.

21. Bene valuit.

Carolina Auerhamer, quinque annos nata, fratri habitu corporis accedens; color faciei vivide ruber; capilli fusci; cutis ſubaspera: elapſa hyeme morbillos benignos paſſa: cæterà ſana.

25. Maji illi una cum reliquis inoculatæ variolæ.

1. & 2. poſt inſitionem die in utroque brachio nil plane mutatum.

A 2. ad 6. locus inſitionis magis magisque elatus, inflammatus.

6. In utroque brachio vulnuscula coronabat pustula pulcra, multum inflammata, margine lato cincta, pure tenui repleta.

7. Circa ſecundam pomeridianam febris eruptionis occipiebat; per reliquam diem ſat lenis, ſymptomata etiam

etiam mitia: noctu, ac inprimis vesperam versus nunquam non intendebatur febris: ad diem usque decimam in eodem perseverabat statu.

8. Prodire in facie & corpore omni reliquo pustulæ.

7. 8. & 9. In utroque loco insitionis pustula pulcra, prominens, pure tenui farcta, margine lato prædita, & plurimis pustulis minimis obsita.

10. Pustulæ faciei jam multo eminentiores, margine parvo inflammato donatæ: pustula mater brachii dextri aliquantum conlapsa, ambiens inflammatio multo remissior: variolæ matrem cingentes elatæ; in brachio sinistro variolæ matris quæ heri fuerat conditio.

11. Febris vix notabilis. Pustulæ faciei & corporis jam in subpurationem abire: pustulæ matres multo magis conlapsæ; margo minus inflammatus: variolæ minores insidentes pulcre subpurantes.

13. & 14. Pustulæ faciei & corporis bellissime subpurantes, variolæ matres multum siccescere.

15. Exsiccatio procedens.

16. & 17. Variolæ faciei, corporis, ac matres siccæ.

18. & 19. Maximam partem deciderunt crustæ.

20. Delapsæ in integrum: porrectum eccoproticum.

21. Optime valebat.

Theresia Auerhamer $3\frac{1}{2}$ annos nata, elapsa hyeme pariter morbillis laboraverat. Habitus corporis uti sororis & fratris; facies vivide rubra; capilli fusci; cutis subaspera: cæterà sana.

20. Sumsit eccoproticum.

25. Inoculata.

1. & 2. ab insitione die in loco insitionis nil mutatum.

3. & 4. Prodiit exigua, margine inflammato donata, ac nonnihil jam protuberans pustula in utroque brachio.

5. & 6. In brachio dextro prope variolam matrem alia parva, pariter prominula, matri arcte adhærens: in brachio finistro margo latior, magis inflammatus: variolæ matres tumidiores, pure tenui fcatentes.

7. A meridie correpta febri eruptionis; duravit hæc abs intermiffione ad 12. usque; verfus vesperam femper acrior; facies cum corpore integro tum ruberrima.

7. & 8. Somnolentia magna. 8. Verfus vesperam innumeræ pustulæ emergentes in facie & reliquo corpore, quarum tamen multæ denuo evanuerunt: his non obftantibus, pectus, & collum variolis parvis obfita. Inflammatio loci utriusque infitionis florenum magnitudine æquabat. Variolam matrem, optime protuberantem, pure tenui turgidam plurimæ aliæ, exiguæ, prominulæ coronabant.

9. Nox maxime inquieta; febris violenta; pulfus plenus, celer; odor ex ore fortis variolofus.

10. & 11. Febris pacatior; nox utraque tranquillior, margo variolarum matrum remiffius inflammatus: variolæ parvæ ambientes fubpurantes; ipfæ matres parum conlabi; pustulæ faciei & corporis tumidæ, inflammatæ.

12. Nox nonnihil inquieta; febris autem vix percipiunda. Variolæ faciei & corporis fubpurantes; matres multum conlapfæ; pauco pure fpiffo gravidæ, inflammatio plurimum inminuta; pustulæ exiguæ infitionis locum cingentes belle fubpurantes: puella alacris.

13. & 14. Febris fere evanuit; pustulæ faciei & corporis in media fubpuratione; variolæ matres conlapfæ; ambiens antea inflammatus limbus disparuit: pustulæ parvæ ficcescere.

15. Pustulæ faciei ſiccescere, reliquæ optime ſubpurantes. Variolæ matres ſiccæ; inflammatio nulla; cingentes variolæ parvæ ſiccæ.

16. & 17. Siccescebant pustulæ.

18. Ex integro ſiccæ.

19. & 20. Decidebant omnes.

20. Sumſit eccoproticum.

21. Optime valuit inoculata.

Carolus Heufeld, $3\frac{1}{4}$ annos natus, puer ſanus, pinguis, robuſtus, ingenii vivacis; morbillos nondum paſſus.

25. Maji variolæ illi pariter inſitæ.

1. & 2. ab inſitione die in utroque brachio nil mutatum poterat detegi.

3. Vulnusculum utrumque obſidebatur pustulâ parvâ protuberante, limbo duriusculo, vivide rubro, inflammato, ſeptâ.

4. & 5. Inflammatio major; variolæ matres mage prominentes.

6. Variolam matrem dextram ſtipabat alia minor, proxime adnata: inflammatio marginum latior, locus magis tenſus ac durus; variola mater ſiniſtra jam ſubpurare.

7. Pulſus nonnihil febrilis: inoculatus triſtis, inpatiens plurimum, dedolationem & virium proſtrationem magnam conquerens. Inflammatio loci inſitionis latior; variolæ matres tumidiſſimæ, pure tenui farctæ: nox valde inquieta.

8. Verſus decimam antemeridianam febris erupit varioloſa, mitis. Pulſus aliquantum celerior; apoſitia; virium ingens proſtratio: nox pariter inquieta. Circa 12. nocturnam increscere valde febris, pulſus

reddi celer & plenus; æstu intenſo calere corpus: leviores nonnunquam obſervatæ convulſiones, artuumque tremores. Quintâ matutina lectô eximi petiit. Pustulæ plures in facie & corpore obcurrebant.

8. & 9. Inflammatio limborum florenum fere magnitudine æquans: variolæ matres multum elatæ & pure tenui repletæ.

9. Mane in hortum illico deducebatur. Febris per totam noctem magna fuerat; delaſſatus adeo, ut pedibus inſiſtere vix poſſet: ea præterea ſomnolentia, ut, dummodo per pauca minuta quietus ſtaret, aut ſederet, profundiſſimo jam obprimeretur ſomno: oculi valde obſcuri. Vesperam verſus febris cum omnibus ſymptomatibus aucta: delirabat æger ſæpius, ac ſomnum nunquam non expetebat. In facie & reliquo corpore plures prodierant pustulæ. Nox ſumme inquieta, febris per totum ejus decurſum violenta; pulſus celerrimus, plenus, calor intenſus. Verſus duodecimam nocturnam inſultibus æger correptus epilepticis. Lectô illico exemtus; in aërem deportatus liberum, ac in eo per dimidiam horam circumductus: hôc remediô curati inſultus epileptici: febris autem & convulſiones leviores; frequentius delirium atque æstus intenſiſſimus per totam noctem perſeverabant. Circa diei exortum demum tranquillus aliquot horarum ſequutus ſomnus.

10. Febris hac die multo remiſſior: ſomnolentia etiam, delaſſatio enormis & calor plurimum decreverant. Inflammatio ambiens variolas matres lata adhucdum; locus tenſus; pure ambæ turgentes.

12. & 13. Symptomata febris omnia ſat levia; pustulæ faciei & corporis pulcre elatæ, in ſubpurationem tendentes. Inflammatio circa variolas matres nonnihil minor; conlapſæ etiam hæ aliquantum, pus recludentes ſpiſſum. Æger denuo alacer, luſibûs delectari.

13.

13. & 14. Febris vix ſenſibilis; pustulæ in plena ſubpuratione. Multæ inprimis pustulæ detegebantur in parte capillata capitis; nonnullæ etiam in regione inguinali, unde inceſſus nonnihil difficilis. Inflammatio multum minuta erat; pustulæ matres pure pauco, ſpiſſo, fœtæ.

15. & 16. Pustulæ ſiccescere; febris plane emortua; inflammati limbi matrum vix non disparuerunt, atque hæ ex integro ſiccæ.

17. & 18. Pustulæ omnes exſiccatæ.

19. & 20. Exhibitum hydromel infantum.

21. Bene valuit.

Xaveria Dillingskron, 4¼. annos nata, fabricæ corporis delicatæ, macrioris: facies pallida; cæterà autem nunquam non ſaniſſima; ante inoculationem nullo remedio præparatorio, aut eccoprotico, uſa.

Inſita illi variolæ 25. Maji.

1, 2, & 3. ab inoculatione die in utroque vulnusculo nil præternaturalis obſervandum.

4. Locus inſitionis in dextro brachio leviter inflammatus, tenſus: detegebatur illi incumbens exigua valde, parum nonniſi elata, caput parvæ aciculæ referens, pustula: in lævo vulnusculo vix mutatum quid. Nox valde inquieta.

5. Mane levior febris; tuſſicula ſicca: artuum præterea dedolatio; magna laſſitudo; kephalalgia continua; oris amarities; vomituritio; obpreſſio perſeverans in regione gaſtrica; vomitu bis rejectus mucus æruginoſus. Lingua muco albo obducta; facies intenſe rubra; æstus corporis totius validus; ſitis continua; pulſus celerrimus. Præſcriptum remedium ſequens:

℞. Aq. meliſſ. ℥iij.
Succ. citr. recent. ℥ij.
Liq. anodyn. min. Hoffm. gtt. v.
Crem. tart. ʒß.
Arc. dupl. ℈ij.
Sacch. alb. q. ſ. ad grat.
M. D. S. ut ſumat omnî bihoriô cochlearia duo minora.

Præterea nil niſi jura tenuia carnium exhibita. Meridiem verſus febris nonnihil inſurgere; hoc non obſtante per totam diem in aëre degendum illi erat libero. Circa meridiem febris cum omnibus ſymptomatibus vix non ex integro evanuit.

6. Tranquille dormivit, febris ejusque ſymptomata prorſum remiſerunt: nil conquerebatur ægra, denuo alacris. 5. & 6. vulnuscula ambo inſitionis magis cernebantur inflammata; incumbentes iis pustulæ parvæ elatiores, in ſubpurationem jam ſenſim abientes.

7. & 8. Inflammatio circa locum inſitionis latior; locus magis tenſus, vivide ruber; major puris tenuioris inhærens copia.

9. A meridie circa horam ſecundam febris varioloſæ exordium, ad 12. usque perſeverantis moderato ſatis decurſu. Limbi variolarum matrum indies latiores; variolæ hæ ipſæ magis magisque elatiores, pure tenui fœtæ.

11. Pauciſſimæ variolæ in facie & corpore prodeuntes.

12. Febris fere evanida: faciei corporisque pustulæ albescere, ſubpurare. Inflammatio circa pustulas matres parum inminuta; margo, antea vivide ruber, pallidior; pus in variolis matribus ſpiſſum.

13. & 14. Nulla fere febris; variolæ belle ſubpurantes. Inflammatio circa variolas matres vix non omnis evanuit; pustulæ conlapſæ.

15. Variolæ matres & reliqui corporis ſiccescere.

18. Pustulæ exſiccatæ: vulnusculis ambobus inſitiis eſchara innata.

20. Ex integro crustæ variolarum deciderunt, Exhibitum inoculatæ eccoproticum.

21. Puella optime valuit.

Joſephus Stoll, tres annos nâtus, puer delicatæ valde corporis conpagis; elapſâ hyeme vexatus tuſſi convulſiva violentâ; aliàs ſanus.

25. Maji inoculatus.

A 1. ad usque 3. diem post inſitionem in utroque vulnusculo nil mutatum.

5. In loco inſitionis brachii dextri variola parva, limbo belle inflammato cincta. In brachio lævo tactu ſolum distingui poterat exigua pustula, cuti adhucdum inmerſa. Locus inſitionis ipſe inflammatus, tenſus.

6. Variola utraque mater jam magis inflammata; in medio ſubpurationis exordia.

7. Inflammatio illas ambiens latior; locus magis tenſus; vivide ruber (*): variolæ matres pure tenui ſcatentes.

8. A meridie febris ingruebat varioloſa ſat valida; pulſus celer, plenus; delaſſatio magna; kephalæa; ſompolentia continua; nox inquieta.

9.

(*) Sphalmate hic in prototypo pro hellroth, halbroth legitur. *De W.*

9 Febris mitior; odor variolofus, peculiaris, oris fortis.

11. & 12. Nox utraque inquieta, febris validior: pustulæ innumeræ, inprimis in facie, erumpentes; febris per totam diem valida: puellus fummæ debilis, continuò fomnolentus, tormina querebatur. Vesperam verfus febris denuo infurgens, noctu violenta; maxima inquietudo. Pustulæ faciei & corporis reliqui, quibûs fere obfitus, prominentes, in fubpurationem tendentes. Inflammatio vulnuscula infitionis utraque cingens, minor: variolæ matres pus recludebant fpiffum; nonnihil conlapfæ.

17. & 18. Pustulæ faciei, corporis & matres exficcatæ.

19. & 20. Crustæ variolarum decidebant.

21. Optime valuit.

Anna Stoll, $1\frac{1}{4}$. annorum teneræ pariter, uti frater, conpagis; habitûs corporis fpongiofi, elapfa hyeme diu adflicta tuffi valida convulfiva, febri quidem notabili non ftipata, a qua etiam abs remedio ullo convaluit. Cæterà femper fana.

25. Maji inoculata.

1. & 2. ab infitione die nil obfervatum præternaturalium phænomenorum in utroque brachio.

3. Ambæ variolæ matres erupturæ exiguæ tactu distinguebantur.

A 3. ad 7. diem vulnuscula magis magisque inflammabantur; incubabat fingulis variola parva, fphæroidea, pure jam aliquantum gravida.

7. & 8. In utroque loco infitionis pustulæ duæ parvæ pure diluto fcatentes, margine vivide-rubro cinctæ. Per totam noctem ægra valde inquieta; febri leviori adfecta geftanda erat.

9.

9. Circa tertiam pomeridianam febris insurgere; pulsus multo celerior; æstus major; puella somnolenta plurimum; oculi obscuri. Nox pacatior.

10. Febris moderata; plures, exiguæ quidem, in facie & reliquo corpore prodeuntes.

11. & 12. Nox utraque denuo plurimum inquieta, ast febris remissa. Pustulæ faciei & corporis insurgere, subpurare. Inflammatio in utroque loco insitionis minui: variolæ matres paucum nonnisi spissumque pus continebant.

13. & 14. Somnus noctu inquietus; febris vix percipiunda; pustulæ belle subpurantes. Variolæ matres ex integro fere conlapsæ.

15. Pustulæ faciei ac matres siccescere.

16. & 17. Exsiccatio multùm promota.

18. Prorsum exsiccatæ variolæ omnes.

20. Decidebant.

21. Belle valuit puella.

Xaveria Comes à Majalath, quinqúe annos nata, habitus corporis multum pinguis, elapsa hyeme trimestris spatio violenta tussi convulsiva adfecta; quam & insultus epileptici sæpius comitabantur.

Annum unum agens ob dentitionem difficilem epilepsiam frequentius passa; unde & lævum corporis latus adhuc paralyticum. Quum vero per annum (antequam insererentur variolæ) vi electrica continuatâ, frequentioribus frictionibus aromaticis, frictionibus etiam tincturâ cantharidum institutis, balneisque sulphureis artificialibus usa foret, effectum hisce remediis fuit, ut lentius incedere queat: pes tamen lateris adfecti nonnihil tenuior breviorque altero est. Manus autem vix inde emendata.

25. Maji inoculata.

4.

4. Ab insitione die observata pustula parva, sphæroidea, caput aciculæ exiguæ referens, vulnusculo utrique insidens.

6. In ambobus brachiis locus insitionis multum inflammatus; pustulæ matres legitime prominentes, in subpurationem abeuntes.

9. Versus tertiam pomeridianam febris variolosa occepit. Lassitudo magna; præternaturalis rubor faciei totiusque corporis; somnolentia continua; kephalalgia levior; pulsus sat celer, stipabant febrim. Vulnuscula ambo cincta limbo latissimo, inflammato. Innatæ huic pustulæ prominentiores, pure tenui scatentes. Nox valde inquieta.

10. Febris valida: in facie & reliquo corpore multæ emergebant variolæ. Nox denuò minime quieta.

11. Febris adhuc magna: in facie & corpore magnus variolarum numerus ex integro emersit. Versus diei exortum febris aliquantùm remissior.

12. Febris lenissima, nox autem aliquantum inquietior; pustulæ faciei & corporis optime prominentes, albescentes. Inflammatio limborum levior; variolæ matres multum conlapsæ, pus recludentes spissum. Nox hanc diem excipiens denuo inquieta, febris major.

13. Mane cernebantur copiosæ pustulæ eminentes; plures exiguæ, nunc primum emergentes.

14. & 15. Nox utraque inquieta; febris nulla; pustulæ læte subpurantes.

16. Nox tranquilla; variolæ siccescere; inflammatio limborum evanida; variolæ matres multum exsiccari.

17. & 18. Variolæ vix non omnes siccari; matres omnino siccæ.

19. & 20. Pleræque decidebant.

20. Adsumsit eccoproticum.

21. Bene valuit.

An-

Anna Libera Baro de Rollcourt, quatuor annos nata, fabricæ corporis tenellæ; ſana, morbillos nondum paſſa.

20. Maji exhibitum illi eccoproticum.

25. Inſertæ variolæ.

4. ab inſitione die vulnuſcula utraque inflammata, prominentia, tenſa, ſubdura.

6. Locum inſitionis brachii dextri tegebat pustula pulcra, elata, limbo latiori, inflammato cincta, tenui pure repleta: in lævo brachio nonniſi pustula exigua, inflammata, in ſubpurationem tendens.

7. Vulnuſcula ambo multum inflammata; ambæ matres tumidæ, pus recludentes dilutius.

8. Inflammatio circa vulnuſculum brachii dextri minor; margo latus inflammatus multò pallidior: variola mater paucum ſolùm, idque ſpiſſius, continebat pus. In ſiniſtro brachio locus inſitionis vix amplius inflammatus; pustula mater conlapſa.

11. Evanuit inflammatio omnis circa vulnuſcula: pustulæ matres ſiccæ, eſchara obductæ.

15. Delapſa eſchara: puella bene valens: per totum reliquum temporis ſpatium inter inoculatos manſit.

Cajetana Libera Baro de Rollcourt, quinque annos nata, conpagis teneræ, uti ſoror, morbillos nondum experta; cæterum ſana.

20. Maji ſumſit eccoproticum.

25. Maji inoculatio facta.

3. ab inſitione die vulnuſcula inflammata.

4. Inflammatio major, tenſa; incumbens pustula exigua, ſphæroidea; inoculata pruritum conquerebatur ad locum inſitionis in utroque brachio.

5.

5. In brachio dextro vulnusculum obſitum pustula pulcrâ, limbô amplô inflammato ſepta, ſubpurationem jam ſubiens: in brachio ſiniſtro pustula parva, minus inflammata.

6. & 7. Inflammatio in brachio dextro latior; pustula magis prominens, pure tenui repleta; in lævo pustula adhucdum parva, aliquantum protuberans, inflammata.

9. 10. 11. Inflammatio omnis evanuit.: pustula mater dextra eſcharâ obducta; ſiniſtra præternaturalis nil prorſum exhibuit.

12. Puella bene valuit; per reliquum etiam tempus, donec omnes domu inſitionis excederent, manſit inter inoculatos.

Franciſcus Haſchka; ſeptemdecim annos natus; ante octo annos morbillos paſſus; cæterùm perfectè ſanus: habitus corporis nonnihil macrior; capilli dilute fusci; ante inſitionem purgans non ſumſit.

25. Maji inoculatus.

1. ab inſitione die locus uterque jam inflammatus, ſubdurus.

2. Inflammatio, & durities aliquantùm remiſerunt.

3. Symptomata nunc dicta denuo magis aucta.

4. & 5. Inflammatio circa utrumque vulnusculum vix percipienda.

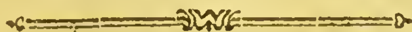
6. Inflammatio illa, in utroque brachio, evanuit.

8. In loco inſitionis nil omnino præternaturalis ſeſe obſerebat.

12. Alterâ vice in utroque brachio inſtituta inſitio; ſed & nunc ne minimus ſequutus effectus. Manſit nihiloſecius inter reliquos inoculutos; nullo pacto infectus & optime valens.

PHLE-

PHLEBOTOME.

§. 1228.

Missio sanguinis intra terminum, quo vires non minuuntur, 1) *copiam minuit humorum arteriosorum & venosorum;* requirit hoc primum AUCTOR, ut vires non minuantur; nam tunc ii effectus; qui mox enarrabuntur, a venæsectione non sequentur. Unicum exemplum dabo; *No.* 4. *hujus* §. dicitur: quod v. s. distentis nimium vasis reddat elasticitatis exercitium; si tamen v. s. vires multum demat, ita ut debita adpressio sanguinis ad cerebrum non fiat, cadet homo in animi deliquium, quia deerunt spiritus subficientes. Vasa tunc nihil agent in liquida contenta, nisi quatenus frigore constringuntur. Idem de *No.* 9. verum.

Ergo primo *copiam minuit humorum arteriosorum & venosorum;* si ex vena fluat, arteria respondens huic venæ debet locum deperditi subplere. Si ex arteria fluat, narium v. g., aut hæmorrhoidum, aut si in arteria temporali fiat v. s., vena correspondens minus accipit & mittit tamen ad cor: ergo minus habet.

2) *Ergo resistentiam movendorum reddit minorem;* si cor ante v. s. habebat viginti libras sanguinis propellendas & una libra demta sit, cor inveniet resistentiam $\frac{1}{20}$ minutam. Si magna hæmorrhagia dimidiam cruoris partem evacuavit, cor fere obsendit resistentiam nullam.

3) *Adeoque & plenitudinem vasorum;* nam minus repleta sunt vasa 19., quam 20., *ut & horum ad se mutuo conpressionem;* sanguis ruber est in vasis primi generis: si copiâ cruoris rubri hæc tumeant, vasa latera-

 lia

ipsisque nervi inde conprimuntur, ergo v. f. solvit hanc conpressionem.

4) *Hinc vasis nimis distentis, contractionis, id est, elasticitatis, exercitium reddit.* Magnitudo arteriæ naturalis est in ratione reciproca vis distendentis & repellentis. Si vis distendens major est, certe erit arteria magis ampla, distenta, quam naturaliter in determinato hoc corpore esse debebat. Si vis repellens major sit resistente, erit arteria minoris diametri, quam ratione illius corporis esse debebat: ergo si vasa nimis turgerent a plethora, vis distendens est major, quam repellens; ablatum est æquilibrium. Demtâ eâ copiâ, quæ abstulerat hoc æquilibrium, arteria ad justam diametron revertitur.

Hoc porro tunc verum, quando arteria non est nimis diu distenta, qua nimia distensione vis contractilis multum perit. In tunica adnata sit dilatata arteria; v. f. sæpe eodem die efficit, ut arteria illa ita se contrahat, ut non ultra admittat rubrum sanguinem, sed lympham, ut naturaliter admittere debet: verum haud raro videmus v. f. nihil effici, quantumvis magnâ, quia arteriola amisit distensione nimia suam contractilitatem. Qui tunc potest prudenter adhibere lenissima adstringentia, feliciter quandoque restituit contractilitatem: si res non succedat, obnoxii hi homines sunt perpetuis lippitudinibus, & majoribus malis.

5) *Rarefacit liquida;* plethoricus olim habebat conpressos humores plenitudinis ergo. Jam bona evacuatio facta est; minus pressa liquida specie quasi elasticitatis se restituunt; hinc rarescunt.

6) *Solvit liquida;* conpressione enim erant concreta quasi: demtâ copiâ conpressi globuli, figurâ globulosâ destituti denuo globosi fiunt; admittunt ex alimentis nova liquida, quæ a vasis hæmatopoëticorum

vis-

viscerum in bonum lac ac sanguinem vertuntur. Salia sanguinis, quæ inter destructos globulos inretita fuerant, excutiuntur & loca inter globulos omnium serierum humorum vacua, denuo occupant.

7) *Resolvit*; ita; ut sine ulla evacuatione sensibili, aut insensibili, fiat humoris conpressi perfecta resolutio, in sanum statum.

8) *Obstructa expedit*; hærebant humores densati a conpressione, ut pertransire per multa minima vasa non possent. Humor à tergo pulsus inpingebat magis in priorem obstructum (obstruentem) & augebat obstructionem. Jam bonâ copiâ detractâ & vis a tergo minuitur, & reliquus sanguis habet majus spatium se expandendi & solida elasticiora facta agunt melius in hunc humorem; ita, ut vel retropellant illum ex angustiis in latius spatium, vel perprimant in venam, ut *leeuwenhoekianis* experimentis conpertum est.

9) *Circuitum, secretionem, excretionem, promovet*; circuitus erat inpeditus, quia multa vasa minima erant inpervia: hinc ruber sanguis non poterat circuire per omnes arterias rubras in rubras venas. Deinde vasa minora & serosa atque lymphatica toti systemati rubro expanso adjacentia, non dabant circuitum liberum serosis lymphaticisque humoribus. Hinc nunc detracta subficiente quantitate cessat conpressio hæc ad vasa minorum serierum, cessat illa in minimis rubris remora; ergo circuitus sanguinis est iterum expeditus.

Secretionem; glandulæ, cæteraque vasa minima secretoria conpressa vix quidquam secernebant: ablata pressione fiunt perviæ, & secernunt. Humores spissiores erant a conpressione, quam ut in minima secretoria vasa intrarent, vel per eorum oscula transirent; jam resoluti in statum sanum, possunt per vasa minima

eorumve oscula transire, & parare ſuum deſtinatum humorem.

Excretionem; quæ fieri non poterat, ſubſiſtente ſecretione.

10) *Revellit*; id eſt, ſi debito loco inſtituatur, divertit ſanguinem ab eo loco, in quo & nimius & obſtructus hærebat. Fuere, qui hoc negarent, perindeque eſſe dicerent, quonam ex loco inſtitueretur v. ſ. omnem v. ſ. modo evacuare. Verum, an non poſſum per unam arteriam ſanguinem evacuare fere omnem corporis perque eam educere? Ergo poſſum pro parte revellere. Verum jam olim peculiari diſſertatione egi, ut intelligeretis, verſus eum locum, circa quem v. ſ. fit, plus ſanguinis derivari, ſaltem velocius; unde in obpoſita parte neceſſario fit major evacuatio, id eſt revulſio.

Pulcre HIPPOCRATES *l. de natura hominis, p.* 230. „ Hæ igitur mittendi ſanguinis rationes ſunt obſervandæ: ſtudendum eſt, ut quam longiſſime a locis, in quibus dolores fieri, & ſanguis conligi conſuevit, venarum ſectiones fiant. Sic enim mutatio minime magna de repente continget, tum etiam conſuetudinem tollendo efficies, ut non amplius eodem in loco conligatur. "

11) *Refrigerat;* in febre a quacunque cauſa acceleratur motus ſanguinis in vaſa, vaſorum in ſanguinem: hinc adtritus major, adeoque & calor. Demtâ copiâ debitâ, motûs hic inminuitur, minuitur adtritus, adeoque & calor,

§. 1229. *Hinc morbos quamplurimos, eosque varios admodum, tollit.* Omnes morbos a nimia plenitudine, denſitate, adtritu. Sed tollit obſtructiones, tollit inflammationes: morbos inflammatorios ſolvit

revellendo, multos morbos feminarum tollit derivando. Inminutum præ conpreſſione calorem reſuſcitat, reſtituit; calorem majorem, nimio adtritu generatum, refrigerat.

Simul tamen mutationes miras profert; nam agit directe in vitalem liquorem, & facit mutationes, quas vix conprehendimus. Multos videre eſt, quibus vix uncia una alterave ſanguinis demta ſit, quin frigescant, ſanguinis fluxus ſubsiſtat, ſudor oriatur frigidus, & cadant in ſyncopen. Mirum eſt, quomodo ordine hæc ſeſe excipiant. Multoties mihi in juventute mittendus fuit ſanguis: triginta annos natus eram, antequam talia a v. ſ. pati deſtiterim; cæterum antea fere ſemper id expertus ſum. Primum omnium anxietas ſentiebatur ad præcordia & veluti thoracis inmobilitas: tum oculorum caligo, vertigo aliquando, tum ſæpe vomitus, frigus omnium, ſudor frigidus, pallor ſummus & incipiens animi deliquium per pauca minuta. Adſperſâ aquâ, ſumptôque vinô intra quadrantem horæ reſtitutus eram.

Aliis vicibus contigit, ut v. ſ. ſtrenue ſuſtinerem, ſed quo momento vulnus clauderetur, omnia mihi illa ſymptomata contingebant; idque plures habent eo momento. Nec refert, in pede ſecueris, an in brachio, venam; ſemper id illis contingit.

Igitur non poteſt a defectu ſpirituum oriri; nam v. ſ. brachii plures generari ſpiritus oportet, copioſiori ſanguine ad caput relato. Non poteſt a conpreſſione cerebri præ nimia copia ſanguinis naſci; nam in v. ſ. pedis plus a capite derivatur. An igitur uno tempore oriretur a conpreſſione cerebri, alio tempore ab defectu ſanguinis ad cerebrum? Non videtur: cur enim plures egregie ſuſtinent v. ſ. & tantum animo linquuntur momento clauſi vulneris? Et cur plurima pars

 ho-

hominum validas v. f. innocue ferunt? sumus machina nobis ipsis plane incognita, quatumcunque nos illam intelligere autumemus.

§. 1230. *Indicatur* 1) *a copia nimia;* nam tunc fiunt ea, quæ ad §. 1228. dicta. Sanguis conpingitur ita, ut globuli alias adsumere figuras cogantur: vasa distenduntur ita, ut elasticitatem amittant; &c.

2) *A resistentia nimia cordi nata per humores;* si obstructa fere sint vasorum extrema, vel si citra notabilem obstructionem moles movendorum major est, quam vasa locare fere queant, cor debet adlaborare multum, ut moveat illam molem humorum: hinc tandem vires cordis infirmantur, quum secretio spirituum cerebelli a conpacto sanguine fiat minor. Debilitatum cor mole cruoris obruitur, & per eamdem repletur, extenditur. Hæc vera origo anevrysmatis cordis.

Vel si cor vires servet utcunque & arteriæ resistant, vasa majora cordis proximam vim excipientia distenduntur in saccos anevrysmaticos.

Si cor & arteriæ non protinus debilitentur, manet saltem inter cor & arteriarum fines conpressio magna sanguinis, unde lentescit a conpressione sanguis polyposusque fit: hinc rariori casu horrendi illi polypi adcreti cordis parietibus & per reliquam vitam tot anxietates producentes, & demum mortem inopinam, dum polypus ille ictu cordis abruptus, ad vasorum majorum extremitates ducitur: *vide Rat. medend., Tom. II. de Polypis.* Omnia hæc v. f. solvit; si non, quo dictum est, modo, aut cor arteriæve, aut sanguis, degeneraverint.

3)

3) *A motu subfocato per nimium tumorem a copia, vel a rarefactione, natum in arteriis;* Hæc corporis conditio bene considerenda, haud sane infrequens. SYDENHAMUS in pulcerrimo illo opere: *schedula monitoria de novæ febris ingressu*, multus est in probando, quod debilitas illa insignis, quæ malignis dictis morbis ab initio adest, oriatur non præcise ex virium defectu, ut vulgo creditur, sed ex violentia morbi vitam subprimente: quæ debilitas mox, dum vis morbi per v. s. parum fracta est: „cujus rei experimentum, inquit, haud vulgare obcurrisse mihi memini. multis abhinc annis in juvene quodam, ad quam accersebar. Quamvis enim ferme animam agere videretur ille, calor tamen in externis corporis partibus ita ad tactum sentiebatur temperatus, ut fidem mihi derogarent adstantes amici, quoties adserebam, eum febri laborare; quæ ob sanguinis obpressionem (cujus mole, exitu negato, quasi strangularetur) se explicare & ostendere palam, nequibat; quodsi venam inciderent, febrim illico satis violentam statim animadverterent. Aperta vena, & sanguine paullo copiosius educto, emicuit febris, qua vehementiorem mihi nondum videre contigit, quæ non nisi tertiæ quartæve phlebotomæ cessit."

Hinc cadit argumentum eorum, qui ne in peste v. s. fieret, ex illa veluti contraindicante debilitate argumentabantur. Immo potius experientiâ sydenhamianâ indicatur eò manifestius.

4) Fere sub priori conprehenditur; in priori motus torpebat a tumidis vasis, in posteriori vasa præ copia paralytica fiunt.

5) *A sanguine nimium densato;* citra inflammationem, quod vel a nutrimentis nimium condensantibus, aut a nimio motu difflatis subtilioribus, vel a copia nimia.

6) *Ab eodem nimis coëunte;* inflammatoria, lardacea spissitudine.

7) *Aut nimium inspissato;* quod fere idem.

8) Ergo in inflammatione cruda.

9) In febri, licet non semper copia nimia adsit. Est enim sæpe acrimonia tanta, ut motus inde natus rarefaciat sanguinem & brevi vasa minima destrueret.

10) *A calore nimio per omnia vasa;* si v. s. indicatur, & frigus extremorum adest, nunquam fiat; calor per omnia semper permittit. Hic calor per universum corpus dirimit litem, dum indicata v. s. in dubium vocatur in consultatione.

11) *A nimio - - - in unam partem, ut in hæmorrhagiis & fluxionibus;* hæmorrhagiâ natâ ex naribus, ex utero, pulmone, sanguis viam apertam tenet, & qua ablata resistentia est, velocius in illum rapitur: tunc, si vires adhuc constent, revulsio indicatur. In fluxionibus vero sanguis de corpore non effluit, sed, in quanam corporis parte colligitur copiosior & adcumulatur, tumidam exhibet illam partem: a quo inflammatio, aut subfocatio, vel necrosis timenda; ita in artubus, ad oculum.

12) SYDENHAMI observata docent, ita quandoque in nonnullis epidemiis nocuisse, profuisse in aliis.

13) *Ab ætate;* infantes & senes semper excipimus, nisi res magnopere urgeat. Cæterùm, si urgeat, non est ipsis parcendum. Infantes a convulsione, febri acutissima & morte liberavi, dum in difficili dentitione v. s.; quique prodibat sanguis, crustam inflammatoriam gerebat. Senibus 70-80. annorum vena secatur, si vires adsint, & summa urgeat inflammatio in pleuritide, peripneumonia. &c. Cæterum, ut dixi, est illi ætati parcendum; infantibus enim sanguis est non satis conpactus, nec vasa satis firma sunt, ut se sustineant;

de-

detracta enim ejus copia aliqua, vasa reliquam copiam ultra vix amplectuntur; disposita enim magis sunt ut dilatentur, quam ut se contrahant.

Senibus vero vasa prædominantur liquidis & magis magisque se contrahunt. Copia liquorum sustinet parietes, ne nimis arcte se contrahant illi: tum copia sanguinis tenet plura vasa adhuc aperta, quæ aliter se contraherent. Demtâ copiâ sanguinis & majora vasa se adhuc plus contrahunt & obrigescunt, & minora liquido destituta in fibras mutantur. Hinc solida vix amplius a pauco liquido distendi possunt, eaque in liquidum propellendum vix agunt. Mors ex fato senili sic acceleratur. Casus tamen adsunt, ut dixi, in præsentissimo periculo, & maxime, si a v. s. consuetudinaria haud diu adhuc destiterunt. Cæterum media ætas cæteris paribus maxime indicat venæsectionem.

A sexu; sexus masculinus videri posset venæsectionis femineo magis indigus; quod sanguis densior, solida rigidiora viderentur dispositionem inflammatoriam frequentiorem facere: quò & viragines referendæ. Tamen rem adtentius introspicientibus adparent feminæ eâ plus indigere virîs, 1) quod longe majorem sanguinis copiam generent; 2) quod ejus jacturam facilius ferant. Debilissimæ feminæ paucarum horarum spatio sæpe decem, duodecim ingentes mappas sanguine uterino penetrant & rubefaciunt; nisi adesset machina incredibiliter sanguinem generans, sustinendo non essent: sexus femineus a sui maturitate jam inchoat omni mense adsuefieri evacuationi sanguinis, id quod in viris non obtinet, nisi quibus aut nares, aut hæmorrhoides periodice fluunt.

A victu, duro, acri; a vini generosi plurimo abusu, magis indicatur in morbis, quam ubi victus moderatus & saluber prægressus fuerit.

A temperie; morbis; cæteris paribus, temperies ſanguinea & bilioſa magis indicant v. ſ., quam aquoſa, phlegmatica, aut melancholica: in binis prioribus copia boni ſanguinis adeſt, in poſtremis inopia.

14) *A cacochymia;* diſputatum diu, num in cacochymia v. ſ.? Exempla viſa utramque ſententiam confirmantia. Vena ſecta fuit cacochymicis, qui hinc amittentes cum pravo ſanguine etiam id quod adhuc bonum, in ſummam debilitatem conjicerentur, ut morbo ſuſtinendo ultra non eſſent: e contrario curatio cacochymicorum ex eo viſa inpoſſibilis fuit, quod medicamenta intra turgida vaſa admitti non poſſent: ita, ut in iis oporteret venam ſecare. Hic videtis nunc ſtatum quæſtionis. Concludimus, ſi inſignis ſit plethora cacochymica, parcam eſſe faciendam venæſectionem, ut ſpatium concedatur medicamentis; parcam dico, ne cum pravo ſanguine ſimul exiens bonus, corpus viribus nimiûm privet. Quo vero in caſu vaſa non ſunt valide diſtenta, præſtat experiri, num medicamenta ſanguinem intrare valeant ſatis, citra evacuationem.

15) Si animus eſt, corpus hominis decoctis replere lignorum, & cacochymia adeo repleret omnia, ut decocta nequeant admitti, v. ſ., alias non indicata, hic indicatur, ut ſpatium naſcatur pro medicamentis, ut vaſa nimis a cacochymicis humoribus diſtenta, nunc evuacuatione facta elaſticitatem quamdam recuperent, & in nova medicamenta, bene cum veteribus humoribus ſubigenda, agere melius queant. Idem in omnibus magnis curationibus locum habet.

§. 1231. *Optima fit* 1) *lato vulnere, ſecando inflicto;* lato vulnere, ut poſſit ſanguis multus exire, quia celeritas illa fluxûs citam facit revulſionem: in cita revulſione poſſunt vaſa obſtructum repellere, ut

in

in experimentis *leeuwenhoekianis:* cæteroqui ex parvo vulnere parvus ſaltus, vel ſtillicidium, non facit ſat magnam mutationem ſubitamque, in loco adfecto.

Secando inflicto; non pungendo: habentur quibusdam in regionibus elaſticæ machinæ, quibus vulnus infligitur punctim. Faciunt 1) vulnus parvum, 2) ſi vel parum fortius penetrent, aut venæ parvæ ſint, ſæpe & obpoſitum penetrant, & lædunt tendines aut arteriam. Qui vero lanceolâ agit ita, ut non perpendiculariter vulneret, ſed ubi cuspide penetraverit venam, mox cuspidem in anteriora vertendo venam longitudinaliter ſecet, ille & magnum & tutum vulnus facit.

2) *In vena libera, magna, facile detegenda, remota ab arteriis, nervis, tendine;* loca conſueta ſunt in brachio vena hepatica, cephalica & mediana. Majores ibi paſſim ſunt & nudæ, niſi homo vel parum habeat ſanguinis in venis, ut venæ vix turgeant; vel niſi venæ externæ brachii ſemper ſint exiles; vel niſi obeſitas nimia molem venarum conprimat. Eſt ſemper periculum a lædendis ſive arteriis, ſive tendinibus. Sed periculum hoc variat. In *Act. Edinb. P. 2. obſ.* 16. *&* 17. *egregius* MONRO demonſtravit hanc veritatem quatuor brachiorum delineationibus, in quibus quatuor brachiis arteriæ varium omnino decurſum, diviſionemque habent. Arteria brachialis ſi pungatur in v. ſ., ſubponit ſemper expanſionem, ſive aponevroſin bicipitis brachii quoque perforatam; huic enim expanſioni arteria ſubjacet. Vena mediana paullo inferius pertuſa poteſt vulnerare arteriam radialem. Verum hæc omnia evitare poterit plerumque is, qui, ut in *Textu* juſſum eſt, lanceolam dirigit.

Saphenam in pede ad malleolum internum ſatis tuto quoque pertundunt. Jugulares facile pertundun-

tur,

tur, tum raninæ, frontalis: quamquam videntur hæ binæ ultimæ minus necessariæ. In angina ranina vena pertusa non videtur peculiarem utilitatem adferre.

In obesis difficilis v. s., si non fiat magnum vulnus: panniculus adiposus primo æqualiter sustinebatur a cute: cute pertusa luxuriat hic pinguedo, & obplet foramen. Si obesitas inpediat, ut vix venam Chirurgus detegat, faciat in dorso manûs; ubi tamen caveat, ne lædat tot tendines: tamen obesitas & hic aliquomodo inpedit, ne facile tendines lædantur.

3. *Accelerando velocitatem sanguinis dum fluit, respiratione forti;* uti enim dictum est, passim citiori revulsione melius juvatur obstructio, & inflammatio, quam tardiori. Unde monendi ægri, fortiter velint respirare & tussire; si præ dolore renuant, aceti calidi vapor naribus adhibitus excitat tussim.

4. Motu musculorum circa venam apertam; ut sanguis promoveatur; quum actio musculorum fluxum sanguinis per venas acceleret. Unde Chirurgi baculum, aliudue instrumentum digitis volvere jubent, ut sic per totum brachium musculi moveantur.

5. *Jacenti ægro;* SYDENHAM, *sect. VI. c. IV.* „Sanguinem è brachio in lecto jacentis extrahendum præcepi, nec passus sum, ut ex eo surgeret ad duas tresve horas: quum omnis sanguinis eductio, quæ universam corporis conpagem labefactat quadantenus, concutitque, hoc pacto facilius toleretur. Ita ut mitius cum ægro agatur, quum in lecto cubanti unciæ decem fuerint detractæ, quam si sex, septem tantum miserit, postquam è cubili surrexerit." Experientia vidi homines hos, qui in animi deliquium cadere solebant, non cecidisse in illud: quare plerisque, ita consuetis, adfirmare ausus fui, si jacentibus ipsis v. s., animi deliquium non sequuturum. Ratio in promtu est: homo se-

ſedens debet ſuſtinere truncum corporis, debet firmare femora cruraque, ut ſe ſuſtineat: ergo musculi multi operantur; ſi jam fiat à mutatione per v. ſ. inducta defectus ſpirituum, quò minus ſpirituum requiritur, eò minus ille defectus animadvertetur.

Ad actionem musculorum ſuſtinendam ſanguis arterioſus ut conditio ſine qua non requiritur. Si nunc, dum fit v. ſ. circuitus ſanguinis multum turbatur, nec ad musculos ſat ſanguinis adfertur, languet actio musculi tota.

Denique ſanguis difficilius ad perpendiculum movetur ad caput, quam horizontaliter: hinc ſedenti homini èo citius poſſunt animi deliquia oriri, quum ſanguinis curſus aliorſum deferatur, quique ad caput adſcendit ſanguis, difficulter adſcendat.

In decumbente vero homine ſi mittatur ſanguis, vix agunt musculi corpus ſuſtinentes, adeoque & ſpirituum & ſanguinis defectus ad illos musculos non adeſt: corporis ſitus faciliorem transitum ad caput permittit horizontali ſitu. Ergo omni ratione præcavetur animi deliquium.

Igitur ſi homines ſint animi deliquio adſueti, dum vena ſecta ipſis fuerit, vel ſi ſimul & ſemel magnam evacuationem facere indicatio jubeat, præcipimus, ut illis jacentibus in lecto vena tundatur. Rarus hinc inde datur caſus, ubi animi deliquium ſic non prævenitur. Verum dum indicatio jubet in pede venæſectionem, non poſſumus jacenti id ægro facere. Tunc tamen poſſunt in crepidine lecti ſedere, trunco pulvinaribus ſuſtentato, & in poſtica tantum reclinato, quantum fieri poſſit.

§ 1232. *Præparatio fit ad feliciorem ejus adminiſtrationem;* 1. *frictione;* ut humorum circulus expedi-

ditus per venam primo concilietur, & arteria correſpondens adſuescat multum ſanguinis in hanc venam continuatò ſic frictam transferre: acceleratur quaſi circulatio jam ante. v. ſ.

2) *Fomento;* notabile eſt, venâ ſectâ brachii, ut plurimum ſanguinem bene fluere; ſecta in pede vena ſanguinem ſubſiſtere, niſi in aquam calidam pes fuerit inmiſſus. Cur fluit in aqua & non in aëre? Reſiſtentia enim aquæ eam, quæ aëris eſt, ſuperat. Oporteret in aqua minus adhuc fluere.

℞. 1) Ligatura brachii melius ſtringit venam eâ, quæ in pede eſt. In pede fascia ambit triangulum, ut bene contra HECQUETUM advertit SYLVA, cujus tres anguli ſunt os tibiæ, os peronæum & fortis tendo Achillis. Vis conprimens fasciæ agit in hæc tria corpora dura, & intermedia vena ſaphena molliori ſtrato recumbens, effectum ligaturæ minus experitur.

Quid aqua calida confert ad meliorem effluxum ſanguinis? aqua calens dilatat venam, ut ad conſpectum mox patet: dilatata vena tollit reſiſtentiam jamjam effluxuro ſanguini; ita ut ſanguis ex arteria in illam venam inruens, per illam, tum patulam magis, tum ex præhumectatione vix elaſticam, liberrime effluat.

2) Venæ habent ſemper expeditum iter, quia ex anguſtiori diametro in ampliorem eunt: pede autem in aqua poſito amplior fit venæ pars anguſtior; vena enim ſupra aquam vix dilatatur; ergo non ultra ex anguſto in latum eſt expeditum ſanguinis iter.

Ergo hac ratione venoſi ſanguinis recurſu verſus cor retardato, adcurſu ſanguinis arterioſi accelerato, ſanguis ex vena aperta inpetuoſe effluit.

Objicietis mihi, ſæpiſſime in aqua calida fluorem minui ſubſiſtereque: pede tunc extra aquam educto, aliquando ſanguinem effluere. Reſpondeo, id fieri,

uod b

quod pes nimis diu aquæ fuerit inpositus. Alia occasione Vobis narravi, quod sæpius mihi contigerit, ubi ad certam horam me cum Chirurgo invitassent ad v. s. iique, ne exspectaremus, jam aquæ insedissent ante nostrum adventum, ut jactus sanguinis ex aperto lumine vix ullus adesset.

Ratio 1) erat hæc: non modo, quæ aquæ inposita vena fuerat, ampliata erat, sed vapore adscendente aquæ crus totum ac femur emollita eorumque venæ dilatatæ; ita ut iterum ex angusto in latius flueret sanguis.

2) Ipsa arteria diuturna pedis maceratione & debilitabatur, & dilatabatur, unde ejus elasticitate inminuta inpetus sanguinis à corde venientis fractus erat, antequam ad venæ aperturam pervenisset.

§ 1233. *Vetatur* 1) *à plurimis chronicis, in quibus plurima obstructa, paucusque admodum fluidus cruor vasis restat;* ubi plura viscera pertinaciter obstructa sunt, ut sæpe homines habent pleraque viscera abdominalia, à longa die infarcta, unde demum hydropes. In ipso hydrope, phthisi confirmata cum summa emaciatione; in retentis mensibus quando cacochymia inde nata, quæ per totum corpus obstructiones creavit: in his omnibus paucus sanguis, utcunque bonus, per pauca vasa circumiens, si v. s. detrahatur, multis mortem acceleravit.

2) *A senio;*

3) *A temperie;* explicui ad §. 1230.

4) *A cognita natura epidemici*, ut SYDENHAM notat, eosdem sæpe morbos una constitutione ferre v. s., aliâ recusare: *vel endemici morbi;* endemicus morbus in multis regionibus scorbutus est, in aliis scrophulæ, thymus inmanem in molem extensus: v. s. in hisce

ut plurimum plus nocet, quam prodeſt; niſi alia adſint, quæ id indicent.

5) *A criſi jam facta alibi;* ut toties dictum.

6) *A paucitate cruoris rubri, & debilibus hinc viribus;* virgo pallida debilis nunquam menſes habuit, dicunt Medici: utinam menſtruaret! ſana eſſet. Ad menſes producendos v. ſ. &c.; pejorem reddunt, nec prodeunt menſes, & ſi vi quandoque per laxum uterum ſanguis, eò pejus. Oportuiſſet primum facere ſanguinem rubrum, copioſum, & dein pellere per uterum.

7) *A recenti ſtatu puerperii;* niſi aliud quid indicet v. ſ., ut dixi agens de *morbis mulierum*, & haud ita pridem in *Emmenagogis* explicandis. Sed recens puerperium v. ſ. per ſe vetat.

Hic nun exſurgit illa quæſtio, utrum feminæ fluentibus lochiis, aut catameniis, morbo inflammatorio correptæ, non ſit vena ſecanda? Reſp. in abundanti lochiorum fluxu minus conveniret, cæterum omnino. Sit v. g. femina in fluxu menſtruo; corripiatur pleuritide. Vocatur Medicus: ille percunctando reſcit, fluere adhucdum menſes. Si doctus in arte ſit, ille ſic ratiocinatur: in tam gravi pleuritide non prævenio ſuppurationem vel gangrænam, niſi ſpatio unius aut binorum dierum libræ duæ, tres, quatuor ſanguinis detraxerim. Hæc fæmina forte menſibus dimittit libram ſemis. Ergo ſi fluxui menſtruo nunc fido, non curabo hanc pleuritidem: ergo neceſſario v. ſ. faciendæ ſunt.

Quæritur, ubinam vena ſecanda ſit? An non in pede, ut menſium fluxus & pergeret & promoveretur? Reſp. ſi omnis v. ſ. tantum eſt evacuans, oporteret ſic agere; verum, quum pleræque venæ ſectiones ſint derivantes & revellentes, debeo reſpicere ad naturam morbi, æque ac ſi nulli menſes aut nulla lochia fluerent. In peripnevmonia videtur vix differentia dari:

un-

unde ibi in pede ſecare poſſum. In phrenitide debeo ſanguinem detrahere ex pede: at vero in plerisque pleuritidibus, in inflammatione hepatis, ventriculi, intestinorum, uteri, renum, debeo ex brachio mittere, ne inflammationem augeam. *V.* hic *P.* FORESTUM, *l. 6. obſ. 47. ad finem ſcholii.*

§. 1234. *Unde patet quanto &c.*; neſcio fere, uter horum plus mali intulerit mortalibus; tamen crederem, HELMONTIUM: debacchando in v. ſ. & per ſua, tum chemica, tum ſpecifica, curare adnitendo, ipſe pœnas tulit dignas, dum in ſeſe neglecta inflammatione, phthiſi periit, & infinitos homines, acutis decumbentes, aut occidit, aut in longas easdemque paſſim tandem lethales, conjecit ærumnas. BOTALLUS, HELMONTIO anterior liberalitate venæſectionis multos chronicos occidit, multos reddidit pejores. Habuere ſuos utrique numeroſos adſeclas; BOTALLUS Gallos fere omnes, quorum multi aliquot centenas venæſectiones ſuſtinent, antequam mori liceat; HELMONTIUS plurimos in Belgio & Germania. Quod BOTALLUS frequentiſſime venam ſecaret Cardinali BORAGO, Galliæ Cancellario, isque interea ætatem provectam conſequeretur, infatuavit multos, ut manibus pedibusque irent in BOTALLI ſententiam. Igitur caveamus, ne in hominum perniciem ita quandoque rejiciamus ſententiam aliquam, ut in obpoſitam, & forte æque, aut magis, nocentem, abeamus. Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt.

SANGUINIS PER VASA HÆMORRHOIDALIA EDUCTIO.

§. 1235.

Præter VENÆSECTIONEM educendi alius modus eſt per HÆMORRHOIDES. Sunt in ano vaſa duplicis generis: arteriæ & venæ hypogaſtricæ, ex iliacis oriundæ, dictæ *hæmorrhoidales externæ*: ſunt venæ hæmorrhoidales, pertinentes ad ſyſtema venæ portarum, dictæ *internæ*. Ex duplici hoc vaſorum genere ſanguis producitur ab ipſa natura ſtatis ſæpe, ſæpe vagis temporibus. Apud B. EUSTACHIUM *Tab.* 27. *Nro.* 2. & 4. venas has hæmorrhoidales intrare videmus aut in venam meſentericam, paullo antequam in ſinum magnum venæ portarum abeat, vel in lienarem. Unde videmus, quomodo in hypochondriacis cum materie totus lien, hepar, menſenterium ſe queant probe expurgare, fluente vena hæmorrhoidali in ano: unde ſæpe tam mire recreantur.

Arteriæ, aut venæ hypogaſtricæ ſi crepent, directe levamen adferunt plethoricis: unde ſalutares maxime his hæmorrhoides tales; hos enim, ſi nullam habeant hypochondriorum obſtructionem, hæmorrhoides ejusmodi præſervant a morbis; ſi, dum illi adhuc in vigore vitæ ſunt, hæ ceſſent, conſtituunt cauſam morbi proëgumenam; quæ aliquando citra procatarcticam cau-

causam potest morbum facere, ex sola plethora: sæpe a causa procatarctica levissima in actum ducitur.

Neglectus condonandus nulli Medico, si non examinet probe circa hanc rem ægros, num soleant hæmorrhoidibus laborare: cura tota morbi quandoque inde potest infelix esse.

Indicatur 1) *a temperie atrabiliaria*; ut mox jam vidimus, quam salutare hoc ipsi sit. Est sæpe evacuatio ex ipsa sede mali.

2) *A morbis cum phantasia læsa*; ex mota materie atrabiliaria: cura hæc, imitando naturam, quæ sic hosce ad sanam mentem reducit, est arte facienda. V. HIPPOCRATIS *Aphorism.* 4-25., 6 11., 6-21. Recessit quippe portio ejus sanguinis atrabiliarii, ita ut eò versus magna pars derivata ultra sanguini misceri nequeat: tunc ars id, quod in sanguine est, facile educit reliquum.

3) *A consueto fluxu eorum vasorum jam subpresso*; quum enim & chronica & acuta mala multa orta jam viderimus his subpressis, boni Medici est, prophylactice causas morborum evellere, tollere, antequam in morbos adolescant.

4) *Ab eruptione sanguinis per novas jam vias, qui olim felicius per hæmorrhoides evacuabatur*; vel enim jam molestas sæpe kephalalgias, hemicranias, experitur homo per aliquot dies, & tunc abundantem cruorem per nares solvit, ubi olim sat commode per anum plethoram solverat: immo quibusdam per pulmones, aut aliunde, effluit ad anum inpeditus sanguis.

Hinc cura semper habenda, ne unquam hic naturæ exitus claudatur; nam per alias evacuationes artificiales naturam non emendabimus unquam: unde HIPP. *Aph.* 6-12. „ Hæmorrhoidas curanti diuturnas, nisi una servata fuerit, periculum, ne hydrops

ſuperveniat, aut phthiſis. " Dantur quippe caſus, ubi hæmorrhoides copioſæ tument circa anum, tumentque enormiter, ac ſpongioſæ factæ & veluti carnoſæ, ultra in anum reduci nequeant: hinc dolores ad alvum intolerabiles; alvus vix ultra movenda; profluvium ſanguinis perpetuum, ut hydrops inde nascatur, aut continuæ fere oriantur debilitates ac ſyncopes. Talem caſum vidi in virgine quadam; initô conſiliô & eradicatione concluſâ, vidi dexterrimum veteranum Chirurgum DRINGBERG cauterio actuali magnitudinem auferentem plusquam pomi aurantiorum, & parvum relinquentem tuberculum, quod bene ſanguinem fundebat; hinc ſemper ea via aperta ſervabatur.

§. 1236. *Elicitur* 1) *emolliendo hæc vaſa fomento molli, calido, ex aqua, oleo, melle, emollientibus;* dum enim hæmorrhoides nascuntur, novimus hoc ſic fieri. Vas ſanguine tumet; quum nunc fæces ſuperius hærentes vas hoc conprimant, & verſus anum paſſim aut pauca, aut nulla, reſiſtentia ſit, copiâ ſanguinis vas in nodum aut globum efformatur. Etiam fæces duræ ſiccæ ſæpe in recto hærentes, facili opera non educendæ, conprimunt vas, unde ſub fæcibus eò magis turget. Si vas non nimis tenax, ſponte finditur, & ſanguis exſilit: ſi vas tenacius, dolet homo, nec ſanguis exit. Omnis artis opera nunc collocanda in eo, ut vas hoc mollescat, extenuatur, inpetui prementis ſanguinis cedat. Spongia aquâ calidâ madidâ poteſt tunc ano adplicari; homo poteſt in ſella perforata ſupra aquæ vaporem ſedere. Si emollientius velimus, poteſt ſpongia oleo madida adplicari, aut oleum adfricari, ac introtrudi. Si quid mellis, quod leniſſime ſtimulat, adjungitur aquæ, aut oleo; vas forte eò citius findetur. Enemata ſimilia profunt; immo oleum,

oleum, vel ſebum candelarum fuſum, & parvo ſyphunculo injectum, ut in principio recti maneat, egregii haud raro uſûs.

2) *Aperiendo per frictum cum asperis*; v. c. cum foliis ficûs; ut in *ſcholiis* apud DODONÆUM ex CLUSIO & LOBELIO commendatur.

Aut per hirudines; (quæ circa hirudines notanda veniant, paullo post uberrime ex *Cel.* SCHMUCKER referam.)

3) *Uſu aloëticorum*; maſſâ pilularum RUFFI ſolâ, quotidie ad gr. vj. ſumtâ, reſtitui quandoque intra paucos dies retardantes hæmorrhoides. Subpoſitorium aloëticum idem facit. Debent Chirurgi cavere, ne ad vulnera ani, aut principii recti inteſtini unquam adplicent elixirium proprietatis, ut in aliis vulneribus depurandis faciunt. Practicum ſenem audivi dicentem, ſe enormes dolores hæmorrhoidales inde vidiſſe natos. Si catalogus ſpecificorum augeri deberet, aloën ad irritandas hæmorrhoides adjungere poſſemus. Nec adplicatione ſola inmediata id præſtat, ſed ore ſumta integris viribus eò pervenit.

Hæmorrhoidum tumores moleſtiſſimos, nunquam apertos, multi patiuntur. Juvenis olim ex his doloribus ſæpe incepi animo linqui; fuit enim mihi malum frequentiſſimum. Sebum candelarum fuſum & intruſum ano; ſebum idem, parvo ſyphone injectum (ſubpoſitoria ex lardo non ſalito,) ex optimis remediis ſunt: ſemper levamen inde habui. Unguentum populeum cum oleo lini, quandoque cum opio, etiam confert; immo & adſtringentia unguenta juvant; eſt pro cauſæ differentia. (*) Vidi, quos juvit nihil, præter

 plan-

(*) Sed, quo infinitis in mea praxi profui, eſt oleum chalybeatum opificum, qui chalybeis inſtru-

plantaginem recentem, tenuiſſime conſciſſum & adplicatum.

SCARIFICATIO.

§. 1237.

Scarificationes agunt ſtimulando & evacuando; nempe ubi in parte quadam lanceolâ fiunt parvæ inciſiones. Adhibentur in gangræna usque ad initium partis vivæ: hinc vita irritatur ſubtus, quæ tunc ſenſim a ſeſe ſeparat gangrænoſum. Sunt ibi inevitabilis neceſſitatis & egregii uſus. Stimulus ingens excitatur ab inſtrumento vulnerante, dum eo viva caro tangitur, moxque effluens ſanguis docet, vivam partem tactam eſſe; nam gangrænoſa perſciſſa ſanguinem non dat.

Ad-

ſtrumentis conficiundis victum quæritant. Habent hi, annoſi dum ſunt, idem oleum, quod ante 20. 30. 40. annos habuere; cui de tempore in tempus aliquid novi olei addunt: in hoc oleo millies exſtinctum ferrum, aut chalybs eſt, & dat remedium inconparabile ad hæmorrhoides cœcas dolentes, & tumidas percurandas. *De H.*

Adhiberi ſolet quoque in cruribus hydropicis, ſcroto hydropico: dudum nota exempla id ſuadentia. Hydropicus, ad ignem ſedens urit ſibi pedem inſcius; ſenſus quippe ſubſocatus ſæpe a preſſione aquarum: uſto pede effluit copioſiſſima aqua, ut cubiculi pavimentum totum inundaretur, homoque reſtituitur. Ex his & ſimilibus concluſere homines, poſſe ſcarificatione promoveri aquæ hydropicæ expulſionem.

PROSPER ALPINUS egregio illo libro *de Medicina Ægyptiorum*, quam per annos ipſo in loco didicerat, *lib.* 3. à *cap.* 1. ad 13. haſce ſcarificationes commendat, quas apud Ægyptios viderat: verum fatetur, hydropicos vidiſſe ſe inde curatos quidem ab aquis adfatim ex ſcarificatis cruribus effluentibus, at continuo ſtillicidio aquarum gangrænam crurum, mortemque hominum eſſe ſequutam.

Hagæ-Batavorum, praxin inchoans, vidi apud plures Medicos & Chirurgos hanc methodum curandi hydropem, etiam aſciten, commendari, laudari. Imitatus aliquoties vidi id paſſim verum, quod de gangræna & morte meminit ALPINUS: unde poſterioribus annis nunquam volui ſcarificationes in tali caſu adhibere.

Attamen ſcarificationum & hoc in caſu & in pluribus aliis, patronus magnus exſtitit HIPPOCRATES. Textum mirum habet *lib.* 6. *epid.* *ſect.* 3. *No.* 22. „ Quum adſunt kedmata (dolores crurum, maxime ad coxas præ fluxionibus) venæ in auribus poſterioribus ſcindendæ ſunt. " GALENUS in *Comment.* ad hunc locum ridet hoc, intelligens nempe, HIPPOCRATEM loqui hic de v. ſ. in aure poſteriori; quia venæ in auribus vix conſpicuæ. Verum PROSPER ALPINUS bene advertit, HIPPOCRATIS mentem hic eſſe, ut ſcarificetur auris, eamque a GALENO minime intellectam eſſe. VALESIUS quoque ita, ut ALPINUS, HIPPOCRA-

TEM explicat, aitque, ſe hanc aurium ſcarificationem quoque in uſu vidiſſe apud Saracenos. Immo ipſe GALENUS *Comment.* in *Aph.* 2—17. ſcarificationes magni fecit. „ Evacuatio, inquit, omnium humorum æqualiter, quæ quidem exquiſitiſſima eſt, fit per v. ſ.; proxima autem huic illa eſt, quæ fit per malleolorum ſcarificationem." Confirmat idem longo ſermone *l.* 4. *de ſanitate tuenda* & *l.* 13. *de methodo medendi.*

ORIBASIUS, græcus auctor, Medicus, quarto ſæculo, ſub JULIANO Imperatore, Quæſtor conſtantinopolitanus, fuſus eſt in commodis ſcarificationum deprædicandis. In *collectione ſeptima* propria experientia in menſium ſubpreſſione, oculorum deſtillationibus, in dolore capitis, in dyspnoea, etiam ubi æger admodum ſenesceret, miros ejus effectus narrat. Immo in *libro de cucurbitis c.* 10. „Et ſane, inquit, dum peſtilentia vehemens Aſiam deprehendiſſet, multosque perdidiſſet, meque etiam morbus adtigiſſet, ſecunda morbi die, remiſſione febris facta, crus ſcarificavi, duasque fere ſanguinis libras detraxi, hacque de cauſa periculum vitavi. Plerique igitur etiam alii, hoc præſidio uſi, ſuperſtites evaſere: eranr enim plenitudinis ſigna, illique præcipue ſolvebantur, qui ſanguinem copioſum exhauriebant."

HIPPOCRATES in hydropicis videtur ſcarificationem laudare: nam ambiguum eſt, utrum ea, quæ de ſecandis & urendis hydropicis, atque phthiſicis habet, intelligenda ſint de paracenteſi, ut nos illam intelligimus, an de ſcarificatione. Aph. 6-27. „ Qui ſubpurati, aut hydropici, uruntur, aut ſecantur, hi pure aut aqua acervatim effluente, omnino moriuntur."

Lib. *de locis in homine p.* 417. „ In puero hydropem ſic curato: tumidas & aqua plenas partes gladiolo (lanceola) aperito, crebroque ac parum, & à ſin-

ſingulis corporis partibus educito, fomentisque utitor, & ſemper, quod apertum eſt, calefaciente medicamento inlinito. "

In adultis vero, *pag. eadem*, præfert varias ventris inuſtiones circum umbilicum & ſupra illum: rem tamen ait periculo plenam; ſed tentari poſſe, ubi alioqui homini certo eſt pereundum.

Hac lege videmur potius intelligere, quomodo ſint paracenteſes V. V. intelligendæ; nempe ut evacuationes modicæ, plures, repetitæ, per ſcalpellum incidendo, vel per linum inurendo, ut ſic ſenſim educeretur aqua, vel pus.

Sic videmur intelligere ſenſum *Aph.* 6-27. „ Qui ſubpurati, aut hydropici uruntur, vel ſecantur, ſi pus, aut aqua, univerſim effluxerit, omnes moriuntur. "

Sunt ecquidem multi caſus apud Hippocratem, in quibus ſectiones & inuſtiones infelices fuere; verum rationes non latent, ob quas bono caruerunt ſucceſſu.

1) Non omnes curantur, à quocumque remedio, vel optimo; eſt enim ſæpe morbus naturâ ſuperior.

2) Operationes illæ tempore Hippocratis fiebant, ut nunc, haud raro nimis ſerò; quum à pure, aut aqua, acrioribus redditis, partes internæ deſtructæ, humoresque corrupti. Vidimus hoc pluribus exemplis in *Epidemicis*. Ubi dolor coxarius aut cum morte, aut cum claudicatione conmutabatur, eò quod ſectio, aut uſtio, nimis ſero adhibita eſſet. *Lib.* 5. *Epid. p.* 1143. 1146. Unde toties inculcat, hydropicos *ἄυτικα τέμνειν*.

Si videamus adcuratam induſtriam V. V; videntur gangrænam partium inciſarum præveniſſe multum *inpoſito medicamento calefaciente:* ſi quis curam tentare vellet, per inciſiones partis cujusdam, vinum coctum cum roremarino, ſalvia, ābrotano, floribus roſa-

rum rubrarum &c. oporteret adplicare calide, diu noctuque: sic gangrænam videtur HIPPOCRATES præcavisse: maxime prodesset cortex peruvianus. Verum, ut dixi, cura mihi nunquam in Belgio successit, neque cuipiam Medico successisse vidi, licet talis cautela esset adhibita. In Græcia videtur res felicius HIPPOCRATI cessisse.

HIRUDINES.

§. 1238.

HIRUDINUM *actio & hinc bene intelligitur;* quia ore suo trisulco scarificant vasa & sic sanguinem trahunt: ubi decidunt, sanguis effluit ad libram & ultra: ergo est mera scarificatio.

Ægyptii hirudines adplicant internis naribus, quando stillicidium sanguinis in acuta febri denotat, conamen naturæ adesse, sed vires debiliores: hinc sæpe proliciunt copiam ingentem. Vel etiam scarificant subtiliter internas nares, & sic promovent hæmorrhagiam narium. Potestis omnia hæc apud PROSPERUM ALPINUM *l. 3. de Medic. Ægyptiorum* videre.

Loco hirudinum, eorumve defectu, magno cum emolumento Chirurgi vasa oculo patentia in ano, ac turgida, lanceolâ scarificant, ut fluat sanguis copiose (v. *Cel. ab* HUMBURG Diss. *ergo hæmorrhoidi recenter tumidæ sectio non hirudo.*

Cæterum Ægyptii, & plures V. V. videntur plus scarificationibus tribuisse, quam venæsectioni. An ideo

sæpe

ſæpe præferenda foret, quia ſanguis tum etiam fluit ex arteriis ? Unde & multi obſervârunt, miſſionem ſanguinis ex arteriis longe melius juvare hominem in acutis.

* *
*

(Circa practicam *hirudinum* uſum inprimis bene meruit *Cel.* SCHMUCKER, vermiſchte chirurgiſche Schriften, I. B. Nro. 2. S. 75. ꝛc.: unde, quæ caput hoc, ab HAENIO ſat obiter tractatum, inluſtrare queant, partim excerpta, partim traducta hic inſeruiſſe juverit. (*)

Hirudo medica, ſeu *hirudo medicinalis*, ſecundum *Cel.* LINNÆUM in dorſo lineis notatur ſex flavis, quarum duæ ſupremæ denuo punctis nigris inſigniuntur. *Cl.* BERGMANN octo tales lineas numeravit, *Cl.* MÜLLER autem exactius hæcce determinavit. Dorſô bifariam diviſô, utrinque lineæ quatuor obcurrunt: primæ duæ ex flavo rubent, punctis tamen nigris notatæ: tertia linea nigra, quartaque flava eſt: in quibusdam ſpeciebus linea nigra denuo in duas ab invicem diſtinctas dirimitur. Abdomen nigrum, maculis flavis variegatum. *Cl.* MORAND animantium horum ſtructuram internam deſcripſit; (**) quum vero non notaverit, quibusnam ſpeciebus ad experimenta ſua uſus fuerit, deſcriptioni huic non fidendum præprimis erit.

Hi-

(*) *Cel.* SCHMUCKER exhibuit duplicem figuram hirudinis medicinalis, ad vivum pictam.

(**) Memoire de l' Academie des ſciences 1739. p. 191.

Hirudo medicinalis ad aperturam oris corporibus instruitur tribus semilunaribus, quorum margines cartilaginei serrâ quasi asperi sunt. Dum itaque ore lato parti nectitur, & vacuum producit, instrumenta hæc secantia cuti admoventur; vermis illa in circulum quasi ducit, adducit sibi invicem, ac removet, hacque ratione cutim vulnerat. Diductis hisce serris amplior evadit pharynx, & sanguis ejus ingreditur cavum. (*) Hirudine à cuti abscedente nunquam non vulnus triquetrum cuti inflictum cernitur.

Mitto hic reliqua, historiam hirudinum naturalem magis concernentia, eò exactius, quæ usum eorum medico-chirurgicum exponunt, relaturus.

HIPPOCRATI jam hirudinum usum cognitum fuisse, GALENUS testatur. (**)

ARETÆUS CAPPADOX in hepatitide cucurbitis scarificatis præfert, quum vulnera profundiora faciant. DIOSCORIDES, ÆGINETA, & CELSUS in operibus suis sæpius hirudinum injiciunt mentionem. Dixerat PLINIUS, (***) hirudines vario scopo adhiberi posse, in plethora sanguinem adinstar cucurbitarum educere, poros etiam aperire obstructos. HORATIUS in suis *Satyris* inquit:

„ Non missura cutim, nisi plena cruoris, hirudo. "

Arabes hirudinum utilitatem probe nôrunt; commendarunt eas in adfectionibus melancholicis & hypochondriacis. RHAZES multos felices casus refert, in quibus ad animantia hæc ipsa confugerat. PA-

RA-

(*) Giornali d'Italia, T. V.
(**) De hirudinibus, cum Commentario SEBIZII.
(***) Histor. Natural. l. 32. c. 10.

RACELSUS eas laudat in ictero. (*) Apud Medicos chemicos autem non adhibebantur, quum hi omnem ſanguinis miſſionem, ceu rationi contrariam, & noxiam, rejiciebant, & HELMONTIUS ne quidem in tumidis hæmorrhoidibus eorum uſum adprobat. (**) RANZOVIUS peculiari capite de ſanguiſugis agit, (***) ſimulque monet, V. V. iis uſos fuiſſe ad educendum ſanguinem atrum melancholicum, ſummo inde enascente commodo; ſuo vero ævo neglectam denuo hanc fuiſſe methodum. Exemplum adduxit ſororis propriæ robuſtæ ac plethoricæ, quæ in octuageſimum usque annum ſana permanſerit, admovendo ſingulis annis cuivis pedi quatuor, cuivis brachio duas, interſcapulio inſuper aliquot hirudines. SENNERTUS & ZACUTUS LUSITANUS hirudinum uſum denuo introduxerunt. *Cl.* HIRSCHEL in *Diarium* Berliner-Mannigfaltigkeiten pulchram diatriben de diverſis adfectionibus, in quibus hirudines cum ſucceſſu adhibentur, inſeri curavit. Catalogum hunc eumdem additamentis quibusdam augere conſtitui. Utiles ſunt hirudines

1) in omnibus ſpeciebus pleuritidis, a phlogoſi ſanguinis enatis. *Cl.* MEDICUS in febribus bilioſis epidemicis, ubi bilis nimia corrupta, & receptacula ſua egreſſa pleuriticos dolores excitabat, admotis loco dolenti ſanguiſugis manifestum produxit levamen.

(2 In

(*) Deſſen Bücher und Schriften 3ter Thl. herausgegeben von Johann Huſerus, Baſel 1589. S. 345.

(**) Sämmtliche Werke, Sulzbach 1683. S. 359.

(***) De valetudine conſervanda, verdeutſcht durch Joh. Wittich, Leipz. 1585.

2) In morbis epidemicis hirudines tum adhuc utiles ſunt, ubi venæſectio ipſa maximum adferre valet damnum. Quodſi morbis his adjungatur delirium, & furor, tum temporibus, tum retro aures adponi queunt ſanguiſugæ, ut ſymptomatum horum minuatur periculum. Notum habetur, in febribus acútis ac inflammatoriis hæmorrhagiam remiſſiorem narium plus producere utilitatis, quam ſi plures libræ ſanguinis ex remotiori extrahantur vena; quum ſanguis in primo caſu illico ac inmediate ex adfecta parte petatur. Hinc Veteres Medici in majori congeſtione ſanguinis ad enkephalon nunquam non hæmorrhagiam artificialem narium producere tentârunt, aut arteriotomen capitis fecerunt; hirudines idem adferunt commodum, ſecuriori tamen ac certiori ratione.

3) In infantibus junioribus ac tenellis, tum & in hominibus phlebotomen horrentibus proficuæ fieri queunt ſanguiſugæ, præſentibus variolis, morbillis ac inflammationibus: lenta ſanguinis evacuatione ſimul præcaventur omnes debilitates, ſyncopes e. ſ. p.

4) In febribus continuis, ubi vires jam eò usque fractæ ſunt, ut cita evacuatio non amplius tentari queat, *Cl.* MEAD hirudines ut ſecurum maxime medium ſanguinem educendi commendat. Dum æger delirans eſt in hujuscemodi febribus, aut pulſus exiguus, ſimulque indicia percipiuntur inflammationis enkephali, uſus hirudinum tanto magis indicatur.

5) In phrenitide a caloris æſtivi exceſſu, aut febres putridas, malignas concomitante *Cel.* PRINGLE jubet, ut ſex vel ſeptem hirudines, præmiſſis largioribus venæſectionibus admoveantur temporibus: teſtatur, hoc facto nunquam indiguiſſe arteriotome arteriæ temporalis. Quodſi phrenitis ut ſymptoma febribus jungatur, & debilitas pulſûs vetet venæſe-

ctio-

ctionem, egregii ſunt uſûs hirudines. MEDICUS hoc ex propria experientia adſeverat: inevitabilem hoc in caſu ſanguinis ex enkephalo eductionem, huic ſcopo maximopere convenire ſanguiſugas, ſubficienti autem numero adplicandas eſſe, autumat. PETRUS SALIUS DIVERSUS jam ſuaſerat, ut in febribus malignis ac peſtilentialibus temporibus adfigantur. Phrenitidem ab obſtructis menſibus ZACUTUS LUSITANUS (*) curavit admotis quatuor hirudinibus ad genitalia externa; incaſſum antea tentatis venæſectionibus, ſcarificationibus, ipſisque ſanguiſugis pedibus & circa anum adplicatis. Utiles etiam expertus eſt in ictero a ſubpreſſis lochiis. In vertigine chronica ut retro aures admoveantur ſanguiſugæ ſuaſit ALEXANDER BENEDICTUS, & *Cl.* SALOMON (**) curavit juvenem a debilitate capitis, eousque provecta, ut æger ſolus non amplius ire poſſet, ſed nunquam non ab aliis duci deberet: hirudines adfigebantur circa anum, etſi nulla cernerentur hæmorrhoidum indicia.

6) In epilepſia & apoplexiis ſanguineis a ſanguinis copia enatis ſanguiſugæ laudantur a WILLISIO, & DOLÆO (***): laudantur inſuper a DOLÆO, ſi retro aures adponantur, in kephalalgia (****), vertigine, (*****) incubo, (******) ſcorbuto &

(*) Obſ. V. & lib. I. admir. obſ. 23.
(**) Abhandlung der k. Schwedischen Akad. der Wissenschaften B. 22.
(***) Encyclopædia medica, p. 146.
(****) p. ead.
(*****) p. 133.
(******) p. 232.

(*) & mictu cruento. (**) Etiamsi ipsa causa non foret congestio sanguinis, per dolores tamen excitatur congestio, atque tum quoque utiles sunt sanguisugæ. Si dolores capitis veniant a rheumatismis, secundum FORESTUM (***) hirudines retro aures & intra narium foramina adplicandæ sunt. Quin & in doloribus capitis ab acrimonia venerea, ubi ipsum opium graviora reddebat symptomata, *Cl.* HIRSCHEL hirudines egregium præbere remedium palliativum didicit.

7) In febri variolosa & morbillosa, si quarta die indicia observentur phrenitidis, cum pulsu exiguo, SAUVAGES (*) vermes hosce temporibus admovendos esse ait, indeque oriturum certum valde juvamen. In anginis commendantur a BRUELE, ac ZACUTO LUSITANO. HILDANUS in febri quartana magno cum fructu in se ipso illis usus fuit.

8) In doloribus validis aurium ac dentium ab inflammatione gingivarum, tum in doloribus capitis ac podagricis, pulcherrimos effectus præstant sanguisugæ, si locis dolentibus retro aures, vel gingivis & temporibus, admoveantur.

Refert *Cl.* GISLER (*) virum quinquagenarium doloribus podagricis adfectum, obsidente simul femur tumore lymphatico, inducias sibi semper procurâsse per semiannum, adplicatis calci sanguisugis. Narrat præ-

(*) p. 643.
(**) p. 681.
(***) Observat. & curat. med.
(****) Nosologia methodica.
(*****) Abhandl. der k. schwedischen Akademie der Wissenschaften, B. 22.

præterea casum alterius viri, quadragenarii, cui post febrim chronicam dolor magnus in pede remanserat, admotis hirudinibus quinque ad annum integrum fugatus; incassum antea adhibitis balneis, aquis medicatis, decoctis & fulmine ipso electrico. — Alteri podagrico cutis pedum sub paroxysmis plurimum extenuabatur, simulque nascebantur bullæ lymphaticæ ardentes. Adplicabat digitis ac malleolis hirudines, atque hac methodo per sex menses semper doloribus reddebatur liber. In kephalalgiis celebrantur a Zacuto Lusitano ac Foresto, uti & in doloribus ischiaticis, si musculis psoas adfigantur, tum quoque in chiragra & podagra; corpus tamen antea probe purgatum sit, & si in podagricis obstructæ sint hæmorrhoides, hirudines non admoveantur loco dolenti, sed potius ano. In odontalgiis a Paræo ex propria laudantur experientia.

9) In exanthematibus scabiosis corporis & capitis. Discimus ex *Cl.* Gisler boreales in omnibus adfectionibus, a sanguine corrupto, acri, enatis cum successu uti hisce animalibus; inprimis autem in scorbuto hujusque sequellis, in erysipelate, arthritide & omnibus vulneribus insanabilibus, antiquis, carie, malis etiam venereis; in quibus tamen casibus ad minimum admovendæ erunt hirudines triginta, nec in nimia vicinia cutis tenuioris vulneris orificium ambientis.

In scabie & exanthematibus adplicentur, ubi artus maxime cernuntur obsessi. In scabie sicca, ægerrime, inprimis in manibus, sananda, optime agunt. Ulcera in hac specie nonnunquam extremitates ac apices unguium & digitorum occupant, atque sic dictam reduviam unguium producunt. Vero videtur simile, sanguisugas ideo inprimis egregios adeo effe-

ctus producere, quod ſanguinem acrem extremitatum, ubi venæ cum arteriis confluunt, inmediate educant, quem quidem effectum venæſectionum & purgantium internorum ope non ex facili adeo conſequimur. In exulcerationibus capitis RHAZES illis ſæpiſſime uſus fuit (*) ac in maculis & puſtulis faciei incurabilibus ZACUTUS LUSITANUS (**) decem hirudines quater fronti & cuti capillatæ bono cum effectu admovit. In univerſum notandum eſt, longam docuiſſe experientiam, in caſibus, ubi ſanguis corruptus & acrimoniis infectus eſt, paucas hirudines plus nocuiſſe, ac in magna ſatis copia iis utendum eſſe, ſi uſui eſſe cupias: ſanguis enim acrimonioſus, niſi ſubficienter educatur, verſus locum, ubi irritatio facta fuerit, adigitur, atque dolores cum inflammatione auget.

10) In doloribus ac inflammationibus oculorum jam ab HOLLERIO & FORESTO extolluntur. *Cel.* PRINGLE juſſit, ut in morbis oculorum gravibus epidemicis cantho oculorum externo adfigantur; monuit tamen ſimul, ut humores antea remediis evacuantibus, antipyreticis, & cantharidibus reddantur meliores. HEISTERUS (***) illas adhibuit in tumore glandulæ lacrymalis, in oculorum inflammationibus aliisque gravibus horum adfectionibus; quod & St. YVES fecit, & ego ipſe præſtantiſſimos inde naſci vidi effectus.

11) In difficili dentitione omnibusque inde promanantibus ſymptomatibus hirudines peculiarem me-

(*) L. 36. Tract. 2. c. 2.
(**) Med. Hiſtor. 4. obſ. 3.
(***) Inſtitut. chirurg. p. 461.

merentur commendationem; adponuntur aut retro aures, aut ad tempora. In achoribus prosunt adhuc, dum omnia reliqua frustraneo eventu fuerant adhibita.

12) Maximæ efficaciæ sunt in hæmorrhoidibus, hasque stipantibus symptomatibus. Tulpius inter optima illa conlocat remedia, uti & Fabricius *ab* Aquapendente (*); non tamen credit, arbitrarium esse, cuinam loco adplicentur. Venæ hæmorrhoidales, ait, oriuntur tum ex vena portæ, tum ex vena cava; rami prioris distribuuntur magis in partibus internis intestini recti, & sanguinem continent crassiorem, nigrum; rami posterioris proficiscuntur potius per partes externas recti, atque sanguinem recludunt limpidum, læte rubrum. Quodsi itaque obstructiones hepatis, atque adfectiones lienis & melancholicas removere cupias, hirudines interne versus spinam dorsi adplicandæ. Hoc etiam respectu suadet Zacutus Lusitanus, ut intestinum rectum ope cucurbitæ non scarificatæ antea protrahatur. — Dum autem curare velis febres, morbos renales, adfectiones pulmonales &c., externe magis adfigantur. Proficuas esse hirudines in inflammationibus ac subpurationibus pulmonum, si sanguinem ex hæmorrhoidibus evacuent, propriâ experientiâ testatur Zacutus Lusitanus, & a *Cl.* Unzer (**) laudantur in tabe, ac infirmitate pectoris ob tubercula, obstructiones & scirrhos pulmonum. Ad hæmorrhoidum fluxum promovendum efficacissimum præbent auxilium, atque inflammationes parvas nunc primum enascentes ab obstructione horum vasorum

 hoc

(*) Chirurgische Schriften, Basel 1691. S. 79.
(**) Der Arzt. 4. B. S. 307. 6. B. S. 259.

hoc modo in ipfo adhuc exortu fubfocari poterunt. HILDANUS curavit virum feptuagenarium, ob hæmorrhoidum obftructionem vertigine primum, dein & inmobilitate, feu paralyfi, dextri lateris adfectum, fanguifugis intestino recto admotis.

In hæmoptoë a reftitantibus hæmorrhoidibus laudantur a FONTANO (*): utiliffimæ etiam funt in induratione viscerum, & ipfæ ftrumæ fanguifugîs fuerunt folutæ. (**) In morbis abdominalibus hypochondriacorum plurimum denuo utiles funt, nifi fola debilitas ut caufa mali lateat.

AMATUS LUSITANUS viro melancholico binis fanguifugis ano adplicatis levamen adtulit; eumdem effectum vidit in viro quadragenario, ac in femina, eodem malo adfectis; contra quod omnia alia remedia incaffum fuerant tentata. *Cl.* SALOMON illis ufus fuit in hæmaturia maximis doloribus ftipata, ab obftructis hæmorrhoidibus oriunda (***), quo quidem in cafu & a ZACUTO LUSITANO & AMATO LUSITANO, & a MERCATO proficuæ fuerunt deprehenfæ. Idem AUCTOR pulcros effectus ab illis obfervavit in femina, quæ ex eadem caufa laborabat vertigine, delirio, & validis adeo doloribus lumborum, ut calculi fuspicionem movere potuiffent; præterea in doloribus magnis offis facri, lumborum & femorum, post obftructum fluxum hæmorrhoidalem, in eryfipelate cum acutis doloribus, & bullis lymphaticis calidis; in obpreffione thoracis, & malo hy-

(*) p. 100.
(**) Auctor additament. ad brev. *Arnold.* VILLANOV. l. 2. c. 4.
(***) l. c.

hypochondriaco cum adpetitu deleto, vomitu, agrypnia, & retentione urinæ. *Cl.* PETERSEN (*) hirudinum ope ſanavit magnum ulcus ani; & alibi legitur, (**) aſthma ſæpius oriri ab hæmorrhoidibus obſtructis & male fluentibus, atque inſultus ejus graviſſimos, fluxu per hirudines denuo reſtituto, illico remittere, etiamſi jam adforent obſtructiones in pulmonibus; homines tales jam pro conclamatis phthiſicis habitos, hoc methodo reſtitutos per plures adhuc annos produxiſſe vitam.

Quodſi requiſitum videatur, ut ſanguinis evacuatio, remotis jam hirudinibus, aliquamdiu producatur, ſella a *Cel. Archiatro* ROSENSTEIN in hunc finem excogitata & deſcripta, poterit adhiberi.

Etſi vero hirudines tot adferant commoda, varias tamen producere ſimul queunt noxas; inprimis dum nimia adhibentur copia, ut excedentes naſcantur hæmorrhagiæ. Vidit *Inl.* LINNÉ, hirudinem equinam tantum ſanguinis equo extraxiſſe, ut demum debuerit obcumbere. In hominibus quoque ſimilia proſtant exempla. Ruſticus, qui nudis pedibus aquam intraverat, fato cedere debuit, quum ingens ſimul & ſemel quantitas hirudinum pedibus ſeſe adfixerit, ac homini huic nimium eduxerit ſanguinis. (***) Deglutiti etiam periculoſa excitare queunt ſymptomata. Juvenis hac ex cauſa magna adeo corripiebatur hæmoptoë, ut ſingulis momentis mors inſtare crederetur, pulſus tamen non erat mutatus.

(*) Abhandl. der k. ſchwediſchen Akademie der Wiſſenſchaften.

(**) Gazette ſalutaire 1767.

(***) Gazette ſalutaire 1767.

tatus. Explicationem omnem hoc refpuere videbatur, donec tandem pharyngi adfixa cernebatur hirudo: exemtâ hâc illico filuit hæmoptoë (*).

Obfervationes quædam ac experientiæ circa ufum hirudinum.

Venio jam ad ea, quæ ex propria experientia didici; paucis nonnifi referam cafus eos, in quibus hirudines præ omnibus reliquis remediis certum ac velox adtulerunt auxilium. Patebit ex dicendis, adductos antea Auctores nimium nullatenus dixiffe, fed hirudinum utilitatem meis propriis obfervatis eo magis confirmari.

In *Obfervat.* 44. 45. 46. *Part. I. obfervationum mearum chirurgicarum* nonnulla adtuli de egregiis viribus hirudinum in ophthalmiis. Sæpemunero adducti mihi fuerunt ægri, ab optimis Chirurgis antea tractati; ubi tamen magnis fæpiusque repetitis venæfectionibus inflammatio refolvi nequaquam potuerat; in eodem manferat ftatu, & ægris inminebat periculum, perdendi oculos. Hac rerum facie, pro ratione phænomenorum fex octove hirudines utrisque palpebris admovi, atque hac methodo inflammatio intra paucas horas longe melius refolvebatur, quam antea per fex venæfectiones, quarum quævis 6—7. uncias fanguinis eduxerat, factum non fuerat. Venæfectio folummodo evacuat vafa hæmatophora majora, in ramulos autem minores, inprimis laterales, parum valde agit, uti quotidiana conftat experientia. Dum fanguis vafa ejusmodi ingreffus fuit, quæ in fta-

(*) Gazette litt. de Berlin 1767.

ſtatu naturali ſanguinem rubrum non vehunt, phlebotome damni plus quam commodi adferre debebit; vaſa enim hæc repetitis evacuationibus tonum ſuum amittunt, atque ſanguis eo magis illis inpingitur. Hirudines autem ſanguinem ex ipſo loco adfecto educunt, atque hanc ob rationem inflammationes inintra paucum adeo temporis intervallum reſolvunt. Si effectus non illo ſequatur, bis vel ter denuo adplicari poterunt, atque tum certo certius reſolutio fiet inflammationis. Ante curam ipſam venæſectio una vice cum ſucceſſu inſtitui poterit, quum hujus ope non ſolum ipſa ſanguinis maſſa, ſed & vaſorum minuatur irritabilitas, atque ſanguinis in aliena vaſa ingreſſus ulterior prohibeatur. Hac ratione plurimos in ophthalmiis graviſſimis, & chemoſi à cæcitate præſervavi, quæ adhibita quavis altera medendi methodo, vel poſt ſubpurationem, vel prægreſſa cicatrice, ex integro, aut partim ſaltem, certò foret ſubſequuta.

D. D. Bloch in ſuis *obſervatis medicis p.* 58. varias objectiones contra uſum hirudinum in ophthalmia interna adtulit: nonnullæ fuerunt refutatæ in *P. I. Tomi XXII.* operis Allgemeine deutſche Bibliothek, *p.* 216. Monuiſſe hic ſolum ſubficiat, minime neceſſarium, ac ſuperfluum eſſe, ut hæmorrhagia aceto aut remediis ſpirituoſis ſiſtatur; fluat ſanguis, donec ſponte ceſſet; id enim ſalutare maxime eſt, quum vaſa ſemper magis evacuentur; plerumque hæmorrhagia ſponte ſua ſubſlaminatur: quodſi vero fortuito arteriola quædam exigua læſa foret, fluxus ſanguinis abs omni periculo per agaricum coërceri poterit.

In kephalalgiis à nimio ſanguinis inpulſu verſus enkephalon, hominibus, ob vehementiam dolorum fere rabidis, decem duodecimve hirudinibus,

temporibus adplicatis, momentaneum procuravi juvamen: quodsi dolores capitis paralysi deberent ortum, retro aures, collo, aut loco, ubi dolor est vehementissimus, adplicandæ erunt.

Refert *Cl.* SCMUCKER casum Nobilis viri rheumate ex refrigeratione, cum fixis adeoque acutis doloribus in dextro latere sinus frontalis adfecti, ut illico terebrationem subire voluerit: quum pulsus foret multum febrilis, simul præscripta venæsectio, una cum remediis temperantibus, ac vesicante ad nucham. Adposuit simul *Cl.* SCHMUCKER decem hirudines ad locum dolentem tetro aures, & ad regionem temporalem lateris dextri. Ad vesperam æger lætus valde exposuit, dolores, finito sanguinis stillicidio, ex integro remisisse. Pulsus etiam in rythmum rediit consuetum ac rationalem. Sequenti die dolor pristinus rediit, sed & nunc eodem numero sanguisugarum iisdem locis adplicato, evanuit denuo, nec dein amplius reversus est.

In angina inflammatoria, subflaminata jam deglutitione, & sex pluribusve venæsectionibus abs effectu ullo in usum vocatis, circa guttur, per collum, ac retro aures 16—20. sanguisugas adposuit, sæpeque vidit, vomicas colli ruptas fuisse ægrumque periculo subfocationis ereptum.

In omnibus speciebus odontalgiæ, carie solum ossium excepta, optimos frequenter inde consequutus fuit effectus.

In pleuritide, in hæmoptoë periodica post obstructionem hæmorrhoidum, aut mensium, in panaritio incipiente, plures egregios ab hirudinum usu effectus observavit; atque casus quosdam, id evincentes, hic adduxit, quos compendii causa prætereo.

In-

Inferendas autem ratus fui obſervationes quasdam *Cl.* SCHMUCKER circa adplicationem hirudinum in tuberibus hæmorrhoidalibus.

Dum tubera adhuc minora ſunt; nucem minorem nonniſi æquantia, optime conveniunt hirudines, quum plerumque illa aperiant, & ſanguinem craſſum, inpactum evacuent; quo facto ſponte concidunt. Inpoſitâ tum externe aquâ frigidâ, aut, ſi tubera ſedem ſuam in ipſo intestino recto fixerint, injectis mane ac vesperi clysmatibus aquæ frigidiſſimæ, partes relaxatæ denuo contrahuntur, ardor ſub exoneratione alvi evanescit; circulatio ſanguinis in hisce partibus denuo legitima fit ratione, & recidivæ hinc inpediuntur. Hunc in finem adhiberi poterit ſyringa ſtannea, vasculum circiter, quali pro chocolada utimur, aquæ capiens.

Multi, qui his adfectionibus torti conſilium meum ſequuti ſunt, ac indies una alterave vice dictam quantitatem aquæ intestino recto injecerunt, optime nunc inde valent. Quin & multi, nunquam non alvo obſtructa laborantes, quod maximam partem hypochondriacis ac hyſtericis proprium eſt ſymptoma, hac quoque nunc liberati ſunt, & abs omni difficultate alvum exonerare queunt.

Dum autem tubera hæmorrhoidalia in majorem jam excreverunt molem, inſanum foret, ſi quis ſanguiſugis uti vellet; his tamen non obſtantibus, tuberibus, pomi magnitudinem æquantibus, adplicari vidi. Chirurgus his in circumſtantiis hirudinum uſum præſcribens ſane nunquam viderit apertum talem tumorem, ac in univerſum nullam cognitionem ſtructuræ illius indolis habuerit neceſſe eſt. Nam quo major evadit intumescentia, eo magis quoque augetur tunicarum diameter; vidi ſane ſæpius, quæ digitum minimum craſſitie

æquarent. Inpoſſibile plane hic eſt, ab hirudinibus craſſas adeo tunicas perforari, ſanguinemque inpactum evacuari: nòn ſolum nil tum juvant, ſed vidi quoque tubera talia ab adplicatione hirudinum, aliisque ineptis medicationibus reddita fuiſſe cancroſa.

Cel. SCHMUCKER in viro nobiliſſimo inciſione partim partim exſtirpatione optime percuravit tubera talia tria magna, quorum unum pugnum conplicatum æquabat, ſanguine ſpiſſo nigroque turgida, & binis aliis, in ipſo intestino recto delitescentibus, ſtipata. Hæmorrhagia omnis vix octo uncias æquabat; externe lintea, aqua frigida inprægnata adponebantur; interne autem aqua frigida ſyringæ ope injecta; vulnera ipſa tegebantur ope lintei carpti unguento de lithargyrio: intra paucos dies omnia erant ex integro ſanata.

Tali operatione, ait, fistulis periculoſiſſimis ani obviam ire poſſumus & quum dolores acerbiſſimi nonniſi ab expanſione producantur per ſanguinem congeſtum, illico remittunt, dum tumores fuerint aperti & labia ambientia reſecta.

Suaſerunt nonnulli Chirurgi deligationem, hac vero non ſolum excitarentur dolores graviſſimi, conſtrictiones intestini recti, inflammationes, ſpasmique lethales, ſed & quum funiculus indies deberet adduci, æger hisce nunc enarratis malis citius omnino occumberet, inprimis dum plures ſimul tumores forent deligati, quam hac methodo poſſent exſtirpari.

Celerrimum auxilium ortum vidit in ſubpreſſione urinæ a 16 — 20 ſanguiſugis, perinæo adpoſitis; licet ægri jam per plures dies lotium emittere non potuerant, ac venæſectiones, balnea, epithemata, aliaque remedia, abs omni omnino effectu fuerant in uſum vocata, post hirudinum operationem intra pau-

cas

cas horas jam lotii profluvium recuperarunt; insequenti etiam tempore mali hoc genere liberi.

In dysuria cum tenesmo, a nimio inpulsu sanguinis ad vasa hæmorrhoidalia, horumque expansione præternaturali, unde collum vesicæ spastice constringebatur, hirudines omnibus aliis remediis efficaciores denuo deprehendit.

Remedia emollientia, balnea tepida, cataplasmata, aliaque epithemata, manifesto hic nocent; vasa siquidem his eo magis relaxantur, collum vesicæ autem eo magis constringitur. Hirudines vasa inmediate evacuant. Vidit *Cl.* Schmucker sæpius, jam libere fluxisse urinam, antequam adhuc recesserant omnes hirudines; redeunte subin altero die eodem symptomate repetita hirudinum adplicatio, ægrique restituti ex integro.

Oritur haud raro præsentibus cætera hæmorrhoidibus, a dilatatione vasorum vesicæ urinariæ hæmaturia, una cum difficillimis symptomatibus. In nonnullis venæsectio in brachio, præter usum temperantium remediorum, illico adtulit levamen. In aliis autem malum inmutatum mansit per multos dies, doloribus stipatum maximis, etsi venæsectio quater, quin & sæpius, celebraretur, & æger strictissimas observaret diætæ leges. Quin & in multis hæmorrhoides viam ex integro per vesicam urinariam sumserunt, vasis jam subficienter relaxatis.

Vidit Auctor tres ægros, hæmorrhoidibus vesicæ, multum doloris adferentibus, adfectos. Omnes veras hæmorrhoides fluentes habuerant, nunc vero nonnisi minor stimulus loco solito percipiebatur, uti ab hæmorrhoidibus sic dictis cœcis. Primo horum ægrorum fluebant omni quarta septimana, secundo singulis octo vel decem septimanis, tertio demum

bis

bis in anno, vere & autumno. Venæsectionibus, remediis temperantibus frustranee tentatis, cuivis demum, eo, quo hæmorrhoidum fluxus ingruebat, tempore circa orificium intestini recti hirudines *Cl.* AUCTOR admovit: ter quaterve repetita hac encheiresi hæmorrhoides antiquum denuo repetierunt locum, nullusque amplius sanguis ex urethra prodiit.

Aliud exemplum refert viri quinquagenarii, summis doloribus vexati, antequam paucas guttas lotii sanguinolenti emittere posset. Venæsectiones pariter cum omnibus aliis congruis internis externisque remediis incassum vocatæ fuerant in auxilium: præsente *Cl.* SCHMUCKER cum reliquis Medentibus consilium capturo, æger in apoplexiam incidit serosam. Hanc ob rationem exhibita emetica; elapsis aliquot horis æger ad se rediit, urinæ tamen profluvium dolorificum in eodem statu mansit. Suasit NOSTER, ut hirudines adplicarentur; adplicatæ illico viginti perinæo & circa orificium recti. Vix operationem suam inceperant animantia, tranquillus magis æger, dysuria sanguinea siluit. Elapsis tribus quadrantibus horæ, adfixis adhucdum hirudinibus, magnum replevit urinale lotio sanguinolentô, admistîs magnîs grumîs sanguinis coagulati, plurimâ cum euphoriâ: brevi prodiit similis copia, grumis denuo intermistis: tum vero libere & abs dolore fluxit. Quarto die idem rediit symptoma; admotis denuo sanguisugis malum abs ulla recidiva evanuit. Tribus elapsis mensibus hydrope cerebri interiit vir hic veneratione dignus. Sectio anatomica exhibuit sat magnam copiam laticis aquosi in ventriculis ac inter membranas enkephali.

Hæc ex *Cel.* SCHMUCKER.

SE-

SETACEA ET FONTICULI.

§. 1239.

SETACEA & FONTICULI *dolore leniori ſtimulant, genus nervoſum concutiunt, ſerum evacuant, nimiæ repletioni exitum dant;* etiam hæc Chemici in ſcholas galenicas relegârunt, & ex bona Medicina proſcripſere, veluti inutiles cloacas, quia natura ſubficientes cloacas naturales feciſſet.

SETACEUM fit acu cum multiplicato admodum filo transacta per cutim, inter digitos primum duplicatam & conpreſſam. Filum illud multiplex manet in vulnere, ut irritatio fiat continua, & exſtillet ſemper inde aliquis humor.

FONTICULUS fit, dum inciſæ cuti inponitur globulus, ſed maxime piſum, quod quotidie inbibit lympham, & turgescens dilatat vulnus. Emplaſtro ſuperpoſito & fascia circumdata manet piſum in foramine ſuo tranquillum. (*)

Duo hæc ponuntur in locis, quæ maxime obportuna videntur ad malum debellandum. Iniquos admo-

(*) Monendi ſunt Chirurgi, vel homines ipſi, qui fonticulum habent, ut quotidie contrario modo deligent; hodie a dextris, cras a ſiniſtris; alias locum mutat incredibiliter. *De H.*

modum multi hodiedum Medici se gerunt in setacea ac fonticulos & rident hæc. Rideremus cum illis, nisi egregii inde nati effectus nos cogerent, aliter concludere.

RUYSCHIUS *Observat. anat. No.* 40., sequentem casum refert. „ Filia cujusdam mercatoris amstelædamensis, octodecim annos nata, temperamenti sanguinei, diu laboraverat capitis dolore adsiduo & intolerabili. Varia à *Magistro* PETRO, ADRIANI filio, ad arcendum malum adhibita sunt remedia: ut sunt purgantia, kephalica, alterantia, venæsectiones, tam in pede, quam in aliis partibus, vesicatoria, sternutatoria, cucurbitulæ &c. Tandem quoque propositam admisit crucialem incisionem in bregmate, quam notabilis sequebatur hæmorrhagia, sine ulla tamen euphoria. Consultationes diversas instituimus cum celeberrimo Practico *Matth.* SLADO. Tandem nullis remediis proficientibus, animus nobis erat, cranium terebra perforare. Antequam vero hæc extrema institueretur operatio, setaceum in nucha proposui; cui remedio dicti viri celeberrimi calculum adposuerunt. Remedio hoc celebrato, statim evanuere dolores, &, quod notatu dignum est, post aliquod tempus ægra, hujus remedii pertæsa, extraxit setaceum. Quo facto illico recruduit malum, ita ut coacta fuerit, ad novi setacei usum confugere: quo instituto extemplo rursus cessârunt dolores ægram vexantes: tum igitur prudentior facta gestavit hoc setaceum renovatum, donec sua sponte natura illud expelleret. Quid fit? Tertia vice setaceo abdicato recidivam patiebatur, & coacti denuo eamdem encheiresin iterari jussimus; qua sic repetita, iterum liberata fuit ab hoc malo, & posthac pancreatice vivere cœpit, quemadmodum in hunc usque diem incolumis degit."

No-

Nobilis vir in Belgio ob convulſiones externarum internarumque partium ex dorſo & lumbis oriundas omnem artis opem fruſtra expertus, tandem in re deſperata, *Cl.* ALBINO ſuadente, fiſtulam unam in dorſo, alteram in lumbis, ponendam curat, fuit deinceps liber ab omni malo.

Curas inpoſſibiles vidi his remediis fieri: in aſthmatibus ad omnia rebellibus, in lippitudinibus annoſis, in rheumatiſmis inveteratiſſimis. Fateor Vobis, in deſperatis rebus me ad hæc auxilia ſæpe recurriſſe, & ſæpius bonos, quam nullos, inde tuliſſe effectus.

Setacea in inveteratis kephalæis & ophthalmiis ponuntur in nucha. Fonticuli ponuntur in brachio inter deltoidem & bicipitem; in crure inter ſartorii tendinem & gaſtrocnemios; ut eò plus lymphæ motu horum musculorum derivetur verſus aperturam. Lapſu temporis piſum inæqualiter ligatura preſſum ad latera, vel ſurſum deorſumve viam aliam adfectat per panniculum adipoſum; unde adtendendum, ut ligatura fiat perpendiculariter & æqualiter premens in piſum. Ultimis temporibus meæ praxeos in Belgio duos notabiles caſus vidi. Feminam ſexagenariam, delicatiſſimam in genere nervoſo a multis retro annis inſanabilis rheumatiſmus adfecerat, qui jam per 2. 3. annos vel kephalæam faceret intolerabilem, vel dysenterias non levantes. Cum omnibus his malis adverſus temperamentum hyſtericum continuo agendum erat. Quum omnia artis auxilia & ante me, & per me, eſſent adhibita citra effectum, fonticulum in interno femore ponendum curavi. Eſt mulier hæc adeo mutata, ut nemo citra admirationem videre poſſit, remediis ullis ultra non indigens.

Jurisconſultus nunc (dum hæc ſcriberentur) fere ſeptuagenarius, homo tercentarum librarum, à decem re-

retro annis ulceribus kakoëticis & magnis & multis in crure laboravit; contra quæ omne genus remediorum internorum ac externorum a peritis Medicis & Chirurgis ante me, & dein per me, fuere adhibita, ſed rebus ſemper in pejus ruentibus. In ſumma rerum deſperatione propoſui fonticulum ſub genu in crure interno. Ex eo tempore brevi ſanantur omnia ulcera, & crus jam à triennio perfecte ſanum eſt, & Jurisconſultus ipſe ſaniſſimus. Octennio ad minimum (HAENIUS obſervationi huic ſubjunxit) poſtea mortuus eſt.

Res admiratione digna! exſtillat guttatim lympha pauca, ichoroſa ſæpe, per parvum foramen, & ſanescunt ulcera tria, quatuor, maxima, totum crus perambulantia, & depascentia. Quis hæc à priori explicet? tamen ſic eſt. Machina naturæ in multis nobis paradoxa. Tamen ipſe ille Jurisconſultus bis, ter fuit in ſummo vitæ diſcrimine, dum ulcera ſiccescebant, ante inpoſitum fonticulum.

Homines in praxi novi plures, qui, ulcera antiqua gerentes, ſani degunt: dum vel ſponte, vel arte, clauduntur, ægrotant, moriuntur.

Hinc PROSP. ALPINUS *de Med. method. l.* II. *c.* 5. varios lethales tales caſus enarrans ſuadet, ut mox cauterio talia ulcera ſanata renoventur.

Ex prioribus exemplis in ulceribus antiquis ſi non amplius viderentur aperta manere velle, vel ſi ſubito clauderentur, poſſet tentari, an in parte eadem fonticulus poſitus non interciperet curſum materiæ, ita ut membra inpune ſana manere poſſent.

PROSPER ALPINUS *de Medic. Ægypt. l.* 3. *c.* 12. „ *Dominicus à* REGE (Medicus chriſtianus in Ægypto) quadraginta annorum Cayri multis annis ab aſthmate difficillimo vexatus, a nullo ex innume-

ris

ctis ab ipſo expertis auxiliis juvatus, demum ad pectoris uſtionem, Ægyptiorum more præſtandam, ad ultimam ſalutis ſpem, quaſi totus conſumtus ac fere tabidus, ſibi pectus triplici inuſtione inuſſerit, ulceraque diu aperta ſervavit: quo auxilio ſanatus eſt.

Plura exempla, idem demonſtrantia, habentur apud HILDANUM, *Cent.* 4. *No.* 74. 75., & plura ſimul collecta *No.* 86.

§. 1240. *Unde & liquet, ubi & quando indicentur;* ut jam fuſe explicui.

STIMULANTIA, VESICANTIA.

§. 1241.

Stimulantia, dolorem, calorem, rubedinem, creantia medicamenta; &c. Sequuntur remedia haud abſimilia plane à præcedentibus, quia quoque in levamen morbi partes nonnullas reddimus ægras, vel vulneratas.

Habentur hac in claſſe plura gradu tantum differentia; ita tamen, ut a primo ad ultimum, calorem, ruborem, motum, ſtimulum in determinato loco excitent, & a ſe invicem modo differant ſecundum majus & minus, ut in ſcholis loquuntur.

Omnia ſtimulo conſtant: ſtimulus hic adplicatur locis illis ad nervos, fibras, vaſa. Stimuli plurimi

ſubtiles adplicati venis bibulis abſorbentur, ducunturque in maſſam ſanguinis. In ſanguine motum excitant inter humorum particulas, & agitantes ſimul vaſa efficiunt quoque fluida inter ſolidaque majorem motum.

Hinc in corpore repleto adplicata poſſunt valde nocere, dum repleta omnia vaſa, aucto motu demum obſtructiones & inflammationes creant. Si enim in corpore repleto ſtimulus acer, variolofus, morbillofus, ſcarlatinus excipiatur, tunc in validas febres terminatur, aucta ſolidorum oſcillatione in fluida, fluidorum in ſolida inpulſu.

Ergo evacuantia generalia ſemper præcedant oportet. Si adſit febris continua, putrida, ardens, phrenitis, angina &c. demenda prius eſt copia humorum, ut evacuatis vaſis ſusceptus ſtimulus minus noceat: 1) quia jam continuo diluentia & ſolventia in ſanguinem intrant; 2) quia per depleta vaſa nunc tota maſſa facilius movetur.

Incerti ſæpe eventûs tamen ſunt: ſi enim humores mucoſi facile dividi queant, poſſunt eosdem adtenuare, movere & in fluidum vertere; ita ut illi ſic mobiles redditi jam tranquille circumeant per corpus. Hic intelligitis, quomodo poſſint nocere in apoplexia mucoſa, & quomodo prodeſſe.

Humores inflammatorie denſi, ſi nulla arte ſolvi queant, agitante ſtimulo in iisdem, motuque inde aucto adiguntur in loca minime pervia, & lethales obſtructiones, aut etiam ſubpurationes, gangrænasque producunt.

Si vero ſolubiles ſint utcunque, ſtimulus ſusceptus intra ſanguinem adtenuare eosdem poteſt, & reddere permeabiles.

Hinc capitis, cur v. g. in pleuritide latum veſicans adplicatum lateri dolenti in deſperato fere caſu, mor-

mortem acceleret. Craſſus nempe & indiſſolubilis cruor magis magisque inpingitur in obſtructa loca & deſtruit eadem. Si vero ſanguis ille poteſt ſolvi, egregie ex arteriis intercoſtalibus & pleuræ arteriis expeditur ille & ſolvitur inflammatio.

Idem in phrenitide, angina, verum; ut & in omnibus morbis inflammatoriis.

Hinc non adhibentur fortiſſimi ſtimuli, ubi ſpes eſt fore ut adtenuetur ſanguis: ſed tantum, ubi periculum morbi augetur ob ſpiſſum cruorem.

Dicetis: poterit mortem accelerare, uti mox viſum. — Ita eſt; ſed poterit etiam cauſam mortis auferre, ſanguinem dividendo & ſolvendo. Ubi ergo mors certa timenda, etiam anceps auxilium licebit experiri.

Hæc nunc de actione ſtimulantium intra ipſos humores receptorum. Verum agunt aliquid in loco ipſo, cui adplicantur.

Ruborem ibidem excitant & dolorem, quia plura eorum alii corpori inviscanti inhærentia, in lata plaga perſpirationem retinent; unde cutis emollitur quaſi in balneo. Acria penetrant emollitam cutim, vaſa, & nervos cutaneos ſtimulant, vaſa tenerrima lædunt, ſolvunt, deſtruunt; unde lympha ex his ruptis vaſis exſtillans colligitur eo in loco, ubi vaſa olim illa hæſerant integra. Ita, dum fibræ vaſaque tenerrima actione acrium rumpuntur, magna copia ex tot exiliſſimis quidem, ſed multiplicibus vasculis abruptis exſtillat, & elevat epidermidem.

Sed accedit hujus copiæ aquoſæ collecta & alia cauſa. In omni loco, ubi ſtimulus alienus adeſt, eò non tantum, qui ibidem præſentes ſunt, humores, ſed alii bene multi ex quavis parte alia ruunt: ut toties jam vidimus in oculis, naribus, ventriculo, intestinis, gingivis infantum &c.

Hæc ſi conſideremus, ſtimulantia omnia excitant quamdam eo verſus derivationem, ergo quamdam aliis ex locis revulſionem.

Ex ininvestigabili naturæ ordine contemplabamur paullo ante a tantillo ſero quotidie fluente ex ſetaceo, fonticulo, multos eosdemque maximos morbos non ſolum levari, ſed tolli integre, exiguo hoc ſtillicidio intercepto morbos redire eosdem.

Ergo ſtimulantia & veſicantia poſſunt hac ratione, revulſione facta, morbos ipſos minuere, auferre; perinde atque mox ex ſtimulo ſetaceorum & fonticulorum fieri intelligebamus. Odontalgiæ, iſchiades egregie hinc ſæpe levantur. Veſicans post aures, vel ad nucham, in odontalgia, in inflammatione oculi &c., veſicans magnum latum ad ipſam coxam dolentem, vel inferius, ubi doloris ſedes, maximum ſæpius adfert emolumentum, levamen. Multoties ſic inveteratos iſchiadicos ſanavi, omni octavo die adplicando novum veſicans, ad tertiam, quartam vicem usque.

Hinc veſicantia & ſtimulantia multis in morbis proſunt, ubi 1) vaſa non nimis plena motum ferunt utcunque auctum; quippe ſæpe concreta reſolvunt. 2) Motum ſubflaminatum, ſubpreſſum poſſunt feliciter augere, ut in morbis lentis, forte & in malignis. 3) Ipſius materiæ morbi revulſionem facere poſſunt à loco morboſo.

Quare & nocent in pleno corpore motu nimio: tum & in humoribus nimium adtenuatis, jamque in putredinem vergentibus: magis enim adtenuando putredinem augent, efficiuntque ut de corpore effluant & homo moriatur: qua de cauſa intelligitur infelix eorum effectus, dum in malignis morbis humores jam diſſoluti ſunt & in hydrope.

Cucur-

Cucurbitæ ſcarificatæ & non ſcarificatæ agunt more ſimili: ſcarificatæ agunt ut epiſpaſtica, & ſcarificationes; 1) enim derivant humores in locum; 2) ſanguinem educunt: immo extrahunt ſanguinem in vacuum. Videte apud DECKERUM in *Exercitationibus practicis* miras curas inflammationis diriſſimæ oculorum cum deperdito viſu, in coxario dolore inveteratiſſimo, adplicatis cucurbitis ad tempora, coxam &c.

Cucurbitæ non ſcarificatæ agunt ut veſicantia, ſed fortius & rapidius: uſus in Medicina ingens in fixis doloribus, in angina inflammatoria.

Cucurbitæ, ſcarificationes, inuſtiones, partem habent actionis veſicantium, partem non habent: non enim agunt humores movendo in loco, vaſa deſtruendo, nervos ſtimulando, & ex aliis corporis locis humores eò revocando. Hinc hoc reſpectu minus nocent adplicata in nimia humorum diſſolutione, aut inſpiſſatione; ſed minus quoque proſunt in caſu humorum reſolubilium, in motu ſubpreſſo, in mucoſitate eorum ſubigenda: unde demum *Textus*

§ 1242. *Unde infinita ſæpe, eaque exoptatiſſima, effecta proſtant; quorum etiam cognita neceſſitate indicantur;* quemadmodum nunc explicui.

§. 1243. *Revocari vulgo hæc ſolent in doctrina medica 1) ad* DROPACES *&c.;* adplicata hæc 1) rubefaciunt locum, ſanguinem hic retinendo in vaſis, retenta ad dropaces perſpiratione emollitis: 2) quia multis in locis tenaciter adhærent corpori; ſi tunc vi avellitur emplaſtrum hoc, cutis trahitur valide, vaſaque omnia ipſaque epidermis hinc inde ſolvitur: 3) quia adfluxus magnus humorum huc adlicitur ratione ſtimuli. Quare, ſi neque avulſa epidermis eſt, pars tumet.

Muliercularum, Barbitonſorum, Agyrtarum mos eſt, promittere, ut integre curent achores & favos infantum, ſine repercuſſione introrſum verſus. Ex pice, reſina &c. dropacem parant & capiti toti per aliquot dies adplicatum hoc relinquunt: tum totum vi avellunt, & ſæpe crines ipſos fere totos cum radicibus. Si ſtillicidium humorum adfluentium unguentis ſuis tunc non repellerent, ſubin curarent integre; verum pice, plumbo, aliisve retropellunt materiem & vel majora interna mala excitant, vel bonitate naturæ achores redeunt.

2) *Ad* SINAPISMOS *lenes*, PHÆNIGMOS *dictos* &c.; conveniunt in plerisque acutis morbis, in quibus animus eſt, ſtimulo in aliquo loco excitato ex alio loco revellere & in hunc derivare. Utrisque pedum plantis, ſive pedibus totis, immo & poplitibus, quandoque integris cruribus, hæc adplicantur. Si podagra ruens ad pedem venire lethalem morbum in thorace, aut abdomine minetur, crura pedesque toti involuti cataplasmate his acrioribus ſaturo, quandoque egregie revocant ab interioribus ad pedes podagricam materiam.

In variolis futuris, ſi bis de die pedes & crura tota in balneo ponantur, deinde toto intermedio tempore cataplasmate acriori involvantur, variolæ paucæ ſuperiora, agmine denſo inferiora, obſident.

Sinapi, ſapone lotricum & fermento panis acidi ana ad part. æquales conpoſitum cataplasma adhibui, & mihi, & aliis, in angina ſynanche, & illico levamen ingens habui, factis primo evacuationibus debitis.

Piſces, v. g. haleces ſalitos, lien, vel carnem ipſam vituli, apertas columbas crudas & calidas adplicare pedum plantis multis moris fuit. Nil habent peculiare (in halecibus tamen ſalitis ad ſtimulum ſalis muriatici ſat acrem reſpiciendum utique ſimul erit) ſed dum in calido tali loco brevi putrent, ſtimulant, rubefaciunt.

Calx

Calx viva cum fubficienti quantitate mellis redacta in formam cataplasmatis, in dolore fixo rheumatico, nullis remediis cedente, ad miraculum fere curavit dolorem; dum adpofita ad locum dolentem omnem materiem acrem ad cutem collegerit.

3) *Ad* VESICATORIA; quæ pro majori aut minori cantharidum pondere addito, plus aut minus operantur fere ignis inftar. Si cataplasmati *No.* 2. ab AUCTORE defcripto drachma I, $I\frac{1}{2}$ pulveris cantharidum adjungatur, eò eft majoris effectus in retrogreffa podagra. Datur in *Textu* varia acrium proportio, prout animus eft, varie ftimulandi: oportet acria illa femper effe inviscata corpori pingui, tenaci, mucilaginofo, ut adplicata loco exacte agere poffint & calore ejus in actum ducantur.

Hæc in parte viva agunt, in mortua nihil. Experimenta, uti jam alias dixeram, Galli Academici cœperunt in cadaveribus, & invenerunt agere nihil, nifi continuo calida cataplasmata ådponerentur defuper; tunc enim longis postea horis nonnihil egiffe cantharides, deprehenfum eft.

4) *Ad* CAUSTICUM POTENTIALE; quod quidem ipfe ignis elementaris non fit, fed inftar ignis tamen agat. Hæc adponuntur timidis hominibus, qui in absceffu aperiundo nolunt ferro tangi; ferro momento citius dolore liberi fuiffent; jam cauftici potentialis rudem actionem debent fuftinere per multas horas, quandoque dies. Præter ea, quæ dicta in *Textu*, butyrum antimonii, ruptorium commune, aliaque chemica præparata habentur. In loco gangrænofo butyro antimonii, penicillo excepto, pingunt locum fanum in ambitu, ut progreffus mali ibi fiftatur: mortuum fic a vivo, urendo quafi, feparatur.

5) *Ad* CAUSTICUM ACTUALE *dictum*, *ex ferro ignito;* jam olim Vobis laudavi *cap.* 12. *lib.* 3 PROSPERI ALPINI *de Medicina Ægyptiorum:* methodus & modus urendi tabulâ ibidem exprimuntur: intermiscui plura ex his, dum egi de ſcarificatione. Apud KAEMPFERUM in *Itinere Japonenſi* tabulâ integrâ ſiſtuntur omnes partes corporis varios ad morbos *Moxâ* inurendæ. — Curationes inauditæ & inimitabiles ferro candenti fiunt.

Videte apud RUYSCHIUM *Obſ. anat. chirurg. No.* 48. fungum & cariem palati ſcalpello & cauteriis feliciter exſtirpatum: *No.* 76. linguam cancroſam ſcalpello & cauterio exſtirpatam. Cancroſam in medio linguam vidi præſens cauterio exſtirpatam; verum in corpore atrabiliari recruduit malum. Vidi præſens hæmorrhoides vitam cum ſanguine fere profundentes, pugni magnitudine extra anum ſemper hærentes & ſcirrhoſas, ferro ignito integre curatas: nam, ut jam ante ex *Aph.* 8 — 6. HIPPOCRATIS monui „ quæ medicamenta non ſanant, ferrum ſanat; quæ ferrum non ſanat, ignis ſanat, quæ ignis non ſanat, ea inſanabilia exiſtimare oportet. " Apud HIPPOCRATEM pari paſſu hæc eunt, ferrum & ignis; debent ſecari, aut uri: niſi uſſeris, vel ſecaveris. Uſus eſt ſæpe igne & ferro indiſcriminatim: *v. Aph.* 6 — 27., 7 — 44., 7 — 45.

CURA PALLIATIVA.

§. 1244.

Mitigando &c. Ultimum, quod ſibi proponebat Therapeutice, erat ſymptomatum mitigatione; ſive in mor-

morbis incurabilibus & lethalibus, quando tolerabilius malum homini conciliabat; five in morbis curabilibus, fi adeffent fymptomata, quæ nimis ferocia effent, quam ut fibi dimitterentur. Symptomata talia nocent morbo curabili, ita ut turbent in coctione & excretione naturam, hincque morbum, per fe curabilem, reddunt aut incurabilem, aut diuturniorem, aut pro curatione integra mutatum in alium morbum. In morbis incurabilibus dantur fymptomata, quæ morbum reddunt pejorem, quæque vitam adbreviant. Hinc ubique datur ratio mitigandi.

Eft tamen aliquid, in quo Medici fæpe deficiunt: vel enim ignorant, quæ ratione mitigent fymptomata, vel præ inclementia negligunt. Surdos ad miferorum clamores paffim invenietis multos, vel indignabundos, & objurgantes.

Mitigando fymptomata femper etiam aliquid de morbo tollitur. Sit dolor pleuriticus, colicus, intolerandus. Medicus cataplasmate, enemate, potu oleofo, mucilaginofo, opio, dolorem mitigat; verum hoc ipfo pleuritidem, colicam, minuit: fi enim ad hæc dolor moderatior reddatur, vafa emollita per emollientia faciliorem transitum dabunt obftruenti liquido.

§. 1245. *Unde omnia fymptomata fanans fimul, totum fere morbum fanat.* Morbus enim quafi variorum fymptomatum eft adgregatum quid. Si morbus habeat decem fymptomata egoque unum tollo, decima parte morbus eft minor; fi quinque, mediam partem abstuli. In angina kynanche adeft febris acuta, putrida, refpirandi difficultas, & quamvis œfophagus non fit inflammatus, tamen deglutitio eft inpedita, quia in ultima actione deglutitionis caput asperæ arteriæ furfum contra radicem linguæ ferri debet: adeft fimul dolor magnus

& respiratio inpedita. Quicunque nunc internis externisque remediis febrim minuit, minuit adpulsum sanguinis ad locum inflammatum. Ergo minuit aliquid de dolore, de anxietate respirationis, de difficultate deglutitionis, qui per adplicata externa, maxime per cucurbitulas siccas, materiem revellit a capite asperæ arteriæ, & derivat ad colli & juguli exteriora, mitigat symptomata omnia, mitigat ipsum morbum, quandoque integre tollit; ut præsens vidi in juvene, qui ex tali angina orthopnoeicus fere animam agebat: jubebam illico Chirurgum vocari & adplicare eum jubebam octo vel decem cucuphas (an non hic pro *cucuphis* ponere volebat HAENIUS *cucurbitulas*?) in circuitu colli & juguli: intra semihoram redivivus loquebatur, deglutiebat.

In angina subpuratoria quondam mihi os erat tam firmiter clausum, ut per quatuor dies nonnisi per diffractorum dentium aperturam tenuis jusculi quid sorbillare potuerim, idque in loco degens, ubi nullus Medicus aderat. Dum in hoc misero statu periculum cernerent Magistri mei, miserunt ad Medicum quadrihorió inde distantem: mox ille cochleâ inter series dentium intrusâ per vim mihi os aperuit & inter aperiendum abscessus ruptus est exivitque ore inmanis copia puris, jam fœtentis. Voluit bonus ille vir symptomatibus clausi oris, adeoque debilitati inde natæ, subcurrere & ore aperto videre, quid sibi circa fauces agendum esset, & unâ hac operâ totum mihi morbum abstulit. (*)

§. 1246.

(*) In angina subfocato fere mihi [nam juvenis eram bis ter in anno anginis obnoxius] empirico consilio adponitur cataplasma ex sinapi comestibili, sa-

§. 1246. *Primaria autem hic considerata sunt, sitis, dolor, vigiliæ nimiæ, lipothymiæ.*

§. 1247. *Sitis* habet causas varias, singulatim hic expendendas. Sit totum corpus internum externumque aridum, ob defectum humorum, obstructionem ultimorum osculorum, exsiccationem; tunc aquosis, farinaceis, nitrosis, saponaceis, forma nutrimenti, potûs, medicamenti, enematis, balnei, fotûs, hæc sitis emendatur. Latius hæc sunt explicata *cap.* DE INDICATIONE CORRIGENTE FLUIDA.

§. 1248. Si non sit universalis talis siccitas, verum a determinatione materiæ phlogisticæ in acutis, aut mucosæ phlegmaticæ in chronicis, versus guttur, linguam, buccas, labia & gingivas; tunc similia ore continuo adhibita, gargarisata, deglutita, in ore continuo detenta, extrinsecus adposita, sitim levant.

§. 1249. Si a salibus quibuscunque acrioribus sitis fiat, aquosa, acida, nitrosa, eo, quo dictum est, modo omnem absolvunt paginam. Si à muriaticis, copia aquæ rem totam expedit.

§. 1250.

---

sapone nigro lotricum & fermento panis acido ana partes æquales. Illico symptomata mitigabantur & intra diem morbus ablatus totus. Si inde etiam cutis inflammetur, dixit HIPPOCRATES, bonum esse in angina, si erysipelas foras fiat; quia è loco periculoso in minime periculosum materies adlicitur. *De H.*

§. 1250. Siti vero orta à materie five inflammatorie, five mucofe, fpiffa, aqua, aquofa faponacea, fuo cuique generi adcommoda, conveniunt; ut in laudato *cap. de* INDICAT. CORRIG. FLUIDA dictum.

Quicunque adtente confideraverit ægros noftros in nofocomio, animadvertere potuit fymptoma fitis durabile in illis non fuiffe: etenim, a quo momento ad nos adducerentur, illico fumma cura adhibita fuit, ut potus aquofi, farinofi, melliti, copia tanta exhiberetur, quam ebibi poffet: unde 2. 3. menfuras, id eft 8. 10. 12. libras, hujus potus intra nycthemeri fpatium abliguriverunt.

§. 1251. *Dolor, ut fymptoma, fedatur* 1) *&c.* iterum idem, quod ad fitim:

2) denuo idem, quod in fiti:

3) iterum per eadem; oleum lini epotum hic mira facit:

4) neque hic differentia; generalibus, vel fpecificis, obpofitis:

5) per eadem, ut & per evacuationes & opiata:

6) fi refolutio non fperanda, fubpurationem promovendo:

7) *obtundendo &c.* hæc funt anodyna fine opio fere; quibus liquor anodynus HOFFMANNI jungi poterit.

§. 1252. Symptoma præcipuum in morbis (*vigiliæ*) & ideo bene expendendum; quia primò neglectum morbos indies reddet pejores: uti enim toties vifum, fomnus in morbis eft ille magnus virium reftaurator, dolorum pacator: hinc fomnus erat bonus, ut *caufa*, & ut *fignum*; ut *caufa*, quia omnia pacabat & reficiebat; ut fignum, quia notabat, non adeffe acrimoniam magnam, aliasve caufas irritantes, quæ alioqui cerebrum turbent.

Sed

Sed & 2) vigiliæ maturam confiderationem merentur, quod Medici etiam methodici vigilias nimias in morbis paffim opiatis fedare adnitantur; quo fæpe funeftius nihil. Maniacis, phreniticis, nunquam fomno fopitis, opiata exhibita eosdem paffim in majores furores præcipitant, caufam figendo: hinc

§. 1253. Si 1) à ficcitate,
Si 2) ab acrimonia,
Si 3) a validiori motu humorum, oriantur vigiliæ; erunt hæc emendanda, uti mox dictum in fiti nimia.

Si ab acri quocunque; denuo medella, ut in fiti dictum.

§. 1255. *Repercutientibus fimul ad fuperiora adplicatis:* vix poffum Vobis id explicare, cur lenia repercutientia plus hic, quam emollientia, præftent; fubficit, practice id obfervatum effe. — Aceta hæc omnia bona: in nofocomio vim augemus eorum; fumimus placentam rofaceam, a deftillatione refiduam, eamque, aceto madentem, fæpius inroratam, capiti nudo circumponimus. — Olea narcotica hic in *Textu* fequentia rarius adhibentur ob dubium effectum; nifi, ubi nil præterea juvaret.

§. 1256. *Opiatis internis - - - - - fpirituum:* ut in hyftericis & hypochondriacis fine materie; immo & cum materie; fi nulla figna adfint materiæ hypochondriacæ motæ, fignaque adfint motorum fpirituum ex animi paffionibus. Si vigiliæ oriantur nimiæ ex profundioribus meditationibus, ftudiisque protractis, opium nocet: demulcentia remedia, aquofa, leniter nu-

nutrientia, ſpiritus reſtaurantia, ex *claſſe tertia cardiacorum*, & revulſio acrium a cerebro per valida epiſpaſtica & pediluvia.

Præter decoctorum emulſionumque copioſam exhibitionem, multum quoque hunc in ſcopum facere vidi ægrorum erectum ſitum frequentiorem in lecto, aut ſedili: ſæpius postea levis blandusque ſomnus obrepit.

§. 1258. *Excretiones nimiæ &c.* Vidimus antea, quomodo nimii ſudores, nimii vomitus, nimia alvus, aut urina, conpescantur.

Phthiſici ſemper volunt purgari & accelerant mortem derivatione humorum verſus alvum facta: hinc monendi ſunt, ne id ultra tentent. Sed brevi ante mortem ſputa ceſſant & alvo diffluunt: vix hic quid poſſumus: tamen opii grana 2. 3., drachma therebinth., vitellus ovi & unc. vj. lactis, ſimul mista, tepide ano injecta, & quando alvus intra ſex horas copioſa redit repetita, levant utcunque.

§. 1259. Hæmorrhagiæ magnæ raro ex vena externa fiunt: videte, ubi magnâ aperturâ venæ Chirurgus eduxit denſam columnam ſanguinis; ſolvit ligaturam, & ſæpe ſanguis fluere ceſſat; ſaltem, levi inpoſita ligatura, ceſſat.

Hinc dico, magnæ hæmorrhagiæ raro ex venis externis fiunt, niſi varices adſint; venas tamen jugulares inde excipias. In varicibus autem venæ à longa die diametro auctæ & duriores redditæ, vulnere facto emittunt fere ſanguinem omnem; quia preſſus ſanguis ex arteria hic ſemper viam apertam invenit. In vulneratis autem venis non varicoſis vulnus illico quaſi coit; aut ſaltem conpreſſis ſupra cuti & panniculo adipoſo, facile clauditur.

Ar-

Arteria vero vulnerata, à vi cordis a tergo directe urgentis manet semper aperta, quamdiu columna sanguinis eam tenet apertam: Hinc ad animi deliquium effluit & nonnunquam ita, ut arteria vix ultra possit columnam sanguinis conprehendere; unde circulatio plane cessat.

Sedatur hæmorrhagia *ligaturâ:* dum enim venæ ligantur versus inguina & axillas, minus sanguinis potest ad cor venire; hinc minus veniet ex corde sinistro ad arterias ad extrema pergentes. Ligatura fit supra vulnus, ut ligatura venæ vulneratæ fit infra. Ex notitia anatomica noscendus est truncus major arteriarum, ut ibidem possit ligatura idonea fieri: loco cognito inponitur conprimens aliquod corpus & ligatura desuper.

Sedatur hæmorrhagia *conpressû*, ut soror Principis Arausiaci vitam fratri servavit premendo jugularem. Olim narravi Vobis, quomodo industriâ Medici amici mei homo a morte servatus fuerit. Ceciderat cæmentarius de tecto & fracto brachio simul arteria brachialis læsa erat. Natabat homo mox in sanguine suo. Forte fortuna Medicus pertransiens, nihilque ad manus habens, exuit de manu sua chirothecam, quam apte convolvit, tum subligaculum à suo crure auferens, chirothecam bene convolutam ligat ad internam humeri partem, ubi truncus arteriæ est, unde pro tempore sistebatur hæmorrhagia, donec Chirurgi adessent, qui instrumentum tornatile (tourniquet) adponerent.

Dum sic truncus arteriæ interceptus est, poterit tentari, an ipsi vulneri adplicata charta masticata stratum super stratum posita, ita ut stratum primum sit minimum, stratum secundum majus, tertium majus secundô &c., tumque bonâ ligaturâ sæpius circumductâ chartaceus ille conus inversus adprimatur arteriæ. Arti-

tifices excogitavere bonas machinas efficientes, ut ligatura bene premat in arteriam, vicinos locos non nimium premat.

Conbuſtione vaſis; ſi non nimis magni; dum enim crispantur omnia ſolida; obturaculo ſunt factæ eſcharæ. Palliativa cura eſt, nam eſchara decidente renascitur hæmorrhagia: ſed, dum eſchara adeſt & ſiſtit pro tempore fluxum, poterunt alia auxilia adhiberi.

Inſpiſſatione fluidi; per ſpiritum therebinthinæ, alkohol vini calefactum; unde coagulato cruore thrombus innascitur; quem vidimus hic olim in cadavere in unum corpus coiviſſe cum arteria, ita ut craſſus ſaccus formatus eſſet. Verum ſæpe thrombi exſiliunt vi, ut ſuberes ex clauſa lagena, in qua fermentans liquor eſt, & reduplicat hæmorrhagia. Interim, dum thrombus adeſt, poſſunt alia auxilia adhiberi: juvat & vitriolum hungaricum vulneri inpoſitum.

Lycoperdon, crepitus lupi, mirus ille fungus, lamellatim adhibitus, abſorbendo, & forſitan alia virtute, magnas ſtitiſſe hæmorrhagias deprehenſus eſt.

F I N I S

Prælectionum pathologicarum.

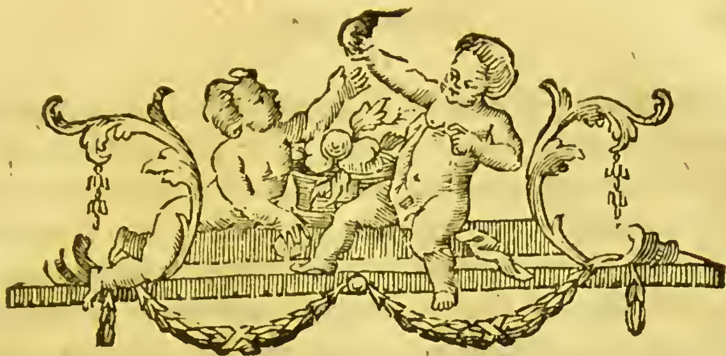
AD-

ADDITAMENTA

AD

TOMUM QUINTUM

PRÆLECTIONUM PATHOLOGICARUM.

Ad ſectionem de HYGIEINE referendam hancce diatriben *Cl. in Academia lipſienſi Procancellarii, Anat. & Chirurg. Prof. publ. Ord. &c. &c. D. Joh. Car.* GEHLER *de variis aërem corruptum emendandi mediis*, Lipſiæ 1781. ad finem anni editam, huc transferre debui, quum ante paucos dies primum acceperim.

Quum nuper, *Cl.* GEHLER ait, de uſu aëris, à pulmonibus hauſti, ad ſuſtentandam animantium vitam differerem, aëris, quem ſpiramus, indolem veramque naturam, RR. potiſſimum induſtria ac experientiis plenius demonſtratam paullo curatius exponere adlaboravi. In quo quidem aëris ſcrutinio, quoniam magis ad chemicas hujus fluidi, quam ad phyſicas ejus qualitates eſſe adtendendum perſpexi, ſi quid certi de ejus in corpus animale effectibus ſtatuere voluerimus; ad vim ejus,

 qua

qua ſolvere varia corporum genera ſolet, quamque admodum magnam eſſe, inſtituta pericula probant, præcipue eſſe reſpiciendum monui. Fit enim hac dicta virtute ſolvente, ut quasuis corporum, ſive viventium, ſive demortuorum, exhalationes aër elementaris puriſſimus avide in ſe rapiat; unde mistum exoritur fluidum, ubivis & quovis fere momento maxime diverſum, quod auram atmoſphæricam dudum jam nominârunt naturæ Indagatores. Nullibi enim invenitur purus, vere elementaris aër, qualem è multis corporibus nunc nostra ætate expellere, colligere & ad varios uſus, *dephlogiſticati aëris* nomine, inpendere Phyſici didicerunt. Neque etiam ille puriſſimus aër vel ad reſpirandum aptiſſimus, vel adluens ad corpus animalium, ad ſorbendam, quæ per transſpirationem è poris cutaneis exit, materiam præprimis idoneus videtur. Quemadmodum enim reliqua omnia chemica menſtrua, ſi omnino pura ſunt, nullisque heterogeneis particulis inquinata, nimia vi nimisque inpetuoſe ſolvenda in iis corpora adgrediuntur; ſic idem & ab aëre puriſſimo eſſet metuendum.

Hinc merito mihi videtur MACQUERUS deleterium, certe noxium, effectum à tali aëre ſuspicari. Sapienter vero provida natura contemperavit atmoſphærici aëris indolem admistis variis halitibus ac vaporibus ita, ut, licet inpurior hoc modo factus videatur aër, hominum tamen ſanitati magis nunc favere & ſimul plantarum lætæ vegetationi optime inſervire queat. Quæ enim puriori aëris parti adhærent ſolutæ particulæ, vel viventium animalium exſpiratione & exhalatione, vel à putredine reſolutorum corporum evaporatione, vel aliis de cauſis enatæ ac evolutæ, eam ſolent in varias ſpecies conmutare, à recentioribus Phyſicis diverſimode adpellatas; quarum aliæ, licet nec ad reſpi-

ſpirandum, nec ad conſervandum animalium corpus inpendi queant, mirum tamen in modum plantarum, quarum aptum ſatis nutrimentum conſtituunt, incremento ac vitæ conducunt: id quod ab INGENHOUSZIO multis ac certiſſimis argumentis & experimentis fuit ſatis demonſtratum, quibus oſtendit, puriorem aërem, ſeu dephlogiſticatum, plantarum vegetationi admodum eſſe inimicum, licet animalium vitæ ac ſanitati maximopere faveat.

Sæpiſſime autem hæc ſalubris aëris temperies multis de cauſis valde corrumpi ſolet, atque animantium vitæ omnino nociva reddi; quum vel in reſpirationis negotio nimiâ phlogisti copiâ inprægnetur; vel omnis generis vaporibus, v. c. in populoſioribus urbibus, vel in cryptis ſubterraneis &c. adeo inquinetur, ut, quem ab ea exſpectamus, ſolvendi effectum nullo amplius modo, ſaturata jam aliis moleculis, præſtare poſſit.

Sunt vero, quæ hoc dicto modo aëri atmoſphærico admistæ deprehenduntur particulæ, ſive vere à puriori ejus parte ſolutæ ſint, ſive tantum in aura ſuspenſæ obvolitent, diverſiſſimæ naturæ; quod quisque facile perſpiciet, quum à diverſiſſimis corporibus vel detritæ, vel ex eorum mistione expulſæ fuerint. Quæ, ſi aut reſpirando hauriuntur, vel aliâ viâ humoribus nostris inmiscentur, fieri non poteſt, quin animantium ſanitatem mirum in modum adficiant ac deſtruant.

Augetur hæc atmoſphæræ, nos cingentis, corruptio tam per exſpirationem, quæ & puriſſimum aërem ſolet in fixum conmutare, quam per transſpirantes è noſtro corpore vapores continuo, atque adeo infeſta ſit hominum vitæ, quemadmodum multa teſtantur ſubfocatorum in arctis carceribus detentorum exempla, ut ſummum inde ſanitatis certe, niſi ipſius vitæ, discrimen oriri ſoleat. Quæ omnia abunde omnino conprobant,

quammaxime esse à Medico hanc variam aëris mistionem, non solum in sanitate hominum tuenda, sed inprimis in morborum curatione, probe disquirendam, quum haud raro hæc aëris inluvies morborum seminia & causas in se contineat, vel & morborum, jam enatorum, vim omnino augere ac intendere soleat. Neque etiam difficile est hoc nostro ævo, salubrem aëris indolem ad amussim cognoscere, immo, quot & quibus partibus inquinatus sit, vere detegere, quum varia sint inventa instrumenta, quæ tam physicas, quam chemicas aëris atmosphærici qualitates facillimo negotio manifestent.

Dudum jam consueverunt Physici, aëris gravitatem *barometrorum*, diversum calorem *thermometrorum*, humiditatem *hygrometrorum* ope explorare. R. R. vero his nunc addiderunt aliud ingeniose excogitatum machinamentum, *eudiometrum* quod dicunt, quo salubritatis, ab intima miscella aëris pendentis, gradus optime cognoscere & indigitare valent.

Neque etiam deficiunt auxiliorum varia genera, quibus commode in hominum salutem corruptum talem, sanitati infensum, aërem corrigere ac emendare possumus. Sunt autem ista ita conparata, ut apte in duas classes dividi posse mihi videantur. Prima earum jam V. V. qui aëris modo gravitatem ac elasticitatem cognoscebant, nota, motum tantummodo stagnantis, ac inmobilis auræ præstat; altera vero ipsam atmosphæræ variam mistionem spectat, & eam ita emendare ac conmutare tentat, ut, quæ ipsi insunt, nociture partes, eas variis artificiis dissipet, aut certe nocivam earum indolem infringat. *Mechanicas*, seu *physicas* has prioris generis correctiones adpellare possumus; quum, quæ sunt alterius generis, *chemicæ* omnino dici mereantur.

Ipsa rerum natura sæpe excitato aëris inpetuosiori motu obortisque ventis, gravem ac nimis densam auram,

ram, quæ, quum jam ſaturata ab admiſtis particulis ſit, ad reſpirationem vaporumque ſolutionem prorſus inepta eſt, diſpellit atque diſſipat. Quæ quidem naturæ conamina & arte imitari incœperunt indeſeſſi naturæ ſcrutatores, & varia ratione loca ſtagnante atque hinc depravato aëre repleta, ventorum artificialium ope purgare & ſalubria reddere adniſi fuerunt.

Igne ad aëris motum excitandum ac promovendum auramque atmoſphæricam, noxiis particulis inprægnatam, propellendam jam V. V. in morbis epidemicis, præſertim ad profligandum peſtis contagium, uſos fuiſſe, teſtantur V. V. Medicorum ſcripta: quod renovandi aërem medium & R. R. interdum adhuc in uſum vocant, quum ab igne caloreque expandi ſuâ naturâ aërem ipſa experientia abunde conprobet. Exſtruuntur hunc in finem camini, fornaces, furnique, quos *anemios* adpellare ſolemus, quibus talis in conclavibus excitatur aëris motus continuus, ut perpetuo expellatur aër conſpurcatus, novusque, purior, ignis locum occupet.

Sed & ſponte ſua, absque ignis auxilio, inruit aër in ea loca, ubi extenuatus variâ ratione aër hæret; potiſſimum ſi anguſtior ſit, quæ ad hæc loca ducit, apertura, huicque altera, æque anguſta, obpoſita fuerit. Quod præcipue fieri in metallifodinis videmus, in quibus aëris renovatio optime ſuccedit, ſi ad puteum cuniculus pertingat. Si vero in profundis puteis, ad quos neque cuniculus, neque ex altero vicino puteo *foſſa* ſic dicta *latens* duci agique poteſt; aut & in cuniculis admodum longis aër ſtagnans, tam foſſorum, quam minerarum variis exhalationibus valde inquinatus, adeoque gravis deprehendatur, ut difficulter ſpirare foſſores queant, haud raro etiam ſubfocentur, eorumque candelæ ac elychnia exſtinguantur; tunc opus eſt machinis, quas *ſpiritales* (Windfänge) nominant,

quæ tales aëris mutationes præſtant, ut foſſores ſalubri aurâ frui, ſuumque laborem absque discrimine ſuſtinere queant. Harum machinarum ope aëris motus atque circuitus fit ita, ut non ſolum gravis ille ac reſpirationi inimicus aër è ſubterraneis locis expellatur, ſed & ſalubrior aura ad hæc loca penetret.

Huic ſcopo inprimis apta ſunt, vel follium quædam genera; vel piſtrinæ alatæ flabellisque variæ formæ inſtructæ, quæ exceptum aëris flatum in longos canales deprimunt, & ſic in puteum deducunt. Docuit enim experientia, ſimpliciorem illam, à PLINIO jam conmemoratam, methodum, qua adſiduo linteorum jactatu aëris motitatio efficitur, puteusque, ut ajunt, *eventilatur*, huic operi non ſemper ſubficere. — His igitur modis, excitato neceſſario aëris motu, omnes venenati ac peſtilentiales halitus, vario pro varia ſua natura nomine à Metallicolis dicti, optime dispelluntur.

Eadem fere ratione & naves & carceres, amplaque noſodochiorum cubicula, in quibus vel ob nimiam hominum copiam, vel ob aëris liberioris denegatum acceſſum, aër incluſus maximopere depravatur, adhibitis ad hunc uſum machinis, quas *Ventilatores* adpellant, commode & ſaluberimô conſiliô repurgantur, horumque aura perpetuo renovatur.

Hæc dicta igitur aëris emendandi auxilia poterunt & in cujusvis, tam ſani, quam ægroti, conclavi, formâ paullulum atque ſtructurâ mutatâ, prodeſſe atque inſigne tuendæ, aut reſtituendæ, ſanitatis præſidium ſubpeditare.

Jam CELSUS aëris liberioris perflatum commendat, eumque patentibus feneſtris in ea loca, in quibus conmoramur, derivare ſuadet. Licet enim haud pauci hunc aëris perflatum infenſiſſimum ſanitatis hoſtem exiſtiment, eumque cane pejus ac angue fugere ſoleant; ita

ita ut, etſi maxime æſtuet cœlum, feneſtram aperire nullo modo audeant, neſcio tamen, an ullum renovandi aërem auxilium præſtantius tutiusque poſſit commemorari. Quamquam enim facile concedo, poſſe hunc aëris motum quibusdam hominibus obeſſe, quum exhalantes cutis poros crispare ſuo ſtimulo, atque adeo coarctare queat, ut dein ob perſpirationem ſubpreſſam hæreant, ſtagnent, & corrumpantur ea, quæ per has vias è corpore eliminari & expelli debebant, acres humorum particulæ, atque adeo rheumatismorum cauſa fieri ſoleant; poterit tamen, meâ quidem ſententiâ, & hic, quem metuunt, effectus facile evitari; modo curemus, ne aër exterior vel nimis inpetuoſe in cubiculum penetret, vel nimium incalescens, aut vere ſudans, corpus adluat. Vitandum etiam cuilibet putamus talem aëris perflatum, qui per rimam anguſtam in cameram inruit; qui ſolet, ut omnes nôrunt, multò magis ſenſiles corporis nervos adficere ac irritare, quam ſi apertîs feneſtrîs & januîs liberiori aëri in habitaculum acceſſus concedatur. Probe hinc eſſe diſtinguendum perflatum violentiorem, quem Zugwind nostri dicere ſolent, ab iſto mitiori ac blando aëris perflatu (durchſtreichende Luft), qui auram corruptam, ægris infeſtam, expellit, purioremque ac reficientem ſubpeditat, quilibet, vel me non monente, perſpiciet.

Quum tamen hæc a nobis recenſita aërem renovandi inmutandique media vel ob ægrorum idioſyncraſiam variumque corporis habitum, vel ob vitæ conſuetudinem aliasque varias cauſas non ubivis adhiberi commode queant; ad ipſam aëris in conclavi hærentis indolem ac naturam ſæpius eſt reſpiciendum & hac rite vereque cognita ad apta corrigendi corruptam ejus miſtionem auxilia confugiendum.

Hæc vero chemica inquinati aëris depuratio duplici fieri modo poſſe videtur. Vel enim ſubtrahere ac eripere aëri, quas ſibi junxit, peregrinas particulas tentamus, vel ipſam purioris aëris, ſeu *dephlogiſticati*, quantitatem augere adlaboramus. Utrumque artis fere ſolius opus videtur, licet & natura ſubinde eodem modo auram corrigere ſoleat.

Putant plerique hanc depravati aëris in ægrotantium cubiculis emendationem optime poſſe inſtitui per ſuffimigiorum varia genera, quæ vel accenſa, vel ardentibus prunis injecta, vel & fornaci calenti adfricta volatiles ſuas aromaticas ſuaveolentesque partes diſſipant, gratiſſimisque odoribus atmoſphæricam auram replent. Huic uſui apta cenſent varia gummata, ſeu potius reſinas, benzoën v. c., ſtoracem, ſuccinum, olibanum &c.; ex quibus, additis aliis thymiamatum ſpeciebus, uſitatiſſima odoramenta miscentur, & in varias tædarum pastillorumque formas rediguntur. Pauperibus ſolemne eſt, baccis juniperi, prunis inſperſis, hanc aëris correctionem viliſſimo ſumtu efficere. Quæ tamen omnia ita ſunt conparata, ut, licet olfactum fallere ſoleant, vix tamen uſum exoptatum præſtare poſſe videantur. Ut enim taceam, ſæpiſſime hos odores, ob peculiarem nervorum indolem, quam maxime displicere pluribus, nocere ſæpenumero ſolent, vel ob particularum volatilium aut nimiam fragrantiam, aut evolutam per ignis vim acredinem; quemadmodum fieri quotidiana docet experientia in iis tædulis vel pastillis, quibus benzoës gummi inmistum eſt, ex quo calore accedente expelluntur acres, ſalinæ indolis, flores, qui adeo plerorumque, certe phthiſicorum, pulmones, præſertim tuberculis refertos, vellicant atque ſtimulant, ut moleſtiſſima tuſſis excitetur, metusque ſubfocationis haud

haud raro oriatur (*); vel & grato ſuo odore ad profundam & magnam inſpirationem invitant, qua fit, ut major aëris, his quidem particulis odoriferis inprægnati, neutiquam vero a ſua, quam contraxerat, inluvie repurgati, copia hauriatur atque in pulmones adtrahatur. Quod idem accidit & iis, qui noxam, a putridis aëri admistis vaporibus metuendam, v. c. in theatris diſſectioni cadaverum deſtinatis, avertere cupientes, pulveres ſternutatorios in nares ducunt, ſicque omnino plus aëris inquinati una cum hoc ſuo remedio ingerunt.

Præſtat his omnibus vapor aceti, vel puriſſimi, vel ob gratum odorem cum caryophyllorum aromaticorum, aut cinnamomi pauxillo, roſarumve aqua deſtillata conmisti. His enim vaporibus omnis alkalescens ac putrida aura, halitibus tam exſpiratis, quam per ægrotantium ſudores e corpore eliminatis referta, optime ac tutiſſime corrigitur. Cavendum tamen eſt, ne, ut plerumque fieri ſolet, acetum adeo incalescat, ut empyreuma contrahat, quo displicere non ſolum, ſed & haud raro nocere ejusmodi ſuffitus poſſet. Satius hinc erit, acetum frigidum pavimento conclavium inſpergere, ut lente exhalans atmoſphæricam auram corrigat, atque ſimul grato ſuo odore ægrum reficiat.

Vel & ſola aqua aut circumſperſa, aut alio modo in tenues halitus mutata, aëris, ſiccioris potiſſimum & calidioris, cui nimium phlogiſton inhærens ſubducit, indolem egregie emendat; eodem modo, uti videmus in valde exæſtuante cœlo a pluvia decidente ablui quaſi au-

(*) Videantur hic, quæ jam antea in Hygieine, *Tom. IV. p.* 449. 450., uberius circa hæc monui. *De W.*

auram, calorisque materiem ex ea præcipitari. Sic qui a prunis per conclavia diſſipatur aëremque admodum contaminat halitus, ab aquæ ebullientis vaporibus optime ſolet ſorberi; quemadmodum nuper a Gallis fuit adſertum experimentisque conprobatum.

Miram quoque poſſidet aqua calcis vivæ virtutem, communem aërem emendandi, quum ſubtrahat ipſi fixi aëris admistam partem, & ita puriorem ejus partem extricet; de qua re tamen alia occaſione plura erunt differenda.

Qui vero acido quodam vapore v. c. accenſi ſulphuris halitibus conſpurcatus eſt aër, eum commode ab adſumta inluvie repurgant ſalia alkalia. Hac de cauſa Halesius ſuadet, in locis, hac ratione inquinatis, ſpiritum per linteamina ſale tartari inbuta ducere, adſeritque, ſe ipſum eſſe expertum, hoc modo corrigi ejusmodi aërem, & a ſulphureis, acidis aquoſisque particulis ſeparari. Eidem & uſui aptus videtur ſpiritus ſalis ammoniaci, nuper nimiis a Gallis encomiis prædicatus, & novo, inepto tamen, nomine *alkali fluor* dictus, quo refocillari, ac in vitam revocari ſubfocatos ab acido quodam vapore, experientia teſtatur. Conſtat præterea, accenſi pulveris pyrii vapores poſſe conſpurcata ab aëris mephitici congeſta ac ſtagnante copia loca ita depurare, ut absque ſubfocationis metu ea ingredi poſſimus.

Poſſent his innumera alia addi exempla, e quibus dilucide adpareret, aërem corruptum per alius generis halitus corrigi omnino, ac ſalubrem reddi; niſi libelli hujus anguſtia juberet accedere ad ea emendandi aëris media, quæ ſcimus novam dephlogiſticati aëris copiam ſubgerere, quæque adeo optima & ad ſcopum hunc obtinendum certiſſima auxilia eſſe videntur.

Solet

Solet vero, quod primo loco recenſendum eſt, ipſa rerum natura largam nobis puriſſimi aëris copiam per plantarum vegetationem ſubpeditare: cuilibet enim notum eſſe arbitror, quantopere reficiat ac recreet vita inter læte virentes plantas acta: unde dudum & ab omni ævo Poëtis fuit ſolemne, maximam humanæ felicitatis partem in vita campeſtri ponere.

Licet autem experientia plantarum diffuſas exhalationes ſaluberrimas omnino eſſe docuerit, nondum tamen ſatis apertum ac clarum huc usque fuit, quænam ſit hujus refectionis vera cauſa ac ratio.

Multa quidem ſuper hoc argumentum & ab HALLESIO, & BONNETO, ut alios taceam, fuerunt disputata, nemo autem tam egregie tamque adcurate illud expoſuit, quam nuper INGENHOUSZIUS, qui certiſſimis ac fidiſſimis experimentis detexit, plantas eodem fere modo ac animantia reſpirare, licet prorſus pulmonibus careant. Haurire eas conprobavit per folia ſua ex atmoſphæra eas ambiente magnam aëris communis copiam, cujus particulas, ab elementari aëre ſolutas in ſui nutrimentum convertant, ipſum vero aërem purum, hîs adhærentibûs particulîs orbatum, ipſarum nutritioni haud idoneum, per poros in averſa foliorum facie hiantes, rurſus emittant. Solummodo vero folia plantarum hoc dictum negotium perficere, celebris hic naturæ Indagator docet; quum, quos tam flores, quam fructus exhalant vapores, nocivos omnino, & animalium reſpirationi ac ſanitati prorſus inimicos eſſe, ex ſuis, ſummâ curâ inſtitutis, ſæpiusque repetitis, periculis intellexerit.

Reperit præterea quoque, per diem tantummodo, & in meridiana præcipue luce ac ſerena tempeſtate hanc fieri in plantis aëris dephlogiſticati ſecretionem & exhalationem; per noctem vero, aut in umbroſis locis,

aut

aut in nebulofo caliginofoque cœlo, ipfa folia, eodem modo ac fructus & flores corruptum ac inquinatum fpirare aërem.

Clare igitur ex his patere exiftimo, quantopere noceat, quantumque discriminis adferre queat, ufitatiffimus ille, præfertim delicatulis femellis, mos, quo folent angufta fæpius cubicula graveolentibus plantarum, v. c. violarum, polyanthi, malorum citreorum floribus ornare; qui, licet fragranti fuo, ac fatis grato odore nervos mulcere ac reficere videantur, aëre tamen inquinato, quem fpirant, conclavium curam mirum in modum confpurcant, fanitatique vere infeftam reddunt. Hinc plura proftant exempla hominum a tali, variorum florum exhalationibus depravato, aëre vel prorfus fubfocatorum, vel certe graviffimis malis, convulfionibus v. c., aut kephalalgiis, conreptorum (*).

Pote-

(*) Quorum quædam in antea adducto loco HYGIEINES retuli. — Patet fimul hinc, quam male fanitati fuæ confulant varii homines, inprimis feminæ plebejæ, aut ex vulgari claffe, dum arcas fuas magnâ copiâ pyrorum, pomorum graveolentium, malorum cydoniorum, onerant, maximum inde redundaturum bonum firmiter perfuafæ. Scio quidem optime, multum plerumque laborandum fore Medico, fi convincere tales vellet, quantum in theoria fua a recto aberrent tramite; dum haud raro autumant, ex malo animo, aut fpecie, ut ita dicam, invidiæ, proponi, ut hæc omnia aufe-rant, ac inpoffibile plane effe, ut mali quid ex hoc fonte nascatur. *De W.*

Poterit tamen commode aura in ægrorum cubiculis depurari ac renovari, conlocatis in iis viridescentium arborum, tiliæ, betulæ &c. frondibus; ut, qui ab iis exhalat aër dephlogiſticatus novam materiem præbeat, quæ ſolvere ac ſibi jungere poſſit inluviem iſtam a reſpiratione ac perſpiratione ægrotantium (ac vaporibus tot remediorum, aliisque ſordibus, ægrorum e corpore prodeuntibus) in aëre enatam.

Erunt tamen & hæc corrigendi aërem auxilia per noctem rurſus removenda; ne, ut ſupra dictum eſt, nunc aërem nocivum exhalantia, noceant omnino, quum prodeſſe exiſtimentur.

Sed & ars chemica docuit cultores ſuos, e variis, vel a natura productis, vel arte mutatis, corporibus magnam extricare aëris puriſſimi copiam, eamque vario modo in hominum utilitatem ac commodum inpendere. Sic primum a PRIESTLEYO fuit demonſtratum, poſſe a variis metallorum calcibus, potiſſimum a mercurio rubro calcinato, quem vulgo *præcipitatum per ſe* ſatis inepte dicere in officinis ſolent, ſeparari aërem vere purum, ac elementarem; in quo diutius omnino vivere ac reſpirare animalia queant. Postmodum a SHEELIO, FONTANA, aliis, modus fuit deſcriptus, facilis quidem, tutus tamen ac fidus, quo ex nitro per ignem fuſo non ſolum expelli inſignis copia puriſſimi aëris, ſed & in vaſis coërceri, atque ſic ad varios uſus converti haud difficilî negotiô queat.

Conmotus his experientiis *Cel.* ACHARD, ut nuper relatum accepimus, ingenioſe ſatis fornaci ſuæ inponi curavit vas retortum loricatum, in quo fuſum ab igne nitrum per roſtrum, cujus apertura, ſeu oſtium, in conclave hiat, hunc extricatum aërem per totam auram diſſipat, atque adeo ſalubrem omnino ac vere reficientem indolem continuo ipſi conciliat.

Jam

Jam & in Angliæ noſodochiis incœperunt Medici, ægris, præcipue phthiſicis aut aſthmaticis, ita proſpicere, ut ſemper in promtu ſit ejusmodi e nitro expulſus aër, in lagenis adſervatus, quem ægrotantes per canalem, lagenæ inmiſſum, in pulmones adtrahere, ſicque nimium in pulmonibus congeſtum aërem fixum commode eliminare queant. Qui quidem ita conſpurcatus aër ſi, exſpiratione facta, in vas, calcis aquâ repletum, inmittitur, ita ab adhærentibus ſordibus rurſus repurgatur, ut vere purus ac dephlogiſticatus novæ nunc reſpirationi aptus fiat. In quem uſum a FONTANA inventa, ab INGENHOUSZIO conmemorata, machina optime poterit adhiberi.

Diſ-

Dissertationem sequentem, a *Celeb.* in Universitate Vindobonensi *Professore Melchiore* STÖRCK, *Inlustrissimi Magnif. & Celeb. Domini Liberi Baronis* DE STÖRCK, *S. C. R. Ap. Majest. a Consiliis aulicis, Archiatrorum Comitis, studii medici, atque inclytæ facultatis Vindobonens. Præsidis ac Directoris perpetui &c. &c.* fratre pie defuncto, pro Dissertatione inaugurali defensam hic inserui, quum & febrim hemitritæam exactius pertractet, & *Celeb.* DE HAEN eam sæpius in Collegiis laudârit, legendam Auditoribus commendârit, dignissimamque in hanc rem lectu esse, de febribus tritæophæis agens, denuo monuerit.

* * *

§. I.

Ἡμιτριταῖος, ex ἥμισυς *dimidius*, & τριταῖος *tertianus* ab ætatis posterioris Auctoribus semitertiana

 ver-

vertitur: dum V. V. latini eodem, quo græci, nomine rem eamdem deſignarunt; id quod ex antiquis Q. SERENI verſibus adparet: (a)

„ Mortiferum magis eſt, quod græcis *hemitritæum*
Vulgatur verbis, hoc noſtrâ dicere linguâ
Non potuêre ulli (puto) nec voluêre parentes. "

Rob. KEUCHENIUS in ſuis ad SERENUM *commentariis* (b) nomen *ſemitertianæ* ut ineptum expunctum omnino voluit.

§. II. AGATHINUS, Medicus græcus, GALENO teſte, vir non vulgaris, integrum librum de vocabuli ἡμιτριταίου ſignificatione conſcripſit, neque mirum; fatetur enim GALENUS, quod, ſi velit ea, quæ de hoc nomine ſunt ab Empiricis prodita, quæ postea ab ARCHIGENE &c. disceptare, tria ſane volumina vix caperent. (c) Verum, ut inquit PLATO, non eſt habenda de nominibus cura, quibus tot, ac tantarum rerum inveſtigatio proponitur. (d) Omiſſis itaque, nulli uſui futuris quæſtiunculis τῶν λογοθηρῶν, primo perquiram, in quot potiſſimum genera distinguatur febris, cui hemitritææ nomen datum fuit ab Auctoribus.

§. III. Primum genus hemitritææ pleriſque eſt, *ſi tertianæ ſimplicis, ſors & duplicis, paroxysmi protrahan-*

(a) Q. SERENUS SAMMONICUS de Medicina præcepta c. 52.
(b) P. 274.
(c) Comment. II. in lib. I. HIPP. de morb. vulg. §. 25.
(d) GALEN. de differ. febr. l. 2. c. 6.

hantur adeo, ut vel parum admodum, vel plane non, intermittant.

Nondum plane liquet, quamnam febrium speciem HIPPOCRATES *Semitertianæ* nomine consideraverit: GALENUS, siquis alius, idoneus ejus interpres, conlatis inter se, quæ divus senex variis in locis de illa prodidit, neutiquam febrim paragraphi hujus ab HIPPOCRATE *hemitritæam* dictam esse contendit, subsequente inprimis textu firmus: „ Infestabant illos plerosque hæc incommoda, febres horrificæ, continuæ acutæ, omnino non intermittentes: modus erat semitertianus, uno die levius, altero gravius invadebant: ac summatim in acutiem augebantur. " (a)

AGATHINUS, de quo §. *II.* hemitritæon in eodem genere cum tertiana manifeste locavit, atque sola accessionis vehementia ab ea differre fatetur. (b)

CELSUS pariter tertianam in duo genera distinguit, cujus alterum longe perniciosius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem & quadraginta horis fere sex & triginta per accessionem occupat: interdum etiam vel minus, vel plus, neque ex toto in remissione desistit, sed tantum levius est. Id genus plerique Medici *hemitritæon* adpellant. (c) Similia & alibi habet, ubi de curatione semitertianæ agit. (d) Atque hac de causa usus fere inter Medicos obtinuit, ut hoc febrium genus *hemitritææ* CELSI nomine tractetur.

§. IV. Alterum genus fit, *dum quotidiana continua cum intermittente tertiana conplicatur.*

(a) HIPP. l. 1. de morb. vulg. §. 22.
(b) GALEN. de differ. febr. l. 2. c. 8.
(c) L. 3. c. 3.
(d) L. 3. c. 9.

GALENUS paragraphi ſuperioris febres ſollicite ſeparandas, atque τριταιοφυέις *tertianarias* eſſe nuncupandas voluit, nulli alteri febrium conplicatarum generi *hemitritææ* nomen concedens; ait enim: „ hanc ego febrim compendioſæ claræque doctrinæ gratia, uno volens adpellare vocabulo, inpoſui ei nomen *ſemitertianæ.* (a)

Raro tamen admodum, his ſaltem in terris, accidit, ut diſtinctum quis hujus febris, §. 4. typum obſervet; qua quidem de re non pauci, an unquam talis in natura rerum exſtiterit, dubitare fuerunt auſi. Inter alios certo *Franc.* PIENS (b) eam dari, aut peculiarem febrium ſpeciem conſtituere διαῤῥήδην negavit; neque id temere forſan ab illo prolatum exiſtimabitur, dum antiquis jam temporibus usque eo invaluit hæc ſuſpicio, ut eidem removendæ quotidianam experientiam teſtem obpoſuerit GALENUS: quod enim talis febris, qualem dixi, accidat, neque hic vel teſtimonium HIPPOCRATIS, neque alterius cujusquam oratio requiritur; quum quotidie nos ipſam videamus, potiſſimum Romæ; ſicut enim in aliis locis alia, ſic in illa civitate hoc mali genus abundat. Videtur tamen ex Textu §. 3. colligi poſſe, HIPPOCRATEM ſimilem quoque febrim hoc nomine intellexiſſe; at vero quam parum referat in hoc curioſius inquirere, paucis denuo GALENUS habet: „ quodſi aliam quamdam febrim ab HIPPOCRATE *ſemitertianam* vocatam eſſe putas, falli me in vocabulo ratus, rem ipſam addiscas. (c)

§. V. Tertium denique hemitritææ febris genus adeſſe dicitur, *quum febri acutæ continuæ tertiana jungitur.* Col-

---

(a) De morbor. tempor. c. 10.
(b) Tract. ſpec. de febr. c. 13.
(c) l. c.

Collegi, quantum per anguſtiam temporis licuit, plurimas de hemitritæa obſervationes; exceptis, quas GALENUS narrat de adoleſcente, (a) de muliercula (b) &c. pauciſſimos ſane caſus deprehendi, in quorum deſcriptione non manifeſta quædam ſigna inflammationis, aut præſentis, aut olim factæ reperire fuiſſet. Simile quid accidiſſe videtur MANGETTO in *Sepulchreto anatomico* BONNETI; postquam enim diu SENNERTI verbis diſſeruit, ſemitertianam concludit eſſe tertianam intermittentem ſimplicem, vel duplicem cum inflammatione alicujus viſceris. (c)

Pari ferme ratione *Frid.* HOFFMANNUS (d) duplicem cauſam conpoſitæ hujus febris adſtruens continuam ex inflammatoria quadam ſtaſi in meſenterio pendere contendit; quod quidem ſubinde verum eſſe ex diſſectis, post ſemitertianam defunctorum, cadaveribus demonſtrat *Adrianus* SPIGELIUS. (e) Interim tamen non ſemper inflammationem, multo minus inflammationem meſenterii, ſemper ſubeſſe, & hujus & aliorum obſervationibus conſtat. (f) Nam & tabidi, & quicunque ex aliis longis morbis ægrotant, ex hac maxime ægrotant. (g)

(a) L. 2. de differ. febr. c. 7.
(b) L. 2. de criſ. c. 4.
(c) Tom. 3. p. 167.
(d) Tom. 2. part. 1. ſect. 1. cap. 5.
(e) L. 1. de ſemitert. c. 14. 15. 16.
(f) *Theoph.* BONNET. ſepulchret. anat. l. 4. ſect. 1.
(g) HIPPOCRAT. l. 1. de morb. popul. ſect. 3.

§. VI. De hac itaque febrium classe, quum diversa longe à prioribus indole terreat, quumque integram fere inflammationis historiam, pro partium varietate variam, cognitam subponat, &c. pluribus agere disputationis brevitas non patitur; hinc & nullam amplius de ea mentionem faciam.

§. VII. Docet historia medica, semitertianas febres pro diversa epidemicæ constitutionis indole, pro diversis morbis, qui in iis eveniunt acuti, non os ventriculi solummodo, nervosas partes, ac summatim media adtingere, vomitus, dolores ventris, alvifluxus modo criticos, modo symptomaticos, producere; sed & veternosas cataphoras, vigilias cum delirio, diaphoreses cum syncope inferre, linguam simul valde exsiccare, animi defectiones parere, vehementer, quæ in profundo sunt, conmovere, jam malignas fieri & contagiosas, atque sæpe ipsius pestis instar plurimos invadere ac trucidare. At non semper terrificis adeo phænomenis febres has incedere SENNERTUS monuit, (a) ubi AVICENNAM, qui eas in septem usque menses extendi observavit, contra SPIGELIUM defendit.

§. VIII. Præterea febris §. 4. fit ex conplicatione quotidianæ continuæ & tertianæ intermittentis: simplices autem febrium formas, si quispiam exquisite dignoscere studuerit, singulas seorsim, ac solas, jam non amplius difficulter earum mistiones inveniet. (b) Certò non nisi simplicissimis cognitis intricatiora enodant Geometræ.

Hinc,

(a) L. 2. de febr. c. 21.
(b) GALEN. L. 2. de cris. c. 9.

Hinc, ut diſtinctior quædam hujus rei notio habeatur, ſimplicia ſimul, & quod ajunt, eſſentialia, ſimplicium febrium phænomena breviter perpendenda videntur.

§. IX. In omni febri à cauſis internis orta horripilatio, pulſus velox, calor, vario febris tempore, vario gradu adſunt. (a)

§. X. Febrile frigus in tres potiſſimum gradus diſtinxerunt V.V. Græci: horum acer biſſimus τὸ ῥίγος *rigor*, medius φρίκη *horror*, mitiſſimus vero περίψυξις ſeu *perfrigeratio*, *frigus*, vertitur: CELSUS tamen pro rigore, pariter & horrore, rebus, quæ & vi & verbis differunt, *horrorem* rem unam, unico vocabulo, ſubſtituit. (b)

§. XI. In *hemitritæa* GALENI magna acceſſionis pars horroribus abſumitur, altera dierum ſcilicet, in qua & tertiana, & quotidiana continua ſimul invadunt; atque ea de re, teſte GALENO, (c) HIPPOCRATI in principio epidemiarum febris horrida πυρετὸς φρικώδης nuncupatur.

§. XII. Incipit itaque, uti omnis alia febris, à cauſa interna orta §. IX. cum majori, vel minori frigore §. X.; cum rigore, per quem carnes ægri quaſi pungi videntur, ſi tertianæ paroxysmus ingruat: al-

(a) BOERHAAVE, Aphorism. § 563.
(b) *Guilielmi* PANTINI adnotationes in CELSUM, L. 3. c. 3.
(c) L. 2. de differ. febr. c. 8.

altero autem die denſatur cutis, frigus potius, quam horror, infeſtat. Antecedunt plerumque oscitatio, pandiculatio, laſſitudo, debilitas. Omnia hac phænomena, inæquabilem & inpeditum eſſe ſpirituum motum per nervos, docent; quæ ſequuntur, idem confirmant.

Etenim cor minus contrahitur, minus evacuatur, (ut ex pulſu citato quidem, debili tamen & parvo novimus,) adeoque minori copia ſanguis pro ſecernendis ſpiritibus ad enkephalon defertur; quo autem minor ſanguinis arterioſi copia, reliquîs paribûs, ad organon ſecretorium dato tempore adplicatur, eo minor ſolet eſſe ſecretio. Theorematis hujus veritas ipſa hac debili cordis contractione conprobatur; quum vigor ejus a valido ſpirituum cerebelli influxu pendeat potiſſimum. Liquida ergo ad extrema tanta vi non propelluntur amplius, ut ſolitus in vaſa & ſe mutuo adtritus fiat, ſtagnare incipiunt. Tremuli musculorum concuſſus, frigus atmoſphæræ, arctando venas, ſanguinem verſus cor dextrum urgent; momentum, per reſiſtentes pulmones movendorum contra cordis, minus valide contracti, vires augent, atque ſic reſpirationem difficilem, anxietatem &c. efficiunt. Tum etiam haud raro adſunt nauſea, vomitus, urina crude & tenuis, ſitis, &c.

§ XIII. Ex his jam ſponte ſequitur, primum hoc febris ſtadium, ob vitales functiones inſigniter læſas, eſſe periculoſiſſimum, atque post anhelitus, ſuſpiria & ignaviam ægros, præcipue ſenes, ſæpe exſtinguere. Quum uno abhinc anno ex epidemica conſtitutione ubique, & in noſocomio nostro plurimi intermittentibus, diverſiſſimis conriperentur, octogenarium ſenem ſecundo mox tertianæ paroxysmo obprimi

mi vidi; dum consuetum alias, & in simili casu salutarem adeo corticis peruviani usum primi paroxysmi lenitas differebat. Aperto cadavere cor dextrum solito majus, fibroso, tenaci admodum, mediocris magnitudinis polypo, atque congrumato atro sanguine erat repletissimum: polypus æque ac crassus sanguis, quousque culter eos prosequi poterat, per pulmones extendebantur &c. pari fere ratione, ac HARVÆUS ex dissectione illorum, qui in principio accessionis febrilis mortui sunt, memoriæ tradidit. (a) Quæ omnia superius dicta pulchre confirmant.

§. XIV. Tandem sanguis circa cor dextrum & pulmones sic conlectus majori sensim cum facilitate per universum corpus propellitur; minor hinc anxietas, pulsus & respiratio major, validior fluidarum partium in se mutuo, in vasa, & horum in fluida actio, atque inde calor, rubor, suboritur; quæ ubi per gradus augentur, remanens ex priori stadio sitis crescit sæpe inmaniter, caput dolet, urina rubet &c. Hæc omnia etsi pro diversa epidemica constitutione, ætate, temperamento, anni tempore, mirum quantum differre consueverint, maxima tamen ex parte, quo acrior vis est frigoris in principio, hoc vehementior calor subsequitur: ratio ex dictis eruitur facile, ac rem ipsam sic se habere apud GALENUM legitur: quum tertiana prævaluerit, horridior fit febris, atque in adnotatione sibi aliquid rigoris adsociat: confestim vero & fervidior est hujuscemodi febris, magisque festinat ad summum; & aliquid bilis per vomitum, aut per alvum, aut per sudorem excernitur. (b)

(a) Exercit. anat. de motu cordis, cap. 16.
(b) L. 2. de differ. febr. c. 8.

§. XV. Intermittentium febrium decursum in tria diversa stadia divisit SYDEHHAMUS eorumque primum tempus *exhorrescentiæ*, alterum *fermentationis*, vel *ebullitionis*, vel denique, ut inanis λογομαχίας occasionem præscindat, tempus *conmotionis*, (c) ultimum *despumationis* tempus vocavit. (d)

De duobus primis temporibus §. 1214. dixi: tertio succedente materiæ febrilis jam subactæ, & quasi devictæ expulsionem, sive separationem contingere voluit; dum interim symptomata primo omnia leviora fierent, atque tandem evanescerent plane. Enimvero quamvis ex præcedente paragrapho pateat, quod exantlatum validum paroxysmum sæpe sudor subsequatur, & sic aliqua morbosæ materiæ portio è corpore eliminetur, raro tamen in ulla febrium, de quibus hic sermo est, æger ad perfectam ἀπυρεξίαν venit. Remittunt itaque hoc febris stadio symptomata plurima, remanente velociori cordis contractione; sudor plerumque suboritur, sed qui morbum ad integritatem non perducit; urina crassa, & post vehementiores tertii diei paroxysmos cum sedimento, quod lateritium adpellant Medici, excernitur.

§. XVI. De causis harum febrium multiplices varietate sententiæ apud Auctores inveniuntur: neque mirum id videri debet; rei enim difficultas fecit, ut proverbii loco is *Philosophus* dicatur, qui, quid *febris* sit, exposuerit. Prætermissis igitur quum V. V. tum multorum R. R. opinionibus, paucis enarrabo, quid ex obvenientibus in his febribus phænomenis, vera fide

(c) Observat. med. sect. 1. c. 4.
(d) L. c. c. 5.

fide obſervatis, in re tam dubia colligi poſſe videatur. Laſſitudo, tremor, debilior cordis contractio &c. indicio ſunt, in paroxysmorum initiis jugem ſpirituum cerebelli & cerebri per nervos fluxum mutari, ac certa quadam ratione inpediri §. 12. Idem cum liquido arterioſo fieri ex frigore, pallore &c. novimus.

Cauſa igitur proxima febrium §. 12, erit liquidi arterioſi inertia, & comes, brevi ſaltem ſubſequens, liquidi arterioſi viscoſitas, ſive lentor; hæc nomina autem ne turbent, ſciendum, quod non majorem modo particularum fluidarum mutuam adtractionem, ſed qualecunque demum liberi fluxûs inpedimentum deſignent, ſive virium moventium, ſive fluidorum, ſive denique ſolidorum labe hoc eveniat. Obſervâſſe dicitur BOERHAAVE, (e) quod, adtenuatis licet omnibus humoribus, pertinax quartana in tertianam mutata, bis cortice profligata redierit ſemper: replebat autem corpus ægri per aliquot ſeptimanas ſolventiſſimo guajaci decocto ita, ut intra viginti quatuor horas octo libræ vix ſufficerent; dein ciebat ſudorem ſub craticula.

Cæterum fluidi nervei actionem hic potiſſimum interturbari, ſuadent ſubita acceſſio, corticis peruviani uſus, *ἀναλογία*, quam paroxysmus febrilis habet cum terrore &c. Ex terrore autem & febres naſci & natas prius pelli frequentiſſimis obſervationibus conſtat: ſimiles multas collegit *Ambros.* PARÆUS. (f)

§. XVII. Cauſa corpori inhærens, *προηγουμένη* dicta, in his febribus videtur eſſe quædam mutatio, ſeu certus quidam character, in qualibet febrium ſpecie di-

---

(e) Vide Commentaria in aphorismos, à diſcipulis collecta, & edita §. 756.

(f) Introduction à la chirurgie, chap. 22-23. &c.

diſtinctus, ſubtiliſſimo fluido, vaſis minimis, vel communi horum origini ἐγκεφάλῳ inpreſſus; qui latens & ſæpe diu jam ſopitus, perverſo rerum non naturalium uſu, à conlectis ſordibus &c., excitari denuo poteſt. An autem ſimilibus, ut occaſionalibus cauſis, indigeat ſemper, nondum plane liquet. Videtur tamen magis eſſe probabile, quod dictus character, ab epidemico quodam miasmate &c. excitatus, propria ſua vi paroxysmos inſtaurare valeat.

§. XVIII. Cauſa προκαταρκτικὴ in his quoque febribus ſolis nocet prædiſpoſitis. Sic vidi, dum diverſæ ætatis homines recens advenientes haleces comediſſent, uno alterove bolo deglutito, hominem cæteroquin ſanum valido tertianæ paroxysmo prehendi illico, aliis inpune copiam longe majorem ferentibûs. Quamquam ergo corrupti humores, indigeſtiles cibi, frigus &c. febrim excitare valeant, diſtinctam tamen ab his in corpore diſpoſitionem fieri, eſt neceſſe: exemplo res plana evadet, & evidens: pono duos ægros, unum à tertiana, alterum à quartana corticis uſu reſtitutos; adſumto v. g. purgante patiantur, quod ajunt, recidivam; prior ſua tertiana, alter febre quartana laborabit denuo, manifeſto argumento, diverſitatem harum febrium non à cauſa procatarctica, ſed à charactere §. 17. diverſo pendere. Videtur ecquidem ſimilis diſpoſitio diebus etiam intercalaribus adeſſe, quæ ab occaſionali cauſa conmoveri poteſt, ut inde paroxysmi duplicentur &c. ſed & hic quoque ſecundus paroxysmus genium primarii ſequitur, adeoque febrium ſpecies non mutantur. Cæterum, ut ex HIPPOCRATE, (g) SPI-

(g) L. I. Epidem. ſect. 2.

Spigelio (h) &c. conſtat, conſtitutio tempeſtatis humida in hemitritæa ſæpius vice occaſionalis cauſæ fungitur.

§. XIX. Quæ hucusque dixi, pleraque ad ſimplicium febrium cauſas pertinent; ſed quum eadem ferme ratio ſit conpoſitarum, quæ eſt ſimplicium §. 8., niſi quod illæ unitis viribus validius adfligant, hæc de cauſis ſubficiant.

§. XX. Nequaquam enim repugnat, ſimiles characteres §. 17. diverſos in eodem ſimul corpore latere diu, atque certo dein tempore, vel cauſa quadam occaſionali ſingillatim in actum deduci, nullatenus mutata indole priori: ſic a podagræ paroxysmis, pertinaci cordis palpitatione, ſpasmis, epilepſia &c. liberavit quartana; quæ mala propemodum omnia, febre ceſſante, rediiſſe, fida obſervata docent. (*) Vidi militem hypo-

---

(h) L. 2. de febr. ſemitert. cap. I.

(*) Subin tamen morbi hi febris ope ea ratione curantur, ut & illa ceſſante non amplius redeant. Notus mihi vir eſt, ab incunabulis malô caducô adfectus; quod ut fugaret, quæ fors nota ſunt, adhibuit remedia; incaſſum adhibuit omnia: tandem, dum virilem jam ſubiret ætatem, conripitur acutiſſima febri, eaque ad limina ducitur inperii Ditis; emerſit tamen contra omnium exſpectationem, & quod nec ipſe, nec ullus ſperârat alius, ab eo tempore liber manſit a truculento morbo. Lubens quidem fateor, rarius analogam huic obcur-

hypochondriacum per integros ſex menſes difficillimo aſthmate vexari, quod, omni quarto die ingruente, intermittentis febris paroxysmo cedebat locum, finita febri recuperandum illico.

Morbi hi recenſiti ſimiles characteres pro cauſa disponente fere habent, ut ex illorum phænomenis adparere, & dum Medici in hos, licet ſæpe incognitos, agunt, pulcherrimo effectu confirmari videtur.

§. XXI. Prognoſis, quamquam pro febris, ſymptomatum, functionum læſarum, excretorum, conſtitutionis epidemicæ, tempeſtatis anni, ætatis, ſexûs & temperiei varietate oppido differat: generatim apud Hippocratem legitur, „ febres quæcunque non intermittentes tertia die vehementiores fiunt, magis periculoſæ." (i) Similia ex Hippocrate, Galeno & Celso aliis occaſionibus adduxi. Omni tamen tempore *hemitritæa* Celsi alterâ minus infeſta habita fuit.

§. XXII. De curatione hemitritæarum febrium parum admodum reliquerunt V. V. Auctores: in promtu cauſa eſt: quippe crediderunt, quod earum, utpote vel conpoſitarum, vel prolongatarum, medendi methodus non poſſet latere illum, qui ſimplicium, ex quibus iſtæ conponuntur, febrium curationem perſpectam habe-

currere inſtantiam, quum inveteratum malum caducum ægre curam recipere, dudum notum ſit; interim tamen argumentum inde denuo deſumi poterit, morbos febrî quadam curatos nonnunquam ita fuiſſe, ut recidiva omnis abeſſet. *De W.*

(i) Aphorism. 43. ſect. 4.

haberet. Verumtamen, quum post GALENUM plurimi in ea opinione essent, quod tertiana a bile, quotidiana vero a pituita suam ducat originem, omnium quidem medicamentorum scopus erat, has corrigere, evacuare &c. dubium tamen remansit semper, an medicamenta, quæ vel tantum bili, vel tantum pituitæ, pro ea, quæ pariter animis illorum insidebat, opinione mederentur; an hæc, inquam, simul porrigenda; an, quod præplacebat, diversis temporibus diversa curatio instituenda foret, atque hoc modo uno die uni, altero alteri obcurratur.

Postquam vero recentioribus his temporibus alia longe de humoribus, alia de medicamentis docuerunt fida rerum experimenta, plurimæ de his disceptationes conquieverunt sponte. Missis itaque his, breviter perstringam, quæ ad curationem harum febrium pertinere videntur.

§. XXIII. Febris est illud naturæ instrumentum, quo partes inpuræ a puris secernuntur; (k) Medicus vero naturæ est minister, atque ejus fere tantum æmulator, ut quæ ista recte vi sua, hæc ille arte moliri soleat; tandem causa proxima §. 16. harum febrium est lentor, & quædam viscositas arteriosi & nervosi liquidi: naturæ itaque hanc solvere, evacuare &c. conanti opitulantur præprimis Medici, dum in stadio §. 12., frequentius tamen §. 15., utuntur diluentibus, aperientibus, salinis, nitro, stibio diaphoretico non abluto, tartaro regenerato, sale ammoniaco, prunellæ, polychresto, nitro stibiato &c., quæ duo ultima præ aliis in hemitritæa post BAGLIVIUM commendat *Frid.* HOFF-

(k) SYDENHAM sect. I. cap. 4.

HOFFMANNUS. (l) In ſenibus & ſicubi adhuc vis febris juſto minor eſt, moderate aromaticis ex abſynthio, centaureo minori &c.; in pituitoſis utuntur ſalibus, ex quocunque conbuſto vegetante reſiduis; quæ, conſervationis cauſa fumo ſulphuris, ut hic fieri ſolet, mutata, in hoc forſan caſu tutiora ſunt: ſic e. g. ſale febrili dispenſatorii &c., vel iisdem tacheniano more paratis; a quibus tamen, ut & aromaticis, ſi vel major febris inpetus, vel levis inflammationis metus ſubeat, religioſe puto eſſe abstinendum.

Ubi putredo metuitur, præſtant roob ſambuci, berberum, ribeſiorum, cum nitro, ſale polychreſto, &c.

Dum hepatis obſtructi ſigna adſunt, decocta radicis graminis, cichorei &c. cum pauco ſale polychreſto & melle vim febris in ſolvendo juvabunt egregie.

§. XXIV. Si materia in primis viis turgeat, pro ſymptomatum diverſitate vel vomitorium, vel purgans exhibendum eſt eo tempore, quo operationem integram ante novum paroxysmum abſolvere, quoque turbæ, his remediis in corpore concitari ſolitæ, ex SYDENHAMI conſilio, leni opiato ſedari valeant.

§. XXV. Quod ſi tamen durante paroxysmo vomitus ſponte oriatur, is aqua tepida, mulſa &c. promoveri commode poterit. HIPPOCRATES, qui naturæ niſus acute adeo indagare noverat, hujus in ſemitertiana methodi utilitatem non ex hypotheſi, ſed vero effectuum exemplo conprobat; uxori THEOTINI in ſemitertiana anxietas & ſimul horror incipiente febre, & ſitis: progrediente tempore incipiente febri calor ingens:

(l) Tom. 2. part. I. ſect. I. cap. 5.

gens : ubi aquam mulſam bibiſſet , & vomuiſſet , & horror & anxietas ſanata ſunt ; mali punici ſuccum postea accepit. (m)

§. XXVI. Vomitorium parari poterit ex ipecacuanha , purgans v. g. ex caſſia , tamarindis , &c. (quæ tam pulchre in ſemitertianæ initiis profuiſſe, quotidianâ experientiâ didicit *Adrianus* SPIGELIUS), (n) ex rheo, agarico, ſenna &c.

§. XXVII. In ſtadio §. XIV. conveniunt diluentia, demulcentia, blande aperientia, e. g. decoctum hordei, avenæ, ſcorzoneræ, graminis, cichorei, taraxaci &c.; nitroſa, ſubacida; ſuccus citri , roob ſambuci , ribeſiorum &c.

§. XXVIII. In fine §. XV. ſi ſudor prodeat, eidem quaſi critico ptiſana, jusculis carnium cum ſucco citri &c. materies ſubminiſtratur.

§. XXIX. Quum diverſa ſæpe ſymptomata §. VII. in hemitritæis urgeant, his obcurrendum eſt propriis quidem remediis; habita tamen ſemper ad primarii morbi indolem ratione: ſi, e. g. deprehendatur is caloris gradus, qui in febri perfecte continua venæſectionem &c. indicaret; niſi ſanguinis rarefactio , plethora, ingens capitis dolor &c. majoris periculi conmoneant , cauto opus eſſe videtur, ne noceat.

§. XXX.

(m) L. 7. de Morb. popul. §. 47.
(n) L. 3. c. 7.

§. XXX. Cibo æger utatur, qui neque incitet febrim, & tamen longum ejus ſpatium ſuſtineat. (o) Humidum in febribus prodeſſe victum HIPPOCRATES (p) monuit; in acutis enim ſebribus, quas & in ſemitertiana ſæpe evenire idem teſtatur, plerumque dabat hordeaceam ptiſanam, ejus ſuccum, vel cremorem. (q) Alii ex avena, ex mica panis & aqua &c. ſimilia levis nutrimenti genera pro diverſa duratione, vehementia morbi, regione, anni tempore, ægri ætate, temperie & conſuetudine varia, jam majori, jam minori nutriendi vi pollentia, parca copia exhibent; eo tamen, (quod CELSUS (r) voluit) tempore, quo principia cibi a decedente potius febre, quam reliquiæ ab incipiente excipiantur. Reliquarum rerum non naturalium uſus ſit moderatus, in ſtatu §. XIV. quies, calor temperatus &c.

§. XXXI. Si vero febris vel ſponte ſua, vel medicamentis ſimilibus ceſſiſſet; alimentis eupeptis paullo liberius eſſet indulgendum; remediis interim roborantibus & potu ſimili firmandum corpus, atque dein aliquoties, ſi res exigeret, per alvum purgandum.

§. XXXII. Febris §. III. IV. quum plerumque ſit autumnalis, vehemens, ſi neque ſponte, neque dictis hîs remediîs, rite licet uſurpatîs, conquieſcat, ſed contra provectior ægri ætas, profuſi ſudores, ſubita debilitas, aliave perniciosa ſymptomata, non niſi cum febri

---

(o) CELS. l. 3. c. 9.
(p) Aphor. 16. ſect. 1.
(q) De vict. rat. in acut.
(r) CELS. l. 3. c. 4.

febri auferenda, periculum minentur; cortice peruviano inducias inpetrare, vel febrim prorſus pellere, tutum haud minus ac neceſſarium eſt.

§. XXXIII. Innoxium enim ex ſua indole hoc eſſe remedium, facile perſuadebar, postquam unicam ægram quinque circiter libras repetitîs doſibûs bono cum effectu adſumere vidiſſem. Nec requiritur, ut ſenſibilis quædam evacuatio felicem ejus uſum ſequatur ſemper; neque facta talis evacuatio recidivam ſemper, ut voluerunt, præcavet. Sic vidi ante paucas ſeptimanas juvenem ab adſumto corticis pulvere valide purgatum, & ſimul a pertinaci ſatis febri liberatum; quæ post leviores in rebus non naturalibus errores bis denuo recruduit, ſed & bis, datô vomitoriô, continuò quievit.

§. XXXIV. Bona fide ecquidem fateor, me, quem GALENUS deſcripſit, §. IV. hemitritæon distincte nunquam potuiſſe obſervare. Eumdem tamen inter alias pertinaces febres cortici peruviano ceſſiſſe apud VRATISLAVIENSES (s) lego: ſimilis forſan caſus eſt, qui in *Conſtitutione labacenſi* (t) de quodam Nobili narratur &c.

Hemitritæam CELSI vero anno potiſſimum ſuperiori (1748) frequenter quidem, at raro, niſi catholicô hoc febrifugô, curatam vidi.

§. XXXV. *Fridericus* HOFFMANNUS (u) ex propriis, & præprimis ex BAGLIVII obſervatis, ſuadet,

 ut

(s) Conſtitutio epidemica 1699.
(t) Anno 1712.
(u) L. c.

ut in hemitritæis cortex usquequaque omittatur: ſed, ut §. V. notavi, curavit febres, quæ ſemper inflammationem meſenterii pro cauſa habuerunt: in febribus autem inflammatoriis prorſus hunc obeſſe (cui alias vel in maxime continuis ad intermittentium claſſem pertinentibus, corticem ſumendum proponere religio non fuit) (x) SYDENHAMUS monuit: (y) idem experti ſunt VRATISLAVIENSES &c. (z)

§. XXXVI. Quum autem majori, quam in intermittentibus febribus, copia corticis in hemitritæa opus; tempus vero remiſſionis, quo iis tuto datur, longe brevius ſit; hæc ſenſim minuenda, & repetitis dein doſibus tollenda penitus videtur.

§. XXXVII. Abacta ſic febri, æger abstineat cibô difficilioris digeſtionis, & nimiô, fructibûs horræîs, aurâ frigidiorî, purgatione per alvum &c.

§. XXXVIII. Cæterum cognita per fidas obſervationes natura prædominantis epidemici, cognita temperies naturalis, vel morboſa, ægri, magnitudo ſymptomatum &c., ſingularis morbi curationem dirigere debent; e. g. ſi obſtructionum in visceribus ſigna adſint, hæ ſolvendæ ſunt antea, quam cortex peruvianus ingeratur. Si provectior ætas acceſſionem pernicioſam fore præmoneat (ni intermedio inter paroxysmo tempore induciæ ſaltem inpetrentur), Medicus omnia agendo nihil tandem aget, æger vehementia mali obprimetur, & quod dici ſolet, μετὰ πόλεμον συμαχία.

Ca-

(x) Epiſtol. reſpons. p. 63.
(y) L. c. pag. 66.
(z) L. c.

Capiti de ICTERO inferui præcipua circa *bilem* capta tentamina recentiora: nectenda itaque erunt, ut nonnihil perfectior fucci hujus animalis hiftoria habeatur, experimenta, quæ *Cl.* WEBER in libello: Physikalisch-chemische Untersuchung der thierischen Feuchtigkeiten, Tübingen 1780. publici juris reddidit. Verfa hic ea exhibeo.

De liquido hoc, *Cl.* WEBER ait, plurimi fcripferunt, & experimenta cum eo inftituerunt, Auctores.

Utut vero copiofa adeo fuscepra fuerint tentamina, non tamen ex illis demonftrare fubficienter hactenus licuit bilis principia conftitutiva. Maximam quidem partem determinata ab Auctoribus fuerunt hæc principia; defunt nihilofecius nonnulla; quæ, ut eruantur, omnino merentur. Repetenda fimul erant experimenta HELMONTII, BAGLIVII, BOERHAAVII, aliorumque magnorum Medicorum & Chemicorum, cum bile inftituta. Addidi his experimenta plura, ut fic major principiorum in bile contentorum detegeretur numerus.

His omnibus experimentis adhibui bilem bubulam, ut nunquam non recentem, si opus foret, hunc haberem liquorem. Bilis enim citissime in putredinem tendit, atque hæc est ratio, cur multæ illæ disquisitiones cum bile humana ægerrime institui queant. Præterea nullum inde obtineremus commodum, quum animantium biles quoad principia sua non multum ab invicem differant.

Bilem in hepate ex sanguine secerni, atque per ductum peculiarem in intestinum evacuari dodecadactylon ex Physiologorum ac Anatomicorum scriptis sufficienter patere poterit.

Dotes extrinsecæ, ac sine experimentorum chemicorum auxilio in bile detegendæ, sunt: quod bilis succus viscidus sit, albuminis adinstar; viscidior in animalibus ætatis provectioris, quam in junioribus. secundum *Inl.* HALLERUM bilis octuplô gravius pondus sustinere valet, quam quidem aqua.

Bilis humana & animalium seniorum amarissima est, adeo ut drachma bilis integram chopinam aquæ, cui admista fuerit, nauseoso-amarissimam reddere queat: hac ratione pars una bilis misceretur cum centum circiter partibus aquæ. Quò viscidior & colore saturatior bilis fuerit, eò & amarior est; quo autem minus colorata, quo minus viscida, eo simul aquosior, hinc eo minus amara erit.

Color bilis plerumque ex flavo-viridis; aquâ diluta flava magis adparet. In morbis verò, tum animalium, tum hominum, color nunc descriptus in varios alios abit. Notatu inter alia observata dignum est, ab usu rubiæ tinctorum bilem colore donari rubro; uti *Cl.* BÜCHNER observavit.

Atque hæc, abs disquisitione chemica, circa bilem sensibus patent: attamen ne unicum quidem succi hu-

hujus mirabilis principium ex his omnibus ſtatuminari poteſt: aliæ adhibendæ erunt encheireſes, quò intimior bilis craſis pateat, quò ejus elementa ab invicem ſejungantur; ſine quibus proprius illi ſcopus atque dotes determinari non queunt.

Hæc vero non niſi Chemiæ ope obtineri poterunt: ſine qua nec Phyſiologo, nec Medico Practico certas ſtatuere licebit theſes.

Tentamen 1. Admiſta tincturæ ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci (Lackmus) bilis, ruborem non excitat; ſyrupum violarum reddit viridem.

Tent. 2. Ab admistis acidis bilis coagulatur in ſubſtantiam pinguem, reſinoſam. Ab acidis vegetabilibus coagulum enascitur debiliſſimum, vix non uti in coagulato lacte. Ab acidis mineralibus multò fortius adducitur, maximè autem, dum acida adhibentur mineralia concentrata. Oleum vitrioli producit maſſam tenacem, pinguem, reſiniformem, ex bile, cum acido hoc mista ſecedentem; ac in igne quoque reſinæ in morem ſeſe gerentem. Connubium bilis cum acidis abs omni ſuccedit effervescentia; niſi fors bili aquoſiori infundatur oleum vitrioli concentratum; quo quidem in caſu effervescentiæ ſpecies conſpicitur, miscellaque incalescit: ea autem phænomena obſervari quoque poterunt, ſi oleum vitrioli infundatur aquæ communi.

Tent. 3. Bilis recens, cum calce viva mista, dimittit ſpiritum volatilem alkalinum, atque calx illa cum acidis denuo multum effervescit, ſi his injiciatur.

Tent. 4. A ſpiritu vini vulgari bilis recens aliquantum coagulatur. Si vero ſpiritus vini ſupra

cineres clavellatos rectificatus fuerit, in bilem nil omnino agit.

Tent. 5. Salia alkalia fixa, bili addita, illam non mutant: obſervatur ſolum tantillum ſpiritûs volatilis alkalini liberati, uti a miscella calcis vivæ cum bile, minus tamen fortis.

Tent. 6. Spiritus ſalis ammoniaci, & ſpiritus volatilis alkalinus vulgaris in bile pariter nil mutat, &, ut ſalia alkalià fixa, terram nullam exturbant.

Tent. 7. Bilis olea ſolvit, ut cùm aqua misceri poſſint: maculas pingues è veſtibus eluit; reſinas & balſama reſolvit; ceram, adinſtar vitelli ovorum in corpus fluidum redigit.

Tent. 8. Solutio aquoſa aluminis, vitrioli viridis, ac cærulei, cum bile mista, eam vix non ex æquo coagulat, ac dum acidis mineralibus puris adjungitur.

Tent. 9. Miscuit *Cl.* AUCTOR bilem recentem cum ſpiritu nitri; illico ſunt coagulata. Miſſa hæc miscella per chartam emporeticam, quò remaneret reſinoſum & pingue. Quæ filtrum tranſierat aqua, acida adhucdum ſatis erat, nec ex integro diaphana. Aquam hanc acidam in vaſe vitreo calori leniori ad evaporandum expoſuit.

Sub evaporatione ſeceſſerunt flocci, in maſſam reſinoſam ſeſe unientes: ſeparavit hanc ex liquido, id vero ulteriori evaporationi commiſit. Siccum prorſum factum, quin enatæ cryſtalli nitroſæ.

Dum ſicciſſimum totum foret liquidum, deprehendebatur paucùm ſal flavo-fuſcum, nullis determinatæ formæ cryſtallis donatum, in lingua ſaporem genuinum nitri producens; carbonibus ardentibus in-

inſperſum detonans, quin, ſalis muriatici in morem, decrepitaret.

Tent. 10. Sali nunc expoſito, ex unione ſpiritus nitri cum bile nato, adfudit ſolutionem ſalis tartari in aqua factam: adſcendit illico ſpiritus volatilis alkalinus fortis: nares magis adhuc feriit ſpiritus hicce, per admistam ſali huic calcem vivam extricatus.

Tent. 11. Cineribûs clavellatîs cum bile conjunctîs, atque miscella hac deſtillationi expoſitâ, pauca doſis ſpiritus alkalini adſcendit; copioſior fortiorque obtinetur, ſi cinerum clavellatorumque in locum calx recipiatur viva. Reſidua bilis non deſtruitur: pingue reſinoſum illius parti aquæ adhuc manet unitum.

Tent. 12. Sal ammoniacum in aqua pura ſolutum, biliquе recenti mistum, nullam produxit mutationem; nec liberati ſpiritûs ammoniacalis quid obſervare datur.

Tent. 13. Saccharum Saturni, ſpiritûs nitri ope factum, bilem recentem fortius multo coagulat, quam quod mediante aceto paratur deſtillato. Aqua bilis, a reſinoſa parte ſecedens, lactea eſt.

Tent. 14. Solutio nitroſa Lunæ ac Mercurii, tum ſolutio Mercurii ſublimati corroſivi, bilem recentem valide adeo adſtringunt, quam quidem acida mineralia.

Tent. 15. Bilis recens coagulum lactis, coagulumque ſanguinis reſolvit, ut cum aqua denuo misceri queant.

Tent. 16. Dum pars una aceti diluitur cum decem partibus aquæ, & miscella hæc adjungitur bili recenti, hæc tamen coagulatur; aqua innatans ſapore donatur ex dulcescenti-amaro, atque tinctu-

 ram

ram ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci rubro colore tingit.

Tent. 17. Solutio aquoſa ſcoriarum reguli antimonii bili admista, nil mutat, nec enascitur coagulum.

Tent. 18. Igni inpoſita bilis ebullit, quin, ſanguinis aut albuminis in modum, abeat in coagulum.

Tent. 19. Aqua bili per acidum vitrioli coagulatæ innatans, oleum nullum, aut pingue aliud quid amplius reſolvit.

Tent. 20. Nec cum ſubſtantiis pinguibus ullum inire valet connubium aqua per acidum vegetabile ex bile expulſa.

Tent. 21. Si bilis recens per acetum ducatur in coagulum, aqua mediante chartâ emporeticâ ſeparetur a parte pingui, tumque olei vitrioli quid inſtilletur, terra alba ruit ad vaſis fundum.

Tent. 22. Admistâ paucæ quantitati bilis recentis aquâ calcis, calx in crudam vertitur, atque ad fundum deſcendit.

Tent. 23. Addita bili recenti calce vivâ, miscella hac per chartam bibulam miſſa, ac liquido, quod transierat, limpido ſolutione aquoſâ cinerum clavellatorum inſtillatâ, nil præcipitatum, non turbatus liquor.

Tent. 24. Per deſtillationem bilis recens ſequenti ratione in partes disjungitur.

Omnium primo prodit latex aquoſus, limpidus, ab aqua communi non diverſus, pauco ſolum odore dotatus. Ex libra una bilis bubulæ deſtillationis ope obtentæ unciæ duodecim cum dimidia laticis, ſi deſtillatio ad ſiccitâtem usque producatur.

Li-

Liquidis expulsis, caloreque adaucto evolvitur spiritus volatilis alkalinus, uti ex sanguine, nuptus oleo fœtido, empyreumatico, atro, innatanti. Remanet massa atra, splendens, uti a destillatione sanguinis, aliarumve substantiarum animalium. Massa hæc pinguis adhucdum multum retinet, ac igni exposita, vividam alit flammam; hac emortua, reliquum gliscit, donec demum in cineres fatiscat.

Terra his ex cineribus obtenta cum acidis effervescit, atque cum oleo vitrioli gypsum constituit.

Aqua, in qua massa residua cocta fuerat, ut salia inhærentia extraherentur, diaphana erat, sapore subsalso prædita.

Sequentibus liquorem huncce tentaminibus *Cl.* WEBER adhibuit:

1) Acidis mistus, parum effervescit;

2) Syrupum violarum reddit viridem;

3) Solutionem aquosam succi inspissati heliotropii tricocci non mutat;

4) Mercurium acidô muriaticô solutum, seu Mercurium sic dictum sublimatum corrosivum subfusco colore dejicit;

5) Spiritu nitri saturatus, ac ad crystallisationem deductus, crystallos largitur puras, nitrosas;

6) Terras metallaque acidis soluta præcipitat;

7) Spiritum volatilem alkalinum ex sale ammoniaco expellit.

Leni evaporationi præterea exposuit AUCTOR liquidum ab elixatione cinerum capitis mortui relictum, donec nasceretur in summitate cuticula, tum crystallisationi reliquit, visurus, an & sal fixum medium in bile contineretur. Obtinuit etiam crystallos, licet paucissimas, quarum figura non exacte determinari poterat. Habuit sal hoc pro sale muriati-

tico, atque ejus quid carbonibus infperfit ardentibus; non autem decrepitabat; Lunam tamen ac Mercurium ex acidis præcipitabat, quorum illa veram Lunam corneam, hic Saturnum corneum exhibuit.

Tum hujus falis, tum & illius, quô ad paullo ante expofita feptem tentamina ufus fuit, nonnifi exigua quantitas aderat.

Tent. 25. Extractum bilis humidum adtrahit aëreum; aquâ multâ folutum, in liquidum denuo revertitur, bili analogum; non tamen adeo viscidum, uti genuina fuerat bilis. Solvitur etiam in fpiritu vini extractum; five dephlegmatus ille fit, five non fit. Ope caloris liquatur. Solvitur in liquidis alkalinis; igni expofitum erumpit in flammas.

Tent. 26. Miscuit Auctor bilem recentem bubulam cum anatica dofi aquæ fontanæ, miscellam in cucurbita vitrea expofuit calori leniori. Binis diebus elapfis mistum opacum, fœtorem magnum fpargens.

Octiduô elapfô ex integro bilis nunc defcripta putrida: ex integro luci inpervia; ad fundum vafis fedimentum, terrâ partim, partimque pinguibus, oleofis principiis conpofitum. Sapor acrior, quam in bile recente; totum non adeo viscidum quam ante putrefactionem fuerat.

Bilis putrida $\frac{1}{50}$ circiter deperdidit ponderis, quod recens habuerat, etfi vas probe obturatum fuerit.

Bilis etiam, in retorta, cum adpofito excipulo, caloris leniffimi interventu putrefactioni fubjecta, tantumdem perdidit ponderis; bilis nempe libra una, finita putrefactione drachmas duas cum granis viginti deperdidit (verbum hoc, per errorem typi? denuo defideratur) cujus quantitatis non nifi drach-

drachma femis excipulum fubiit; quum vapores, calore ex bile fugati, ad latera fornicemque retortæ in liquidum coiverint, bilem in retorta contentam denuo repetentes. — Putrida bilis cum acidis nonnihil luctatur; multo tamen minus, quam uriná putrida.

Coagulari etiam per acida adhucdum valet; fed & hoc coagulum debilius eft eô quod in recenti producitur.

Bilis putrida, à qua fpiritus volatilis per deftillationem expulfus fuerat, alium tamen, eumque fortem fpiritum fubpeditat, fi cum calce viva misceatur.

Spiritus volatilis alkalinus è bile ex integro putrida per putrefactionem eductus, cum acidis parum, aut omnino non, effervescit; etfi nares multum feriat; acido muriatico junctus exiguam etiam valde copiam falis ammoniaci producit, fi ad copiam adhibitam refpicias.

In deftillatione bilis putrida fefe recentis adinftar gerit; eâ folum intecedente differentia, quod fub operationis initium prodeat fpiritus alkalinus volatilis, forti odore infignis, quem excipit latex aquofus, fingulari odore, mofchum aliquantùm referente, præditus. Aquâ expulfâ igneque aucto, expellitur fpiritus rubellus, fubfuscus, volatilis, cum acidis luctans, omnique dote fpiritus alkalini gaudens.

Remanet demum carbo uti à deftillatione bilis recentis, etfi *Cl.* STRUVE obpofitum adferuerit. Carbo hic phænomena exhibet, quæ à deftillatione bilis recentis refiduus.

Con-

Consectaria

ex tentaminibus circa bilem institutis.

Quod, per tentamen primum, tinctura ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci, bili admista, non rubuerit, demonſtratur, nullum in ea contineri acidum. Color tamen viridis, quem ſyrupus violarum ab admista bile indeptus fuit, haudquaquam indicat, alkali illam recludere liberum: color namque cæruleus ſyrupi junctus colori ex flavo viridi bilis, tertium conſtituit viridem, quin ſale ullo ad hæc opus ſit alkalino. Falſum hinc eſt adſertum quorumdam Auctorum, bilem eſſe ſuccum partibûs pinguibus, oleoſis, & aquâ, ope ſalis alkalini, vinculum ſubpeditantis, conpoſitum; verbo! eam eſſe ſaponem chemicum.

Coagulatio per acida facta corporum, quæ, ſine interventu ſalium alkalinorum, pinguibus aquoſisque partibus, intime unitis, conponuntur, v. g. bilis, lactis, e. ſ. p. ſat ſingularis eſt, cauſaque hujus phænomeni dilucidata hactenus nondum fuit. Si ſubſtantiæ hæ, mediante ſale alkalino vincirentur, ratio coagulationis facile adſignari poteſt; dicendum unice foret, in hac miſcella ſal alkalinum coire cum acido, quod majorem cum hoc colat adfinitatem, hujusque in gratiam pingues partes deſerat. Verumenimvero adſtrui hæc de bile nequeunt; in bile vinculum, non, uti in ſapone chemico, ſal ſubpeditat alkalinum. Reperitur quidem tantilla doſis ſalis alkalini fixi, & aliquanto major alkalini volatilis, in bile; attamen facile patebit, hanc ſalium alkalinorum copiam non ſubficere ſolvendis partibus pinguibus, queis bilis gaudet, copioſis, quodſi etiam ſalia alkalina deſtillationis ope ſollicite ex bile colligantur, cauſticaque reddantur, apta tamen na-

nata non sunt, vel decimæ solum parti solvendæ pinguium partium bilis illius, ex qua fuerunt extracta.

Præsens tamen requiritur vinciens quoddam in liquidis hisce peculiaribus saponaceis; partes enim pingues, uti constat, cum aquosis misceri nequeunt, nisi corpus adquirant, amicitiam inter utrasque promovens. Nulla autem corpora hujus speciei novimus, quam quidem salia alkalia, inprimis dum caustica fuerunt reddita, præterea liquores illos ipsos, qui ex arcto connubio partium pinguium, oleosarum (& aquosarum, quod denuo in libello frustrà quæritur) exsurgunt, v. g. bilis ipsa, vitellus ovorum, sapo chemicus.

Quodnam igitur adsumendum foret corpus, quô nexus hic peculiaris partium oleosarum cum aquosis in bile perfici queat? In Dissertatione mea *de fermentatione* monstravi, ac evici, aërem fixum in vini alioque musto partes oleosas & terreas cum aquosis arcte jungere. Demonstravi, recedente aëre hoc ex corporibus, in quibus recluditur, secessum, ac deconpositionem partium fieri, pro eo, ac recessus fit aëris fixi. Videmus sic v. g., quamprimum extricatur aër fixus ex musto vini, quod sub calore leni mox succedit, illud turbidum illico fieri; recedunt nempe confestim à tota massa oleosæ ac terreæ partes, quæ per aërem fixum solutæ antea in liquido sustinebantur.

In eadem diatribe præterea vero esse simile demonstravi, oleum æthereum vini cum aqua per idem hocce vinculum in spiritu vini necti.

Mediante vinculo hoc peculiari in omnibus corporibus regni vegetabilis æque ac animalis, oleosæ, terreæ aquosæque partes intime mutuo junguntur. Quamprimum corpus hoc in motum deducitur, quòd caloris ope fit, illico vincula, quibus ligabatur, excutit, illico etiam secessus oritur partium. Vero nil magis ac-

ce-

cedere videtur expoſitione hac, cujus decurſus ipſe nobis ante oculos verſatur.

Pars aëris fixi pertinacior deprehenditur; non ex facili adeo in motum deducitur; cum oleoſis terreisque partibus arctius jungitur; minori fermentatione non deconponitur; ignis, ac ſubinde validiſſimus, requiritur hunc in finem; inſtantiam præbent carbones animales, nonnullique vegetabiles. Omnia hæc & in bile fieri cernimus, prout ex ſequentibus ſenſim adparebit, atque ex præmiſſis tentaminibus jam adparuit.

Quodſi hæc pro certo adſumantur, hypotheſis adhuc adſumenda erit, ut explicetur coagulatio bilis recentis per acida: abſolvitur illa ſequentibus: aut ab acidis aërem fixum bilis adtrahi, aut deconponi, aut expelli; atque hinc acida id ipſum præſtare puncto temporis, quod fermentatione, calore, ac igne fieri illico non valet.

Per tertium tentamen calx viva ſpiritum volatilem ex bile recenti liberat, atque inde ſimul in crudam vertitur, ut cum acidis effervescat. Cauſa hujus ſequens eſt: calx viva igne aëre ſuo fixo privata fuit; jam vero partem illius, quæ in bile ſal volatile alkalinum ligaverat, adſciscit, ac exin ſal hoc liberat, ſimul calx viva phlogiſton, ab igne ſibi ereptum, ex bile recuperat, hâc ratione recrudescit, atque effervescentiæ cum acidis excitandæ apta redditur.

Quod, per tentamen tertium, bilis recens per ſpiritum vini non rectificatum parum coaguletur, ratio eſt, quum huic nunquam non acidi vegetabilis quid inhæreat, oriens ex materie, unde per deſtillationem ſpiritus fuit eductus.

Ratio, cur, per tentamen quintum, ſalia alkalia partem exiguam ſalis alkalini volatilis è recenti bile li-

liberarent, inde venire videtur, quod ſalia alkalia ſat aëris fixi habeant; & pars nonniſi illa exigua eorum, quæ per calcinationem aëre hoc privata fuit, apta eſt, ut ſalis volatilis quid ex bile recenti expellat.

Ex nono tentamine manifeſte patet, nullum in bile adeſſe ſal alkali fixum; alias enim certò certius cum acido nitri coiviſſet, atque, præmiſſa debita evaporatione cryſtallos nitroſas dediſſet; quod minime factum fuit. Quid autem ex miscella hac acidi nitroſi cum bile recenti factum ſit, docet

Tentamen decimum, productum ſcilicet fuiſſe nitrum flammans; ſapore quidem nitrum referens, atque inflammabile; ſale vero alkalino fixo, atque calce viva deconponendum; quum nitrum flammans ex unione acidi nitroſi & ſale alkalino volatili generetur.

Tentamine undecimo indicatur ſalis alkalini volatilis in bile præſentia; quod vero a ſale alkalino fixo ſpiritus alkalinus nec tantâ copiâ, nec fortis adeo expellatur, quam quidem à calce viva, eadem eſt ratio, quæ ad tentamen quintum fuit adſignata.

Duodecimum tentamen demonſtrat, in bile nullum adeſſe ſal alkalinum fixum liberum; alias etenim certiſſime prodiiſſet ſpiritus alkalinus, è ſale ammoniaco expulſus; uti v. c. fit, dum ſal ammoniacum ſaponi artefacto admiscetur.

Quod, per tentamen decimum tertium, ſaccharum Saturni mediante bile præcipitetur, non adeo præſentiæ ſalis muriatici tribuendum; ſed bilis potius per acidum ſacchari Saturni, uti ab omnibus ſalibus metallicis, coagulatur. Idem &, in tentamine decimo quarto, de præcipitatione argenti per bilem eſt tenendum.

Etsi per tentamen decimum quintum, acidum vegetabile dilutum, ope admistæ bilis, acore quidem, quantum ex sapore constitit, privatum fuerit; acidum tamen illud ipsum haud destructum fuit; aptum adhuc est, ut, ceu acidum, tincturam succi inspissati heliotropii tricocci rubefaciat.

Tentamen decimum septimum denuo evincit, in bile nil acidi deprehendi.

Per tentamen vigesimum primum bilis terram calcaream recludit, cum acido vitrioli in gypsum concrescentem.

Quod, per tentamen vigesimum secundum, calx viva in aqua calcis ope bilis recrudescat, atque ex aqua deorsum ruat, ratio est, quum, uti antea dictum, calx viva phlogiston ex bile recipiat, quo per calcinationem fuerat privata.

Per tentamen vigesimum quartum rescire voluit Auctor, an non liberum acidum vegetabile deprehendi posset in bile: quam ob causam calcem addidit, cujus pars quædam abs dubio soluta fuisset, si acidum tale in bile adforet; quæ soluta terra calcarea mediantibus cineribus clavellatis dejecta in conspectum dein venisset; id autem haudquaquam contigit.

Destillatio bilis, per tentamen vigesimum quartum, nos docet:

1) in bile adesse aquam & oleum æthereum, quod odor aquæ biliosæ indicat;

2) conponi bilem è spiritu volatili alkalino, corporibusque pinguibus, aëre fixô cum terreis & aquosis partibus connexis. Aër fixus, æstu ignis redditus elasticus, recedit, unde & oleum, & sal volatile, à terra sejunctum, excipulum petunt.

3)

3) Docemur præterea, partem aëris fixi pertinaciter carboni bilis, uti carbonibus aliis inhærere, partemque pinguis cum terra jungere. Aër hicce fixus exigit ignem liberum, continuatum, ut prorſum deconponatur, fixasque unice partes, terram ſcilicet, cum ſalibus fixis, relinquat.

4) Patet inde, terram bilis eſſe calcaream;

5) Parum nonniſi ſalis alkalini fixi in bile adeſſe;

6) Omnibus nunc dictis principiis bilis nonnihil ſalis muriatici eſſe admistum.

Per tentamen vigeſimum quintum calore, quo nonniſi aqua humidaque evaporantur, non deconponitur, aut expellitur, aër fixus; nam, ſi humida illa denuo admisceantur, corpus redit, bili analogum.

Circa bilem putridam, hujusque deconpoſitionem per deſtillationem, tentamen vigeſimum ſextum docet:

1) bilem in putredinem valde proclivem eſſe, & calore leni in hanc degenerare;

2) expulſâ per putrefactionem parte aëris fixi, reliquam bilem ſapore acriorem fieri, ut acredine linguam adoriatur;

3) quum bilis præmiſſa putrefactione levior reddatur, quam antea fuerat, atque decrementum hoc non ab humore evaporante dependeat; manifeſtum eſſe, bilem putridam parte aëris ſui fixi fuiſſe privatam.

4) Quum bilis putrida cum acidis vivide non effervescat, inde patet, ſpiritum alkalinum cauſticum fuiſſe factum.

5) Idem evincit ſpiritus volatilis inde per deſtillationem expulſus, qui, ſi ex bile prorſum putrida fugetur, cum acidis non ebullit; quod peculiaris dos alkalium cauſticorum eſt.

6) Bilis putrida, mediante deſtillatione ſpiritu, per putrefactionem laxato, privata, tumque calci vivæ

admista, atque denuo destillationi subjecta, spiritum volatilem, uti ex tentamine vigesimo sexto patet, tamen adhuc largitur: sic & bilis putrida destillatione ad siccitatem usque torta, dein æstui majori conmissa, præter partes oleosas, sal quoque volatile dimittit: quô evincitur, putrefactione præmissa bilis non omne vinculîs liberatum fuisse sal volatile, hinc non omnem ejectum aërem fixum.

* * *

Ex præmissis tentaminibus, indeque deductis sequellis discimus, bilem conponi principiis sequentibus:

1) aquâ;
2) oleô æthereo, ac empyreumaticô;
3) aëre fixô;
4) sale volatilî urinosô;
5) exiguâ dosî salis alkalini fixi;
6) terrâ calcareâ;
7) paucô sale muriaticô.

Utilitas bilis.

Circa utilitatem, quam bilis in œconomia animali præstet, Auctores non consenserunt. Nonnulli pro liquore eam habuerunt inutili, quin noxio, a quo morbi gravissimi possent oriri. Alii denuo nimium illam deprædicârunt, atque dotes eidem adtribuerunt, queîs non instructa est, lubrico fundamento nixas.

Ex utraque parte processerunt nimium. Qui bilem pro corpore adsumserunt inutili ac noxio, sequentibûs refelluntur:

1) Si natura liquorem hunc ceu inutile, aut omnino noxium, fluidum secrevisset, exitui ejusdem intes-

tinum

tinum potius rectum, aliudve crassorum destinâsset, quam intestinum illud, in quo chylus conficitur, qui utique destrueretur, si noxius ac inutilis latex bilis foret. Una cum chylo sanguinem subiret, (uti re ipsa pars quædam eidem admiscetur), succos omnes corporis inficeret, hominemque necaret.

2) In ictero, dum bilis per ductum huic fini proprium in dodecadactylon non evacuari, & cum chymo misceri potest, videmus,

a) adpetitum esse prostratum;

b) è dyspepsia, simul tum præsente, nasci flatulentias;

c) magnâ virium prostratione laborare ægros;

d) obstructiones adesse alvi;

e) nasci demum exin infarctus vasorum, tabem, hydropem, e. s. p.;

f) observatos fuisse hydropicos, emittentes excrementa alba, cum superincumbente his oleo; quum, uti videtur, oleum hoc vinculum nullum inveniebat, quo jungeretur humidis;

g) vulnera cystidis felleæ fuisse lethalia.

Qui autem bilem ceu liquidum considerant, corpori summopere necessarium, advertant, laticem hunc omnino esse noxium, si ut *bilis* sanguini maneat inmistus; non, ut balsamicum corpus, prout Helmontius volebat, sanguinem reliquosque humores a putredine tueri, sed potius eosdem secum in putredinem ducere posse, quum ipsa substantia sit, corruptioni plurimum obnoxia. Cogitent hi, bilem ex sanguine non secretam in eo degenerare in humorem noxium, atque acrimoniâ suâ corpori incommoda varia, morbos mortemque ipsam adferre posse.

Reor hinc; si bilis, hepatis fabricâ secreta, semper mediante chylo in sanguinem reducatur, idem

esse, ac si nunquam e sanguine fuisset secreta: generabit inde certe tamen sitim, adpetitum prostratum, amaritiem oris, symptomataque febrilia; quæ phænomena omnia bili retentæ soli adtribui queunt, si admistam eam solummodo sanguini consideremus, uti in ictero contingit.

Quodsi jam quis diceret, bilem cum chymo in sanguinem non transire, sed tamdiu unice cum succo gastrico, aut concoctis alimentis, manere mistam, donec unio partium illarum oleosarum, mucilaginosarum, & aquosarum perfecta & chylus genuinus productus fuerit; quodsi præterea adsumere vellemus, solum dein chylum per vasa capillaria absorberi, & sanguini adduci, bilem autem, ceu substantiam spissiorem debere remanere; dicere, quin & adfirmare, jure possemus, recedente ex miscella quadam vinculo, ipsum quoque corporum connubium denuo solvi.

Verissimum interim est, misceri bilem cum rebus oleosis, resinosis, mucilaginosis & aquosis; hasce omnes verti posse ab illa in liquidum homogeneum, in lac, inprimis dum motus peristalticus intestinorum simul quoque concurrit. Hæc etiam communis Physiologorum sententia est circa utilitatem bilis in œconomia animali.

Attamen! quot, cum aliis cibis, acida, quantum aceti, quantum vini &c. homo corpori ingerit; quibus, uti tentamina docuerunt, bilis coagulatur; tum autem apta non amplius est, corporibus pinguibus cum aquosis uniendis, atque in liquidum homogeneum reducendis.

Hoc itaque in casu nullam plane bilis exsereret utilitatem, sique foret necessaria, acida summe noxia corpori humano evaderent. Si chylus constare debet lacte, ac si lac hocce bilis interventu ex pinguibus & aquo-

aquosis partibus præparandum est; cibi acidi, sive, qui fermentationem acidam mox subeunt, consumtionem corporis utique producere debebunt, si aut frequenter nimis aut nimiâ simul ingerantur copiâ.

In eo autem casu, ubi bilis coagulari nequit, dum nempe nullum illi admiscetur acidum, ubi, ceu liquor homogeneus chylo manet mista, verosimiliter, uti reor, una cum alimentis sanguinem subibit; quod vero, ob antedictam rationem fieri non debet, nec revera fit: manifeste enim cernimus, bilem, aut saltem partem illius resinosam, pinguem, cum excrementis corpore eliminari, illa tingere, in massam quasi firmam coadunare, iisdem pinguia subpeditare, ut aquâ non ex facili adeo solvantur, causam demum partim esse fœtoris magni, quem excrementa spargunt.

Vix etiam aliter fieri poterit, quam ut bilis coaguletur, quum omnes, quos ingerimus, cibi in acescentiam tendant, ac reipsa in acorem abeant.

Scio quidem probe, fermentationem acidam in multis corporibus lente nonnisi, in omnibus autem non cito adeo, uti eam in corpore animali fieri adsumo, procedere; dum vero respicimus ad breve illud temporis intervallum viginti utpote quatuor horarum, intra quod cibi omnes generis, sive cocti fuerint, sive crudi, ad summum usque putrefactionis gradum deducuntur; non absurdum adeo ac inpossibile videbitur, si chymum jam acidum esse adsumam, etsi acidi nulli adsumti fuerint cibi.

Pro certo adsumtô, cibos in intestino duodeno jam gradum quemdam fermentationis acidæ subire, demonstratô etiam per experimenta, bilem ab acidis omnibus coagulari, jam non video, quo pacto, bilis ope, ex chymo primum generari possit lac, nisi id in ventriculo jam factum fuerit; aut, nisi chymus idoneus

ſaltem huic metamorphoſi evaſerit, ac per motum inteſtinorum periſtalticum perfectior magis fuerit redditus.

Partes aquoſæ bilis, per acida à reſinoſis ſecernendæ, unionem cum oleis inire amplius nequeunt ; hinc neque pinguia ciborum cum aquoſis nectere valent.

Difficilis ecquidem à ſententia jam adſumta fit receſſus, præcipue ſi phænomena bilis manifeſta ſenſibus reſpiciamus, quæ ceu ſapo artificialis exſerit. Difficilis autem pariter eſt ejusdem inpugnatio, uti difficilis defenſio.

Hactenus Auctoribus accedere velle viſus ſum, qui bilem pro corpore noxio, aut ſaltem inutili habuerunt; attamen nimium foret hoc adſertum, ipſique repugnans experientiæ.

Sententia mea de ſcopo ac utilitate bilis ſequens eſt.

Deſtruere quidem bilis acida nequit adinſtar ſalium alkalium, ſed ea potius mediantibus partibus ſuis pinguibus dulcificare poteſt, ac mitigare; uti v. c. alkohol dulcificat, ac innoxia reddit acida corroſiva.

Discimus id ex tentamine decimo ſexto, vi cujus acetum acredinem ſuam, ſapore teste, per bilem deperdit, jamque una cum aqua hujus ex dulci-amarum videtur; retinere tamen acetum partim adhuc dotes acidi, ex eo adparet, quod tincturam ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci colore tingat rubro.

Liquor talis, qui indolem quidem acidi retinet, etſi tamen dotes illius noxiæ acidi per aliud corpus mitigentur, aptiſſimus eſt, ut humores noſtros reddat vegetos.

Hac miscella, & indole bilis revera ceu corpus balſamicum in humores humanos agere valet amarum bilis, cum acido vegetabili miſtum, egregiam in corpus animale actionem exſerere debebit. Pars amara illius ſtimulat, ſimulque roborat, vaſa; hinc infarctus

eo-

eorumdem atque obſtructiones ſolvit, dum interim altera hujus miscellæ pars, acidum nempe vegetabile, humorum ad putrefactionem aptitudinem inpedit, atque enascentem in illis ſpiritum alkalinum illico deſtruit.

Hæc enim dos manifeſte inde patet, quod, misto cum bile aceto, & aquæ inde ſejunctæ, acidum ſaporem non amplius obferenti, ſpiritû volatili inſtillato, nil amplius ſpiritûs hujusce percipiatur, ſed abſorptus hic ex integro ſit per acidum aceti: quo denuo demonſtratur, acidum vegetabile per admistam non deſtrui bilem, atque ſemper adhuc ceu acidum in corpora alkalina agere illud poſſe. Bonâ id fieri videtur fortunâ pro œconomia animali; alias etenim humores nostri cito in putredinem ruerent, citoque non minus vitæ inponerent finem.

Ast, obponet quis, chylus lacteus eſt, hacque ſub forma ſæpius conſpici potuit. — Negari id quidem nequit; verumtamen dotem hanc, ex antea adlatis tentaminibus ac expoſitionibus, à bile indipisci nequit: ratio ejus quærenda potius in ſaliva, in ſucco glandularum innumerarum œſophagi, & ventriculi, & in liquido, quod pancreas chylo ſubpeditat, & quod, ſi analogiam fabricæ glandulæ pancreatis cum glandulis ſalivalibus reſpicias, veroſimiliter nonnniſi liquor ſalivæ accedens, eſſe poterit.

Succi hi omnes, accedente ſimul motu continuo inteſtinorum periſtaltico & antiperiſtaltico, admisto quoque forſitan aëre fixo, apti ſunt, ut partes ciborum pingues cum aquoſis intime nectant, ac in liquidum reducant lacteum, homogeneum, dotibus chylo propriis inſtructum.

Etſi pars bilis reſinoſa corpus in chylo foret inutile, quin & noxium, quum tamen acidorum auxilió

ex ea fecernatur ac excrementis remaneat mista, fubftantia evadit utilis, intestina ftimulans ad promovendum motum vermicularem, quò illa redduntur lubrica, ut facilius promoveri, & irritantur, ut plane expelli queant excrementa: atque hoc fane fecundum finem, quem fibi Omnipotens circa bilem in œconomia animali propofuerat, eft quod in proverbio dicitur:

„ Unâ fideliâ duos dealbare parietes. "

Liquidum tamen hoc utile noxium corpori animali plurimum evadere poteft, ac morbos gignere lethales, dum in putrefactionem abit: vidimus enim antea, bilem multum effe ad putrefactionem proclivem, atque, fi hanc fubierit, reddi acerrimam.

Hac jam acrimonia nimium intestina ftimulantur, furfum deorfumque hypercatharfes excitat, intestina inflammantur, febris producitur violenta, & fanguis demum ipfe ad putredinem aptus redditur.

Hæc bilis acredo per putrefactionem generata ex eo inprimis dependet, quod fub ea fpiritus liberatus fuerit alkalinus caufticus.

Spiritus hicce caufticus ab acidis optime domari valet, atque acredo ejus, hinc & vis noxia, ceffat, fi misceatur cnm acidis.

Videmus hic utilitatem magnam, quam acida in febribus biliofis ardentibus ac ipfa exferunt dysenteria; patet fimul hinc, cur Medici experti priores inprimis curaturi, cremorem tartari larga adeo manu præfcribant.

Monendum adhuc eft, quosdam eorum, qui bilem chemice examinârunt, errâffe, autumantes, fub fermentatione illam verti in acidum, quum cernerent, bilem putrefactioni diutius expofitam, cum acidis non amplius effervescere. Verumenimvero, fpiritus tum volatilis alkalinus, putrefactione liberatus, & fub initium

cum

cum acidis luctans, causticus fuit redditus atque in eum deductus statum, ubi dotem alkalinorum salium cum acidis effervescendi non exserit.

SANGUINIS
EJUSDEM SERI
CHEMICA DISQUISITIO
(*a Cl.* WEBER *pariter instituta.*)

Circa chemicam sanguinis ac seri analysin Auctores pariter hinc inde obpositas foverunt sententias; & quidem tum ratione principiorum illius, quorum nonnulla a quibusdam fuerunt negata, tum & ratione ponderis obtentarum substantiarum sibi contradixerunt; quod omnino evitari nequit, quum liquidum hocce non omni tempore, nec in omni individuo, per omnia sit sibi similis: sic v. c. hocce tempore plures aquosas continere potest partes, quam aliô; vel sanguis hominum ac animalium juniorum fluidior ac tenuior est sanguine seniorum; hinc & Chemicus, sanguinem aquosum experimentis adhibens, non obtinere poterit tantam copiam salium, olei, ac terræ, quam alius, qui sanguine spissiori hunc in finem usus fuerit.

Ego

Ego ipſe, *Cl.* WEBER ait, in tentaminibus meis plurimam diverſitatem ratione proportionis principiorum ſanguinis ac ſeri notavi, dum variis ſpeciebus ſanguinis uſus fueram. Deprehendi etiam in hisce humoribus partes, quæ ab aliis Chemicis ac Phyſicis non fuerunt obſervatæ.

Tentamen 1. Sanguinem recentiſſimum humanum deſtillationi ex retorta vitrea, adpoſitô excipulô, ope caloris ebullientis aquæ (mit kochender Hitze) expoſuit, donec ſanguis pultem referret ſpiſſiorem.

Removit tum excipulum, aquam expulſam phialæ infudit vitreæ: diaphana prorſum erat, odore nonnihil urinoſo donata, ſaporeque levi ſalſo, linguam vix adficiente.

Quum itaque ſal hoc retortæ collum ſuperàrit, volatile utique debebat eſſe: habuit illud tum temporis AUCTOR pro ſale alkalino volatili, nullô acidô ligato, hinc prorſum libero.

Infudit aquæ hujus quid muriæ ſalis muriatici. Nulla tamen inde nata metamorphoſis, quum tamen ſal volatile alkalinum terram ex muria illico dejiciat, niſi cauſticum fuerit, quod vero eſſe non poterat, quum vel odor præſentiam hujuscemodi ſalis volatilis demonſtrare potuiſſet.

Ratus hinc fuit, in aqua hac ſpeciem ſalis ammoniaci adeſſe poſſe: miscuit itaque uncias ejus viginti cum uncia una ſalis tartari, atque calore leniſſimo unciam ex hac miscella abſtraxit. Odor laticis expulſi nunc prorſum volatilis, qualem ſpiritus ſalis ammoniaci debilior exhalat. Liquor hicce

1) terras acidìs ſolutas præcipitavit;

2) cum acidis efferbuit;

3) cum acido muriatico præbuit ſal ammoniacum;

4)

4) metalla ex ſolutionibus, acidorum ope factis, præcipitavit.

Aquæ hujus ejusdem ſanguinis unciæ viginti in retorta vitrea cum calce viva mistæ calore leni deſtillationi ſubjectæ, atque uncia ſolum una inde evocata.

Liquidum ſic obtentum volatiliſſimum, nec tamen terras, nec metalla ex acidis præcipitans, nec cum acido muriatico ſal ammoniacum conſtituens, in cuprum multum agens.

Unciæ viginti aliæ aquæ illius ſanguinis in retorta mistæ cum uncia dimidia olei vitrioli germanici; ad dimidium in excipulum deſtillatione expulſum.

Aqua hæc leviſſimum, vix perceptibilem, ſaporem obtulit ſalſum; cæterà dotibûs ſequentibûs inſtructa:

1) Cum ſalibus alkalinis excitavit bullulas;

2) ſcorias reguli antimonii ex ſolutione aquoſa colore dejecit fusco;

3) tincturam ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci, atque ſyrupum violarum colore rubro tinxit.

Hinc in aqua hac eadem præſens erat acidum; quodnam vero illud foret, enumeratis ex dotibus nondum conſtabat. Concludi quidem jure optimo poterat, nec acidum eſſe muriaticum, nec nitroſum, nec aliud quodpiam regni minerali proprium, quum hæ acidorum ſpecies ſali alkalino volatili junctæ, in excipulum usque non transvolent.

Ut conſtaret itaque certò, cuinam acidorum ſpeciei adnumerandum eſſet illud acidum, quod, alkali volatili nuptum, fuerat expulſum, in menſura una aquæ ſecundæ, factâ miscellâ olei vitrioli cum aqua antea dicta ſanguinis primâ deſtillatione obten-

tenta solvit AUCTOR drachmam salis tartari; à quo tamen acidum illud nondum ex integro saturatum fuit, quum liquidum rubro adhuc tingeret colore, tincturam succi inspissati heliotropii tricocci æque, ac violarum syrupum. Liquidum id ipsum in phiala vitrea eousque evaporationi subjectum, donec crystallisationi aptum videretur, quum in summitate contraheret pelliculam. Biduô aëri expositum, quin tamen nascerentur crystalli.

Calore majori ad siccitatem redactum. Ortum hac encheiresi sal, terræ foliatæ tartari figurâ accedens.

Pars hujus in crucibulo candescentiæ subjectum: remansit alkali sal purum, acido omni liberum.

Pars alia in aëre libero mox deliquescebat.

Carbonibus ardentibus injectum, nec detonabat, ut nitrum, nec decrepitabat ut sal muriaticum.

Uncia semis salis hujus soluta in uncia una aquæ calidæ; instillatæ tum drachmæ duæ olei vitrioli germanici, ad siccitatem usque destillatione redactum totum. Obtentus sic spiritus acidissimus, in quo tantum AUCTOR solvit æruginis, quantum ille recipere poterat.

Solutio hæc graminea in phiala vitrea ad cuticulam usque evaporata, tum aëre frigido ad crystallisandum exposita: natæ crystalli virides, ærugini sic dictæ destillatæ plane similes.

Tent. 2. Quodsi, mediante calore leniori, omnis quæ à sanguine recenti expelli valet, destillatione expellatur aqua; calore dein auctiori aqua prodit subflava, odorem empyreumaticum & volatilem alkalinum spargens: igne denuò aucto aquam hanc sensim excipit oleum flavum, demum nigrum, foetidissimum: sal simul lateribus excipuli adcrescit inpurum, volatile.

Ple-

Plerumque libræ ſanguinis quinque relinquunt libram unam maſſæ ſiccæ; ex qua per deſtillationem obtinentur ſeptem circiter octove drachmæ ſalis volatilis, drachmæ tres olei, ſexdecim ſpiritus volatilis; undecim denique drachmæ carbonum.

Tent. 3. Carbo nunc dictus, igne libero in integrum exuſtus, terram relinquit rubro-fuscam; doſi varia, prout majori minorive calcinationi ſubjectus fuerit carbo.

Cum acidis luctatur terra hæc; ab acido ſalis ac nitri magnam partem reſolvitur: remanet tamen portio, in acidis inſolubilis.

Si terra hæc ultima inſolubilis cum ſale ſodæ coquatur, depuratumque filtrô emporeticô liquidum evaporationi & cryſtalliſationi detur, adquiritur ſal mirabile GLAUBERI. Quæ remanſit denuo terra acido ſalis nunc ex integro patet.

Quæ autem mistæ hujus terræ carbonis à deſtillatione ſanguinis relicti, ab acido ſalis & nitri, uti antea dictum fuit, reſolvitur, cum addito vitrioli acore gypſum exhibet, ac ſub forma pulveris albi e ſolutione excuſſa ruit ad fundum.

Tent. 4. Pulvis rubro-fuscus, à calcinatione capitis mortui ſanguinis relictus, elixiviatione per aquam calidam ſal præbet fixum. Si aqua elixiviationis, per chartam bibulam miſſa, ad gradum usque cryſtalliſationis evaporetur, remanet ſal, carbonibus ardentibus injectum quidem non decrepitans, argentum tamen ac plumbum ex ſolutione ſpiritu nitri facta formâ pulveris albi excutiens; quorum primum Lunam corneam, alterum Saturnum corneum exhibet.

Dum

Dum ſal hocce cum addito oleo vitrioli deſtillatur, ſpiritus in excipulum inde fugatur acidi muriatici. E ſale autem, facta deſtillatione in retorta remanente, ſolutionis & cryſtalliſationis interventu tartarus vitriolatus, & ſal mirabile Glauberi obtinetur eadem ratione, uti fieri ſolet, ſi ſal muriaticum commune cum ſuperaddito vitrioli acido deſtilletur.

Tent. 5. Si pulvis à calcinatione capitis mortui ſanguinis reſiduus aquâ calidâ elixivietur, & lixivium hoc ad punctum cryſtalliſationis evaporetur, remanet, ſeparatô inde per cryſtalliſationem (*) ſale mediô liquidum, cum acidis plurimum fervens, atque cum acido vitriolico tartarum vitriolatum, cum acido nitroſo nitrum, & cum acido muriatico ſal digeſtivum Sylvii, conſtituens.

Tent. 6. Sanguis recens in vaſe vitreo, epiſtomiô chartaceô obturato, repoſitus, elapſis aliquot horîs coit in placentam, fundum vaſis petentem, in ſummitate ac ad latera latice flavo cinctam.

Calore graduum quinquaginta thermometri fahrenheitiani altera die odôrem ſubingratum exhalare; cito adeo procedit hæc corruptio, ut quarta die elapſa fœtor jam ſit intolerabilis.

Placenta ſanguinis ambientem & incumbentem laticem ſenſim colore ſordide-rubro denuo tingit: tandem ex integro liqueſcit, relictîs nonniſi filamentîs quibûsdam inſolutîs, ac moleculîs.

Hoc in ſtatu volatilem multùm ſpargit odorem, ac ſi deſtilletur, ſpiritus prodit fortis, volatilis. In reliquis autem deſtillationis phænomenis, tum & ra-

(*) In libello vitioſe: durch die Deſtillation ponitur. *De W.*

ratione partium, per deſtillationem ex ſanguine obtinendarum, ſanguini recenti accedit.

Si vitrum majus repleatur ſanguine, adligetur hujus orificio veſica bubula, & ſanguis tum calori ut putrescat exponatur; veſica ſenſim ab aëre expanditur, ex ſanguine, prout ſenſim hic putredinem ſubit, rectà ſurſum adſcendente, adeo ut, niſi veſica auferatur, periculum adſit diſploſionis ipſius vaſis.

Tent. 7. Salia media, v. c. nitrum, ſal muriaticum, tartarus tartariſatus, e. ſ. p. ſanguinem nunc venà eductum fluidiorem reddunt, ac rubicundiorem; ſanguis talis non tam cito etiam coagulatur, quam qui ſalibus mediis non fuerit mistus.

Tent. 8. Vinum, inprimis generoſum, ſanguinem recentem rubicundiorem nonniſi ac fluidiorem reddit, cæterà non mutat.

Tent. 9. Acetum, anatica doſi ſanguini junctum, colorem ſanguini proprium, ſanguineum, in diaphanum vertit, rubineum, nec ulla contingit coagulatio; quodſi autem miscella hæc per unum alterumve diem in loco hæreat tepido, abit in gelatinam, quin guttula aquæ cujusdam ſecretæ in conſpectum veniat: color tum è rubineo in ſordide-fuscum mutatur.

Tent 10. Alumen crudum ſanguinem coagulat, ſi magna illius, in pulverem redacti, doſis inſpergatur: idem & vitriolum martiale, maxime autem vitriolum venereum, perficit.

Tent. 11. Acida debiliora ſanguinem recentem non mutant; fortiora autem & concentrata illum coagulant, atque colorem rubrum in nigro-fuscum vertunt.

Tent. 12. Sal alkali fixum, & alkali volatile in ſanguine colorem excitant elegantem coccineum, quin fiat coagulatio; fluidior potius inde redit ſanguis; præcipue ab addito ſale alkalino volatili. Falſum hinc Auctorum quorumdam adſertum eſt, ſanguinem ab alkalinis ſalibus reddi nigrum.

Tent. 13. Sal ammoniacum in ſanguine colorem pulcrum rubrum producit, eumque coagulat, uti jam Ellerus obſervavit.

Tent. 14. Aqua calcis ſanguinem nonniſi fluidiorem facit & colorem ejus rubrum intendit.

Tent. 15. Spiritus vini vulgaris ſanguinem recentem non mutat; alkohol autem, ſeu ſpiritus vini ab aquoſis partibus depuratus, rectificatus, coagulum in illo procreat.

Tent. 16. Sanguis recens nec cum acidis, nec cum alkalibus efferveſcit. Quod vero cum oleo vitrioli luctetur, nil hic demonſtrat; quum acidum hoc & aquæ infuſum, idem exhibeat phænomenon.

Tent. 17. Si ſanguis recens, & putridus, cum ſaturato infuſo gallarum (a) miſceatur, colorem induit ex nigreſcenti-fuſcum.

Tent. 18. Carbo à deſtillatione ſanguinis reſiduus, deſtillationi novæ, violentæ, diuque continuatæ ſubjectus, phosphori nonnihil exhibet.

Tent. 19. Si carbo à deſtillatione ſanguinis remanens, diu violentoque igne calcinetur, ut in eo contenta terra calcarea reddatur cauſtica, atque exin aquâ ſolubilis; eâ tum ſenſim adfuſâ calcinato pulveri aquæ copiâ, quæ requiritur, ut non ſolum calx ipſa, ſed & gypſum excerni queat, pulvis inſuper

(a) Mit einer ſatten Galläpfelbrühe.

per remanet fusco-ruber, qui, ſubſtantiæ cuidam inflammabili mistus, atque fuſioni, ope æſtus vegeti carbonum, datus, genuinum ſubpeditat ferrum.

* * *

Sanguis recens, antea agitatus (gequirlt) in variis tentaminibus alia longe exhibet phænomena, quam ex æquo recens, quieti relictus, adparet id ex nunc ſequentibus tentaminibus.

Tent. 20. Sanguinem agitatum *Cl.* Weber in vaſe vitreo per menſem calori expoſuit, abs omni alio additamento. Per totum hocce temporis intervallum in placentam ſanguis minime coivit, uti in non agitato, antequam putrescat, evenire ſolet. Secunda jam die ſanguis agitatus odorem ſpargebat ingratum, putridum; elapſô octiduô putrefactionem ex integro ſubierat; adeo ut, finito menſe, nulla alia obſervari potuerat metamorphoſis.

Color ſanguinis manſit ſemper elegans fusco-ruber: odore retulit caſeum antiquum lüneburgenſem; ſal alkali volatile magnâ copia evolutum.

Tent. 21. Sanguis agitatus nec ab acidis aliis, nec ab ipſo oleo coagulatur vitrioli; colorem tamen induit fuscum.

Tent. 22. Anatica doſi aceti vini cum ſanguine hoc mistâ, limpidus hic evadit, rubineus; elapſis aliquot horis miscella ex nigro fuscescit, ac in firmam vertitur gelatinam.

Tent. 23. Spiritus vini, concentratus licet, ſanguinem agitatum non coagulat; fluiditatem unice aliquantum inminuit. Sanguis hac ratione mistus aliquot etiam diebus tardius putredinem ſubit aliô,

atque nunquam non colorem indipiscitur uti decoctum aquosum coccionellæ.

Tent. 24. Si sanguis agitatus misceatur cum sale alkalino fixo, color illius ruber maximopere intenditur; diaphanus quoque evadit: dum autem aqua sanguis idem diluitur, horâ elapsâ terram ad fundum dimittit; per mensem putrefactioni relictus, eumdem tamen colorem pulcrum exhibuit, uti sanguis alkoholi junctus.

Tent. 25. Pulvis aluminis crudi sanguini agitato injectus, sub initium nullum omnino excitavit coagulum, atque color sanguinis auctus: horâ denuô elapsâ sanguis versus in gelatinam; color factus inamœne fuscus.

Tent. 26. Agitato sanguini indito pulvere vitrioli, (a) nec illico, nec bihoriô elapsô, productum coagulum; sed & color sanguinis inde non mutatus.

Tent. 27. A sale muriatico sanguis agitatus fluidior fit, non tamen diaphanus, nec mutatur color.

Tent. 28. Spiritus salis ammoniaci vulgaris sanguinem hunc pellucidum reddit & fluidum. Color elegans adeo, ac infusum pulcerrimum coccionellæ.

Consectaria

ex tentaminibus cum sanguine deducta.

Destillatio sanguinis recentis demonstrat, immistam illi esse speciem salis ammoniaci in excipulum transiens, sale volatilî alkalino acidoque vegetabili constans. Quum enim alkali urinosum volatile ex æquo volatile sit,

(a) An martialis? an venerei? an utriusque? *De W.*

fit, ac acidum vegetabile, unita etiam manent invicem, atque hinc una cum fluidis aquofis fublime petunt.

Qui, fanguinem cum bolo mistum deftillans, omnium primus in eo acidum detexit VIEUSSENS, ab Auctoribus fui temporis refutabatur. BOERHAAVIUS acidum hoc ipfum fali adtribuit muriatico, in plerisque liquidis animalibus deprehendendo, quin & fuccis inhærenti illorum animalium, quæ nullum ingerunt fal commune; rebatur BOERHAAVE, acidum vitriolicum, bolo inhærens, (a) cum fale alkalino muriatici falis, quod fanguini ineft, jungi, atque fic acidum hujus eatenus liberare, ut deftillatione expelli queat. Verumenimvero, qui acidum muriaticum mediante bolo unquam obtinuerunt, cognitum habebunt, quam difficulter id fiat; nec colore illo leni, quo aqua in excipulum abire cogitur, acidum muriaticum interventu boli à bafi fua disjungetur.

Negavit etiam ipfe VIEUSSENS, acidum, quod ex fanguine obtinuerat, effe muriaticum; nec, ex antea adlatis argumentis, tale effe poterat.

Negarunt acidum hocce in fanguine alii ex integro, inprimis Auctores itali: demonftrari id autem non folum ex meo tentamine, fed & ex rationibus poteft; cuilibet enim conftat, quibus vivimus cibos vix non omnes tendere in acescentiam, ac in ventriculo & intestinis fermentationem fubire acetofam; & quam copiofum præterea corpori ingerimus evolutum

 aci-

(a) Errore manifefto *calami* hic legitur in libello: daß der Bolus, der ein Vitriolfauer enthält, fich mit dem Laugenfalz des Kochfalzes in dem Blut verbinde ꝛc. Typographo utique hæcce thefis inputari non poterit. — *De W.*

acidum vegetabile? Quum pariter, ex meis experimentis, acidum ciborum à bile non destruatur, uti antea multi fuerunt rati, sed unice obtundatur, sequitur omnino, in sanguine acidum vegetabile & contineri, & contineri debere.

Experientia ulterius constat, non solum in sanguine, sed & in omnibus nostris liquidis sal alkali volatile evolvi, idque eò fieri citius, si caloris exposita maneant gradui, quem humores recepta lege in corpore habere solent. Quæ sanitatis vitæque nostræ foret conditio, nisi Creator curâsset, ut evolutum illud sal volatile chylo subacido mox denuo ligetur?

Miscellâ hâc ex binis corporibus, nocuis, verum nascitur remedium; nascitur incidens, resolvens, e. s. p., sudore per minima vascula ex corpore demum se subducens; quod ex eo illico demonstrari valet, quum, si manus sudore obductæ, calce vivâ, cum addita aqua, fricentur, momentò exsurgat odor fortis, volatilis, natus ex decomposito per calcem vivam sale hac ammoniacali.

Patet hinc per tentamen primum, in sanguine adesse sal, constans acido vegetabili saleque alkalino volatili.

Igne aucto, per tentamen secundum, sanguis in plerasque constitutivas partes deconponitur. Fit hoc, uti in omnibus humoribus animalibus, destructione aëris fixi, vinculi illarum communis, per ignem.

Dum, uti in tentamine tertio, aër hic prorsum destruitur, peracta est ex integro analysis atque sejunctio principiorum sanguinis. Per tentamen hoc deprehendimus terram duplicem; (*) terram calcaream, acido

(*) Zweyerley Erde. — Ast, uti illico adparebit, terram solum *calcaream*, aut nudam, aut cum aci-

do nitroso, ac muriatico patentem, ac per acidum vitriolicum, sub forma gypsi, ex solutione denuo præcipitandam; tum sal seleniticum seu gypsum, quod, cum soda decoctum, terram calcaream excutit, acidum vitrioli sodæ largitur, atque sic sal mirabile GLAUBERI producit.

Per tentamen quartum in terra a calcinato carbone sanguinis residua sal invenire licet fixum crystallisabile, &, quum Lunam aqua forti solutam in Lunam corneam, Saturnum autem, eodem acore reseratum, in Saturnum corneum præcipitet, species salis muriatici est, non solum alkali minerale, sed & vegetabile recludens.

Præter salis hujus muriatici speciem tentamen quintum verum etiam exhibet sal alkali vegetabile, cum acido vitriolico tartarum vitriolatum e. s. p. subpeditans.

Tentamen sextum demonstrat manifeste præsentiam aëris fixi, qui mediante calore in motum deducitur, ac evolutioni aptus redditur.

Existimavit *Cl.* STAHLIUS, a nitro sanguinem humoresque alios condensari; tentamen vero septimum oppositum nobis exhibet.

Per tentamen nonum acetum sanguinem redigit in gelatinam, adeo quidem, ut coagulatio hæc AUCTORI major multò videatur, quam quæ ab ulla alia producitur substantia. Fors, ait, id ex eo dependet, quum tentamini huic adhibuerim acetum ex vino generoso in vitreo, probe obturato, vase paratum, hinc admistus fuerit vini spiritus, atque menstruum duplici

 ra-

acido vitrioli in gypsum, *sal terreum*, si proprie loqui velis, versam. *De W.*

ratione in ſanguinem agere potuerit. Cernimus inde utilitatem aceti in morbis, ubi condenſatio ſanguinis requiritur.

Quod, per tentamen decimum ſextum, ſanguis nec cum acidis, nec cum alkalibus effervescat admistis, monſtrat, in ſanguine recenti nec alkali, nec acidum contineri liberum.

Tentamen decimum ſeptimum præſentiam ferri in ſanguine exhibet ad oculum.

Per tentamen decimum octavum exiſtentia acidi phosphorici in ſanguine demonſtratur.

Per decimum nonum demum tentamen præſentia ferri in ſanguine denuo redditur manifeſta.

* * *   * * *   * * *

Ex omnibus hactenus enumeratis tentaminibus indeque deductis confectariis, discimus itaque, liquidum corporis nostri, quod *ſanguinem* vocamus, ſequentibûs conponi partibûs conſtitutivîs:

1) aquâ;
2) acidô vegetabilî;
3) ſale alkalinô volatilî;
4) oleô æthereô;
5) oleô empyreumaticô, aut æthereo, terræ adhucdum intricatô;
6) terrâ calcareâ;
7) ſale ſelenitico;
8) ſale genuinô communî, ſeu muriaticô;
9) ſale digeſtivô;
10) ſale alkalinô fixô vegetabilî;
11) aëre fixô, ac demum
12) terrâ martialî.

DE SERO SANGUINIS.

Serum ſanguinis principiïs ab ipſo ſanguine parum non niſi discrepat; Chemiæ enim ope in illo omnes detegere licet partes, queîs ſanguis integer conponitur, minori nonniſi, præter aquam, & ſalia in aqua ſolubilia, copia.

Tentamen 1. Serum ſanguinis, ipſius in morem ſanguinis, ab igne ducitur in coagulum, atque ad gradum thermometri fahrenheitiani 152. gelatinam præbet: ad gradum nunc dicti thermometri 143. opacatur, albescit.

Tent. 2. Per deſtillationem ſeri recentis obtinentur, quæ antea, dum de analyſi agebatur ſanguinis recentis, dictæ, partes eædem: ea ſolum intercedit diverſitas, quod copioſiores partes aquoſæ ex ſero, quam ex ſanguine integro, paucior autem terra, paucius ſal alkali volatile, paucioresque moleculæ martiales extricentur.

Tent. 3. Per putrefactionem ſerum ſanguinis ſedimentum dimittit leve, unctuoſum; ſejuncto hoc ab aqua, nulla amplius methodo hoc in coagulum ducitur. Deſtillatio ſeri putrefacti partes exhibet easdem, uti ex ſero recenti; pars tamen ſpiritus volatilis alkalini in deſtillatione ſeri putridi, antequam alii omnes adſcenderint latices, prorumpit.

Tent. 4. Per alkohol rectificatiſſimum ſerum adſtringitur in coagulum firmum, nec ex facili adeo fluidum denuo evadit: dependit inde vis alkoholis ſtyptica, hæmorrhagiasque ſedans in vulneribus.

Tent. 5. Acetum ſincerius, cui post braxationem ſpiritus adhuc manſit junctus, coagulat ſerum, ſed elapſa ſolum aliquo post miscellam tempore.

Tent. 6. Acida concentrata, uti & alumen, ferum vertunt in coagulum.

Tent. 7. Saccharum Saturni, folutioque Lunæ per ferum recens albo dejiciuntur colore; quod vero aliis metallorum folutionibus non evenit.

Tent. 8. A fale alkalino fixo & volatili ferum non mutatur; nifi quod tantillum excutiatur terræ.

Tent. 9. Serum recens nec cum acidis effervescit, nec cum alkalinis falibus.

Tent. 10. Serum recens nec ab alkalibus referatas refinas, nec in aqua folutas fcorias reguli antimonii in univerfum præcipitat; rariori tamen id evenit phænomeno; inprimis dum ferum hominum juniorum ex fanguine fejunctum tentaminibus fuerit adhibitum.

Tent. 11. Syrupus violarum cum fero mistus recenti fubviridescit; nonnunquam vero rubescit.

Tent. 12. Salia media, ut nitrum, fal muriaticum commune, fal mirabile GLAUBERI, e. f. p. ferum parum adeo coagulant, ac fanguinem ipfum; videtur potius ab eorum admistione confiftentiam indipisci nonnihil fluidiorem, nec facile adeo per calorem tum adftringi.

Confectaria

ex præcedentibus tentaminibus deducta.

Quum phænomena pleraque, analyfin chemicam feri ftipantia, analoga fint phænomenis, disquifitionem fanguinis ipfius concomitantibus, pauca folummodo, ne repetitiones fiant inutiles, mihi hic erunt adferenda. Narrabo hinc ea inprimis, quæ fub analyfi fanguinis ob

ob minorem liquidi hujus diaphaneitatem inſtitui (*) non potuerunt, v. c.

quod ſerum ſanguinis ſaccharum Saturni & Lunam in aqua forti ſolutam præcipitet, præſens in eo ſal muriaticum demonſtrat; inprimis quum præcipitata illa Saturnum præbeant corneum, Lunamque corneam.

Per tentamen octavum ſerum ſanguinis a ſalibus alkalinis nonnihil opacatur, terræque quid ex amplexibus dimittit, quod tamen non conſtanti lege accidit. Ratio hujus eſt, quum in ſale illo muriatico, quod homo in cibis corpori ingerit, nunquam non ſalia amara lateant, ſalis veri alkalini loco terram nonniſi pro baſi habentia, quæ ſalibus alkalinis cedere debent, ſi cum hisce concurrant.

Quod per tentamen nonum ſerum recens nec cum acidis, nec cum alkalinis ſalibus luctetur, demonſtrat, nec alkali, nec acidum, liberum in illo adeſſe.

In ſero autem illo, quo ſcoriæ reguli antimonii nonnumquam præcipitantur, atque ſyrupus violarum rubro tingitur colore, acidum liberum vegetabile manifeste percipere licet. Idem acidum ex æquo manifeſte in lotio recenti, inprimis infantum, poteſt detegi.

Dum, per tentamen undecimum, ſyrupus violarum a ſero ſanguinis recenti colore tingitur viridi, phænomenon hoc mutati coloris ipſum non tam ſali alkalino in ſero forſitan contento, quam quidem colori flavo ſeri, qui cum cæruleo ſyrupi tertium producit, viridem, tribuendum eſt.

Pa-

(*) Id ſaltem mihi deeſſe videbatur verbum, in libello AUCTORIS per errorem typi non adpoſitum. *De W.*

* * *

Patet itaque ex omnibus nunc dictis, serum sanguinis ex iisdem constare principiis, quæ sanguinem ipsum constituunt. Hactenus *Cl.* WEBER.)

Dum de SERO SANGUINIS, ejusdem coagulatione per varia menstrua, atque analysi chemica nunc actum fuit, commodissimum videbatur, sequentia circa *aquam hydropicorum* capta hic inseruisse tentamina. Autumarunt siquidem non pauci, omnem hydropicorum aquam esse coagulabilem, adinstar seri sanguinis, & gradu solum consistentiæ ab invicem differre. — Dixit autem *Cel.* COTUNI, vapores cavearum internarum corporis, & humores inde densatos v. g. pericardii, pectoris, abdominis, testium, cavi spinæ dorsi, ventriculorum cerebri &c. *naturaliter* coagulabiles non esse, quum ad nutriendum haud faciant; sed tamen præter naturam interdum fieri coagulabiles, admisto nempe sero sanguinis.

Hanc COTUNII animadversionem demonstrârunt experimenta, quæ *Cel.* HAHN cum aqua puellæ hydropicæ, per paracentesin educta, instituit, & quæ ex *Tentamine de succis corporis humani adcuratius definiendis & ordinandis*, a *D. Pannajota Frid.* HOUTH in *Universitate lugduno-batava* 1778. defenso, hic exhibeo.

Erat puella duodecim ferme annorum, cujus nec brachia, nec crura, aquis, vel oedemate, distenta erant; sed in solo abdomine identidem magna copia humoris colligebatur, ut suspicio haud levis esset, e ruptis quibusdam lymphaticis illum effundi; præsertim, quoniam brevissimo tempore post eductionem ascites denuo re-

renascebatur. Etenim a die 16. Octobris ad 31. Decembris paracentesis septies facta est; nempe sexies ante mortem & deinde semel in cadavere. Eductæ sunt 116. libræ vulgares, ordine sequenti:

die 16. Octobris,	— — — —	libræ 12.
— 13. Novembris,	— — — — —	19.
— 28. Novembris,	— — — — —	21.
— 6. Decembris,	— — — — —	17.
— 13. Decembris,	— — — — —	15.
— 23. Decembris,	— — — — —	17.
— 31. Decembris (quo mortua)	— —	15.
		116.

Quæ medio tempore emissa fuit, videbatur experimentis maxime idonea; quanquam omnes aquæ propemodum similes forent, & sequenti modo se haberent.

Latex fere excolor, fere pellucens, inodorus erat, concussus tamen facile spumans; ad ignem nequaquam cogebatur, sed statim in bullulas adsurgebat: hîs dissipatîs aliquamdiu liquidus manebat, sensim paullatimque evaporans & tandem relinquens membranulam, crustulis a muco arefacto narium relictis similem.

Nec solus ad ignem habitus naturam a lympha concrescibili alienam hujus liquidi ostendebat, sed acidâ fossilia eamdem quoque conprobârunt. Nam aqua fortis illud nequaquam coagulabat, sed solummodo turbabat & flavescente colore tingebat; cadentibus pedetentim grumîs quibûsdam albis ad fundum, quasi â coacto sanguinis sero. Nec spiritus salis fumans, nec vitrioli acidum, ei spissando erant paria, sed tantummodo leviter turbulentam & lactescentem faciebant aquam hanc, ut similes grumuli conspicerentur.

Pronum ex his, in ea quidem nonnihil seri fuisse, sed neutiquam universum hujus succi ingenium. Confirmatum etiam hoc fuit destillatione laticis ejusdem: quum

quum enim ex unciis 97. per retortam, in furnulo ligneo positam, jam stillassent unciæ 68. phlegmatis, residuum adhuc liquidissimum perstitit. De hoc residuo abstractis insuper unciis 17. molle tandem coagulum referebat, sed tamen sero sanguinis coagulato prorsus dissimile; quippe omnis elasticitatis expers.

Hactenus merum erat phlegma, quidquid excussum est, nil alkalini monstrans. Quum deinde retorta in balneum arenæ esset translata, igne primo adhucdum magna copia phlegmatis prodiit, sed indicia alkali volatilis jam exhibentis, & igne sensim auctô verus spiritus volatilis alkalinus; nonnihil etiam olei, sed parum, prodiit, cujus pars tenuior in spiritu natabat; crassior, picem repræsentans, sidebat; tandem, sub specie vaporum & nebularum, siccum quoque sal expulsum, quod magnâ copia interno excipuli parieti massulîs conspicuîs adcrevit; pariter, ac sub destillatione seminis sinapi fieri solet. Posterioris hujus phlegmatis, & spiritûs, & salis & olei pondera erant unciarum undecim; oleum, seorsim ponderatum, vix sesquidrachmam æquabat. In retorta fracta erat materies nigra, porosa, sub magno volumine nonnisi drachmas novem ponderans; quæ ita alkalescebat, ut elapsîs aliquot septimanis iterum ponderata pondus notabiliter auctum monstraret.

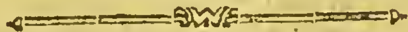
Sequitur hinc, aquam hydropicorum nequaquam *semper* esse coagulabilem, simulque conjecturam haud levem faciunt, *lympham*, stricte sic dictam, quæ scilicet in systemate lymphatico fertur, non prorsus *sanguinis sero* similem existere; utique concrescibilitatem non eô habere gradû, quô serum. —

IN-

INDEX
PRÆLECTIONUM
PATHOLOGICARUM.

(Tomi, exceptô Tomô primô, *characteribûs majoribûs designantur.)*

A

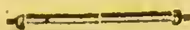
Actio-

Anev-

B.

C.

Ca-

D.

Dia-

E.

F.

G.

H.

Hy-

I.

K.

L.

Li-

M.

Me-

Mor-

Odon-

P.

Potus

Q.

R.

Re-

S.

U.

V.

Haen
Pathologia
Tomus V.

Haen
Pathologia
Tomus IV.

Der Buchbinder wird erinnert, den Traktat de Vermibus &c. am Ende des zweyten Theiles zu binden.

